

Knut Hamsun

BLAGOSLOV ZEMLJE

PRVI DIO

POGLAVLJE I

TKO je progazio ovu dugu, dugu stazu preko močvarna tla duboko u šumu? Muškarac, čovjek, prvi čovjek koji je ovuda prošao. Za njega još nije bilo staze. Kasnije bi poneka životinja pošla ovim slabim tragom preko bara i močvara, i dalje ga produbljujući, onda bi ga opet nanjušio Laponac i poslužio se njime idući s brda na brdo kako bi pogledao što mu rade sobovi. Tako je nastao taj put kroz široko ničije zemljište, zemljom bez gospodara.

Neki muškarac korača putem prema sjeveru. Na leđima mu torba, prva torba s malo hrane i alata. Čovjek je krupan i jak, crvenkaste brade, na licu mu i rukama sitne brazgotine – tragovi ozljeda što ih je valjda zadobio na radu ili u borbi. Možda ide iz tamnice i želi se sakriti, možda je filozof koji traži mir, ali svakako odnekle dolazi ovo ljudsko stvorenje usred bezmjerne samoće. Korača, korača, oko njega sve tiho, ni ptičjega ni životinjskoga glasa, promrmlja nešto sam sebi. "Ah da, Bože dragi!" – tako si je mrmljao. Kad naiđe na močvare i na plodna mjesta, ili na prostrane ledine u šumi, skida s leđa torbu, obilazi naokolo i razgledava tlo; za koji tren evo ga natrag, uprti opet torbu na leđa i zaputi se dalje. Tako čitav dan, kadikad pogleda prema suncu da vidi koje je doba, a kad zanoći, legne u vrijesak i počiva naslonivši glavu na ruku.

Nakon nekoliko sati krene dalje. "Ah da, Bože dragi!" Ide uvijek ravno prema sjeveru, određuje po suncu doba dana, odmara se u podne žvačući crni kruh s kozjim sirom, napije se vode iz potoka i nastavlja hod. Korača i ovaj cijeli dan neprekidno naprijed jer mu valja razgledati dosta zgodnih mjesta u šumi. Gleda li više na okoliš ili na zemljište? Možda je iseljenik iz kakva sela kad se ogledava onako oštro i pozorno, povremeno popne na brežuljak i s njega motri okolicu. Eno sunce opet zalazi.

Čovjek je sada na zapadnoj strani duge doline u kojoj je raznovrsna šuma, gdje gdje i pašnjak, i tako neprekidno; smrkava se, ali začu tihi šum rijeke i ovo mu je šumorenje kao nešto živo i sokoli ga. Kad se pope na uzvisinu, ugleda pod sobom dolinu u sutonu i tamo daleko prema jugu nad njom nebo. Opet leže na počinak.

Ujutro se zaustavi pred krajinom sa šumom i pašnjacima, pa se spusti u dolinu; tu je zeleni obronak, još niže ugleda pas potoka i zeca što ga preskače drskim skokom. Čovjek klimnu glavom kao da mu je drago što voda nije šira od zečjeg skoka. Odjednom mu ispred nogu zaleprša s gnijezda bijela jarebica i zapišta na nj neprijateljski, a čovjek opet klimnu; ovdje ima životinja i ptica – i to je dobro! Noge mu gaze kroz borovnice i brusnice, kroz sedmerozube šumske zvjezdice i nisku paprat; kad se tu i tamo zaustavi i zakopa budakom u zemlju, poviri negdje crnica, negdje opet močvarno tlo gnojeno lišćem i gnjilim granama već tisuće godina. Čovjek klimnu: ovdje će se naseliti, da, ovdje će se naseliti. Još je dva dana švrljao naokolo, ali se večerom svaki put vraćao svojem obronku. Obnoć spava na logu od smrekovine, posve se odomaćio, eto ima i log od smrekovine pod liticom.

Najteže je bilo naći mjesto koje nije ničije i koje će biti njegovo. Sad će početi raditi. Smjesta stade u malo podaljoj šumi guliti brezovu koru, dok je sok još u drvetu. Koru bi čvrsto vezao, pritiskao je kamenjem i stavljao da se suši. Skupivši veliko breme, odnese ga

dosta milja natrag u selo i proda kao građevinski materijal. I donese natrag na svoj obronak vreće hrane i alata; brašna, slanine, lonac, lopatu – i tako je i dalje neumorno išao niza stazu, uza stazu i vukao breme. Rođeni nosač, splav koja ide kroz šumu! Oh, čini se da mu je drag ovaj njegov poziv: mnogo ići i mnogo nositi; kao da mu se čini da živi lijeno i nikako nema li teret na plećima.

Jednoga dana dođe s teškim bremenom na leđima i s dvjema kozama i mladim jarcem na uzici. Veselio se zbog tih koza, kao da nisu koze nego krave, i bio im dobar. Prvi tuđin naiđe ovuda, neka skitnica, Laponac, ugleda koze i bi mu jasno da se namjerio na čovjeka koji se ovdje nastanio.

“Hoćeš li se ti ovdje zaista nastaniti?” upita.

“Hoću”, odgovori muškarac.

“Kako se zoveš?”

“Isak. Znaš li kakvu djevojku za mene?”

“Ne znam, ali ću pitati svuda kud prolazim.”

“Dobro, učinit ćeš mi to? Reci da imam koze a nemam koga da se za njih brine.”

Njemu je, dakle, ime Isak, i to će Laponac reći. Čovjek na obronku nije bjegunac; kazao je eto ime. On bjegunac? Zar ga ne bi nanjušili? On je samo marljiv radnik, skuplja kozama zimsku hranu, počinje obrađivati tlo, krči njivu, trijebi kamenje, podiže kameni zid.

U jesen dogotovi stan, kolibu od treseta koja bijaše tvrda i topla, nije popuštala u oluji i nije mogla pogorjeti. On je mogao ući u ovaj dom, zatvoriti za sobom vrata i ostati unutra ili, kad bi tko prolazio, izići pred vrata i pokazati se gospodarom svoje kuće. Bila je razdijeljena u dvije prostorije, u jednoj je stanovao on, u drugoj stoka. Dolje ispod litice bio mu je sjenik. Sve mu je bilo pri ruci.

Opet naiđu dva Laponca, otac i sin. Zaustave se, oslone se objema rukama o duge štapove, promatraju kolibu i obrađenu zemlju i slušaju kozje klepke gore na obronku.

“Dobar dan”, rekoše. “Pa ovdje su se naselili divni ljudi!” Laponci rado svakome laskaju.

“Možda znate kakvu djevojku za mene?” vrati Isak razgovor na ono što mu je jedino u glavi.

“Djevojku da ti pomaže? Ne znamo. Ali ćemo kazivati ljudima da ti je potrebna.”

“Da, budite tako dobri. I da imam kuću i njivu i stoke, ali nemam djevojke da mi pomaže, recite.”

Ah, koliko god je puta bio dolje u selu s brezovom korom, svaki put tražio bi tu djevojku pomoćnicu, ali uzalud. Promatrala ga neka udovica, nekoliko starijih djevojaka, ali se nisu usudile obećati mu pomoć; zašto to, Isak nije mogao shvatiti. Nije li to zbilja shvaćao? Tko bi se najmio u čovjeka koji živi miljama daleko u brdima – čitav dan hoda od najbližega ljudskog stana? Pa i čovjek nije nimalo mio i ljepušan, naprotiv, kad govori nije tenor što pogled upire u nebo, nego mu glas pomalo divlje reži.

Mora se, dakle, osloniti na vlastite snage.

Zimi je pravio velika drvena korita, prodavao ih u selu i vraćao se u brdo s vrećama punim hrane i alata. Bili su to gorki dani, težak je teret bio na njemu. Imao je stoke i nije ju mogao duže ostavljati samu. Pa kako se snašao? Nužda čovjeka svačemu nauči, mozak mu je bio jak i neistrošen, a on ga je vježbao sve više. Isprva bi prije odlaska odrješivao koze da mogu utažiti glad brsteći u šumi. Onda je našao drugo rješenje. Objesio bi na potoku veliki čabar i naveo u nj tanki mlaz vode; trebalo bi četrnaest sati da se posuda napuni, a tada bi bila upravo toliko teška da se spusti i povuče uže svezano za sjenik. Tu bi se otvorio zaklopac i tri bi odmjerena kozja obroka pala – i životinje dobile hranu.

Tako je on to sproveo.

Duhovit domišljaj, možda i Božje nadahnuće, pomogli su čovjeku. Do kasne jeseni to je djelovalo besprijekorno, a onda pade snijeg, pa kiša, pa opet snijeg, neprekidno snijeg; i tada sprava poče izdavati. Posudu bi napunila kiša i otvor bi se otvorio prije nego treba. Čovjek je pokrio posudu pa je neko vrijeme bilo dobro, ali dođe zima, mlaz zamrznu i sprava posve izda.

Tada su se morale i koze i sam čovjek priviknuti na oskudicu.

Bili su to teški dani – čovjeku je trebala pomoć, ali je ne bijaše. No, on se nije dao smesti. Stvarao je dalje, uređivao stan, napravio na kolibi prozor, prozor s dvama staklenim oknima. Bio je to znamenit i svijetao dan njegova života kad nije morao paliti na ognjištu vatru da bi vidio; sada je mogao ostati unutra i pri danjem svjetlu praviti drvena korita. Tako je bilo i svjetlije. “Ah da, mili Bože!”

Nikad nije čitao knjiga, no u mislima se mnogo bavio Bogom, nije znao za drugo, pouzdanje i strahopoštovanje bilo mu u duši. Zvezdano nebo, šumor šume, samoća, duboki snijeg, sile na zemlji i iznad zemlje činili su ga često zamišljenim i pobožnim; osjećao se grešnim i bojao se Boga; nedjeljom se u slavu blagdana umivao, ali je radio kao i ostalih dana.

Proljeće dođe, on prekopa malu njivu i zasadi krumpir. Imao je sad više stoke, svaka mu koza ojarila dvojke, i bilo ih je sedam, ako se broji i malo i veliko. Misleći na budućnost, proširi štalu i umetnu i tu dva okna. I ovdje bude svjetlije, svitalo mu u svakom pogledu.

Naposljetku jednog dana stiže pomoć. Dugo je tumarala amo-tamo po obronku prije no što se usudila poviriti. Već se bilo smrklo kad je prispjela, ali tad se pokaza – krupna djevojka kestenjastih očiju; bila je gojna i plećata, čvrstih jakih ruku, s komagrima¹ na nozi, premda nije bila Laponka, i s telećakom na leđima. Bila je, uljudno rečeno, već malo u godinama, blizu tridesete.

Zašto bi se bojala? Ona pozdravi i odmah nadoda: “Htjela sam preko brda, pa sam pošla ovim putem.”

“Zbilja”, reče čovjek. Nije ju dobro razumio, govorila je nejasno i uz to okretala lice u stranu. “Da”, reče ona. “I vrlo je daleko.” “Da, istina”, reče čovjek. “Ti bi htjela preko brda?”

“Da.”

“Što ćeš tamo?”

“Tamo su moji.”

“Imaš tamo nekog? Kako se zoveš?”

“Inger. A ti?”

“Isak.”

“Isak. Hm. A stanuješ li ovdje?”

“Da, ja stanujem ovdje, i ovako mi je kako vidiš.”

“Pa nije loše”, pohvali ona.

Isak je postao vrlo jak u razmišljanju i tako on zaključi da je Inger možda došla po nečijem napatku, da je vjerojatno stigla izravno od kuće ovamo i po svoj prilici neće dalje. Vjerojatno joj rekoše da mu je potrebna ženska pomoć.

“Uđi i poćini!” reče.

Ušli su u kolibu, jeli hranu koju je ona ponijela, pili njegovo kozje mlijeko; tada ispekoše kavu koju je ona donijela u mjeħuru. Bilo mu je pri kavi vrlo ugodno, onda legoše spavati. U noći njega spopade silna žudnja za njom i dobi je.

Ujutro ona ne ode dalje, a ni tijekom dana; pomagala mu je, muzla koze i svjetlala drvene posude sitnim pijeskom tako da su se sjale. I tako ostane. Njoj je bilo ime Inger a njemu Isak.

Sada je za ovoga osamljenog muškarca počeo drugi život. Jedino mu je bilo neprilično

što Inger govori nejasno i pri tom zbog zečje usne okreće glavu u stranu; ali to nije bilo nešto zbog čega bi se čovjek mogao tužiti. Da nije bilo tih malko nakaznih usana, možda mu ne bi ni došla; zečja usna, dakle, za njega je sreća. A zar je on bez mane? Isak je, duge riđe brade i zdepasta tijela, bio poput ukleta vođeničara kojega uz to gledaš u iskrivljenu ogledalu. I tko još s takvim izrazom lica hoda po bijelome svijetu? Čovjeku se čini da bi svakog trenutka mogao početi grditi na sva usta. Puno je već bilo i to što Inger nije pobjegla.

Ne, ona nije bježala. Kad bi on odlazio od kuće i vraćao se, Inger bi bila u kolibi, njih su dvoje bili jedno: koliba i ona.

Sad se on morao brinuti za čovjeka više, ali isplaćivalo mu se, mogao je duže izostajati, mogao se kretati. Tu je bio potok, prijazni potok koji je usprkos svome prijateljskom izgledu bio dubok i brzo tekao; a nije bio ni tako malen, zacijelo je tekao iz kakva jezera gore u brdima. Sad Isak pribavi sve potrebno za ribolov i potraži jezero, a kad se uvečer vratio, donio je priličan broj pastrva i lososa. Inger se zabezeknu i uzviknu sklopivši ruke: "Za Boga miloga!" Opazila je kako je radostan i ponosan što ga ona hvali, pa nadoda još više ljubaznih riječi: da to nikad u životu nije vidjela i da ne razumije kako je mogao toliko naloviti!

I na drugi je način Inger postala za njega blagoslov. Iako nije imala previše lijepo lice i mnogo mozga u glavi, bila je ostavila u nekoga od svojih dvije ovce s janjcima, pa ih dovede. To je bilo najpotrebnije što se zasad moglo uvesti u kolibu, ovce s vunom i janjcima, četvero žive marve; stoka se naveliko množila, bilo je divno koliko je bijaše sada. Inger je donijela i svoju odjeću i drugih stvari koje bijahu njezine: ogledalo, nizu s nekoliko lijepih bisera, greben i kolovrat. Bude li tako i nadalje, bit će uskoro svega od poda do krova, tako da neće stati u kolibu! Isak je, naravno, bio ganut tolikim zemaljskim bogatstvom; ali od prirode mučaljivom, bilo mu je teško izreći što osjeća pa on iziđe pred kuću, pogleda kakvo je vrijeme i vrati se unutra. Da, zacijelo je sretan, i kroza nj struji nešto sve toplije, naklonost ili ljubav, ili kako bi već to čovjek nazvao.

"Nije potrebno da toliko donosiš", reče on.

"Imam ja na drugom mjestu još više. I onda imam ujaka Siverta, jesi li čuo za njega?"

"Nisam."

"To je bogat čovjek, općinski blagajnik u selu."

Ljubav pametnog zaglupi; Isak joj je htio na svoj način ugoditi, pa pretjera. "Što sam ono htio kazati?" započe on. "Ti ne trebaš kopati krumpir. Ja ću ga iskopati kad se vratim večeras."

I uze sjekiru i ode u šumu.

Ona je slušala kako siječe stabla, nije bilo daleko i čula je po lomu da su to velika debla. Poslušavši časak, iziđe iz kuće i uze iskopavati krumpir. Ljubav glupog opameti.

Navečer stiže on s velikim deblom koje je na konopu vukao za sobom. Oh, koliko je buke podignuo tim deblom, okrupni vjerni Isak; nadimao se i kašljao ne bi li ona izišla i začudila mu se. I doista! Kad je došao, ona uzviknu:

"Pa ti si poludio! I ti da si ljudsko stvorenje!" reče. Muškarac ne odvrati ništa. Ne pade mu ništa na pamet. Biti nešto malo više nego čovjek u usporedbi s takvim deblom, nije osobito vrijedno. "Pa što će ti to stablo?" zapita ga ona.

"Ah, ni sam ne znam", odgovori on praveći se važnim.

No, sad opazi da je ona već iskopala krumpir i pokazala se tim isto tako valjanom kao i on. To mu nije bilo po volji, pa odveza konop s debla i ode ponovno.

"Ti opet ode?" upita ona.

"Da", odvrati on uvrijeđeno.

Ne stenjući i ne bučeći vrati se s drugim deblom; samo ga dovuče do kolibe i ondje ga ostavi.

Tijekom ljeta dovukao je još mnogo debala pred kolibu.

POGLAVLJE II

JEDNOG dana Inger opet stavi hrane u svoj telećak i reče: "Mislila sam otići malo k svojim vidjeti kako su."

"Zbilja?" zapita Isak.

"Da, moram što prije koješta s njima urediti."

Isak ne iziđe odmah iz kuće, nego se skanjivaše još dugo u kolibi. Ali kad napokon stade na prag, naizgled nimalo radoznao ali pun tjeskobnih slutnja, Inger upravo zamaknu u šumu.

"Hmm!" reče hrakajući. "Hoćeš se opet vratiti?" ne mogaše se suzdržati da je ne zapita...

"Hoću li se vratiti?!" odvrati ona. "Ti se rugaš."

"Hmm. Da?"

I opet je bio sam. "Ah da, mili Bože!" Ovako jakom i željnom rada nije mu se dalo tumarati amo-tamo po kolibi, sam sebi biti na putu, zato poče raditi; rezao je grane deblima i ravnao ih s dviju strana. Do večeri je to radio, onda pomuze koze i legne.

Pusto i tiho bilo je u kolibi, tištala ga mukla šutnja zemljana poda i zidova od treseta. Ali kolovrat i greben bili su na svom mjestu, i biseri na koncu bijahu dobro spremljeni u vrećici pod krovom. Inger nije ništa odnijela sa sobom. No, Isak je bio toliko priprost da se u svijetloj ljetnoj noći bojao tame; činilo mu se da se stalno netko ili nešto šulja pokraj prozora. I kad je, sudeći po jasnoći, moglo biti oko dva sata, ustao je i doručkovao. Skuhao je golemi kotao kaše, odjednom za cijeli dan, kako više ne bi imao posla s kuhanjem. Do večeri krčio je novo zemljište ne bi li raširio krumpirište.

Tri je dana kresao debla i krčio zemlju, sutra će valjda doći Inger. Bilo bi dobro da joj za dolazak pripremi ribe, pomisli on; ali se nije uputio uobičajenim putem, da se ne bi pomislilo kako ide pred nju, nego zakrenu stranputicom mjestu gdje je lovio... Tako je zašao u nepoznate predjele brda gdje su bile sive pećine i smeđi kamenjar, vrlo teške kamenice, kao da su od olova ili bakra. Tko zna čega sve nema u ovom kamenju, možda srebra i zlata; no on se u to nije razumijevao i bilo mu je posve svejedno. Priđe vodi; bilo je vrijeme mušica i ribe su te noći dobro grizle, bijaše tu dosta lososa i pastrva, i Inger će imati što vidjeti. Kad se u svanuće vratio istom stranputicom kojom je i došao, ponese sa sobom nekoliko komada rudače; bili su smeđi s modrim mrljama i vrlo teški.

Inger nije bilo i nije dolazila. Sad je bio već četvrti dan. On pomuze koze kao i kad je još bio sam s njima i nitko mu nije pomagao, pa pođe pećinama i snese u dvorište veliku gomilu kamenja prikladna za zid. Imao je uistinu dosta posla.

Pete večeri leže s malim nepovjerenjem u srcu – ali, uostalom, kolovrat i greben, pa i biseri su još uvijek pokraj njega. Ista pustoš u kolibi i nigdje ni glasa! Bili su to dugi sati, i kad začu vani nešto kao korak, pomisli da mu se to samo pričinja. "Ah da, mili Bože!" izusti on u svojoj osamljenosti, a takve riječi ne bi Isak izrekao da ih nije doista mislio. Sad začu ponovno korake i malo zatim ugleda kako nešto prolazi ispred prozora, bilo što mu drago,

imalo je rogove pouzdano! On skoči i izleti iz kuće, i zbilja je nešto vidio. "Bog ili Sotona!" promrmlja, a to Isak ne bi bio rekao da nije bio prisiljen. Ugledao je kravu, Inger i kravu kako nestaju u štali.

Da nije čuo još kako Inger u štali razgovara potihom s kravom, ne bi vjerovao svojim očima, ali ju je čuo i u istom mahu mu sinu zla slutnja: neba ti! Istina, ona je izvrsna, vraška žena, ali... što je odviše, odviše je. Kolovrat i greben, to hajde još; biseri su mu bili sumnjivo otmjeni, no hajde i to. Ali krava, koju je možda našla na putu ili na polju – koju će gospodar, kad vidi da je nema, poći tražiti!

Inger iziđe iz štale i nasmiješi se ponosno:

"Eto me. Dovala sam svoju kravu!"

"Zbilja?" prihvati on.

"Trajalo je dugo jer je nisam mogla brže uzvući uz brdo; steona je."

"Dovala si kravu?" opet će on.

"Da", odvrati ona upravo se nadimajući pred tolikim bogatstvom ovog svijeta. "Ili ti misliš da lažem?" reče ona.

Isak se bojao najgoreg, no suzdrža se i reče samo:

"Hajde sad u kuću da štogod založiš."

"Jesi li vidio kravu? Zar nije lijepa?"

"Krasna", reče on što je mogao ravnodušnije. "Odakle ti?"

"Ime joj je Zlatova. Što je s tim zidom što si ga podignuo? Ti ćeš izdahnuti od posla. Ali dođi pogledati kravu."

Izišli su, Isak je bio u košulji i gaćama, ali što to smeta? Promatrali su kravu pomno i sa svih strana: glavu, vime, križa, kukove; crvena i bijela, snažna.

"Koliko misliš da ima godina?" upita Isak oprezno.

"Koliko mislim?" odvrati Inger. "Sad joj je upravo na dlaku četvrta. Ja sam je sama uzgojila, i svi su govorili da je to najbolja telica što su je ikad vidjeli. Što misliš, imamo li dosta hrane za nju?"

Isak je počeo malo vjerovati, što bi mu bilo drago, i reče: "Lako ćemo mi za njezinu hranu."

Onda su otišli u kuću i jeli i pili i legli spavati. Ali su razgovarali još dugo o kravi, o tom velikom događaju. "Zar nije lijepa? Sad će se drugi put oteliti. Ime joj je Zlatova. Spavaš li, Isače?"

"Ne spavam."

"I zamisli, odmah me je prepoznala i išla jučer za mnom kao kakvo janje. Malo smo u brdima otpočinule."

"Da?"

"Ali je moramo cijelog ljeta pripinjati na paši jer bi drukčije mogla pobjeći. Krava je krava."

"Gdje je prije bila?" upita napokon Isak.

"U mojih, oni su se za nju brinuli. Nisu mi je htjeli dati, i djeca su plakala kad sam je povelu."

Zar je moguće da je Inger u stanju tako lijepo lagati? Ona, naravno, govori istinu, i krava je njena. Sad je ovdje divno i ugodno, skoro ničeg više i ne treba. On je voli, i ona njega, zadovoljni su, a žive u doba kad se još jede drvenom žlicom. "Spavat ćemo!" pomisle. I onda zaspu. U zoru se probude za novi dan; bilo je dosta toga oko čega se treba pomučiti, da, borba i radost, kako već jest u životu.

Eto, na primjer, tih debala. Hoće li ih pokušati posložiti? Isak je dobro zagledao kad bi bio u selu, i zamislio kako će to načiniti; on je znao tesati uglove. Pa zar da to ne učini? Ovce

su došle, stigla je krava, koza je već mnogo i bit će ih sve više i više, stoka se guši u tom svom malom dijelu kolibe, valja naći neki izlaz. Najbolje bi bilo započeti odmah, dok još krumpir cvate i nije doba kosidbi; Inger će mu tu i tamo pomoći.

U noći Isak se budi i ustaje. Inger spava, tvrdo i duboko spava poslije puta. On opet odlazi u štalu. Sad više ne govori kravi na način da to prelazi u neprijatna laskanja, ali je tapše prijateljski i pregledava ponovno sa svih strana, nema li možda kakvu biljegu, znak tuđeg vlasnika. No, ne nalazi nikakva znaka i lakše mu je izići.

Debla leže. Počinje ih valjati, podizati na zidove u četverokut; jedan će četverokut biti soba, drugi, manji, sobica. Bilo je to naporno i toliko ga je zaokupilo da je zaboravio na vrijeme. Dimilo se iz otvora na krovu, Inger iziđe i javi mu da je doručak gotov.

“Što to kaniš?” zapita ga.

“Ti si ustala?” odvrati Isak.

Gle, taj Isak radi sve potajno, ali mu je drago što ga ona zapitkuje radoznalo i zanima se za njegove nakane. Kad je pojeo, sjedio je još prilično dugo u kolibi prije no što je opet izišao. Što je čekao?

“E, ja ovdje sjedim”, reče on napokon i ustade. “A imam toliko posla.”

“Gradiš li to kuću?” zapita ona. “Zar ne znaš odgovoriti?”

On odgovori iz milosrđa, činio se sam sebi vrlo velik što gradi kuću i što je svemu na čelu, zato odgovori: “Vidiš i sama da gradim.”

“Da... vidim.”

“Što bih drugo?” reče. “Ti si dovela kravu, pa moram načiniti kakvu štalu za nju.”

Sirota Inger nije bila tako nadljudski pametna kao on, Isak, kruna stvaranja. I to je bilo prije nego što ga je upoznala, prije nego što je počela razumijevati njegov način govora, pa reče:

“Ali, pa nećeš valjda graditi štalu?”

“Hoću”, reče on.

“Sigurno me varaš, jer onda bi bilo bolje sagraditi kuću.”

“Zbilja, ti misliš tako?” odvrati on i pogleda je pretvarajući se kao da mu je tek sada, kad je ona zapitala, sinulo u glavi.

“Da, tada bi stoka mogla u kolibu.”

On malo razmisli i reče: “I ja mislim zbilja da bi to bilo najbolje!”

“Eto vidiš”, reče pobjednica Inger, “da se i ja nešto razumijem.”

“Istina je. A što misliš o jednoj sobici uz sobu?”

“Sobici? Oh...! Onda bi u nas bilo kao i u drugih ljudi. E, kad bi to moglo biti!”

I moglo je. Isak je gradio kuću, uglavljivao klinove, slagao grede u četverokut i u isti mah sastavio od zgodna kamenja ognjište; ali ovaj završni posao mu je najslabije išao od ruke, i on je pokadšto bio upravo nezadovoljan sam sobom. Kad je došlo doba kosidbe, morao je sići s gradnje i naokolo po obroncima kositi travu; iza toga prenio je sve sijeno kući u ogromnim naviljcima. Onda jednoga kišovito dana reče Isak da mora dolje u selo.

“Što ćeš tamo?” upita Inger.

“Još ni sam ne znam...” odgovori on.

Ode i nije ga bilo puna dva dana, a onda se vrati s teškim štednjakom na leđima. “Ti sa sobom ne postupaš ljudski”, reče Inger. Isak poruši ognjište, koje nije bilo lijepo gledati u novoj kući, i na njegovo mjesto postavi štednjak. “Ima ih koji nemaju štednjaka”, reče Inger, “a mi ga imamo!...”

Isak je kao obično kosio i donosio na plastove sijena kući jer, nažalost, šumska trava nije što i livadna, nego kržljivija. Sada je mogao samo za kišnih dana raditi u kući; pomicalo se polagano, i u kolovozu, kad je Isak sve sijeno sakrio pod liticu, nova je kuća bila tek do

polovice gotova, U rujnu Isak reče Inger: "Ovako se dalje ne može; ja mislim da bi ti trebala otići dolje u mjesto i dovesti čovjeka koji će mi pomoći. No, Inger je u zadnje doba nešto teško disala i nije se mogla više brzo kretati, ali se svakako spremila izvršiti nalog.

Ali Isak se međutim predomislio, opet se uzoholio i htio sam sve posvršavati. "Nije potrebno zbog toga zvati ljude", reče, "ja ću sve sam svršiti."

"Ne, ti to ne možeš sam", usprotivi se Inger.

"Da vidimo, pomози mi samo s gredama."

Kad je došao listopad, Inger reče: "Ja više ne mogu." Sad je bilo vrlo nezgodno. Grede za krov morale se podići kako bi kuća bila pokrivena prije nego započnu jesenje kiše; bio je zadnji trenutak. Ali što je Inger? Da nije bolesna? Ona je, doduše, još pripravljala kozji sir, ali inače nije mogla ništa drugo raditi osim što je dnevno više puta premještala kravu na pašnjaku.

"Donesi kakvu veliku košaru ili sanduk ili što slično kad opet budeš išao u mjesto", reče mu Inger.

"Što će ti to?" upita Isak.

"Treba mi", odvrati ona.

Isak je pomoću užadi provlačio uvis grede za krov, a Inger je upirala odozdo jednom rukom; činilo se da ona podupire već time što je tu. Pomalo se pomicalo naprijed: nije to bio nikakav visoki krov, ali su grede bile vrlo krupne i debele za malu kuću.

Bila je dosta blaga jesen, Inger je sama iskopala krumpir, i Isak je sakrio kuću pod krov prije no što je posve nastupilo razdoblje kiša. Koze su bile noću već uz ljude u kolibi, i to je bilo dobro, sve je bilo dobro. Ljudi se nisu tužili zbog toga.

Isak se opet spremi na svoj put u dolinu.

"Donesi mi kakvu veliku košaru ili sanduk", reče opet Inger; u glasu joj se osjećala ponizna želja.

"Naručio sam nekoliko prozora sa staklima, koje moram donijeti", odgovori Isak. "A naručio sam i dvojica obojena vrata", nadoda ponosno.

"Pa, neka onda košara čeka."

"A što će ti košara?"

"Što će mi?... Pa zar ti nemaš očiju u glavi?"

Zadubljen u misli išao je Isak svojim putem, i kad se nakon dva dana vratio, donio je ne samo prozore, vrata za sobu i vrata za spavaću sobicu, nego mu je niz prsa visio i sanduk za Inger, a u sanduku je bilo razne hrane.

"Jednog dana ćeš umrijeti pod tolikim teretom!" uzvikne Inger.

"Ha-ha, naravno!" Bilo je tako beskrajno daleko od toga da Isak umre pod teretom. Izvadio je iz džepa apotekarsku bočicu s eterom i predao je Inger, opomenuvši je da se dobro posluži njome kako bi ozdravila. A tu su bili i prozori i obojena vrata s kojima se mogao dičiti, i odmah se krene postavljati. Ah, ova mala vrata, već su bila upotrebljavana, ali su bila lijepo prebojena bijelom i crvenom bojom, kraseći sobu kao slike na zidu.

Premjestiše se u novu kuću, a po kolibi porazmjestiše stoku. Uz kravu metnuše jednu ovcu s janjcima da ne bude sama.

Ljudi u divljini dotjerali su daleko, vrlo daleko!

POGLAVLJE III

DOK je zemlja još bila meka, Isak je vadio iz nje kamenje i panjeve i pripremao njivu za dogodine, a kad se tlo smrzlo, išao je u šumu i sjekao gomile drva za ogrjev.

“Što će ti tolika drva?” pitala je Inger.

“Ne znam posve točno”, odgovori Isak, premda je znao sasvim dobro što će mu. Stara tamna prašuma još je uvijek dopirala sve do kuće i priječila da se raširi pašnjak; uz to je on htio drva za zimu na bilo koji način svesti dolje u mjestance i prodavati ih ljudima koji nemaju čime ložiti. Isak je bio uvjeren da je to dobro smislio, stoga je marljivo sjekao debla i slagao ih u hvatove.

Inger je često izlazila i motrila ga; on se pričinjao kao da mu je to posve svejedno i da to ona baš ne bi trebala činiti, ali ona je dobro slutila da mu time ugađa. Katkad bi pri tom izmijenili čudnovate riječi.

“Zar ti nemaš nikakva drugog posla nego ovamo istrčavati i smrzavati se?” zapita je Isak.

“Meni nije hladno”, odgovori Inger, “ali ti ćeš se tako razboljeti.”

“Da si odmah navukla na se onaj moj ogrtač tamo.”

“Ne pada mi na pamet, ne mogu ovdje ni ostati, Zlatova se teli.”

“Zlatova se teli?”

“Zar to nisi znao? I što misliš, hoćemo li tele uzgajati?”

“Napravi kako hoćeš, ja ne znam ništa.”

“Ali tele ipak ne možemo pojesti, to je pouzdano. Onda bismo zauvijek ostali s jednom jedinom kravom.”

“Ja sam tvrdo uvjeren da ti ne bi mogla podnijeti da pojedemo tele”, reče Isak.

Ovi samotni ljudi, premda su bili tako nespretni i previše se predavali svojim nagonima, bijahu vrlo blagi jedno prema drugom, prema stoci i materi zemlji.

Onda se Zlatova oteli. To je bio znamenit dan u divljini, preveliko veselje i prevelika sreća. Zlatova je dobila dobar napoj i Isak reče: “Ne štedi brašna”, premda ga je donio na svojim leđima. Tu je ležala lijepa telica, prava divota, i bila je ružičasta i vrlo zbunjena čudom koje joj se dogodilo. Za nekoliko će godina i ona biti mati.

“Ova će telica biti krasna krava”, reče Inger. “A, ne znam kakvo bismo joj nadjenuli ime.”

Inger je bila malo djetinjasta i za tako nešto nije bila dosta domišljata.

“Kako će joj biti ime?” reče Isak. “Ne možeš joj naći zgodnije ime nego Srebrova.”

Pade prvi snijeg i čim se toliko stvrdnuo da se moglo po njem ići, siđe Isak u mjesto. Pravio se tajanstvenim kao uvijek i nije htio reći Inger što je naumio. I vrati se, na veliko iznenađenje – s konjem i sanjkama.

“Ja mislim da je to loša šala”, reče Inger. “Ti valjda nisi odveo konja?”

“Odveo konja?”

“Mislim: negdje našao pa odveo?”

Ah, kad bi Isak mogao kazati: "Ovo je moj konj, naš konj!" Ali ga je bio dobio samo u najam na tjedan dana kako bi u dolinu mogao prevesti hvatove drva.

Isak je vozio drva u selo i vraćao se sa svakojakom hranom, brašnom i haringama. I jedanput dovede na sanjkama mladog bika; dobio ga je nevjerojatno jeftino jer je u selu ponestalo stočne hrane. Bik je bio mršav i runjav, i nije mogao pošteno ni muknuti, ali nije bio loše građen pa će se uz dobru hranu već oporaviti. Tek su mu dvije godine...

Inger reče: "Ti svega doneseš i dovedeš."

Da, Isak je svega donosio. Bio je donio dasaka i daščica što ih je zamijenio za drva, donio je brus, tavu, alat, sve to za drva. Inger je rasla od bogatstva i svaki put govorila: "Opet si nešto donio? Sad imamo bika i svega što možemo zamisliti!"

Bilo im je sada zadugo svega dosta i bili su imućni ljudi. Što će Isak na proljeće početi? Stotinu je puta sišao za svojim vozom drva i smišljao. Nakanio je na obronku dalje krčiti, prirediti zemljište, sjeći drva, ljeti ih sušiti a zimi još jednom toliko odvesti. Račun se podudaraao, nije bilo nijedne pogreške.

Ali stotinu je puta Isak mislio i na nešto drugo: na kravu Zlatovu. Odakle je došla, čija je bila? Žene kao Inger nema, sjajna je to djevojka koja hoće sve što i on želi, i zadovoljna je. Ali bi jednoga lijepog dana mogao netko doći i zatražiti Zlatovu i odvesti je na užetu. I moglo bi se još štogod gore odatle izleći. "Ti valjda nisi odveo konja ili ga negdje našao?" rekla je Inger. To joj je bila prva misao; čovjek joj ne može tako lako vjerovati, i što da počne? Na to je on mislio. Nije li on kupio bika za Zlatovu koja je možda ukradena?

I onda je konja morao vratiti. To je bila šteta, jer je konj bio malen i okrugao i bio se u njih vrlo obviknuo.

"O da, ali ti si vrlo mnogo s njime načinio", tješila ga Inger.

"Ali na proljeće ću morati imati konja, tada će mi biti od prijeke potrebe", odvrati Isak.

Jednog jutra odveze on polagano posljednji voz drva od kuće i nije dolazio dva dana. Kad se vratio pješke kući, ispred kuće začu čudnovat glas... Što bi to moglo biti? Zastade prisluškujući. Dječje cviljenje – ah da, mili Bože, nije bilo ništa drugo, ali bilo je strašno i neobično, a Inger mu nije ništa kazala.

Uđe u kuću i pogleda najprije sanduk o kome je bilo toliko govora, i koji je na prsima donio! Visio je na dva konopa privezana za sljeme krova i bio kolijevka i njihaljka za dijete. Inger se napola odjevena vrzmala naokolo – bila je pomuzla i kravu i koze, kao i svakog dana.

Kad je dijete ušutjelo, zapita Isak: "Je li to sve već gotovo?"

"Da, sada je sve gotovo."

"Zbilja?"

"To je bilo one večeri kad si ti otišao."

"Zbilja."

"Morala sam se još samo ispružiti da objesim sanduk, i onda je bilo sve pripravljeno; ali sam to jedva izdržala, pa mi se kasnije smučilo."

"Zašto mi nisi ništa o tom rekla?"

"Zar sam mogla znati posve točno? Muško je."

"Ah, muško je."

"Samo kad bih znala kako da ga nazovem!" reče Inger.

Isak se jedva usudi pogledati malo crveno lice; bilo je lijepa oblika, bez zečje usne, glava mu bijaše obrasla gustom kosom. Ljepuškasti dječčić leži u kolijevci. Isaku je bilo vrlo čudno pri duši i on osjeti slabinu; ljudina je stajala pred čudom; začelo se jednom u svetoj magli i javilo u životu s obraščićem kao znakom. Dani i godine će od tog čuda načiniti čovjeka.

“Dođi nešto pojesti”, reče Inger...

Isak obara stabla i slaže hvate. Opet je napredovao: posjeduje i pilu. Pili drva i od njih pravi cestu, cijelo malo selo. Inger se sada mora više držati kuće i ne može biti uz muža kada radi, ali zato Isak češće na trenutak svrati do nje. Ona se bavi sitnim dječaćićem u kolijevci. Isaku ne pada na pamet da se za nj stara; a onda, to je još mali crv, neka ga, neka samo leži. Ali čovjek je čovjek pa ne može mirno slušati plač, onaj sitni glasić!

“Nemoj, ne diraj ga!” govori Inger. “Kladim se da imaš smole na rukama.”

“Smole na rukama? Ti si poludjela!” odvrati Isak. “Otkad sam dovršio kuću, nisam taknuo smolu. Daj ovamo maloga, ja ću ga uljuljati u san.”

“Ne treba, već šuti.”

U svibnju stiže preko brda u njihovo naselje neka nepoznata žena; bila je to Ingerina rođakinja pa je lijepo primiše.

“Htjela sam samo navratiti”, reče ona, “i vidjeti kako je Zlatova, otkad je od nas otišla!”

“Ljudi ne pitaju mnogo za tebe, za tako malog dječaka”, šapće Inger smučeno djetetu.

“Ah on, pa vidim kakvo je dijete. Krasan dječak, vidim. I kad bi mi tkogod prije godinu dana rekao da ću te ovdje naći, Inger, s mužem i djetetom i kućom i svim ostalim!”

“O meni ne trebaš govoriti, nije vrijedno. Nego, eto ti njega koji me uzeo onakvu kakva sam bila!”

“Jeste li vjenčani?... A tako, još niste?”

“Ali ćemo sad vidjeti, kad se mali bude krstio”, reče Inger. “Mi smo se htjeli vjenčati, ali se nije moglo srediti. Što ti veliš na to, Isače?”

“Pa da, vjenčati se, naravno.”

“Ne bi li ti, Oline, mogla poslije kosidbe doći ovamo i pripaziti stoku, dok mi budemo na putu?” upita Inger.

“Pa mogu.”

“Odužit ćemo ti se za to.”

Pa da, ona to zna, naravno... “I još ćete dalje graditi, vidim. Što će to biti? Zar vam nije dosta?”

Inger odmahnu glavom i reče: “Eto, pitaj njega, ja to ne smijem znati.”

“Što gradim?” reče Isak. “Nije vrijedno trošiti na to riječi. Kakvu malu sušu, ako mi zatreba. Ali ti si pitala za Zlatovu, hoćeš li je vidjeti?” upita on gošću.

Odoše u štalu i pokazaše joj kravu i tele. Bik je krasno govedo; gošća klimnu glavom hoteći kazati da joj se sviđa štala i stoka, koja je, reče, od najbolje pasmine, a i čistoća je upravo uzorna. “Ja jamčim za Inger u svemu što se tiče dobre i iskusne njege stoke”, reče rođakinja.

“Dakle, Zlatova je prije bila u tebe?” zapita Isak.

“Da, otkad se otelila! Nije upravo u mene nego u mog sina; ali to je svejedno. I njezina je majka u našoj štali!”

Već davno Isak nije čuo ugodnije vijesti, i odlanu mu, sad je Zlatova s pravom njegova i Ingerina. Da kažemo istinu, on je bio donekle smislio žalostan način kako će se osloboditi te nesigurnosti: na jesen Zlatovu zaklati, dlaku s kože osmuditi, rogove zakopati u zemlju i zamesti svaki trag krave Zlatove. Sada to više nije trebalo. On je bio ponosan zbog Inger i reče:

“Čistoća? Da, ovakve žene nema nigdje. Po svoj prilici mi je doista bilo suđeno da dobijem takvu ženu.”

“Drugo se nije moglo niti očekivati”, reče rođakinja.

Ova žena s druge strane brda, ljubazna osoba koja umije lijepo govoriti, razumno stvorenje imenom Oline, ostade nekoliko dana u njih i spavaše u sobici. Kad je pošla, dade joj Inger malo ovčje vune koju je, svejedno zbog čega, bila sakrila pred Isakom.

Dijete, Isak i žena – svijet postade opet isti, dnevni posao, mnogo malih i velikih radosti, Zlatova je davala obilno mlijeka, koze se ojarile pa također davale puno mlijeka, Inger je usirila cijeli red crvenih i bijelih siraca i poredala ih da se suše. Namjeravala je načiniti toliko siraca da može za njih kupiti tkalački stan – da, ova Inger bi mogla i tkati!

Isak je postavio pod, i on je imao promišljen plan. Uz staru je kolibu podignuo dogradnju s dvostrukom stijenom od dasaka, napravi na njoj vrata i zgodan mali prozor s četiri okna. Dok se zemlja ne otopi i on uzmogne rezati treset, pokri je krovom od brezove kore. Držao se samo najpotrebnijeg; nije u njoj bilo drvena poda niti je strugao stijene od dasaka; jedino je napravio pregradu za konja i jaslje.

Bio je već kraj svibnja kad je sunce otopilo brežuljke i Isak mogao pokriti štalu tresetom; sad je nova zgrada bila gotova. Jednog jutra on se najede za cijeli dan, ponese sa sobom još nešto hrane, prebaci sjekiru i lopatu preko ramena i ode dolje u mjesto.

“Možeš li mi donijeti četiri lakta šarena platna?” viknu za njim Inger.

“Što će ti?” odgovori Isak.

Činilo se da se nikad neće vratiti. Inger je svaki dan pogledala kakvo je vrijeme, kakav smjer vjetrova, kao da očekuje brod; izlazila je noću iz kuće, prisluškivala, i već mislila uzeti dijete u naručje i poći ga tražiti. Napokon se Isak vrati s konjem i kolima. “Prrr!” vikaše glasno Isak pred vratima, i premda je konj mirno i ponizno stajao i hrzao prepoznavši kolibu, Isak zovnu: “Možeš li malčice izići i pridržati mi konja?”

Inger iziđe. “Što je to?” reče ona. “Reci, jesi li ga opet unajmio? Što si radio cijelo vrijeme? Danas je sedmi dan.”

“Što sam radio? Morao sam na mnogo mjesta najprije probiti put kako bih mogao proći svojim kolima. Pridrži malo konja, rekao sam ti!”

“Tvojim kolima? Nisi valjda kupio kola?”

Isak ostade nijem, sav napuhan od nemoće. Započe istovarivati s kola plug i branu što ih je pribavio, čavle, jela, lopatu, vreću punu sjemenja. “Kako je djetetu?” zapita on.

“Djetetu nije ništa. Jesi li kupio kola ili nisi, pitam ja. A ja se eto mučim i mučim zbog jednog stana kako bih napokon počela tkati”, reče ona u šali, sretna da je on opet došao kući.

Isak je opet dugo šutio i bio zaokupljen sam sobom. Razmišljao je i ogledavao se gdje će strpati svu tu robu i alat. Nije se lako činilo naći za sve to mjesta u kući. Ali kad je Inger prestala dalje pitati i umjesto toga se pozabavila konjem, prekinu Isak šutnju i reče:

“Jesi li ti ikad vidjela imanje bez konja, bez kola, pluga i brane i svega što uz to spada? I kad baš hoćeš znati, jest, kupio sam i konja i kola i sve što je na kolima.”

Poslije toga je Inger mogla samo mahati glavom i govoriti: “Za Boga miloga! Još nikad nisam vidjela takva čovjeka!”

Sada Isak nije bio malen i bojažljiv, nego se kao kakav veliki gospodar odužio za Zlatovu: “Molim – s moje strane ništa manje nego konj!”

Bio je toliko snažan da je plug još jedanput zagrljio i jednom ga rukom ponio prema kućnom zidu i na nj ga prslonio. Tako je bio silan! I onda odnese hranu, lopatu, nove vile što ih je kupio, sav taj skupi ratarski alat, dragocjenosti, u novu kuću. Obilje, potpuna sprema, sad više nije trebalo ništa.

“Hm. Pa doteći će i za taj tvoj tkalački stan”, reče on, “naravno, ako ostanem zdrav. Evo ti platna, nisu imali ništa drugo nego ovaj plavi katun.”

Isak je bio neiscrppljiv i neprestano je stvarao sve više i više. Tako bi bilo uvijek kad bi dolazio iz trgovišta.

Inger reče: "Šteta da to Oline nije sve vidjela kad je bila ovdje."

Obična samohvala i taština ženska, pa se zato muž nasmiješio prijezirno njezinim riječima. Ali ni on se ne bi ljutio da Oline može vidjeti cijelo ovo bogatstvo.

Uto dijete zaplače.

"Hajde sada malome unutra", reče Isak. "Ja ću pogledati konja."

On ispregnu konja i uvede ga u štalu – sveza svoga konja u štali. Hrani ga i češe ga i miluje ga. Koliko je dužan za konja i kola? Sve, cijelu svotu, vrlo veliku svotu, ali to neće duže potrajati nego do kraja ljeta. On ima drva, malo osušene brezove kore, koju je bio lani pripravio za gradnju, i nekoliko dobrih debala. Ali to nije bilo dosta. Kad se kasnije snaga i drsko pouzdanje malo slegnuše, dođoše mnogi teški trenuci straha i brige; sad je sve ovisilo o ljetu i jeseni!

Dani su bili ispunjeni poljskim radom, posla uvijek sve više! Isak je čistio novo tlo od korijenja i kamenja, preoravao ga, gnojio, orao, kopao, tukao grude rukama i petama, pokazao se svuda marljiv ratar i uravnao polje glatko kao baršun. Onda je čekao nekoliko dana i, kad se činilo da će udariti kiša, posija sjeme.

Već više stotina godina sijali su njegovi pređi sjeme. To je bio posao koji se izvršavao kakve blage, tihe večeri, pobožno, najradije pri zgodnoj sitnoj kiši, i, ako je bilo moguće, najradije kad bi došle divlje patke. Krumpir je bio novi plod, tu nije bilo ništa tajanstveno, ništa religiozno. Žene i djeca mogli su biti kad se sadio taj plod donesen iz tuđe zemlje, upravo kao i kava, prekrasna, divna stvar. Zrno je bilo kruh, zrno je odlučivalo životom i smrću.

Isak je izišao golglav i u ime Kristovo sijao; on je bio kao panj s rukama, ali pobožan kao dijete. Svaki put bi s najvećom pozornošću zamahnuo sjemenom, bio je veseo i predan. Pogledajte, sada klija zrno i bit će klas s mnogo zmja, i tako je na cijelom svijetu kad se si je sjeme. U Palestini, u Americi, u Norveškoj – oh, kako je velika Zemlja, a kako maleno polje na kojemu je Isak sijao! To je bilo srce svega. Iz Isakove je ruke zrno lepezasto padalo na zemlju. Nebo je bilo oblačno i pogodno, spremala se neka vrlo fina, sitna kiša.

POGLAVLJE IV

IZMEĐU proljetnih i jesenjih radova prolazili su dani, ali Oline nije dolazila.

Isak je bio obradio njive, pripremio dvije kose i dvoje grablje za kosidbu, načinio dugi pod na kolima da može na njih tovariti sijeno, pripremio rudo i zgodna drva za sanjke zimi. Načinio mnogo dobrih stvari. Namjestio i dvije police na zidu u sobi kako bi na njih mogao metnuti različite stvari: kalendar, koji je napokon kupio, i brkljače i zidarske žlice, kad ih ne bude trebao. Inger reče da su te dvije police vrlo zgodna stvar.

Za Inger je sve bilo izvrsno. Eto, Zlatova više nije bježala, nego se sprijateljila s teletom i bikom i pasla cijeli dugi dan u šumi. I koze su toliko narasle da su im teška vimena skoro doticala zemlju. Inger je šila dugu odjećicu od plavog katuna i kapicu od istog platna, ljepše se ništa nije moglo vidjeti, to je bila odjeća za krštenje. A dijete je ležalo posve mirno i pratilo očima posao; naraslo je gotovo do prava dječaka; makar mu bilo ime i Eleseus, Isak se više nije htio tomu protiviti. Kad je odjećica bila gotova, imala je skute duge nekoliko lakata, i svaki je lakat bio plaćen, ali ništa, dijete je bilo prvorodenče.

“Ako ikad, onda bi sad bilo vrijeme da nosiš tu svoju nizu od bisera”, reče Isak.

I Inger je već mislila na bisere, nije bila badava mati, nego vrlo naivna i ponosna. Bisera nije moglo doteći da mu ih sveže oko vrata, ali će lijepo pristajati i sprijeda na kapi, pa mu ih stoga na nju priši.

Ali Oline nije dolazila.

Da nije bilo stoke, svi bi ukućani mogli ostaviti kuću i vratiti se poslije dva-tri dana s krštenim djetetom. I da nije bilo vjenčanja, Inger bi mogla sama poći na put.

“Pa da odgodimo to vjenčanje?” reče Isak. Ali Inger odgovori da bi trebalo desetdvadeset godina čekati da Eleseus može ostati sam kod kuće i pomusti stoku.

No, sad je Isaku valjalo upeti pamet. Zapravo sve to nije započelo kako treba i vjenčanje je možda isto tako potrebno kao i krštenje, bit će tako. Sad se činilo da će suša, prava zlokobna suša, ako skoro ne padne kiša, sagorjeti usjev na polju, ali sve je u Božjoj ruci. Isak se spremi sići u selo i pronaći kakva čovjeka da mu pomogne. I morat će opet prijeći puno milja.

Sva ova muka zbog jednog vjenčanja i jednog krštenja! Ljudi u divljini imaju zbilja mnogo malih i velikih briga!

Onda Oline konačno stiže...

I tako su Isak i Inger bili vjenčani i Eleseus kršten, sve je bilo u redu, štoviše, mislili su i na to da se prije vjenčaju nego što krste dijete, da bi bilo zakonito. Ali suša potraja, izgorješe usjevi na malim njivama, izgorješe baršunasti sagovi, a zašto to? Sve je bilo u Božjoj ruci. Isak je kosio livade, ali trava ne bijaše visoka premda je zemljište proljetos gnojeno. Kosio je i kosio i na udaljenim obroncima, kosio neumorno, sušio i nosio kući krmu jer je imao sada konja i mnogo stoke. Ali usred srpnja morao je i usjev pokositi za krmu jer se za drugo nije mogao upotrijebiti. I još mu je ostao samo krumpir.

Kako je bilo s krumpirom? Je li i on nešto kao kava iz daleke zemlje, bez koje se može? O, krumpir je plod kakva nema; bila suša, bila vlaga, on raste. On prkosi vremenu i podnese mnogo; ako ga čovjek samo donekle dobro obradi, isplati se petnaesterostruko. Gledaj, krumpir nema soka kao grožđe, ali mu je nutrina kao u kestena, možeš ga peći i kuhati i što ti je god drago. Čovjek može nemati kruha, no ako ima krumpira, ima što jesti. Krumpir se može peći u vrućem pepelu i biti večera, može se kuhati u vodi i biti doručak. Što mu treba pridodati? Malo. Krumpir ti je dovoljan, uzmi još uz njega malu šalicu mlijeka, ili kakvu haringu, pa gotovo. Bogatstvo jede uz nju i maslac, siromaštvo je zamoči u malo soli na tanjuru. Isak bi jeo krumpir nedjeljom s malo vrhnja sa Zlatovina mlijeka. Prezreni, blagoslovljeni krumpir!

No, sad je i za krumpir moglo biti loše.

Nebrojeno bi puta na dan Isak pogledao u nebo. Nebo je bilo plavo. Mnoge se večeri činilo da će kiša. Tad bi Isak ulazeći u kuću rekao: "Da vidimo hoće li biti kiše." Ali nakon nekoliko sati vidjelo se da su sve nade bile uzalud.

Suša je već sedam tjedana trajala, i žega bila vrlo jaka. Krumpir je sve to vrijeme bujno cvao, rascvao se neprirodno i divno, da se čudiš. Njive se izdaleka činile kao da su pokrivene snijegom. Kako će se to svršiti? Kalendar nije kazivao ništa, sadašnji kalendari više nisu kao nekadašnji, ne vrijede ništa. No, sad se opet činilo da će kiša, i Isak uđe k Inger i reče: "S Božjom pomoći noćas će ipak, nakon toliko vremena, biti kiše."

"Što, kiša će?"

"Da, i konj se trza na privuzi."

Inger pogleda na vrata i reče: "No, da vidimo!"

Nekoliko kapi pade. Sati prolazahu, ljudi odoše na počinak, a kad Isak iziđe u noći da pogleda pada li, nebo bijaše vedro.

"Ah da, dragi Bože koji si na nebesima!" reče Inger. "Sutra će ti se i zadnji list osušiti", reče tješeći ga što je mogla bolje.

Da, Isak je bio i lišće skupio i imao plast vrlo dobra šušnja. To je bila izvrsna krma i on ju je spremao kao da je sijeno, i pokrio je brezovom korom u šumi. No, još je samo malo lišća ostalo vani, stoga odgovori očajno i ravnodušno: "Neću ga unijeti, makar se posve izmrvalo."

"Ti ne znaš što govoriš", reče Inger.

Sutradan ga zbilja nije unosio jer, što reče, ne poreče. Neka ostane vani, dovraga, pa ako kiša i naleti, neka ga u Božje ime tamo! Unijet će ga pred Božić, jednom, ako ga dotle sunce posve ne sprži i ne smrvi.

Bio je do kraja ojađen, više mu nije bilo nikakvo veselje sjediti pred kućnim vratima i pogledavati imanje. Eto krumpira: cvao je kao lud i osušio se, pa onda i lišće može ostati gdje je i sada, molim lijepo! E, ali Isak je možda na dnu one bezazlene duše ipak imao neku potajnu primisao, možda je on to činio promišljeno i htio pokušati da sada, kad se mjesec mijenja, izazove vedro nebo.

Uvečer se opet činilo da će kiša. "Treba si unijeti lišće", reče Inger.

"Zašto?" zapita Isak pričinjajući se da ne shvaća ništa.

"Da, da, ti se pretvaraš, ali sad bi mogla ipak kiša."

"Zar ti ne vidiš da ove godine kiša neće padati?"

Ali u noći su staklena okna sva potamnjela i nešto je škropilo o njih i moćilo ih, pa bilo ne znam što. Inger se prenu i reče: "Kiša pada! Pogledaj prozore!"

Isak se samo smiješio prijezirno, pa odvrati: "Kiša? Kakva kiša? Ne znam što misliš reći."

"Ma ne pretvaraj se toliko!" reče Inger.

Da, Isak se pretvarao, ali se prevario. Doduše, padalo je, i to jakim pljuskom; ali kad je Isakovo lišće bilo dosta smočeno, prestade padati. Nebo se opet razvedrilo. "Zar ti nisam rekao da tu nema kiše?" reče Isak tvrdokorno i upravo griješno.

Krumpiru taj pljusak nije koristio ništa, dani su dolazili i prolazili. Nebo je bilo vedro. Onda Isak poče izrađivati sanjke. Mnogo se namučio; zgrbljen, smjerno je strugao rudo i kolce. "Ah da, mili Bože." Gledajte, dani dolaze i prolaze, dijete raste, Inger pravi maslac i sir, nije baš bogzna kako loše; lošu godinu pak podnesu valjani ljudi u pustoši. Osim toga – kad je prošlo devet tjedana, pade prava, blagoslovljena kiša; padala je cijeli dan i cijelu noć, šesnaest sati lijevalo je u mlazovima, nebo je bilo otvorilo svoje ustave. Da se to dogodilo prije četrnaest dana, Isak bi kazao: "To je prekasno!" Ali sada reče Inger: "Vidjet ćeš, to će krumpiru i sad vrijediti."

"Kako ne!" odgovori Inger tješeći ga. "Još će biti sve dobro."

I sad je bilo sve bolje; svaki dan nalijetao pljusak, trava se kao čudom zazeleni, krumpir je cvjetao, zapravo još jače nego prije, i na cimama su rasle velike bobice, i to je sve bila istina; ali nitko nije znao što je dolje na korijenu; Isak se nije usudio pogledati. I onda jednog dana dođe Inger i javi mu da je našla pod jednom cimom dvadeset malih krumpira. "Još im treba pet tjedana da narastu", kazala je. Ta Inger sa zečjom usnom morala ga je uvijek tješiti i kazati štogod dobro! Imala je jadan glas, piskutljiv, kao da ventil ispušta malo pare; ali je njezino tješenje bilo dobročinstvo ovdje na krčevini. A bila je i vesele naravi.

"Kad bi mogao načiniti još jednu postelju", reče ona Isaku.

"Postelju?" upita on.

"Da, ali nije baš hitno", završi ona.

Počese kopati krumpir i bili su po starom običaju gotovi do Miholja. Bila je to osrednja godina; opet se pokazalo da na krumpir vrijeme mnogo ne djeluje nego da može dobro podnijeti sušu, pa i u njoj narasti. Naravno, nije to bila, ako bismo dobro računali, previše dobra godina, ali nisu mogli baš svake godine točno računati. Jednog je dana prošao tuda Laponac i začudio se jako videći krumpir na tom naselju; u selima je mnogo gori, reče.

Isak je imao još nekoliko tjedana u kojima je mogao prokrčiti zemlju prije nego nadođe studen i zemlja se smrzne. Sada je stoka pasla po njivama i gdje god je htjela. Isaku je bilo drago raditi pokraj životinja i slušati njihova zvona. Doduše, to ga je malo priječilo u poslu jer je bik vrlo rado zabadao rogove u kupove lišća i koze su se svuda vrzmale, štoviše, uspinjale se i na krov kolibe.

Sitne i krupne brige!

Jednog dana začu Isak glasan krik. Inger stoji pred kućom s djetetom u naramku i pokazuje bika i malu kravu Srebrovu; sparili se. Isak baci budak i poleti, ali prekasno, nesreća se dogodila. "Gledaj ti nju, vješticu, sazrela; tek joj je godina, pola godine prerano, vještica, dijete!" Isak je odgura u štalu, ali po svoj prilici prekasno.

"Da, da", reče Inger, "to je u neku ruku dobro jer bi nam drugačije obje krave na jesen bile steone." Ah, ta Inger nije bila baš pametna, ali je možda znala što radi kad je jutros zajedno pustila Srebrovu i bika.

Nastade zima, Inger je grebenala vunu i prela. Isak je vozio drva u dolinu, silne toware suhih drva preko tvrdog snijega; poplaćao sve dugove: konj i kola, plug i brana bili su sada sasvim njegovi. Odveze kozji sir i doveze za nj predivo, stan, vitlo, vreteno. Kući ponovno doveze brašna i jela, pa dasaka, greda i čavala; jednog dana donese i samu svjetiljku.

"Ne bilo me ako ti nisi poludio!" reče Inger. Ali ona je već otprije slutila da će svjetiljka doći. Uvečer je zapališe i bijahu kao u raj, mali je Eleseus zacijelo vjerovao da je to sunce. "Gledaj ga kako se čudi!" reče Isak. Otad je Inger mogla presti uz svjetiljku.

Isak donese platna za košulje i nove cipele Inger. Ona ga je molila da joj donese vune u raznim bojama, i on donese i to. Ali jednog dana dođe on uistinu sa satom! Inger kao da je pala s neba, nekoliko časaka nije mogla progovoriti ni riječi. Isak objesi sat oprezno na zid i namjesti kazaljku po svom računu; navi utege i ostavi ga da kuca. Dijete okrenu oči prema muklom zvuku i onda pogleda mater. "Imaš se čemu i čuditi", reče ona i uze dijete u naručje i sama ganuta. Jer, od svega što je bilo ovdje na samome, ništa se zbilja nije moglo usporediti sa satom koji je kroz cijelu mutnu zimu kucao i pokazivao točno koje je doba.

Kad su bila sva drva odvezena i prodana, Isak je opet otišao u šumu i sjekao stabla; gradio je svoje ulice i svoj grad od hvati za buduću zimu. Morao se sada sve više udaljavati od kuće, veliki, široki obronak čekao ga, ali on nije htio ogoljeti cijelo zemljište, nego je obarao samo najstarija stabla kojima se vrh bio osušio.

Naravno, njemu je također već dugo bilo jasno zašto Inger govori o drugoj postelji, nije to smio dalje odlagati, nego je morao požuriti. Kad se jedne tamne večeri vratio iz šume kući, bilo se već dogodilo: obitelj se pomnožila, još jedan dječak. Inger je ležala u postelji. Ah, ta Inger! Jutros ga je htjela poslati u selo. "Moraš malo provodati konja", bila je rekla. "Stalno stoji na istom mjestu i grebe kopitom."

"Nemam vremena za takve besmislice", rekao je Isak i otišao. Sad je razabrao da ga je samo htjela kamo otposlati da nije uz nju, ali zašto to? Bilo bi možda dobro da je bio s njom.

"Kako to da ti nikad ne daš čovjeku nikakva znaka?" reče on.

"Sad ti moraš napraviti posebnu postelju i spavati u sobici", odgovori ona.

Ali se nije radilo samo o postelji, nego i o drugim stvarima koje čovjek treba za spavanje. Nisu imali dva pokrivača i nisu mogli ni do iduće jeseni, kad će zaklati nekoliko ovnova, pribaviti taj drugi pokrivač; jer ni od dva ovna nema još pokrivača. U prvo vrijeme Isaku i nije bilo ugodno spavati, strašno je zebao noću. Pokuša se zavući u sijeno pod liticom, pokuša spavati kod krava, ostade bez krova. Na sreću je već bio svibanj, onda dođe lipanj, pa srpanj...

Čudnovato koliko se ovdje u samo tri godine napravilo: dom za ljude, štala i zemlja pripravljena za obrađivanje. Što će Isak sad graditi? Novu štalu, štagalj, dogradu na kuću? Tresla se kuća kad je on zabijao klinove od osam palaca, i Inger je ulazila i izlazila moleći ga da se smiluje djeci.

"Da, djeca! Pričaj im štogod! Zapjevaj im nešto, podaj Eleseusu poklopac pa će njime lupati i zabavljati se. Ove ću velike brzo zabiti, moram ih upravo ovdje utući, u podupirače kojima će dograda biti spojena s kućom. Poslije ovog moram staviti samo još daske i palac i po duge klinove, što je dječja igračka."

Zar baš mora udarati čekićem, pitao je mali. Dosad su bačvu haringi, brašno i drugu hranu držali u štali da ne budu pod vedrim nebom; no slanina je počela zaudarati pa je ostava bila od prijeke potrebe. Mališani su se morali priviknuti na tih nekoliko udaraca čekićem o zid; Eleseus se činio pomalo nježan i slabašan, ali drugi je sisao kao buc masti anđeo koji svira u trubu, i kad nije kričao, onda je spavao. Divan dječak! Isak se nije protivio da mu bude ime Sivert, možda je najbolje da bude tako, premda je više puta pomislio na ime Jakov. Mnogo je puta Inger imala pravo, Eleseusu je nadjeveno ime po njihovu župniku, i to je bilo gospodsko ime, ali Sivert se zvao njezin ujak, blagajnik, neženja i imućan čovjek bez baštinka. Što bi se djetetu moglo sretnije dogoditi nego što mu je nadjeveno ime Sivert!

Onda su došli proljetni poslovi i sve je bilo u zemlju posađeno prije Duhova. Kad je Inger imala samo Eleseusa, nikad nije imala vremena da pomogne mužu, toliko je bilo zaokupilo prvorodnce. Sada kad je imala dvoje djece, čupala je korov i radila još mnogo toga; pomagala mu je mnoge sate kad je sadio krumpir, sijala je rotkvu i repu. Takva se

žena ne nađe lako. Zar joj nije bilo i tkanje na stanu? Svaki trenutak slobodnog vremena iskoristila bi da otrči u sobicu i da utka nekoliko klupaka; to je bilo poluvuneno tkanje za zimsko rublje. Nakon što je pređu obojila, satka ona plavo i crveno sukno za odjeću sebi i djeci; i onda pomiješa još više boja i načini Isaku navlake za postelju. Sasvim potrebne, korisne i vrlo trajne stvari.

Obitelj na krčevini bila se već lijepo okučila, i bude li ova godina dobra, moglo bi se naseljenicima upravo zavidjeti. Što im još treba? Sjenik, naravno, štagalj s gumnom u sredini, to je bio cilj za budućnost, i bit će postignut kao i ostali. S vremenom će sve biti, dakako! Sad je i Srebrova otelila malo tele i ovce ojanjile janjce, sve je vrvjelo od sitne stoke po obronku. A ljudi? Eleseus je već mogao hodati kud je htio, i mali Sivert bio kršten. A Inger? Opet je zacijelo trudna, sva je okrugla. Što je njoj dijete? Ništa – to će reći nešto veliko. Ponosila se tim dragim mališanima, tom svojom djecom, i čovjek je mogao naslutiti kako ona misli da Bog ne poklanja svakom kao njoj tako jaku, lijepu djecu. Inger je bila puna snage i bila je mlada. Lice joj je bilo unakaženo i cijelu svoju prvu mladost provela je kao izopćenica, momci je nisu gledali premda je znala plesati i raditi, izrugivali su njezinu ljubaznost, odvrćali se od nje – sada je došlo njezino vrijeme, razvijala se, bila neprestano u punom cvatu i bila trudna. Isak sam, domaćin, bio je uvijek ozbiljan čovjek, ali mu je sve uspijevalo pa je zadovoljan. Kako je mogao živjeti prije nego se namjerio na Inger, vrlo je nejasno; hranio se krumpirom i kozjim mlijekom, štoviše, i pogibeljnim jelima bez imena; sada je imao sve što čovjek u njegovim prilikama može zahtijevati.

Opet dođe velika suša, opet loša godina. Laponac Os-Anders, koji je prolazio sa svojim psom, pripovijedaše da su ljudi po selima poželi sve žito za krmu.

“Nemaju više nikakve nade?” pita Inger.

“Ne, ali imaju haringe. Tvoj ujak Sivert namjerava graditi kuću na selu.”

“Čemu? Pa nije mu tako loše.”

“Istina je. On je i otprije imao štošta u kuhinji i podrumu. Kao i ti, Inger.”

“Da, hvala Bogu, ja se nemam na što tužiti. Što govore kod kuće o meni?”

Os-Anders zaljulja glavom amo-tamo i reče laskavo da nema za to riječi! Laskavac, kao i svi Laponci.

“Hoćeš li možda šalicu mlijeka, samo kaži”, reče Inger.

“Pa nije potreba da trošiš. Nego ako imaš štogod za pseto...” Mlijeko dođe, i jelo psetu također. Laponac začu glazbu iz kuće i prisluškivaše.

“Što je to?”

“To je sat na zidu”, reče Inger pucajući od ponosa. “Tako svira svaki puni sat.”

Opet zaljulja Laponac glavom i reče: “Imate kuću i konja i imutak, reci mi samo što nemate?”

“Ne, mi se ne možemo Bogu dosta zahvaliti.”

“Oline mi je rekla da te pozdravim.”

“Da. Muči li se mnogo?”

“Živi se. Gdje ti je muž?”

“Vani je, na njivi.”

“Znači, on sve ovo nije kupio!” reče Laponac.

“Kupio? Tko to kaže?”

“Kažu tako.”

“Od koga da kupi? To je državno.”

“Da, da.”

“I puno mu je kapi znoja iscurilo u to zemljište.”

“Znači da je vaša zemlja državna.”

Inger nije razumjela od tog ništa i reče: "Da, to bi moglo biti. To je možda ona, Oline, pripovijedala?"

"Ja se više ne sjećam tko je pripovijedao", reče Laponac prevrćući svojim nemirnim očima na sve strane.

Inger se čudila da je ni za što ne moli, Os-Anders je to inače uvijek činio, svi Laponci prose. No, Os-Anders samo mirno sjedi, puni i pali svoju kratku zemljanu lulu. To ti je lula! On puši i nadimlje se toliko da mu se čitavo naborano lice čini kao komad kore.

"Da, ne trebam ni pitati jesu li to tvoja djeca", reče on još laskavije. "Jer su ti sasvim slična. Ljepušna upravo kao ti kad si bila mala."

Inger, koja je bila nedonošče i pometak! On je to, naravno, prešućivao, ali joj je srce ipak raslo od ponosa. Čak i Laponac može razveseliti majčinsko srce.

"Da ti torba nije tako puna, i ja bih ti štogod u nju uturila", reče ona.

"Ne, ne trebaš trošiti."

Inger s djetetom u naručju uđe u kuću, a Eleseus ostade vani s Laponcem. Oba se dobro razumiju. Dječak smije vidjeti nešto čudnovato iz Lapončeve torbe, nešto rutavo, smije ga gladiti. Pas štekće i laje. Kad Inger iziđe sa zamotkom jela, ispusti laki uzdah i klecnu na kućni prag.

"Što je to?" zapita ona.

"A, ništa, zec."

"Vidjela sam."

"Tvoj ga je mali htio vidjeti. Pas mi ga je jutros potjerao i ulovio pa sam ga ponio..."

"Eto ti jela", reče Inger.

POGLAVLJE V

STARO je iskustvo da su uvijek dvije loše godine jedna za drugom. Isak je bio strpljiv i pomirio se sa sudbinom. Žito izgorje na polju, i sijeno bijaše osrednje, ali se opet činilo da će se krumpir oporaviti; bilo je dosta slabo, doduše, ali ne bijaše oskudice. Isak je imao još i drva i greda što ih je mogao odvesti u trgovište, a kako je na cijeloj obali bio dobar lov na haringe, imali su ljudi dosta novaca za drva. Činilo se kao providnost da je žetva izdala jer, kako bi mlatio žito bez štaglja s gumnom u sredini? No, bilo kako bilo, nije mu moglo dugo škoditi!

Ali postojalo je nešto drugo, pokazalo se nešto novo i počelo ga uznemirivati. Što je ono rekao neki Laponac ljetos Inger – da on nije kupio zemlju? Zašto bi je trebao kupovati? Ona je ovdje ležala, šuma isto tako, on je obradio zemlju, načinio kuću nasred pustoši, hranio obitelj i marvu, nije bio dužan nikome ništa, i radio, radio. Već je više puta namjeravao, kad bi sišao u selo, razgovarati o tom s mjesnim glavarem, ali bi uvijek odgodio za drugi put. Glavara nisu voljeli, a Isak nije bio razgovoran. Što će reći kad dođe, što će reći zašto je došao?

No, jednog se zimskog dana glavlar sam doveze na naselje; poveo je sa sobom još jednog čovjeka i donio neku torbu koja je pucala prenatrpana neakvim papirima – i to bijaše glavom mjesni glavlar Geissler. Vidio je veliki goli obronak na kome je šuma bila posječena i sad je bio ravan i prekriven snijegom, pa je pomislio da se sije cijela široka površina; stoga reče:

“To je veliki komad, zar misliš da ćeš ga dobiti badava?”

Eto ti sad! Isak sav protmu i ne odvrati ni riječi.

“Ti si morao doći do mene i kupiti zemljište”, reče glavlar.

“Da.”

Glavlar je govorio o procjeni, o međama, o posjedu, krunskom vijeću; i što je Isaku više objašnjavao, to je ovome bivalo manje jasno. Glavlar zovnu pratioca i reče: “No, procjenitelju, koliko je naselje?” Ali nije čekao odgovora i zapisa po prilici. Onda zapita Isaka koliko dobiva sijena, koliko krumpira. I kako misli urediti međe. Naravno, ne mogu obilaziti međe u snijegu koji je za čovjeka visok, a ljeti ljudi ovamo opet ne mogu uzlaziti. Što Isak sam drži pašnjakom, što šumom? To Isak nije znao, on je do sada smatrao svojim dokle mu je dopirao pogled. Glavlar reče da država postavlja međe. “Što više dobiješ zemlje, to više plaćaš poreza”, reče on.

“Da.”

“I nećeš dobiti toliko koliko možeš vidjeti, nego samo toliko koliko ti treba!”

“Da.”

Inger je donijela mlijeka pa su glavlar i njegov pratilac pili. Ona donese još više mlijeka. Pa da je strog ovaj glavlar? On, štoviše, pogladi Eleseusa po kosi i reče: “Igra li se to on s kamenjem? Donesite mi to kamenje da pogledam! Što je to? Ovo je teško, vjerojatno je u njima kakva kovina!”

“Gore na brdu ima ga jako puno”, reče Isak.

Glavar se vrati poslu. “Najkorisnije ti je zemljište južno i zapadno, zar ne?” reče Isaku.
“Recimo, četvrtinu milje prema jugu!”

“Što, cijelu četvrtinu!” uzviknu glavarov pratilac.

“Ti ne bi mogao iskrčiti ni dvije stotine lakata”, odvrati glavlar kratko.

“Koliko košta četvrtina milje?” upita Isak.

“Ja to ne znam”, odgovori glavlar, “to ne zna nitko. Ali ja ću predložiti nižu cijenu. Milje je daleko u divljini i bez ikakva pristupa kolima.”

“Da, ali cijelu četvrtinu milje!” ponovi pratilac.

Glavar zapisa četvrtinu milje prema jugu i zapita: “A gore prema brdima?”

“Da, tamo bih morao imati do vode. Gore je veliko jezero”, odgovori Isak.

Glavar je pisao dalje. “A sad prema sjeveru. Koliko tamo trebaš?”

“Ne znam točno, u močvari nema bogzna kakve šume”, reče Isak.

Glavar zapisa po vlastitu mišljenju osminu milje. “Prema istoku?”

“Također ne znam točno. Tamo je samo planina prema Švedskoj.”

Glavar zapisa. Kad je svršio, u trenu sve sračuna i reče: “Naravno, to će biti velik posjed, i kad bi bio dolje u selu, nitko ga ne bi mogao kupiti. Ja ću predložiti za sve stotinu talira. Što ti misliš?” zapita on pratioca.

“To nije nikakva cijena”, odgovori on.

“Stotinu talira!” reče Inger. “Ne treba ti tako velik posjed.”

“Ne treba”, reče Isak.

Pratilac priskoči: “Zar to nisam i ja rekao? Što ćete s toliko zemlje?”

“Da je obrade”, reče glavlar.

Sad se on nasjedi ovdje, namučio se i napisao; pokatkad zaplače dijete u sobi, njemu ne bi drago što mora iznova zapisivati, i ovako će doći kasno noću kući, zapravo tek pred zorom. Zato turi odlučno ispravu u džep.

“Iziđi i zapregni!” zapovjedi on pratiocu. Onda se okrenu Isaku i reče: “Zapravo bi ti trebao badava dobiti ovu zemlju i povrhu toga plaću za ovo što si izgradio. I to ću predložiti. Da vidimo što će država zahtijevati za svoje papire.”

Bog zna kako je Isaku bilo pri duši. Činilo se da je sporazuman da mu se za njegovo naselje i njegov silni rad nametne visoka cijena. Nije držao ni to nemogućim da polagano otplati stotinu talira, zato ne reče više ništa; može i dalje kao i prije raditi, obrađivati zemlju i staru šumu slagati u hvatove. Isak nije bio od onih koji se ogledaju oko sebe, on nije čekao sretne slučajeve, on je radio.

Inger se zahvali glavaru i zamoli ga da za njih progovori koju dobru riječ u države.

“Naravno. Ali odluka nije u mojim rukama, ja mogu samo priložiti svoju preporuku. Koliko je godina tom najmlađem?”

“Upravo pola godine.”

“Muško ili žensko?”

“Muško.”

Glavar nije bio tvrda srca, nego površan i ne osobito savjestan. Svoga povjerenika i procjenitelja, svoga pandura Bredea Olsena nije slušao, najvažnije je poslove uređivao po prilici i kako mu se najbolje činilo. Ovu veliku stvar, odlučnu za Isaka i ženu mu, odlučnu i za njihovo potomstvo možda u bezbroj naraštaja, odluči on na laku ruku, zapisa samo tako. Ali pokaza se prema naseljenicima dosta ljubazan, izvuče sjajan komad novca iz džepa i turi ga u ruku malom Sivertu, pa klimnu ljubazno i ostavi sobu.

Najednom zapita: “Kako se zove mjesto?”

“Kako se zove?”

“Da, kako mu je ime? Moramo mu dati neko ime.”

Na to ljudi nisu mislili, i Isak i Inger samo se pogledaše. “Sellanraa?” reče glavlar. On je ovo ime zacijelo izmislio, to možda nije bilo nikakvo ime, ali on ponovi: “Sellanraa!” klimnu odobravajući i odveze se.

Sve po prilici, međe, cijena, ime...

Poslije nekoliko tjedana, kad je Isak bio u mjestu, dočuo je da je glavlar imao neprilika. Nađeni su razni novci o kojima nije mogao dati računa, i stoga su ga prijavili kotarskom sucu. Tako se može dogoditi nesreća; mnogi ljudi teturaju kroz život, dok se ne sruše sudarivši se s onima koji idu opreznim korakom.

Jednog dana kad je Isak bio u selu s posljednjim vozom drva i upravo se vraćao kući, dogodi se da je morao voziti glavlara. Glavlar pristupi ravno iz šume mašući rukama i reče: “Stani, hoćeš li me povesti?”

Vozili su se sat, nijedan od njih nije govorio ništa. Povremeno bi glavlar izvukao iz džepa bocu i nakrenuo koji gutljaj; ponudi i Isaku, ali ovaj zahvaljujući odbi. “Bojim se za želudac na ovom putu”, reče glavlar.

Onda govoraše o Isakovu zemljištu: “Ja sam stvar odmah otposlao dalje i toplo je preporučio. Sellanraa je lijepo ime. Zapravo bi ti trebao zemlju dobiti badava, ali da sam to napisao, država bi bila bestidna i nametnula sama svoju cijenu. Ja sam zapisao pedeset talira.”

“A, dakle, niste napisali stotinu talira?”

Glavlar nabra čelo, promisli i reče: “Koliko se sjećam, napisao sam pedeset talira. Da...”

“Kamo sad putujete?” zapita Isak.

“U Vesterbotten, obitelji moje žene.”

“U ovo doba? Težak je put do tamo.”

“O već ću nekako. Možeš li me malko otpratiti?”

“Mogu. Vi ne smijete ići sami.”

Došli su do naselja i glavlar prenoći u sobici. Ujutro ispi opet gutljaj iz boce i reče: “Svakako ću pokvariti želudac na ovom putu.” Inače je bio isti kao i kad je prvi put bio ovdje, dobar, odlučan, ali malko uznemiren i zabavljen vlastitom sudbinom; ali možda ipak nije bilo tako beznažno. Kad je Isak rekao da ne obrađuje cijeli obronak nego samo mali dio, samo nekoliko njiva, odgovori mu glavlar iznenadivši ga: “To sam ja dobro znao kad sam ono prvi put ovdje bio i zapisivao. Ali moj kočijaš Brede nije se nimalo u to razumio, on je magare. Ministarstvo ima neku vrstu sheme. Ako se na tako velikoj površini pokosi toliko sijena i iskopa tako malo krumpira, onda veli ministarstvena shema da je to slabo zemljište, jeftino zemljište. Ja sam bio na tvojoj strani, i rado zalažem spas svoje duše za to malo lukavstvo. Da, mi bismo ovdje u zemlji trebali imati dvije do tri tisuće takvih ljudi kakav si ti.

Glavlar klimnu i onda se okrenu k Inger. “Koliko je najmlađemu?”

“Sad mu je devet mjeseci.”

“A je li dječak?”

“Jest, dječak je.”

“Ali ti se moraš pobrinuti i tu stvar čim prije urediti”, reče glavlar Isaku. “Postoji čovjek koji bi htio kupiti zemljište na pola puta otprilike između tebe i sela, i onda će cijena zemlji skočiti. Ti kupi prije, pa onda neka se cijena diže koliko hoće. Onda ćeš ipak imati nešto od cijeloga svog rada. Ti si prvi počeo ovdje u divljini.”

Ljudi su mu bili zahvalni za savjet i zapitaše ga ne bi li on sam tu stvar dovršio. Odgovori da je on učinio što je bilo njegovo, sad još treba da država kaže svoju. "Ja putujem u Vesterbotten i više se ne vraćam ovamo", reče on iskreno.

Dade Inger kovani novac, ali to je zbilja bilo previše. "Nemoj zaboraviti odvesti mojoj obitelji štogod za klanje, tele ili ovcu, moja će ti žena platiti. Ponesi sa sobom kadikad koji kozji sir, moja ga djeca rado jedu", reče on.

Isak ga otprati preko brda; na grebenu se bio stvrdnuo smrznuti snijeg, moglo se, dakle, proći. Pri rastanku Isak dobi od njega cijeli talir.

Tako ode glavar Geissler i više se ne vrati u dolinu. Mještani rekoše da im je svejedno; držali su ga čovjekom u kojega se ne možeš pouzdati i pustolovom. Nije on bio neznalica, bio je obrazovan čovjek koji je mnogo učio, ali se previše gordio zbog toga i trošio novce drugih ljudi. Čulo se da je nestao nakon oštrog pisma zemaljskog savjetnika Pleyma; ali njegovoj se obitelji nije dogodilo ništa zlo, bila je to žena i troje djece, i oni su još dugo ostali u mjestu. Uostalom, ne potraja dugo i potrošeni novci stigoše iz Švedske, glavarova obitelj više nije boravila u selu kao zalog, nego je ostala dalje od svoje volje, sama je tako htjela.

Za Isaka i Inger nije bio loš čovjek, naprotiv. Bogzna kako će se ponijeti prema njima novi glavar, neće li se sav taj posao morati još jedanput obaviti!

Kotarski načelnik posla jednog od svojih pisara u mjestance i to je bio novi glavar. Bijaše to čovjek oko četrdesete, sin nekog upravitelja, a zvao se Heyerdahl; presiromašan da bi učio za činovnika, petnaest godina je sjedio u sudu i bio sudski pisar. Neprekidno bez novca potrebnog da se oženi, ostao je neženja; savjetnik Pleym ga je baštiniio od svojeg prethodnika i dade mu istu bijednu plaću koju je i prije dobivao. Heyerdahl primaše svoju plaću i pisaše dalje. Postade plah, suhoparan, ali pouzdan i korektan čovjek, i bio je, dokle mu je dotjecalo ono malo znanja što ga je stekao, vrlo valjan u poslovima koje bi jedanput naučio. Sada kad je postao glavaram, prilično mu se podiže samosvijest.

Isak ode k njemu sokoleći sâm sebe.

"Predmet Sellanraa... da, ovdje je, vraćeno s ministarstva. Gospoda žele još mnoga objašnjenja; ovo što je bio napisao Geissler, prava je zbrka", reče glavar. "Kraljevsko ministarstvo želi znati ima li tamo velikih barskih jagoda. Je li šuma dorasla sječi. Ima li možda u brdima naokolo ruda, kovina. Spominje se neko veliko gorsko jezero; ima li u njemu riba. Onaj Geissler je neke stvari zapisao, ali se u nj čovjek ne može pouzdati, morat ću sâm sve ovo njegovo provjeriti. Ja ću, dakle, čim prije mognem, doći na tvoje naselje i sve pregledati i procijeniti. Koliko milja ima do gore? Kraljevsko ministarstvo hoće da međe budu točno određene."

"Bit će vrlo teško prije ljeta odmjeriti granice", reče Isak.

"Ah, već će nekako ići. Ne možemo reći ministarstvu da do ljeta čeka na odgovor", odvrati Heyerdahl. "Eto mene ovih dana tamo. Tom će se prilikom i jednom drugom čovjeku u ime države prodati zemlja za naselje."

"Je li to čovjek koji hoće kupiti zemljište na pola puta između mene i sela?"

"Ja to ne znam, ali moguće da jest. Uostalom, čovjek je odavle, moj procjenitelj, moj uredski podvornik. On je već Geisslera molio za to, ali ga je Geissler odbio i rekao mu da on nije u stanju iskrčiti ni dvjesto lakata. Ali sad je čovjek pisao na sâm kotarski sud, i stvar je meni predana na odobrenje! Eh, taj Geissler!"

Glavar Heyerdahl stiže Isaku, a s njim bijaše procjenitelj Brede. Bili su se vrlo smočili prelazeći močvaru i još više kad su išli preko pećina, proljetni snijeg se otapao. Prvi je dan glavar bio vrlo revan, ali se drugog dana već umorno povlačio i samo je izdaleka pitao i pokazivao. Ne, nije bilo ni govora o tom da bi se "pretražila naokolo brda zbog ruda", a gdje ima jagoda po močvari pregledat će točno tek kad se budu vraćali, reče on.

Ministarstvo je pitalo za više stvari, imalo je opet shemu sigurno, no jedino je od pitanja imalo smisla ono o šumi. Posve točno, bilo je i dozrelih stabala, i to upravo u Isakovoj četvrtini milje, ali to nije bilo građevinsko drvo za prodaju nego tek za domaću upotrebu. Ali, sve da je ovdje i bilo pogodnih stabala, tko bi ih mogao svesti milje daleko u selo? To je mogla samo ljudina Isak, kad bi zimi odvezao dolje nekoliko debala i za njih dovukao greda i dasaka.

Pokazalo se da je onaj čudnovati čovjek Geissler napravio izvještaj koji se nije mogao zabaciti. Sada je ovdje sjedio novi glavar i pokušavao dopuniti svog prethodnika i naći mu pogreške, ali mu napor bijaše uzaludan. Jedino je češće nego Geissler pitao svog pratioca i procjenitelja za savjet i ravnao se po njegovim riječima, a taj isti procjenitelj morao se preobratiti i usvojiti drugo mišljenje otkad je sâm nakanio kupiti komad državne zemlje.

“Što ti misliš o ovoj cijeni?” pitao je glavar.

“Pedeset talira je više nego dosta za onog koji kupuje”, odgovori procjenitelj.

Glavar sastavi molbenicu lijepim riječima. Geissler je bio napisao: “Čovjek će od sada plaćati i godišnji porez, a za zemljište ne može platiti višu svotu od pedeset talira razdijeljeno na deset godina. Država mora ovu ponudu prihvatiti ili čovjeka odbiti od zemlje i rada.” Heyerdahl napisa: “Čovjek ponizno moli visoko ministarstvo da zemljište, koje nije njegovo ali na koje je utrošio veliki rad, smije zadržati za 50 – pedeset – talira, plaćajući ih prema blagorodnoj procjeni ministarstva.”

“Ja mislim da ću ti uspjeti osigurati zemljište”, reče glavar Heyerdahl Isaku.

POGLAVLJE VI

DANAS valja odvesti velikog bika. On je sada krupna životinja i preskup da bi dalje ostao na naselju. Isak će ga odvesti dolje u mjesto, prodati ga i umjesto njega dotjerati kakva mladog lijepog bika.

Inger je to smislila, a ona je dobro znala što radi šaljući Isaka da upravo ovaj dan ne bude doma.

“Ako kaniš ići, hajde danas”, reče ona. “Bik je utovljen, a utovljeno se meso u proljeće plaća skupo, može se poslati u grad. Tamo plaćaju za nj ogromne svote.”

“Da”, reče Isak.

“Jedina je opasnost da ne pobjesni dok silazite niz brdo”, nastavi Inger.

Isak na to ne reče ništa.

“Ali je čitav tjedan bivao pomalo vani, obilazio naokolo i priviknuo se na slobodu.”

Isak je šutio; ipak objesi veliki nož na remen i tek onda izvede bika.

Ah, kolike li grdosije, u isti mah divne i strašne, bedra su mu se njihala pri svakom koraku! Noge su mu bile prilično kratke; koračajući, lomio je grmlje prsima, kao kakva lokomotiva. Vrat mu je bio silan i nezgrapan, u tom je vratu bila slonovska snaga.

“Samo da sada ne pobjesni i ne navali na tebe”, reče Inger.

Tek nakon trenutka šutnje odgovori Isak: “No, onda bih ga morao na putu zaklati i odvesti meso.”

Inger je sjela na prag kuće. Bilo joj je mučno; obrazi su joj gorjeli. Držala se dok Isak nije zamaknuo, sad ga je nestalo s bikom u šumi, i Inger je smjela slobodno stenjati. Mali Eleseus zna već govoriti i pita: “Mama, boli?” “Da, boli.” On je činio kao i mati mu, mašao se za leđa i stenjao. Mali Sivert je spavao.

Inger uvede Eleseusa sa sobom u kuću, dade mu svakakvih stvari s kojima se može igrati na podu, sama leže u postelju. Njezin sat je došao. Ona je cijelo vrijeme sasvim pri svijesti, pazi na Eleseusa, prelazi pogledom kolijevku i pogledava na sat na zidu. Ne kriči, ne pomiče se gotovo; borba se zbiva u njezinoj utrobi, iznenada teret se od nje otkide. Skoro u isti mah začu ona tuđe cviljenje u postelji pokraj sebe, sitni glasić plače... i sad Inger više ne miruje, uspravlja se i gleda niza se. Što je to ugledala? Lice joj u isti tren posivi i ukoči se, bez izraza i razuma, začu se jecaj iz njezine nutrine, neobičan i potresan kao da je urliknula.

Sruši se natrag. Jedan tren prođe, uznemirena je, plač je u postelji glasniji, ona se uspravlja opet i gleda – ah Bože, nemilosrdno, najgore što je moglo biti, i dijete je osim toga – žensko!

Isak nije mogao odmaknuti možda ni pola milje daleko, i jedva je bio prošao jedan sat otkad je otišao od kuće. U deset je minuta dijete bilo rođeno i umoreno...

Trećeg dana vrati se Isak; dovede na uzici mršavoga, napola izglednjelog bika koji se jedva mogao pomicati, zato je bio toliko dugo na putu.

“Kako je bilo?” zapita Inger, a sama je bila dosta potištena i bolesna.

O, pa tako-tako. Da, na kraju puta bik je ipak pobjesnio. Isak ga je bio svezao i otišao u selo potražiti pomoć. Kad se vratio, bik se bio otrgnuo, i morali su ga dugo tražiti. No, onda je dalje bilo sve dobro. Trgovac koji je kupovao za grad stoku, dobro je platio. "I evo sad novog bika", reče Isak. "Izvedi djecu van da ga vidite!"

Isto zanimanje kao za svako novo živinče. Inger je motrila bika, dodirivala ga i pitala za cijenu. Mali mu je Sivert smio sjediti na povoru. "Žao mi je za velikog bika", reče Inger. "Bio je divan i dobar! Da ga sada barem zakolju kako treba!"

Dani su bili ispunjeni proljetnim radom, marvu su pustili van, u praznoj štali su sanduci i korita bili puni sjemenskog krumpira. Isak je ove godine posijao više žita nego obično i mnogo se trudio zasijati ga valjano u zemlju. Načinio je gredice za rotkvu i repu, a Inger zasija sjeme. Sve je bilo kao i prije.

Jedno je vrijeme nosila Inger jastuk od sijena na tijelu da bi se činila debljom. Pomalo je smanjivala sijeno i napokon odbaci vreću sasvim. No, jednog dana opazi to Isak i zapita začuđeno:

"Što je to? Zar ovaj put ne bijaše ništa?"

"Ništa", reče ona, "ovaj put ništa."

"A kako to?"

"Ah, tako nekako. Što misliš, Isače, kad ćeš to sve iskrčiti što vidimo pred sobom?"

"Da, ali... jesi li pobacila?" zapita on.

"Da."

"I ništa ti nije bilo poslije toga?"

"Ništa. Isače, više sam puta pomišljala kako bi bilo da počnemo gojiti i svinju."

Isak, koji je vrlo sporo mislio, reče poslije kraće šutnje:

"Da, svinju. Mislio sam na to svakog proljeća. Ali sve dok ne budemo imali više krumpira za jelo i za krmu, više žita, nećemo imati čime hraniti svinju. No, da vidimo kako će biti ove godine."

"Bilo bi vrlo lijepo kad bismo imali svinju."

"Da."

Dani prolaze. Kiša pada, polje i livada su lijepi, ove godine možemo se dobru nadati! Veliki se i mali doživljaji redaju, ručkovi, spavanja i poslovi, nedjelje s čistim licima i počesljanim kosama, Isak nosi novu crvenu košulju koju je Inger istkala i sašila. Onda se dogodi da mirni život bude potresen velikim događajem. Ovca s janjetom zapela u škripcu; druge ovce dolaze navečer kući; Inger odmah zapazi da dviju nema. Isak ih izlazi potražiti. Prva mu je misao da je dobro što je nedjelja kad se dogodi nesreća, da baš ne mora ostavljati posao. On traži sate i sate, beskrajni su pašnjaci, obilazi, obilazi. U kući je sve uznemireno, mati tješi djecu kratko: "Dviju ovaca nema, šutite!"

Svi su zabrinuti, cijela mala družina, pa i same krave opazaju da se nešto neobično dogodilo i riču, jer pokatkad iziđe Inger iz kuće i glasno viče prema šumi mameći ovce, premda se noć bliži. To je događaj u divljini, opća nesreća. Kad je Inger odvela djecu u krevet, i sama iziđe van i poče tražiti; koji put zovnu, ali odgovora nema; Isak je negdje daleko.

Gdje bi mogle biti ovce, što im se dogodilo? Da nisu naišli medvjedi? Da nisu vukovi prešli brda iz Švedske i Finske? Ni jedno ni drugo. Napokon Isak nađe ovcu koja je bila zapela nogom u škripcu i slomila je, usto još ozlijedila vime. Zacijelo je dugo bila ovdje jer je, premda prilično ozlijeđena, popasla svu travu oko sebe, sve do korijena. Isak izvadi ovcu, i prvo joj, kad se sad oslobodila, bi da traži pašu. Janje odmah stade sisati majku, jer pravi je lijek za siroto ranjeno vime da bude ispražnjeno.

Isak traži kamenje ne bi li ga pobacao u pogibeljni škripac; više nikada ova podmukla jama neće slomiti ovčje noge! Isak nosi kožnate naramenice, skida ih i veže oko ovce da zaštiti ozlijeđeno vime. Onda podigne ovcu na rame i ponese je kući. Janje trči za njim.

I onda? Daske i zavoji s paklinom. Za nekoliko dana ovca počne čeprkati bolesnom nogom, jer rana počinje svrbjeti i zacjeljivati. Da, sve je na kraju opet dobro – dok se opet što ne desi.

Dnevni život, događaji koji posve ispune život naseljenika. Ah, nisu to nipošto sitnice, o tome zavise sreća, ugoda, napredak.

U vrijeme između proljetnoga i ljetnog posla Isak okreše ono nekoliko stabala što leže već povaljena; zacijelo kani s njima nešto učiniti. Osim toga povadi mnogo korisna kamenja te ga doveze kući. Kad ga je bila dosta velika gomila, sastavi od kamenja zid. Da se to dogodilo prošle godine, Inger bi sigurno bila radoznala i pitala se što to opet kani njezin muž; no ona se sad više bavi svojim poslovima i ništa ne zapitkuje. Vrijedna je kao svagda i skrbi se za kuću i djecu i stoku, a započela je i pjevati, što prije nikad nije činila. Naučila je Eleseusa večernju molitvu, niti to prije nije radila. Isak zapazi da nema njezinih upita; ženina radoznalost i pohvala onoga što bi on učinio bila je od njega napravila zadovoljna i izvrsna čovjeka; sad ona samo prolazi pokraj njega i najviše je što mu veli da će lipsati od rada. Jamačno joj je zadnji put bilo vrlo loše, misli Isak.

Evo Oline opet u pohode. da je kao prošle godine, dočekali bi je vrlo radosno; ali sad je drugačije. Inger je od prvog trena dočeka neprijateljski; bio razlog koji mu drago, ali Inger je krivo gleda.

“Ja sam mislila da ću doći u pravo doba”, reče Oline smjerajući nečemu.

“Kako to?”

“Pa da se treće krsti. Što je od toga?”

“Ah”, reče Inger, “zbog toga se nisi trebala ovamo mučiti.”

“Zbilja.”

Onda Oline počne hvaliti, oba dječaka su narasla velika i lijepa, i Isak je marljiv, i čini se da će opet nešto graditi – lijepo je ovdje, ovakva naselja nema nigdje! “I reci mi što će on to graditi sada?”

“Ja ne znam, pitaj njega.”

“Ne, neću”, reče Oline, “neću se u to miješati. Htjela sam samo vidjeti kako vam je, jer to mi je velika sreća i umirenje. Za Zlatovu neću ni pitati niti joj uopće izustiti imena, znam da bolje ne može biti.”

Jedan sat prođe u ugodnu razgovoru, i Inger više nije neprijazna. Kad sat na zidu počne otkucavati vrijeme divnim zvukom, staroj navru suze na oči; veli da u čitavome svojem sirotnom životu nije čula takvih orgulja. Onda se Inger osjeti opet bogatom i velikodušnom prema siromašnoj rođakinji pa reče: “Hajde sa mnom u sobicu da pogledaš moj stan.”

Oline ostade cijeli dan. Razgovarala je s Isakom i hvalila sve što je načinio. “Čujem da si na svaku stranu kupio po milju. Zar to nisi mogao dobiti badava? Tko ti je to učinio?”

Isak dobi pohvale koje su mu manjkale, i opet se osjeća priznat. “Kupujem od vlade”, reče on.

“Da, ali ne smije biti prema tebi zvijer, ta vlada. Što to radiš sada?”

“Još ne znam ni sam. Neće biti ništa osobito.”

“Mučiš se i gradiš, imaš obojena vrata i sat na zidu, i sad ćeš svakako sagraditi kakvu dvoranu.”

“Ah, ne brbljaj takvo što”, odgovori Isak. Ali mu je drago i veli Inger: “Ne bi li mogla skuhati malo rezanaca s vrhnjem našoj gošći?” “Ne mogu”, odgovori Inger, “jer sam tek pravila maslac.”

“Ne brbljam ja, ja sam samo priprosta ženska koja zapitkuje ovo, ono”, požuri pridometnuti Oline. “No da, ako to neće biti dvorana, onda će svakako biti kakva velika žitnica. Imaš polja i livade, i sve ti raste, i upravo kao u Svetom pismu: ovdje teku med i mlijeko.”

Isak zapita: “Kako je ove godine u vašem kraju?”

“Ah, prilično. Samo da nam Gospod i ovaj put ne saspe vatru i popali sve, oprosti mi, Bože, grijehe! Sve je u njegovoj ruci i svemoći. Ali ovako divno kako je u vas, nije u nas nigdje, ni izdaleka, ni izdaleka!”

Inger zapitkuje za neke rođake, osobito za ujaka Siverta, općinskog blagajnika koji je veliki gospodar i ima bogato ribarsko lovište, i gotovo ne zna što bi s tolikim bogatstvom.

Dok one razgovaraju, Isak se sve više i više udubljuje u misli; njegova je buduća gradnja posve zaboravljena. Na kraju reče:

“No, kad već hoćeš znati, Oline, pokušat ću sagraditi žitnicu s gumnom u sredini.”

“To sam ja znala”, reče Oline. “Pametni ljudi misle unaprijed i unatrag, i sve im je u glavi. Ovdje nema nijedne kante ni bukare o kojoj ti nisi unaprijed promislio. I s gumnom u sredini, kazao si, zar ne?”

Isak je veliko dijete, laskanja Oline udarila mu u glavu pa je malo smiješan. “Da, u novoj zgradi bit će gumno u sredini, to mi je namisao i nakana”, reče on.

“Gumno!” ponavlja Oline zadivljena i maše glavom amo-tamo.

“Da, jer što će nam žito na polju ako ga ne možemo omlatiti?” veli on.

“Tako je kako sam rekla, ti se svemu domisliš”, odvrati Oline.

Inger je opet neprijazna, razgovor između njih dvoje uznemirio je jako, i ona reče iznenada:

“Rezance s vrhnjem... odakle mi vrhnje? Zar vrhnje teče u potoku?”

Oline izmiče opasnosti. “Predraga, dobra Inger, shvati me dobro. Ne trebaš se ispričavati zbog rezanaca ili samo jednu jedincatu riječ na to potrošiti. Zbog osobe kakva sam ja, koja ide samo od naselja do naselja!”

Isak je sjedio još časak, onda reče: “Gle, ja ovdje sjedim, a morao bih kopati kamenje za zid.”

“Da, za takav zid trebat će ti mnogo kamenja!”

“Mnogo kamenja?” odvrati Isak. “Upravo je kao da ih nikad neće biti dosta.”

Kad Isak ode, obje se žene opet složiše, mogle su beskonačno razgovarati o selu. Sati su prolazili. Navečer je Oline mogla vidjeti kako se stoka umnožila. Dvije krave s bikom, dvoje teladi, krdo koza i ovaca. “Dokle će to narasti!” veli Oline i podiže oči nebu.

Ona ostaje i preko noći.

Ali sutradan pođe na put. Opet je nešto strpala u svežanj; Isak je u majdanu, zato zaokrenu malo stranputicom da ga mimoiđe.

Nakon dva sata evo Oline opet na naselje; uđe i upita: “Gdje je Isak?”

Inger pere suđe. Ona opaža da je Oline prošla pokraj kamenoloma gdje su Isak i djeca, i odmah sluti zlo.

“Oline, što će ti Isak?” upita ona.

“A, ništa naročito! Nisam mu rekla zbogom.”

Šutnja. Oline se smjesti na klupi. Pokazujući Inger kako ne može stajati na nogama, u stvari želi da ona nasluti izvanrednost situacije. A Inger se više ne može svladati, lice joj je iskrivljeno i čini joj se da će puknuti od bijesa i užasa.

“Dobila sam od tebe pozdrav po Os-Andersu. Lijep pozdrav”, reče Inger.

“Da... kakav pozdrav?”

“Zeca.”

“Što veliš?” odvrati Oline neobično prijazno.

“Da mi nisi lagala”, viknu Inger bijesno je gledajući, “jer ću te posred lica udariti kuhaćom! Evo ti, na!”

Je li udarila? Da, udarila je. I budući da se Oline nije od prvog udarca pokolebala – nego naprotiv sjedi dalje i veli: “Pazi se! Ja znam što o tebi znam!” – dohvati Inger opet kuhaću i sruši Oline na zemlju, svali je poda se i stavi joj koljeno na prsa.

“Hoćeš li me stvarno ubiti?” upita Oline. Pred njom je ona strašna zečja usna, velika jaka žena s kuhaćom kao s pravom batinom u ruci. Oline je već modra od udaraca, krv joj teče, ali reži još više i ne popušta. “Zar ćeš i mene ubiti?”

“Da, ubit ću te”, odgovara Inger i udara dalje. “Evo ti, na! Zatući ću te!” Sad je bilo sigurno da Oline znade njezinu tajnu, i bilo joj je sve svejedno. “Evo ti jedan po gubici!”

“Po gubici! Ti imaš gubicu!” stenje Oline. “Bog ti je urezao križ u obraz.”

Budući da je Oline previše žilava da bi je mogla svladati, upravo vražje žilava, Inger presta udarati; sve to ne koristi ništa, ona se jedino sama umori. Ali prijeti – prijeti joj kuhaćom pred očima, ona će još dobiti, dobit će dosta za cijeli život! “Imam ja i nož, sad ćeš ga vidjeti!”

Uzdiže se da dohvati nož, veliki kuhinjski nož; ali ju je uzrujanost prošla i ona se bori samo ustima. Oline se podiže, sjede opet na klupu, sva modra i žuta u licu, puna modrica i okrvavljena. Popravlja kosu, namješta rubac na glavi, pljuje; usta su joj natekla! “Bezobraznica!” veli Oline.

“Ti si bila u šumi i njuškala naokolo!” reče Inger. “Na to si potrošila sate i našla mali grob. Ali trebala si ga odmah i za se iskopati.”

“Vidjet ćeš ti već!” odvrća Oline i oči joj svjetlucaju od žudnje za osvetom. “Ja ne velim ništa, ali više nećeš imati sobu i sobicu i čitave jedne orgulje u satu.”

“To ti ne možeš odrediti!”

“O, samo pričekaj. Vidjet ćeš što Oline može!”

Žene se svađaju dalje. Oline nije surova i glasna, ona je u svojoj ružnoj zlobi skoro mirna, ali zajedljiva i opasna. “Gledam gdje mi je zavežljaj i žao mi je što sam ga ostavila u šumi. Vratit ću ti natrag vunu, neću je.”

“Što misliš, da sam je ukrala?”

“Ti sama znaš odakle ti.”

Opet se svađaju. Inger veli da će joj pokazati ovcu s koje je ostrigla vunu. Oline odvrća mirno i spokojno: “Moguće; ali tko zna odakle ti prva ovca.”

Inger navodi mjesto i ime gdje su joj bile prve ovce i janjci na paši. “I velim ti jedanput zauvijek da pripaziš na tu svoju gubicu!” prijeti joj ona.

“Ha-ha!” smije se prijezirno Oline. Ona uvijek ima odgovor u pripravi i ne popušta. “Na moju gubicu? A tvoja gubica?” pokazuje na njezinu zečju usnicu i kaže da je nakaza pred Bogom i pred ljudima.

Inger odvrća daščući od bijesa i, zato što je Oline debela, naziva je trbušinom: “Takva prosta masna trbušina kao ti! I hvala ti na zecu kojeg si mi poslala.”

“Zec? Kad bih za sve bila kriva kao za zeca! Kakav je to bio zec?”

“Kakav je bio zec?”

“Kao ti! Upravo lijep kao ti! I nije ti baš bila potreba vidjeti zeca.”

“A sada van iz kuće!” kriči Inger. “Ti si mi poslala Os-Andersa sa zecom ovamo. Već će te stići kazna!”

“Kazna? Ti mi još govoriš o kazni?”

“Ti si puna zavisti, žao ti je zbog svega što imam i pucaš zbog toga od zavisti”, nastavlja Inger. “Otkad sam se udala i dobila Isaka i sve ovo što je ovdje, ti nisi mogla oka

sklopiti od puke zavisti. Veliki Bože i Oče na nebesima, što bi ti htjela od mene? Zar sam ja kriva što tvoja djeca ništa nisu postigla, što ništa od njih nije bilo? Ti ne možeš trpjeti što su moja djeca lijepo uzrasla i što imaju ljepša imena nego tvoja, ali što ja mogu kad su od boljeg mesa i krvi nego što su tvoja?" Ako je išta Oline moglo razbjesnjeti, onda je to bilo upravo ovo. Ona je izrodila mnogo djece i ništa drugo od toga nije imala nego to da su joj djeca upravo to što jesu; ona je govorila da su njezina djeca dobra, dičila se njima, izmišljala im kreposti koje nisu imala i skrivala njihove pogreške.

"Što si rekla?" odvrati ona Inger. "Pa da ne propadneš u zemlju od stida! Moja djeca, koja su prema tvojoj bila pravi nebeski anđeli! Svih sedmero bili su kao mali pravi Božji stvorovi, a sada kad su odrasli svi su veliki i lijepa struka. Pazi se ti, jesi li čula!"

"A Lise? Zar nije dospjela u tamnicu, kako je ono bilo?" pita Inger.

"Ona nije ništa učinila, bila je nevinna kao cvijet", veli Oline. "I sad je udata u Bergenu i nosi šešir. A što ti radiš?"

"A kako je ono bilo s Nilsom?"

"Nije vrijedno truda da ti na to odgovaram. Ali ti si zakopala jedno tamo u šumi, što si mu učinila?..."

"Kupi se i izgubi se da te ne vidim!" izdera se opet Inger i ponovno navali na Oline.

Ali Oline ne uzmiče, ni da bi ustala s klupe. Ova neustrašivost, koja se čini tvrdokornošću, ponovno poražava Inger i ona samo veli: "Ali sad ću donijeti nož!"

"Da se nisi usudila", savjetuje ju Oline, "ja ću otići sama. Ali da ti bacaš vlastite svoje rođake iz kuće, to je prostački i ti si bezobraznica!"

"Dobro, samo mi se nosi ispred očiju."

Ali Oline ne odlazi. Obje se žene svađaju još dosta dugo, i svaki put kad ura na zidu odbije četvrt ili pola, Oline prasne u podrugljiv smijeh i raspaljuje Inger. Napokon se ipak obje malko umire i Oline se počne spremati na put. "Preda mnom je dug put i noć", veli ona. "I vrlo sam glupo učinila što nisam ponijela od kuće malo hrane..."

Na to Inger ne odvrća ništa, postala je opet razborita; napuni vodom korito i reče: "Eto, ako ćeš se očistiti!" Oline vidi da se mora oprati prije nego ode, ali ne znajući gdje je okrvavljena, pere se na krivim mjestima. Inger to gleda časak, onda joj pokazuje.

"Tu, prijeđi preko sljepoočica, ne ovdje, tu sam ti pokazala."

"Zar mogu znati kamo pokazuješ!" odvrća Oline.

"Na ustima ti je još nešto. Zar se plašiš vode? Neće te ugristi!" Na kraju Inger mora sama oprati ozlijeđenu Oline i dobaciti joj ručnik.

"Što sam htjela kazati", počinje Oline tarući se, i sad je opet posve mima, "kako će to podnijeti Isak s djecom?"

"Zar on zna?" upita Inger.

"Zna li to on? Došao je tamo i gledao."

"Što je rekao?"

"Što bi rekao? Bio je bez riječi kao i ja."

Šutnja.

"Ti, ti si svemu tomu kriva!" optuži je Inger i brižne u plač.

"Kad bih za sve bila kriva kao za to!"

"Ja ću njega, Os-Andersa, pitati, to ti ja velim!"

"Dobro, pitaj ga!"

Razgovaraju mirno o tom i čini se da Oline manje žudi za osvetom. E, ona je rođeni političar pa se naviknula uvijek izvući, sada je na neki način samilosna govoreći da će joj biti žao Isaka i djece ako se štogod dogodi.

“Da”, veli Inger i plače još jače. “Ja sam dan i noć o tom mislila i mislila.” Kao neki spas, pade Oline iznenada na pamet da bi ona mogla pomoći: mogla bi ovamo doći i ostati na naselju, ako Inger ode u tamnicu.

Inger sad više ne plače, ona odjedanput počne slušati i razmišljati. “Ne, ti se nećeš brinuti za djecu”, veli ona.

“Ja da se neću brinuti za djecu? Ti benaviš!”

“Da.”

“Ako i imam za što srca, a ono za djecu.”

“Da, za svoju vlastitu, ali kakva ćeš biti prema mojima? Kad pomislim kako si mi poslala zeca samo da me upropastiš, vidim koliko si tomu kriva.”

“Ja?” pita Oline. “Misliš ti na mene?”

“Da, na tebe mislim”, odgovara Inger jecajući glasno. “Ti si mi bila najveća strahota i ne mogu ti ništa povjeriti. Osim toga ćeš nam svu vunu pokrasti ako ovamo dođeš. I kozje sirce će jedan za drugim dobivati tvoji a neće moji.”

“Ti si bezobraznica”, veli Oline.

Inger plače, tare suze i progovori tu i tamo koju riječ. Oline veli da se ona dakako neće nametati jer može biti u sina Nilsa, gdje je uvijek i bila. Ali ako Inger padne u tamnicu, Isak će ostati sam s nevinom djecom, pa bi ona mogla ovamo doći i na njih pripaziti. Ona to prikazuje upravo zamamnim, zacijelo neće biti ništa loše. “Možeš o tome promisliti”, reče Oline.

Inger nema hrabrosti; plače i maše glavom i gleda u zemlju. Kao mjesečarka odlazi u kućerak i pripravlja hrane za gošću. “Ne treba, ništa ne trebaš trošiti”, veli Oline.

“I ti ne možeš preko brda bez ičeg”, odvrća Inger.

Kad Oline ode, izlazi Inger iz kuće, ogleda se, prisluškuje. Nikakva glasa iz kamenoloma! Prilazi bliže i sluša djecu; igraju se kamenjem. Isak je sjeo; drži lopatu između koljena i naslanja se na nju kao na štap. Sjedi ondje.

Inger se šulja do ruba šume. Bila je utisnula mali križ u zemlju; križ leži na tlu, ali ondje gdje je stajao, trava je odgmuta i zemlja razrovana. Inger se sagnu i rukama opet poravna zemlju. Onda sjedne.

Došla je iz radoznalosti vidjeti koliko je duboko Oline rovala u mali grob; sjedi ovdje jer se marva još nije vratila kući. Plače i maše glavom i gleda u zemlju.

POGLAVLJE VII

DANI prolaze.

Izvršno je vrijeme za polje, sunce i kiše, i usjevi rastu. Naseljenici su skoro zgotovili kosidbu i dobili vrlo mnogo sijena; ne mogu gotovo unijeti sve pod krov, trpaju ga pod liticu, u štalu, pod kuću, posve isprazniše ostavu i napuniše je sve do krova. Rano i kasno radi Inger, neumorna pomoćnica i potporanj. Isak iskorišćuje svaki kišni trenutak da pokrije žitnicu, barem južnu stranu, onda će se moći u nju unijeti sijena koliko te god volja!

Velika žalosna stvar se zbila i njega zaokupile brige; čin je bio izvršen i posljedice neće izostati. Dobro prolazi često bez traga, ali zlo uvijek povlači za sobom posljedice. Isak je od početka shvatio stvar razborito i ne reče ženi ništa drugo osim: "Kako si se samo na to odlučila?" Inger ništa ne odgovori. I malo zatim reče opet Isak: "Jesi li ga umorila?"

"Da", reče Inger.

"Nisi to trebala učiniti."

"Nisam", složi se ona.

"I ja ne razumijem kako ti je to moglo srce podnijeti."

"Bila je posve nalik na me", reče Inger.

"Kako nalik?"

"Usnama."

Isak je dugo razmišljao, onda reče: "Da, da."

Više nisu o tom govorili, i kad su dani prolazili upravo tako mirno kao i prije, i trebalo unijeti i smjestiti vrlo mnogo sijena, i osobito posvršavati mnogo poslova na polju, zlodjelo polagano uzmaknu iz misli. Ali ipak nije ostavljalo cijelo vrijeme ljude iz naselja. Njih dvoje nisu vjerovali u to da će Oline šutjeti, bilo je odveć nesigurno. I sve kad bi Oline i šutjela, zar nijemi svjedoci ne bi mogli progovoriti, kućni zidovi ili šumska stabla oko maloga groba! Os-Anders bi mogao smjerati tome. Inger bi se mogla sama odati budna ili u snu. Bili su spremni na najgore.

Što je mogao učiniti Isak drugo nego stvar shvatiti razborito. Sad je on razumio zašto je Inger svaki put htjela biti sama kod poroda: sama je htjela izdržati veliku bojazan da joj dijete ne bude nakazno, sama se htjela oprijeti opasnosti. Tri puta je to ponovila. Isak je mahao glavom i bilo mu je sirote Inger vrlo žao zbog njezine nesreće. I kad je čuo što mu je ispričala o Laponcu i zecu, proglasio ju je posve nedužnom. To je dovelo do velike ljubavi među njima, jedne lude ljubavi, stiskali su se jedno uz drugo u toj opasnosti, ona je bila ispunjena silnom slatkoćom prema njemu, a on je žudio za njom, divlje, neumjereno, ova ljudina, gorostas. Od odjeće i obuće ona je upotrebljavala samo laponske cipele, ali nije imala ništa laponskoga u svojoj prirodi, nije bila malena i mršava nego velika i stasita bez zamjerke. Sada, ljeti, hodala je bosa i dugih golih nogu, i s ovih golih nogu Isak nije mogao skinuti očiju.

Čitavo ljeto pjevala je crkvene popijevke i učila Eleseusa govoriti večernje molitve; ali je mrzila sve Laponce sasvim nekršćanski i onima koji su prolazili izricala posve otvoreno

svoje mišljenje. Možda je i njih netko poslao, možda imaju zeca u torbi, neka samo idu dalje!

“Zeca? Kakvog zeca?”

“No, zar ti nisi čuo što je učinio Os-Anders?”

“Nisam.”

“Ja ću ti kazati. Donio mi je ovamo zeca kad sam bila trudna.” “Je li to itko do sada čuo? Je li ti naškodilo?”

“To se tebe ne tiče, samo odlazi! Eto ti nešto da metneš u usta i onda da si mi se maknuo s vida!”

“Imaš li možda komadić kože da okrpim cipele?”

“Nemam, ali ću te okrpiti štapom budeš li i dalje ostajao.” Laponac prosi ponizno, ali ako ne dobije, osvetljiv je i prijeti. Došlo dvoje Laponaca s dvoje djece na naselje; djecu su poslali u kuću da prose; ona se vratiše i rekoše da unutra nema nikog. Obitelj stoji trenutak i razgovara laponski između sebe, onda muž uđe unutra da pogleda. Nema ga natrag. Onda uđe i žena za njim i naposljetku i djeca, svi stoje u sobi i razgovaraju laponski. Muž turi glavu u sobicu, ni u njoj nikoga. Sat poče otkucavati, obitelj sluša začuđeno i stoji. Inger je zacijelo naslutila da su tuđi ljudi ušli u kuću, pa trči brzo niz obronak. Kad vidi da su Laponci, i to Laponci koje ne poznaje, kaže im: “Što ćete vi ovdje? Zar ne vidite da nikog nema u kući?”

“Da...” veli čovjek.

“Da ste pošli svojim putem!” reče Inger.

Obitelj se pomiče lagano i protiv volje van. “Mi smo stali da poslušamo ovaj sat”, reče čovjek. “Divno je tukao.”

“Imaš li možda komadić kruha za nas?” upita žena.

“Odakle ste došli?” upita Inger.

“Iz Vatnana s druge strane. Putovali smo cijelu noć.”

“Kamo ćete sada?”

“Preko brda.”

Inger uđe u kuću i uze nešto jela; kad iziđe, žena zamoli sukna za kapu, klupko vune, komad sira, sve bi joj to trebalo. Inger nema vremena, Isak i djeca su na pokošenoj livadi. “A sad hajdete”, veli ona.

Žena pokušava ne bi li što dobila laskajući: “Vidjeli smo ti stoku na paši, ima je koliko zvijezda na nebu.”

“Silno!” veli i čovjek. “Imaš li možda kakve stare komagre?”

Inger zatvori za sobom vrata i vrati se na posao. Čovjek doviknu nešto za njom, ali ona se učini kao da ne čuje ništa i ode naprijed, ali je zapravo čula vrlo dobro. “Je li istina da ti kupuješ zečeve?” doviknuo joj je.

Nije mogla ne razumjeti. Možda je to Laponac doviknuo sasvim nedužno, možda ga je tko naučio, možda je pitao iz pakosti, ali je Inger svakako čula u tom opomenu. Sudbina se javila...

Dani su prolazili. Naseljenici su bili zdrava čeljad, radili svoj posao i čekali, pa došlo što došlo. Živjeli su tijesno jedno uz drugo kao životinje u šumi, spavali i jeli, godina je bila toliko poodmakla da su već mogli kušati novi krumpir; bio je krupan i brašnjav. No presuda – zašto presuda nije pala? Bio je i kraj kolovoza, brzo dođe rujana, zar se neće ništa dogoditi preko cijele zime? Neprestano su bili na oprezu, svaku večer su gmizali po svojoj špilji sretni što je dan dobro protekao. Tako je prošlo vrijeme do listopada, onda se pojavi glavara s nekim čovjekom i svežnjem spisa uza se. Zakon koraknu vratima.

Za istragu je trebalo vremena, Inger je bila saslušana u četiri oka. Nije tajila ništa; grob je u šumi bio otvoren i ispražnjen i mala je lešina otpremljena na pregled. Mala je lešina zamotana u Eleseusovo krsno odijelo i pokrivena kapom s biserima.

Isaku kao da se opet vrati govor. "Da, da, sad nam se ne može lošije pisati nego što nam se piše", reče on. "Opet ti velim da to nisi trebala učiniti."

"Nisam", odgovori Inger.

"Kako si mogla?"

Inger ne odgovori ništa.

"I da si tako brzo mogla odlučiti..."

"Bila je ista kao ja. Onda sam je položila na lice."

Isak je mahao glavom.

"I onda je umrla", nastavi Inger i brižnu u glasan plač.

Isak je trenutak šutio. "Da, da, kasno je sad plakati", reče on.

"Imala je smeđu kosu na zatiljku..." jecaše Inger.

Tako je stvar bila gotova.

I opet su prohujali dani. Inger nisu zatvorili, vlast je bila blaga. Glavar Heyerdahl ju je ispitivao kako bi ispitivao svakog drugog čovjeka, i reče samo: "Žalosno je da se takvo što događa!" Kad je Inger zapitala tko ju je prijavio, glavar odgovori da nije nitko, on je samo s raznih strana dobio o tomu nagovještenja. Da se ona sama nije donekle odala nekim Laponcima?

Inger odgovori da je nekim Laponcima pripovijedala o Os-Andersu koji je usred ljeta došao k njoj sa zecom, i od toga joj je dijete pod srcem dobilo zečju usnu. I Oline joj je sigurno poslala tog zeca!

O tom glavar nije znao ništa. Ali bilo kako bilo, takvo neznanje i takvo praznovjerje neće unijeti u protokol.

"Moja mati je vidjela zeca kad me je pod srcem nosila", reče Inger...

Žitnica je bila gotova, bijaše to prostrana zgrada s pregratkom za sijeno na obje strane i s gumnom u sredini. Štalu i ostala mjesta gdje su čuvali stvari sada isprazniše i sijeno prenesoše u žitnicu. Žito su poželi i sušili na motkama; Inger povadi rotkvicu i repu. Sad je sve bilo pod krovom; i sve je bilo dobro – blagostanje je bilo na naselju. Isak je opet krčio novo tlo prije nego premrzne i povećao njivu za žito; bio je pravi ratar. Ali ujesen reče Inger: "Sad bi joj bilo pola godine i sve bi nas znala!"

"To se više ne da promijeniti", reče Isak.

Zimi je mlatio Isak žito na novom gumnu u štaglju, Inger mu je pomagala mnoge sate i mlatila jednako dobro kao i on, djeca se igrala u sijenu. S klasova su padala krupna puna zrna. Oko Nove godine je bio put dobar za sanjke, i Isak je počeo pripravlјati drva za selo; imao je sada stalne kupce, i dobro su mu plaćali drvo osušeno preko ljeta. Jednoga se dana sporazumije s Inger da debelo Zlatovino tele povede sa sobom i pokloni ga, uz kozji sir, gospođi Geissler. Gospođa se obradova i zapita ga koliko će mu platiti.

"Ništa", reče Isak, "gospodin glavar već je platio."

"Ej, stotinu mu, zar je to zbilja učinio?" reče gospođa Geissler ganuta. Ona dade Isaku slikovnica i kolača i igračkа za Eleseusa i Siverta. Kad je Isak došao kući i Inger vidjela stvari, okrenu se i počе plakati.

"Što ti je?" zapita Isak.

"Ništa", odgovori Inger. "Upravo bi joj sada bila godina dana i mogla bi sve ovo vidjeti."

“Da, ali ti znaš kakva je bila”, odvrati Isak da utješi Inger. “I onda moguće je da neće biti strašno. Raspitao sam se gdje je sad Geissler.”

Inger počne slušati. “A zar bi nam on mogao što pomoći?” zapita Inger.

“Ja ne znam...”

Zatim Isak odveze žito u vodenicu, tamo ga samlješe i on doveze kući brašno. Onda je opet odlazio u šumu kako bi sjekao stabla i slagao ih u hvatove za iduću godinu. Provodio je dane sad u ovom sad u onom poslu, već prema godišnjem dobu prelazio s polja u šumu i iz šume u polje. Već je šest godina otkako Isak radi na naselju, pet otkako Inger; sve je dobro, samo kad bi tako potrajalo. Inger bi povremeno ostavljala stan i brinula se za stoku; i dalje je pjevala pobožne pjesme, ali, mili Bože, pjevanje joj je naličilo na zvono bez malja!

Čim se moglo putem, pozvaše je dolje u mjesto na saslušanje. Isak je morao ostati kod kuće. Sjedeći tako sam, namisli otići u Švedsku i potražiti Geisslera, možda će se ljubazni glavar još jedanput zauzeti za ljude sa Sellanrae. Ali kad se Inger vratila, znala je već donekle kakva će biti presuda, za sve se propitala. Zapravo je zatvor do smrti, član prvi, ali... Ona je stala pred sam sveti sudbeni stol i jednostavno sve priznala; dva porotnika iz mjesta gledala su je samilosno, a sudac je ljubazno ispitivao; ali je ipak bila nemoćnija od bistrih glava zakona. Izvrsna gospoda pravnici su valjani ljudi, znaju oni paragrafe, naučili ih napamet, bistre su to glave. I razuma imaju oni usprkos službi, pa i srca se nađe u njih. Inger se nije mogla potužiti na suce; ništa nije spomenula o zecu, ali kad je u suzama priznala da svome nakaznom djetetu nalik na nju nije htjela učiniti takvo zlo da ga ostavi u životu, sudac se uozbiljio i lagano klimnuo glavom: “Ali”, rekao joj je, “i ti imaš zečju usnu pa ti je posve dobro.” “Jest, hvala Bogu”, odgovorila je Inger ne govoreći ništa o potajnoj patnji u djetinjstvu i mladosti.

Ali sudac je, čini se, osjetio i jedno i drugo, on je imao zgrčeno stopalo i nikad nije mogao plesati. “Presuda, ne, o presudi ne znam još ništa. Zapravo je doživotni zatvor, ali... I ne znam hoćemo li to moći sniziti na niži stupanj, na drugi ili na treći stupanj, petnaest do dvanaest, dvanaest do devet godina. Neka komisija radi na humaniziranju zakona, ali nikako da završe. No, nadajmo se najboljem”, reče on.

Inger se vrati kući otupjela i mirna; nije bilo potrebe da je zaustavljaju u pritvoru. Nekoliko mjeseci prođe i kad jedne večeri dođe Isak kući iz ribolova, sazna da su glavar i novi mu pandur dolazili na Sellanrau i opet otišli. Inger ga je dočekala ljubazno i hvalila ga, premda nije bio uhvatio mnogo riba.

“Što sam htio reći, je li to netko bio ovdje?” upita on.

“Je li netko bio ovdje? Zašto pitaš?”

“Vidio sam svježe stope vani. Stope od čizama.”

“Bio je ovdje samo glavar i još jedan s njime.”

“A što su htjeli?”

“Pa možeš i sam znati.”

“Jesu li te htjeli odvesti?”

“Odvesti? Nisu; samo su mi kazali osudu. I mogu ti reći, Isače, Bog je bio milostiv, nije onako kako sam se bojala.”

“Onda”, reče Isak radoznalo, “nije možda vrlo dugo?”

“Nije. Samo nekoliko godina.”

“Koliko?”

“Da, da, možeš misliti da je to mnogo godina, ali hvala Bogu da će mi ipak ostati nešto života.” Inger ne htjede kazati broj. Kasnije uvečer zapita Isak kad će je odvesti; ali ona ili nije znala ili nije htjela kazati. Bila je opet vrlo zamišljena, govorila je da ne zna kako će to biti, ali mogla bi doći Oline, a i Isak nije znao što bi drugo.

Što je uostalom s Oline? Ove godine nije došla kao obično. Zar je nakanila više nikad ne doći, nakon što im je sve poremetila? Dovezoše sijeno kući, ali Oline nije bilo. Da možda odu po nju? Ah, ona će se već dogegati, trbušina, nakaza!

I jednog dana, evo je. Da si je vidio! Kao da između nje i njih dvoje nije ama baš ništa bilo, splela je, štoviše, i isprugane čarape, veli, za Eleseusa.

"Htjela sam pogledati kako živite ovdje s druge strane brda", poče ona. Pokazalo se, međutim, da je u šumi ostavila odjeću i stvari zamotane u vreću i došla ovamo s namjerom da ostane.

Uvečer pozva Inger nasamo muža i reče mu: "Ti si bio kazao da ćeš potražiti Geisslera? Sad bi bio zgodan trenutak."

"Da", odgovori Isak, "sad kad je Oline ovdje, odoh ja sutra zorom."

Inger mu reče da će mu zbog toga biti vrlo zahvalna. "I moraš uzeti sav gotov novac što ga imaš", nadoda ona.

"Zbilja. A zar ga ti ne bi mogla negdje staviti?"

"Ne bih."

Inger mu spremi veliku torbu, i kad se Isak probudi u noći, odmah usta da pođe na put. Inger ga isprati do kućnih vrata, nije plakala i nije se tužila, ali mu reče:

"Sad bi mogli svaki dan stići da me odvedu."

"Po čemu to znaš?"

"Ni po čemu; po čemu bih mogla znati? Moguće i neće skoro doći, ali... Samo da ti je naći Geisslera pa da ti barem da kakav savjet!"

Što bi mu sada Geissler mogao pomoći? Ništa. Ali Isak ipak ode.

No, Inger je ipak nešto znala. Možda je Oline od nekog čula? I kad se Isak vratio iz Švedske, Inger su već bili odveli, a Oline je ostala sama s ono dvoje djece.

Bio je to žalostan glas Isaku na povratku, kad je zvao iz svega grla Inger i nitko mu se nije odzivao. "Otišla?" zapita on.

"Da", odgovori Oline.

"Kada?"

"Sutradan nakon tvog odlaska." Sada se Isak dosjeti da je Inger u odlučnom trenutku opet htjela biti sama i molila ga da uzme sa sobom sav novac. Ah, i Inger je trebala barem dva-tri groša uzeti na taj veliki put!

Ali mališi su se odmah stali zabavljati s lijepim žutim praščićem kojeg im je Isak bio donio. Zapravo je to jedino i donio. Geissler više nije stanovao gdje i prije. Nije bio više u Švedskoj nego u Trondheimu. Ali praščića je Isak donio na rukama iz Švedske, hranio ga mlijekom iz boce, u brdu prespavao s njime na prsima. Htio je obradovati Inger, ali sad su se s njime igrali Eleseus i Sivert i lijepo se zabavljali. To je i Isaka malko razvedrilo. Osim toga, Oline mu je prenijela pozdrav od glavara i javila da je država napokon pristala na prodaju naselja; Isak treba samo otići u općinu i platiti. Bila je to dobra vijest i prodrma Isaka iz mrtvila i žalosti. Premda je bio još vrlo umoran i teških nogu od puta, spremi novu torbu i otputi se smjesta u dolinu. A malko se i nadao da će Inger još možda tamo zateći.

Ali mu se nada ne ispuni, Inger su bili odveli na osam godina. Isaku je bilo pusto i mutno pred očima, i razumio je samo gdje koju riječ od onoga što mu je govorio glavar. Žalosno je da se to moglo dogoditi. On se nada da će to biti pouka za Inger, pa će se promijeniti i popraviti i više neće moriti djecu.

Glavar Heyerdahl se lani oženio. Njegova žena nije htjela postati majkom i rađati djecu - njoj to nije trebalo. "Hvala lijepo na tomu", govorila je i nije ih ni imala.

"Napokon mogu svršiti predmet Sellanraa", reče na kraju glavar. "Kraljevsko ministarstvo je donekle pristalo na moj prijedlog u toj stvari."

“Da...” reče Isak.

“Dugo je trajalo, ali ja sam zadovoljan da mi rad nije bio uzaludan! Što sam god pisao, sve je gotovo do sitnice primljeno.”

“Gotovo do sitnice”, ponovi Isak i klimnu glavom.

“Evo isprave. Možeš je prvom prilikom potvrditi.”

“Da”, reče Isak. “Koliko moram platiti?”

“Deset talira godišnje. Ovdje je ministarstvo, doduše, učinilo malu izmjenu, umjesto pet talira deset. Ne znam jesi li s time sporazuman?”

“Da, dok budem mogao plaćati...” reče Isak.

“I tijekom deset godina.” Isak se prenerazi.

“Da, ministarstvo neće drukčije pristati”, reče glavar. “A to i nije visoka cijena za onoliko zemljište, obrađeno i uređeno kakvo je sada.”

Isak je imao deset talira za ovu godinu, dobio ih je za drva i sir što ga je uštedjela Inger. On plati i ostade mu još nešto u džepu.

“Prava je sreća za tebe da ministarstvo ne zna ništa o činu tvoje žene”, nastavi glavar. “Inače bi možda našli kojeg drugog kupca.”

“Zbilja”, reče Isak i onda zapita: “Osam godina je, dakle, neće biti?”

“Da, to je sada gotovo, pravdi se mora udovoljiti. Njezina je kazna uostalom vrlo blaga. I prva ti je sad zadaća da povučesh međe između svoga i državnog zemljišta. Iskrči sve točno smjerom kako sam ja označio i unio u zapisnik. Drva su tvoja. Ja ću se kasnije navratiti i sve pregledati.”

I Isak se vrati kući.

POGLAVLJE VIII

DA godine brzo prolaze? Da, onom koji stari. No, Isak niti je bio star niti iznemogao, i njemu su godine bile duge. Radio je na imanju i pustio da mu brada raste kako je volja.

Tu i tamo, kad bi prošao koji Laponac ili se što dogodilo stoci, prekinuo bi se ovaj jednolični život u divljini. Jedanput dođe više ljudi na Sellanrau; otpočinali su, jeli i pili mlijeka i zapitali Isaka i Oline za put preko brda; moraju ovuda provesti telegraf, rekoše. Drugi put evo ti Geisslera. Dopješaćio je čio i radostan odozdo iz mjesta, i s njime još i dvojica što su nosila rudarske sprave, motiku i lopatu.

Eh taj Geissler! Bio je onaj stari, uvijek isti Geissler; nazva dobar dan, brbljaše s djecom, ulažao u kuću i opet izlazio, promatraše polje, otvaraše vrata štale i štaglja i povirivao unutra. "Izvršno!" reče on. "Isače, imaš li još onih kamenčića?"

"Kamenčića?"

"Da, onog teškog sitnog kamenja s kojim su se djeca igrala kad sam ono zadnji put bio ovdje."

Kamenje je bilo u ostavi i tu pritiskalo mišolovke; sad ga iznesoše. Glavar i oba čovjeka su ga ogledavali, razgovarali o njemu, kucali po kamenju i mjerili ga u ruci. "Bakar!" rekoše oni.

"Hoćeš li otići s nama na brdo da nam pokažeš gdje si našao ovo kamenje?" zapita glavar.

Svi se uputiše na grebene, i nije bilo predaleko do mjesta gdje ih je Isak našao; ali su išli još nekoliko dana po brdima, tražili rudu i tu i tamo odbili koji kamen. Kad se vratiše na naselje, donesoše pune dvije vreće teška kamenja.

Dotle se Isak porazgovarao s Geisslerom o svojoj nezgodi, i da mu je cijena za zemljište podignuta s pedeset na stotinu talira.

"Ah, to nije ništa", odmahnu Geissler rukom. "U tvojim hridinama ima možda dragocjenosti koje vrijede na tisuće."

"Zbilja", reče Isak.

"Ali moraš ispravu sudbeno potvrditi što god prije možeš." "Da."

"Da ti država ne može doći s nekom glupošću, razumiješ li?" reče on.

Isak je razumio. "Da, da, ali najgore je to što će biti s Inger", odvrati on.

"Da", reče Geissler, i protiv svog običaja razmišljao vrlo dugo. "Stvar bi se možda mogla ponovno uzeti u pretres. Kad bi se sve saznalo kako je bilo, kaznu bi, nije isključeno, možda i malko smanjili. Ali mogli bismo moliti pomilovanje i po svoj prilici isto postići."

"Vi mislite da bi to bilo najbolje?"

"Pomilovanje za sada ne možemo moliti, trebalo bi najprije proći neko vrijeme. Ali, što sam ono htio reći, ti si mojoj obitelji donio tele i kozjeg sira, koliko ti treba platiti?"

"Ništa. Gospodin glavar to je već platio."

"Jesam li?"

"Ta, toliko ste nam već pomogli."

“Ne”, reče glavar smijući se i stavi na stol nekoliko talira. “Evo, uzmi!” nadoda on.

Bio je to čovjek koji ništa nije htio besplatno, i činilo se da mu je u vrećici ostalo još dosta talira, tako je bila debela. Sam Bog zna je li zbilja bio tako bogat!

“Ali ona piše da joj je dobro”, nastavi Isak, kojemu su se samo njegove stvari motale po glavi.

“Ah, žena ti?”

“Da, otkad je rodila djevojčicu; dobila je jako, lijepo dijete.”

“To je izvrsno!”

“Da, i sve joj ostale pomažu, svi su dobri prema njoj, piše.”

“Čuj me”, reče Geissler, “ja sad šaljem ovo sitno kamenje gospodi koja se u to razumiju, kako bih saznao od čega je. Ako u njemu zbilja bude bakra, dobit ćeš mnogo novaca.”

“Zbilja?” reče Isak. “A što mislite, kad bismo mogli moliti pomilovanje?”

“Za neko vrijeme. Ja ću pitati u tvoje ime i kasnije opet doći ovamo. Jesi li ono kazao da ti je žena rodila dijete otkako je otišla?”

“Da.”

“Onda su je trudnu odveli? To nisu smjeli učiniti.”

“Nisu smjeli?”

“Nisu; i to je razlog više da je nakon nekog vremena puste.”

“To bi bila prava sreća...” reče Isak zahvalno.

Isak nije znao da je vlast zbog ženine trudnoće morala slati vrlo mnogo spisa tamo i ovamo. Ono prije nije odmah zatvorila Inger zbog dva razloga. Prvo nisu imali gdje da je zatvore, drugo, htjeli su se pokazati blagima. Posljedice se nisu mogle izračunati. Kasnije, kad su Inger odveli, nitko se nije starao za njezino stanje, a ni ona sama nije ništa rekla. Možda je i hotimice šutjela kako bi joj dijete bilo uza nju u godinama nevolje; bude li se dobro vladala, možda će ga smjeti i povremeno vidjeti. A možda je bila i posve neuka i pustila da je odvedu usprkos trudnoći...

Isak je radio na svom zemljištu, odvodio vodu i krčio, iskopao međe između sebe i države, i toliko je posjekao stabala pri tom poslu da je bilo drva za cijelu godinu. Ali nemajući više Inger da ga potiče hvalama, radio je to više od navike nego veselja. I već je dva sudska zbora propustio a da nije potvrdio isprave; nije mu bilo bogzna koliko stalo do toga. Tek sada ujesen odluči to učiniti. Nije bilo baš sve u njega kako bi trebalo biti. Bio je, istina, strpljiv i razborit, ali je bio takav od prirode. Skupio je kože, kozje i teleće mješine, uronio ih u rijeku, ostrugao kasnije s njih dlaku, ustrojio ih i priredio da od njih načini obuću. Zimi je već za prva snijega odijelio usjev za buduću godinu, jer je najbolje da je sve u pripravi; bio je to čovjek reda. Ali je bio sada neveseo i sam, ah, opet neoženjen čovjek, i sve je bilo u njega kako već jest u neoženjena čovjeka...

Velike mi radosti sjediti sam nedjeljom u sobi, umiven i čist u crvenoj košulji, kad nikog nema za kog bi se uredio! Nedjelje su bile najduži dani, tjerale su ga u lijenost i tužna razmišljanja; nije imao što drugo raditi nego lunjati naokolo i razgledavati što bi trebalo napraviti. Svaki bi put poveo sa sobom mališe, držeći uvijek sad jednog sad drugog u naručju. Ali brzo bi mu dosadilo slušati njihovo brbljanje i odgovarati im na pitanja.

Staru je Oline držao jer nije imao koga drugog. Pa, na kraju krajeva, Oline nije bila tako loša. Vlasila je vunu i prela, plela čarape i rukavice, sirila kozji sir; ali nije bila sretne ruke i sve je radila bez ljubavi; vidjelo se da ono što bi uzela u ruke nije njezino! Isak je jedanput, još dok je Inger bila ovdje, kupio u trgovca lijepu kutiju koja je zatim ležala na polici, kutija od gline, s pasjom glavom na poklopcu, neka vrsta duhanske kutije; Oline odignu poklopac i ispusti ga na zemlju. Inger je u jednom sanduku bila ostavila nekoliko mindušica i pokrila ih staklom. Oline odignu staklo i pritisnu opet nepažljivo i čvrsto; sutradan su sve stabljike

bile ugušene. Isaku nije bilo lako sve to gledati, i njegovo lice, na kojemu nije bilo ništa meko ni blago, moglo je biti možda opasno. Oline je bila bezobrazna i jezičava i odmah počeo pitati: "Što sam ja kriva tomu?"

"Ja ne znam", odgovori on, "ali mogla si ruke držati dalje od toga."

"Više nikada neću dodirnuti njezina cvijeća", odvrati Oline; ali cvijeće je sad bilo ugušeno.

I zašto sada dolaze toliki Laponci na Sellanrau, mnogo češće nego prije? Što radi ovdje Os-Anders, zašto ne ide dalje svojim putem? Jednog jedinog ljeta došao je dva puta preko brda; ali Os-Anders nema sobova koje bi morao nadgledati, nego živi proseći i obilazeći druge Laponce. Kad bi došao na naselje, puštala bi Oline posao i ogovarala s njime sve ljude u selu, a kad bi opet pošao, torba bi mu bila puna svega i svačega. Isak je to strpljivo podnosio dvije godine.

Onda je Oline opet htjela nove cipele, i sad više nije šutio. Bila je jesen i Oline je svaki dan nosila kožnate cipele umjesto komagra ili drvenjača.

"Danas je lijepo vrijeme", reče Isak. "Hm!" Tako je počeo.

"Da", reče Oline.

"Zar ti nisi jutros izbrojio deset siraca, Eleseuse?" zapita Isak.

"Da", odgovori Eleseus.

"Ali sad ih je samo devet."

Eleseus počeo opet brojiti i razmišljati u svojoj glavici, onda reče: "Devet, i onda onaj koji je dobio Os-Anders, eto ih deset."

Šutnja u sobi. Ali i mali je Sivert htio brojiti pa je ponavljao bratove riječi: "Onda ih je deset."

Opet šutnja naokolo. Onda se Oline morala javiti.

"Da, dala sam mu posve mali sirac, nisam mislila da bi to što bilo. Ali djeca su još malena, a ipak se već pokazuju kakva su. Ja već mogu vidjeti i izračunati na koga će se umetnuti! Na tebe zacijelo neće, Isače, to znam stalno."

Isak je vidio kamo ona smjera pa joj je morao odvratiti. "Djeca su u redu", reče on. "Ali reci mi, kakvo je dobro meni i mojima učinio Os-Anders?"

"Kakvo dobro?" odvrati Oline.

"Da, to sam pitao."

"On, Os-Anders?" ponovi ona.

"Da, pa da sam mu dužan sirac?"

Oline je sad imala vremena da se domisli odgovoru pa reče: "Bože me sačuvaj, Isače! Kap me odmah udarila ako sam ja počela prva davati Os-Andersu!"

Izvršno! Isak mora popustiti kao toliko puta.

No, sad Oline ne popušta: "I ako sada, kad se bliži zima, ne dobijem cipela koje je Bog stvorio za ljudsku nogu, onda me radije izbaci van. Već sam prije tri-četiri tjedna govorila o cipelama, ali još ništa ne ugledah i moram u onima tamo lijetati naokolo."

Isak odgovori: "A što je tvojim drvenjačama da ih ne nosiš?"

"Što im je?" odvrati Oline iznenađeno.

"Da, to te pitam."

"Mojim drvenjačama?"

"Da."

"A... ti ništa ne govoriš o tom što ja vunu vlasim i predem, stoku podmirujem i djecu odijevam, o tom ti ne veliš ništa. I, dovraga, ni tvoja žena, koja sad sjedi u tamnici, nije valjda također bosa hodala po snijegu."

“Nije, nosila je drvenjače”, reče Isak. “I kad je išla u crkvu ili poštenim ljudima, obuvala je komagre”, nadoda on.

“Da, da”, odgovori Oline, “ona je bila mnogo bolja!”

“Da, i bila je. I kad bi ljeti nosila komagre, nije u njih stavljala ništa drugo nego suhu travu. A ti, ti nosiš cijelu godinu čarape i cipele.”

Oline reče: “Na kraju krajeva, ja još imam vremena poderati svoje drvenjače. Nisam mislila da je tolika hitnja da lijetam u svojim vlastitim drvenjačama.” Govorila je tiho i prigušeno, ali je stisnula napola oči, he, bila je to pametna i lukava žena! “Inger”, reče ona, “kopile, kako smo je zvali, odrasla je uz moju djecu i naučila ponešto s godinama. Sad mi je to hvala. Ako moja kći nosi šešir u Bergenu, možda ga tamo dolje i Inger nosi, da, možda ga je otišla kupiti u Trondheim, ha-ha!”

Isak ustade i htjede izići. Ali sad se Oline osokolila i ona pokaza kako je crna, da, iz nje je zbilja sjala tama; nijedna od njezinih kćeri nije obrazom sličila na zvijer što riga vatru, reče ona, ali im je ipak posve dobro. Nije svakom suđeno da davi djecu...

“Pazi što govoriš!” viknu Isak, i da sasvim jasno izrekne što hoće, nadoda: “Prokleta žensko!”

Ali Oline nije pazila, nije. “Ha-ha”, smijala se ona gledajući u nebo i pokazujući kako je svakako previše hodati s takvom zečjom usnom, kao neki tamo. Treba i u tomu biti umjeren.

Isak je zbilja bio veseo kad je ipak na kraju izišao iz kuće. I što je napokon mogao drugo osim kupiti joj cipele! On je bio naseljenik u šumi i nije ni toliko bio nalik na bogove da može prekrižiti ruke na prsima i reći svojoj služinčadi: “Odlazi!” Bez kućanice kakva je Oline nije mogao biti, pa govorila ona i radila što joj drago.

Noći su hladne i uštap je, močvare se toliko smrznu da mogu za nevolju držati čovjeka, danju ih sunce opet otopi i ne može se preko njih. Isak je išao jedne takve noći dolje u mjesto da Oline nabavi cipele. Ponio je i dva sirca gospođi Geissler.

Na pola puta do sela nastanio se sada novi naseljenik. Bio je to zacijelo imućan čovjek jer je naručio iz sela tesare da mu grade kuću i osim toga nadničare da komad pjeskovite močvare iskrče za krumpir; on sam nije radio ništa ili vrlo malo. To je bio Brede Olsen, uredski podvornik i pandur, čovjek kome se valja obratiti kad netko zatreba liječnika ili kad župnikovica odluči klati svinje. Bredeu Olsenu još nije trideset, a već se mora brinuti za četvero djece i ženu koja je također još dijete. Ah, Bredeov imutak nije osobito velik, nije se moglo puno zaraditi, premda je bio istodobno lonac i poklopac pa išao i na pljenidbe; sad se Brede, dakle, prihvatio gospodarstva. Da bi sagradio kuću, podignuo je u banci kredit. Zemljište mu se zvalo Breidablik, žena glavara Heyerdahla dala mu to krasno ime.

Isak prolazi pokraj naselja i ne troši vrijeme na to da ga razgleda iznutra, ali premda je još rano jutro, djeca se zbila uz prozor i gledaju van. Isak se žuri, htio bi da je opet ovdje čim se dovečer smrzne. Kad čovjek živi u pustoši, mora puno smišljati i razmišljati kako da sve najbolje sredi. Isak sada nema odviše posla, ali ga srce vuče djeci koja su ostala doma s Oline.

Dok ovako korača, nehotice pomišlja na svoje prvo putovanje ovuda. Vrijeme je prohujalo, obje zadnje godine bile su mu vrlo duge; mnogo je dobra bilo na Sellanrai, ali jedno je bilo loše, ah da, Bože nebeski! Evo sad i drugog naselja; Isak je prepoznao mjesto posve dobro, bilo je to jedno od onih plodnih što ih je na svom prvom putu pregledavao, ali je onda prošao dalje. Odavle je, doduše, bilo bliže selu, ali šuma nije bila bogzna kakva; bilo je ravno, ali močvarno tlo, zemlju je bilo lako iskrčiti, ali teško s nje odvesti vodu. Dobri Brede još nije dobio njive time što je dao prekopati močvaru. I što je to, zar ne kani na štagalj nadograditi šupu za alat i kola? Isak je, naime, opazio kako ispred kuće stoji dvokolica pod otvorenim nebom.

Obavio je posao u postolara, ali gospođa Geissler bijaše otputovala; tako proda kozji sir trgovcu. Uvečer se vraćao kući. Smrzlo se pa se moglo ići po močvari vrlo lako; ali Isakov je korak težak. Sam Bog zna kad će Geissler ponovno doći, s obzirom da mu je žena otputovala; možda ga više nikad neće biti. Inger je daleko, vrijeme prolazi...

Ni sad se na povratku ne svrati Bredeu, nego zaobiđe Breidablik i prođe tako neopažen. Nije mu do razgovora s ljudima, glavno je da ide dalje. Još uvijek su Bredeova kola vani na otvorenom. "Da mi je znati hoće li tako i dalje stajati?" misli Isak. No, svakom svoje! On sam, Isak, ima kola i uz to šupu, ali ipak mu nije bolje, njegov dom je sad samo polovičan, jedanput je bio potpun, sad ga je samo pola.

Kad je još za vidna toliko dopro da je mogao ugledati svoju kuću na obronku, bilo mu je lakše pri srcu premda je bio umoran i klonuo nakon dvodnevna puta. Zgrade eno još stoje. Dim se vije iz dimnjaka, oba mališana su vani, čim ga ugledaše, poletješe mu u susret.

Uđe u kuću, unutra sjede dva Laponca. Oline iznenađena ustade s klupe i reče: "Ah, ti si se već vratio?" Ona peče kavu na ognjištu. Kava! Kava!

Isak je to već i prije opazio: kad dođu Os-Anders i drugi Laponci na naselje, Oline dugo poslije toga peče kavu u Ingerinu malom ibriku. Ona to čini kad je Isak u šumi ili na polju; i kad on dođe nenadano i vidi to, ušuti. Ali zna da mu je svaki put u kući klupko vune ili kakav sirac manje. Stoga je Isak vrlo dobar čovjek kad Oline sada ne hvata i ne lomi joj kosti rukama zbog njezine prijevare. Da, uglavnom Isak se trudi svakim danom biti bolji, pa htio on time ne znam što postići: ili radi mira u kući ili što se nada da će mu tako Bog prije vratiti Inger. Naginje razmišljanju i praznovjerju, pa i sama njegova seljačka lukavost je iskrena. Sad se ujesen pokazalo da bi se tresetni krov na štali mogao srušiti na konja, pa je Isak malko čupkao bradu, ali onda se nasmiješio kao čovjek koji razumije šalu, pa je popravio krov i podbočio ga gredama. Nijedne zle riječi nije izustio. Još nešto: kućerak u komu je čuvao sav živež, držao se sada samo na uglovima, da tako kažemo, na visokim kamenim nogama. I kroz široke rupe u zidu ulijetale su male ptice, lepršale unutra i nisu mogle više naći izlaza. Oline se tužila da ptice kljuju hranu, lijeću po slami i čine ono što je još gore od toga. Isak reče: "Da, i to je zlo da sirote ptice mogu unutra, a više ne mogu naći puta van!" I usred najvećeg posla na polju kopao je kamenje i ispunjao rupe u zidu.

Bog zna što je mislio pri tom, nije li se doista nadao da će mu se, bude li tako dobar, Inger naskoro vratiti.

POGLAVLJE IX

GODINE prolaze.

Stiže neki inženjer s nadglednikom i s dva radnika na Sellanrau, ovaj put kako bi odmjerili telegrafski vod preko brda. Kako su mjerili, vod je trebao prolaziti dosta blizu Isakove kuće, a kroz šumu bi presjekli ravnu prugu. No, to ne šteti ništa, rekoše mu, mjesto više neće biti tako pusto, svijet će ovuda prolaziti i oživjeti ga.

“Ovdje će”, reče inženjer, “biti središte dviju dolina; možda tebi ponude da budeš paziteljem voda na objema stranama.”

“Zbilja!” reče Isak.

“Dobivao bi za to dvadeset i pet talira godišnje.”

“Da”, reče Isak, “ali što bih radio?”

“Morao bi vod držati u redu, žice popravljati kad se istroše ili kad se prekinu, grane odsijecati ako bi doticale vodove. Dobio bi lijepu malu spravu na zid, koja bi ti pokazivala kad trebaš izići. Onda bi morao odmah sve ostaviti i poći.”

Isak je razmišljao: “Zimi bih mogao prihvatiti taj posao”, reče on napokon.

“Ne, moraš cijele godine, naravno, cijele godine, ljeti kao i zimi.”

“To ne mogu”, reče Isak. “U proljeće, ljeto i jesen imam svoj posao i nemam vremena ni za što drugo.”

Inženjer je nekoliko trenutaka gledao Isaka, pa onda izusti začuđeno pitanje: “Zar ti tako možeš više privrijediti?”

“Privrijediti?” reče Isak.

“Možeš li ti na dane u koje bi morao paziti na telegrafski vod više novaca zaraditi poljskim poslom?”

“Ja ne znam”, odgovori Isak. “Ali moj je posao na polju. Ja se moram brinuti za nekoliko čeljadi i za još više marve. Mi živimo od zemlje.”

“Da, da, ja mogu tu službu i komu drugom ponuditi”, odvrati inženjer.

Poslije ove prijeteće je, čini se, doista laknulo Isaku, kojemu bijaše teško smjesta odbiti ponudu uglednog gospodina. Zato stade objašnjavati: “Posjedujem konja i pet krava i osim toga bika. Onda imam dvadeset ovaca i šesnaest koza. Od stoke dobivamo hranu, vunu i kožu, zato ih moramo hraniti.”

“Da, razumijem”, odsiječe inženjer.

“Pa da. I ne velim ništa drugo nego kako bih ih mogao nahraniti ako bi usred kosidbe morao skočiti i gledati na telegraf?”

“Ne trebamo više o tom razgovarati”, reče inženjer. “Onaj čovjek dolje, Brede Olsen, bit će pazitelj, on će rado primiti ovu službu.” Onda se okrenu svojim ljudima i zapovjedi: “Hajdemo dalje!”

Oline je spazila po glasu da je Isak bio nepokoran i nerazuman, pa joj je to bilo baš dobro došlo: “Što si ti to kazao, Isače! Šesnaest koza? Nema ih nego petnaest.”

Isak pogleda nju, a ona njega, gledaše ga baš usred obraza.

“Zar nije šesnaest koza?”

“Nije”, odvrati ona kazujući tuđem gospodinu pogledom kako Isak nema pameti.

“Da”, reče Isak tiho. I uze čuperak brade među zube i stade ga gristi.

Inženjer ode sa svojim ljudima.

Da je Isaku bilo stalo do toga da otkrije kako je nezadovoljan s Oline i da je tuče, mogao je sada, bila je to dobra prilika, divna prilika upravo. Opet su bili sami u sobi, djeca su bila istrčala i odletjela za tuđincima. Isak je stajao usred sobe a Oline uz ognjište. Nakašljao se dva-tri puta da pokaže kako se sprema izgovoriti. Ipak, šutio je. To je bila njegova duševna jakost. Zar da on ne zna koliko ima koza, zar ih ne bi mogao na prste izbrojiti, je li poludjela ova ženska glava? Zar bi moglo nestati iz štale ijedno živinče s kojim je on sam boravio, s kojim je dnevno ćeretao, i kojih je bilo šesnaest na broju!? Ako je tako, onda je Oline kozu za makar što promijenila jučer kad je ovdje bila gospođa s Breidabluka i ogledala se naokolo. “Hm!” reče Isak, i činilo se da će još više reći. Što je učinila Oline? Nije baš umorstvo, ali nešto blizu tome. On je mogao ozbiljno, kao da gleda u smrt, govoriti o šesnaestoj kozi.

No, nije mogao vječno šutjeti stojeći ovdje nasred sobe. Pa reče: “Hm! Sada, dakle, nema više nego petnaest koza!”

“Nema”, odgovori ljubazno Oline. “Možeš ih i sam brojiti, ja ih ne mogu nabrojiti više od petnaest.”

Sad, ovog trena mogao bi ono načiniti: zamahnuti rukom i Oline prilično promijeniti lik, jednim jedincatim zamahom. To bi on mogao načiniti. On to ne učini, ali izlazeći na vrata reče glasno: “Ja za sada ne kažem nijedne riječi više.” I iziđe van, kao da će drugi put reći sve što treba sasvim jasno.

“Eleseus!” viknu on.

Gdje je Eleseus, gdje su ona dva mališana? Otac bi ih nešto pitao, to su sad veliki dječaci i imaju oči u glavi. Nađe ih pod štagljem, gdje su se bili uvukli te ih se uopće nije vidjelo, ali ih je odalo plašljivo šaputanje. Onda se pojaviše kao dva grešnika.

Što je bilo? Eleseus je našao komadić inženjerove olovke u boji; ali kada ga je htio dostići, odrasli su ljudi bili već odmaknuli daleko u šumu, i Eleseus osta stojeći. Sinu mu u glavi misao da bi mu na kraju mogla ostati olovka – ah, Bože dragi, da mu ostane! Povuče sa sobom malog Siverta da ne bude sam odgovoran, i onda se obojica uvukoše u jedan kut pod štagljem s tim nalaskom. Ah, taj komadić olovke – bijaše u njihovu životu velika stvar, čudo! Nađoše trijeska i išaraše ih svakakvim crtama, a olovka je sjedne strane pisala crveno a s druge plavo; mališi su se izmjenjivali i sad je bila u ruci jednog sad drugog. Kad je otac viknuo onako glasno i oštro, prošapta Eleseus: “Oni su došli po olovku.” I odjedanput nesta sve radosti iz njihovih duša, i sitna srca počеше tjeskobno tući i lupati. Braća se izvukoše; Eleseus je u ispruženoj ruci nosio ocu olovku da mu pokaže kako je nisu izlomili, ali kamo sreće da je nikad nisu niti vidjeli.

No, kad ugledaše da nema nikakva inženjera, umiriše im se opet srca i osjetiše pravo olakšanje poslije straha.

“Je li bila jučer ovdje neakva žena?” zapita otac.

“Jest.”

“Žena odozdo? Jeste li je vidjeli kad je otišla?”

“Jesmo.”

“Je li odvela sa sobom kakvu kozu kad je pošla kući?”

“Nije. Kakvu kozu?”

Isak je razmišljao i promišljao, i navečer kad se vraćala stoka s paše, ponajprije izbroji koze: bilo ih je šesnaest. Prebroji ih još jedanput, prebroji ih pet puta – svaki put šesnaest. Nijedna nije manjkala.

Isaku odlanu. Što da čovjek o tom misli? Ona krava Oline ne zna ni do šesnaest brojiti. I reče joj ljutito: "Što ti buncaš, šesnaest je koza!"

"Zar ih je zbilja šesnaest?" upita ona nevino.

"Da."

"Tako."

"Ti mi baš dobro znaš računati."

Onda Oline odvrati mirno i uvrijeđeno: "No, ako su sve koze na broju, onda, hvala Bogu, Oline nije nijednu požderala. Meni je to posve drago!"

Ona ga je zbunila ovom lakrdijom i navela ga da sve to izbiye iz glave. Više nije brojio marvu, nije mu, štoviše, padalo na pamet ni to da broji ovce. Pa Oline nije zla, vodi mu na neki način kućanstvo, brine mu se za stoku, jedino je vrlo glupa – ali to škodi više njoj nego njemu. Neka ostane ovdje i živi dalje, za drugo i nije. Kako je bilo tužno i neveselo biti Isakom na ovakvu mjestu u životu.

Godine su prošle. Sada je trava rasla po krovu, pa zelenio se i krov na štaglju koji je nekoliko godina kasnije sagrađen. I šumski urođenik, voluharica, davno se uvukla u kućerak. Sjenice i druge ptice zujale su po naselju, na obronku je bilo tetrijeba, štoviše, dovukle se i vrane i svrake. Ali najznatnije se dogodilo lanjskoga ljeta. Tada su doletjeli galebovi s morske obale i spustili se na ovo zemljište u divljini. Tako su naselje poznavala sva stvorenja. I, što mislite, što je sinulo u glavi Eleseusu i malom Sivertu kad su ugledali galebove? O, to su bile neznane ptice izdaleka, nije ih bilo mnogo, ipak je bilo šest bijelih ptica, posve jednakih; šetale su naokolo poljima, otkinule bi pokoji put i koju travku.

"Tata, zašto su došle ove ptice?" pitali su dječaci.

"Jer se oluja spremala na moru", reče otac. Ah, koliko li su tajanstvo i čudo bili galebovi!

I mnoge druge stvari učio je Isak svoju djecu. Njima je bilo sad toliko godina da su upravo bili za školu, ali do škole je dolje u mjestu bilo mnogo milja pa nisu mogli u nju. Nedjeljom ih je sam Isak učio abecedu, ali kakvu višu pouku im nije mogao dati, za to nije bio stvoren ovaj rođeni težak. Stoga su katekizam i biblijska povijest ostali nedodirnuti na polici uz kozje sirce. Puštajući da mu tako rastu djeca, Isak je zacijelo mislio da je donekle dobro za težaka ne znati mudrosti iz knjiga. Oba su mu mališa bila veselje. Isak se često sjećao kako mu je njihova majka, dok su bili još maleni, zabranjivala da ih dodiruje jer da su mu smolave ruke. Smola, najčišća stvar na svijetu! Paklina i mlijeko i, na primjer, moždina – zdravi su i izvrsni; ali smola, jelova smola – ah, šuti!

Da, djeca su živjela u raju nečistoće i neznanja; ali su bila ljepuša djeca kad bi se koji rijetki put umila, i mali Sivert je bio upravo krasan; no Eleseus je bio finiji i umniji.

"Da, ali odakle bi galebovi mogli znati da se sprema oluja?" pitao je on.

"Budu bolesni od vremena", odgovori otac. "Ipak ne budu bolesniji od muha", nastavi on, "makar ih hvatao grč ili im se vrtjelo u glavi ili što slično. Ali ne zamahujte nikad na muhu, jer joj onda bude još gore – ne zaboravite to, djeco! Obad je od druge vrste, on umire sam od sebe. Posve neopaženo dođe ljeti jednog dana, i, tek što si ga vidio, iščezne!"

"Što bude s njim?" upita Eleseus.

"Što bude s njim? Mast se stvrdne u njemu pa ostane na mjestu mrtav."

Svaki dan sve više učenosti: Kad djeca skaču s visokih hridina, moraju stisnuti jezik u ustima da ga ne pregrizu. Kad budu veća, moraju se, da ugodno vonjaju u crkvi, natrti krasuljkom što raste gore na obronku. Otac je bio vrlo mudar. Pripovijedao je o kamenju i o kremenu, o tom kako je bijeli kamen tvrđi od sivog, ali kad nađe kremen, mora tražiti gubu

koju kuha u lugu i od koje tada načini trud. I tako pali vatru. Pripovijedao im je i o mjesecu i kaza im da mjesec raste kad mu u srp mogu segnuti lijevom rukom, a opada kad mu u srp mogu gurnuti desnu ruku. "Zapamtite to, djeco!" Jedanput se Isak ipak zaletio predaleko, i taj put je bio neobičan i nerazumljiv, izreče neku poslovicu koja je na to smjerila da je lakše devi ući u nebo nego čovjeku proći kroz ušicu igle. Drugi put, kad im je govorio o sjaju anđela, reče da su anđeli pribili zvijezde umjesto potkovica na pete od cipela. To je bio dobar, naivan nauk, i posve je priličio naselju, premda bi se učitelj dolje u mjestu osmjehivao; no Isakova su djeca upravo njime prilično ispunjala svoju fantaziju. Bila su odgajana i poučavana za svoj uski svijet, što će im nešto bolje!

U jesen su kod klanja bila vrlo radoznala; i vrlo su se bojala za životinje koje su klali, i mala su im srca bila duboko ožalošćena. Tada je Isak morao jednom rukom čvrsto držati životinju, drugom klati, a Oline bi miješala krv. Tako su izveli staroga jarca, bijelog i bradatog, a oba dječaka su stajala iza ugla i provirivala. "Ove godine je ružan vjetar", reče Eleseus okrenuvši se i brišući suze u očima. Mali je Sivert otvoreno plakao, nije se mogao svladati nego uzviknu: "Ah, jadni stari jarac!" Kad su jarca zaklali, pristupi Isak djeci i pouči ih ovo: "Ne smijete nikad žaliti kad se kolje živinče i ne smijete govoriti: jedno živinče. Onda mu je samo teže izdahnuti. Zapamtite to!"

Tako su prošle godine, i evo sad opet proljeća.

Inger je ponovno pisala da joj je dobro i da mnogo uči u zavodu. Malo joj je dijete sada već djevojčica, ime joj je Leopoldine, po danu rođenja, tj. 15. studenog. Ona umije sve i pravo je čudovište u pletenju i šivanju, sve prekrasno načini, svejedno ili na suknu ili na straminu.

No, najvažnije je u ovom zadnjem pismu to što ga je Inger sama sastavila i napisala. Isak nije bio toliko vješt, on je morao nositi pismo trgovcu u selu da mu ga pročita; ali kad bi mu jednom ušlo u glavu, onda bi u njoj i ostalo, pa kad bi stigao kući, Isak bi ga svega znao napamet.

Sjeo je tako vrlo svečano na čelo stola, razmotao pismo i čitao ga mališanima. Oline je također smjela vidjeti kako on od prve može pročitati svaku riječ, ali inače nije joj se javio nijednom riječi. Kad je bio gotov, reče: "Evo, čuli ste, Eleseuse i Siverte, kako je vaša mama sama svojom rukom napisala ovo pismo i kako je svašta naučila. I vaša mala sestra već sada zna više nego svi mi skupa. Zapamtite to, djeco!" Djeca su sjedila sasvim mirno i čudila se.

"Da, to je veličanstveno", reče Oline.

Što je ona mislila reći tim riječima? Zar je htjela da Isak posumnja u ono što je vjerovao? Ili nije sama vjerovala u njegovo čitanje? Nije bilo lako otkriti pravo lice Oline kad ona sjedi ovako blaga lica i govori dvosmislice. Isak odluči da se na nju ne obazire.

"I kad vam mama dođe kući, onda ćete i vi naučiti pisati", reče on obojici.

Oline premjesti nekoliko komada odjeće što su visjeli iznad peći da se osuše, gurnu kotao amo-tamo, ponovno objesi odjeću, i uopće se pravila vrlo zaposlenom. Ali je razmišljala cijelo vrijeme.

"Kad je tako veličanstveno ovdje u šumi, mogao bi kupiti i pola funte kave i donijeti je ovamo", reče ona.

"Kave?" izmaknu se Isaku riječ protiv volje.

Oline odgovori mimo: "Dosad sam je ja uvijek pomalo od svog novca kupovala, pa..."

Kava, koja je Isaku bila san i bajka! Oline se, naravno, šali pa se i ne ljuti na nju; no onda ovom čovjeku koji je polako mislio, padoše na pamet njezini poslovi s Laponcima, pa reče srdito:

“Da, kupit ću ti kave! Jesi li ono rekla pola funte? Trebala si reći cijelu funtu. Kave ti zbilja ne smije manjkati.”

“Ne bi se smio tako rugati, Isače”, reče ona. “Moj brat Nils ima kave, i Bredeovi dolje na Braidabliku također peku kavu.”

“Dakako, jer nemaju mlijeka. Nemaju ni kapi mlijeka.”

“Ja to ne znam, a i svejedno mi je, na kraju. Ali ti koji znaš čitati pismena brže nego što sob može trčati, ti znaš dobro da sad u svakoj kući ima kave.”

“Bezobraznica!” reče Isak.

Oline sjede na klupu i ne htjede nipošto šutjeti. “A što se tiče Inger”, reče ona, “ako uopće smijem izreći tako svetu riječ...”

“Možeš govoriti što te god volja, baš me briga.”

“Ona će se vratiti kući i svašta je naučila. I sigurno ima i bisere i pera na šeširu?”

“Da, svakako ima.”

“Da, da”, reče Oline, “ali za tu svoju veličinu ona i meni malko duguje.”

“Tebi?” izmaknu se Isaku.

Oline odgovori ponizno: “Jer sam i sama malo pomogla da ona tamo ode.”

Na to Isak nije mogao ništa reći, riječi su mu zapele u grlu, sjedio je samo mirno i zurio preda se. Je li dobro čuo? Oline se pravila kao da nije ništa osobito rekla. Ne, u prepirci bi Isak uvijek izvukao kraći kraj.

Lutao je smrknut naokolo. Ta stoka Oline što se hrani i deblja od zloće – ah, bilo je sasvim ludo od njega što je nije odmah prve godine smlatio, misli on u sebi i sam sebe grdi. Za to je on kao stvoren, misli u sebi. On da bi bio za to? O, naravno, nitko ne bi bio strašniji.

I sad se događa ova smiješna stvar: on ulazi u štalu i broji koze. Sve su unutra s jaradi, nijedna ne manjka. Broji krave, svinje, četrnaestero je kokoši, dvoje teladi. “A ovce sam gotovo sasvim zaboravio!” veli on sam sebi naglas. Broji ovce i pravi se kao da je vrlo radoznao jesu li sve na broju. Isak zna vrlo dobro da manjka jedna ovca, on to već odavno zna, zašto se, dakle, pričinja kao da ne zna? Evo, ovo je! Oline ga je ono jedanput zbunila i zanijekala jednu kozu premda su bile sve koze na broju. Onda se on prilično prihvatio toga, ali na kraju nije bilo ništa. U svađi s Oline nikad ne bude ništa na kraju. Kad je jesenas bilo klanje, opazio je odmah da nema jedne ovce, ali nije imao dosta snage da Oline odmah pozove na red, a ni kasnije također nije imao za to dosta hrabrosti.

Ali danas je odvažan, da, danas je Isak odvažan, Oline ga je razbjesnila. Broji ovce još jednom, kažiprstom pokaže na svaku posebno i broji glasno – neka Oline čuje, ako možda stoji vani i prisluškuje.

I on naglas govori razne loše stvari o Oline: da na takav nekakav način hrani stoku da odjedanput nestane jedne ovce! Ona je podmukla lupeška kurva, razumije li to! O neka samo stoji pred vratima i neka joj prolazi strah kostima!

On izlazi iz štale, ulazi u konjsku štalu i broji konje, odatle će u kuću da se izgovori. Korača tako brzo da mu sve leprša odjeća i od ljutine se nadimlje na leđima. Ali Oline je možda s prozora opazila štogod, pa izlazi mirno i spokojno na kućna vrata, s vjedricama u rukama, kaneći u štalu.

“Gdje je ovca s plosnatim ušima?” upita on.

“Ovca?”

“Da, i da je na svom mjestu, ojanjila bi već dvoje janjadi, što si s njome učinila? Uvijek je dobivala po dvoje. Tako si mi zametnula tri ovce, razumiješ li?”

Oline je sasvim svladana, posve uništena optužbom, klima glavom i čini se da je noge neće duže držati, kao da će se srušiti i nešto joj se dogoditi. Ali glava joj razmišlja cijelo

vrijeme, uvijek joj je pomogla nazočnost duha, uvijek joj je koristila, pa je ni sad ne smije ostaviti.

“Ja kradem koze i kradem ovce”, reče ona mimo. “Rado bih znala što radim s njima. Valjda ih pojedem?”

“Da, ti sama najbolje znaš što radiš s njima.”

“Dobro; a zar ja, Isače, nemam u tvojoj kući hrane i pića u obilju, pa da moram i krasti? Ali ja mogu reći svakom da mi u svih ovih nekoliko godina to nije bilo potrebno.”

“Ali što si onda učinila s ovcom, kaži ti meni? Je li je možda odveo Os-Anders?”

“Os-Anders?” Oline je jednostavno morala ispustiti vjedricu i sklopiti ruke: “Kad bih za sve bila kriva kao za to! Kakva je to ovca s janjcima o kojima govoriš? Da to nije koza s plosnatim ušima?” “Bezobraznica!” reče Isak i htjede otići.

“Ti si pravi čudak, Isače... Imaš sad stoke svake vrste i pravo zvjezdano nebo marve u štali, pa ti još uvijek nije dosta! Odakle ja mogu znati koju ti ovcu i koje janjce tražiš od mene? Morao bi do u tisućito koljeno zahvaljivati Bogu za njegovo milosrđe. Neka samo prođe još ovo ljeto i malko zime, pa će ti se opet ovce ojanjiti, i imat ćeš ih tri puta toliko koliko ih sada imaš.”

Ah, ta Oline!

Isak ode mumljajući kao medvjed. “Bio sam glup što je nisam prvi dan smlatio!” reče on sebi nazivajući se svakakvim imenima. “Bio sam glupan, drek! Ali još nije prekasno, pričekaj samo, neka ona ide u štalu. Nije pametno večeras štogod počinjati, ali sutra... sutra će biti pametno. Triju ovaca nema! A ona pita za kavu!”

POGLAVLJE X

SUTRADAN se dogodi nešto važno: gosti dođoše na naselje, stiže Geissler. Na močvarama još nije bilo ljeto, ali Geissler se nije brinuo za put. Došao je pješice u divnim čizmama sa širokim lakiranim sarama; na rukama žute rukavice, bio je uopće vrlo otmjen; čovjek iz mjesta nosio mu prtljagu.

Ovamo je zapravo došao kupiti dio Isakova brda s bakrenom rudom; za koliko će ga prodati? Uostalom, donosi pozdrav od Inger – valjana žena, svi je vole; on dolazi iz Trondheima gdje je s njome razgovarao. "Isače, ti si se ovdje prilično naradio!"

"O da. Vi ste, dakle, razgovarali s Inger?"

"Što je ono tamo? Zar si načinio mlin? I melješ sam sebi brašno? Izvrsno. I mnogo si tla iskrčio otkako sam posljednji put bio ovdje."

"I dobro joj je, velite?"

"Da, dobro. A da, tvojoj ženi! Uostalom, sad ćeš čuti. Hajdemo malo u tvoju sobicu."

"Nemojte, nije lijepo unutra", reče Oline zaustavljajući ih iz više razloga.

Njih dvojica ipak odoše u sobicu i zatvoriše za sobom vrata; Oline je ostala sama u kuhinji i ništa nije mogla čuti.

Glavar Geissler sjede, udari se snažno rukom po koljenu; sjedio je tu držeći Isakovu sudbinu u ruci.

"Ti nisi prodao rudnik bakra?" upita on.

"Nisam."

"Dobro. Ja ću ga kupiti. Da, razgovarao sam s Inger i više njih drugih. Ona će svakako biti naskoro puštena, sad je to kod kralja."

"Kod kralja?"

"Da, kod kralja. Otišao sam k tvojoj ženi, meni, naravno, nije nimalo teško k njoj ući, i dugo smo razgovarali. 'No, Inger, je li ti dobro, posve dobro, posve dobro?' 'Da, nemam se na što potužiti.' 'Vuče li te želja kući?' 'Pa, vuče, to moram priznati.' 'Ti ćeš brzo doma', rekoh joj ja. I mogu ti reći, Isače, to je vrijedna žena; nijedne suze, štoviše, smiješila se i smijala – usta su joj, uostalom, operirana i opet sašivena. 'Sada zbogom', rekoh joj, 'ti više nećeš dugo ostati ovdje, na moju riječ.'

"Onda sam otišao direktoru, samo bi mi trebalo da me ne primi. 'Vi imate ovdje ženu koju bi trebalo pustiti kući', rekoh mu, 'Inger sa Sellanrae.' 'Inger?' reče on. 'Da, to je dobra žena, ja bih je najradije zadržao ovdje dvadeset godina', reče on. 'O tomu ne može biti ni govora', rekoh ja, 'ona je ovdje bila i predugo.' 'Predugo?' reče on. 'Znate li vi taj slučaj?' 'Da, ja poznajem slučaj posve dobro, bio sam tamo glavar.' 'Molim vas, sjednite', reče on tada. Htio bih to vidjeti da me taj ne ponudi sjesti! 'Da, mi se brinemo za Inger što više možemo', reče direktor, 'isto tako i za njezinu djevojčicu, naravno. Žena je, dakle, iz vašeg kraja? Mi smo joj pomogli da dobije vlastiti šivaći stroj, šivati je svikla u radionici, i naučili smo je još štošta, pa sad zna dobro tkati, dobro šivati, bojiti i krojiti. I vi mislite da je ovdje predugo?' Dobro sam znao što bi sada trebalo reći, ali sam još nešto čekao pa rekoh: 'Da, parnica je loše

vođena i stvar bi se morala ponovno pretresti, sada nakon revizije kaznenog zakonika možda bi je se moglo pustiti van. Njoj su poslali zeca dok je bila trudna.' 'Zeca?' upita direktor. 'Zeca', rekoj ja, 'pa je dijete dobilo zečja usta.' Direktor se smiješio. 'Tako, dakle. Vi mislite da se nije dovoljno uzela u obzir ta pojedinost?' 'Nije', odvratih ja, 'to nije niti taknuto.' 'Ali to i nije tako opasno.' 'Njoj je bilo vrlo opasno.' 'Vi mislite da zec može činiti čudesa?' Ja odvratih: 'Može li ili ne može zec činiti čudesa, time vas neću zabavljati, gospodine direktore. Pitam se, međutim, kako u određenim prilikama može djelovati zečji pogled na ženu koja ima zečja usta.' Direktor se trenutak zamisli, a onda reče: 'Da, da, ali mi ovdje samo primamo osuđenike u zavod, a ne mijenjamo presude. A prema presudi Inger nije ovdje predugo.'

Sada ja izvadih glavno: 'Kad su odveli Inger sa Sellanrae, počinjene su neke pogreške.' 'Pogreške?' 'Ponajprije, nju nisu smjeli prebacivati u stanju u kome su je našli.' Direktor me pogleda strogo. 'To je točno', reče onda. 'Ali to nije stvar nas ovdje u tamnici.' 'Drugo', nastavih ja, 'zar ona nije ovdje provela dva mjeseca pod strogom paskom, sve dok uprava tamnice nije otkrila u kojem je stanju?' To je upalilo. Direktor je dugo šutio. 'Imate li vi punomoć u stvari ove žene?' zapita on. 'Imam', rekoj ja. 'Kako sam kazao, mi smo ovdje zadovoljni s Inger, i prema tomu postupamo prema njoj', brbljao je direktor i opet brojio što je Inger sve naučila. 'Da, i pisati je naučila', reče on. I malu kćerkicu su dali nekamo u dobre ruke i tako dalje. Ja sam mu objasnio kakve su prilike u Inger doma: tamo je dvoje male djece, o njima se brine najmenica i tako dalje. 'Posjedujem žalbu njezina čovjeka', rekoj ja, 'koja se može priložiti bilo da se njezina stvar ponovno pretrese, bilo da se moli za njezino pomilovanje.' 'Dajte da vidim tu žalbu', reče direktor. 'Donijet ću vam je kad sutra opet navratim ovamo', rekoj ja."

Isak je pažljivo slušao, to je bilo potresno, zvučalo je kao kakva priča iz daleke zemlje. Oči su mu ukočeno zurile u Geisslerove usne.

Geissler je pripovijedao dalje: "Vratio sam se u gostionicu, sastavio žalbu, shvatio stvar kao svoju i potpisao se s 'Isak Sellanraa'. Ali nemoj pomisliti da sam išta napisao o tome kako je u tamnici učinjeno bilo što protupropisno. Nijednog slovca o tom. Nisam to ni pipnuo. I tako sutradan donesoh dokument. 'Molim vas, sjednite', reče odmah direktor. Pročita moju žalbu, klimnu jedanput-dvaput i napokon reče: 'Izvršno. Ovo, doduše, nije dosta da se obnovi parnica, ali...' 'Ali s prilogom što ga još imam uza se', rekoj ja, i opet upali. Direktor se požuri: 'Još od jučer sam razmišljao o toj stvari i pronašao dosta razloga da se uputi molba za Ingerino pomilovanje.' 'Koji ćete vi, u ovom slučaju, također potkrijepiti, zar ne, gospodine direktore?' upitah ja. 'Ja ću to sa svoje strane također preporučiti, toplo preporučiti.' Ja se naklonih i rekoj: 'Onda je pomilovanje sigurno. Hvala vam u ime jednog nesretnog čovjeka i jedne opustjele kuće.' 'Mislim da nisu potrebne i neke druge obavijesti iz njezine općine', reče direktor. 'Vi je poznajete, zar ne?' Meni je bilo jasno zašto će se ova stvar riješiti, da tako kažem, u potaji, pa odvratih: 'Obavijesti odande samo bi stvar razvlačile...' To ti je cijela pripovijest, Isače."

Geissler pogleda na sat. "A sada na stvar! Možeš li me još jednom otpratiti gore do bakrena brda?"

Isak je bio stijena i panj. On nije mogao tako brzo prijeći s jednog na drugo. Sjedio je silno začuđen i utonuo u misli, onda je stao zapitkivati ovo-ono. Sazna da je molba otišla kralju te da bi se mogla riješiti na jednoj od prvih sjednica državnog vijeća. "To je čudo!" reče on.

Uzašli su na brijeg, Geissler, pratilac mu i Isak, i ostadoše nekoliko sati. Za to kratko vrijeme Geissler je išao za bakrenom žicom preko poduljeg brda i označio međe zemljišta

koje je želio kupiti. Trčao je kao lasica, ali taj čovjek nije bio glup, njegov je brzi sud bio začudo pouzdan.

Kad se vratiše kući – s vrećom punom novog kamenja za istraživanje – zamoli Geissler pero, tintu i papir, pa sjede pisati. Ali nije pisao bez prestanka; između redaka je razgovarao. “Da, Isače, veliku svotu nećeš ovaj put primiti za ovo brdo, ali bi mogao dobiti nekoliko stotina talira!” Onda je opet nastavio pisati. “Ne zaboravi me podsjetiti da prije odlaska pogledam i tvoj mlin”, reče on. Onda ugleda nekoliko crvenih i plavih crta po stanu pa zapita: “Tko je ovo crtao?” Gle, Eleseus je nacrtao konja i jarca šarajući svojom olovkom u boji po stanu i drugom drvetu, jer nije imao papira. Geissler reče: “To i nije tako loše” i pokloni Eleseusu kovani novac.

Opet je Geissler trenutak pisao, onda reče: “Sad će više naseljenika doći ovamo u brda!” “Već su došli”, reče njegov pratilac.

“Tko bi to mogao biti?”

“Ponajprije ljudi na Breidabliku, kako ga zovu. Brede na Breidabliku dolje.”

“Ah on!” osmjehnu se podrugljivo Geissler.

“Da, i još ih je nekoliko pokupovalo zemljište.”

“Samo kad bi što vrijedili”, reče Geissler. Opazivši u taj mah da su dva mališana u sobi, povuče do sebe malog Siverta pa i njemu dade kovanicu. Čudnovat li je čovjek taj Geissler! Sad su mu uostalom oči malo zapaljene, rubovi im okruženi crvenim prstenom. To bi mogla biti posljedica noćnog bdjenja, ali do tog nekad dođe i od jakih pića. Ali se ipak nije činilo da propada; dok je ovdje brbljao o svemu i svačemu, sigurno je cijelo vrijeme mislio na dokument pred sobom jer odjedanput zgrabi pero i napisa još nešto.

Sad se činilo da je gotov.

Okrenu se Isaku: “Da, kako sam kazao, nećeš se obogatiti ovim poslom. Ali bi kasnije mogao dobiti i više. Sastavit ćemo tako da poslije još dobiješ. Dvije stotine ti mogu odmah dati.”

Isak nije mnogo razumio od cijele ove stvari, ali dvjesto talira bilo je svakako opet čudo i divna svota. Vjerojatno će je dobiti samo na papiru, svakako ne u gotovom, ali njemu je i to pravo; posve mu se nešto drugo motalo po glavi.

“I vi mislite da će je pomilovati?” zapita on.

“Ženu ti? Da postoji telegraf u mjestu, pitao bih u Trondheim je li već puštena”, odgovori Geissler.

Isak je čuo o telegrafu; to je bilo nešto čudnovato, žica na visokim stupovima, nešto nadzemaljsko. Sad on malko posumnja u Geisslerove riječi pa reče: “Ali ako kralj ne htjedne?”

“Onda ću ja poslati uz molbu svoj prilog, u kome će sve biti, i onda će ti morati pustiti ženu. Ne treba u to sumnjati!”

I stade čitati što je napisao, pogodbu za brdo, dvjesto talira na ruku i kasnije visoke postotke kad rudnik proradi ili prigodom nove prodaje zemljišta. “Potpiši ovdje!” reče Geissler.

Isak bi odmah potpisao, ali nije vješt u pisanju, cijeli je život samo urezivao slova u drvo. Ah, a tamo stoji mrska mu Oline i gleda! On zgrabi pero, tu bezmjerno laku stvarčicu, okrenu pravi kraj prema papiru i *potpisa* – potpisa svoje ime. Onda Geissler napisa još nešto ispod toga, po svoj prilici kakvo objašnjenje, i njegov se pratilac potpisa kao svjedok.

Gotovo.

Ali Oline je i dalje stajala nepomična, da, upravo se sada i ukočila. Što će to biti?

“Stavi jelo na stol, Oline!” reče Isak; a bio se možda malko uzoholio otkako se potpisao na papiru. “Morate se zadovoljiti onim što imamo!” reče on Geissleru.

“Miriše ugodno po mesu i juhi”, reče Geissler. “Evo, Isače, novca!” I izvuče lisnicu debelu da je sve pucala, pa izvadi dva svežnja novčanica, izbroji ih i metnu na stol. “Eto, broji!” reče mu.

Šutnja. Tišina.

“Isače!” viknu Geissler.

“Da. No, da”, reče Isak i svladan promrmlja. “To ja nisam tražio, nakon svega što ste za me učinili.”

“Mora biti deset desetica i dvadeset petica”, reče Geissler kratko. “Nadam se da će ti u budućnosti doteći još novaca.”

Onda Oline opet dođe sebi. Dogodilo se čudo. Ona metnu jelo na stol.

Drugo jutro pođe Geissler potoku i razgleda mlin. Sve je bilo sitno i priprosto sklepano, da, to je bio mlin kao za patuljka, ali ipak koristan i čovjeku. Isak povede gosta još malo uz potok i pokaza mu i drugu brzicu gdje je također nešto već radio; to će biti strugara, ako mu Bog dade zdravlje. “Jedino što nam je škola daleko”, reče on. “Moram dolje u mjestu djecu smjestiti.” Okretni Geissler nije u tom vidio nikakve velike nezgode. “Upravo sada dolazi sve više naseljenika u ovaj kraj, pa će se brzo i škola otvoriti.”

“Ah, to će biti tek kad mi dječaci poodrastu.”

“I što bi ti bilo da ih odvedeš nekome dolje? Odvezao bi djecu i hranu, i poslije tri ili šest tjedana ih opet vratio kući. To ti ne bi bilo ništa.”

“Pa ne bi.”

Ne, ne bi mu to bilo ništa zapravo, ako sada Inger dođe kući. Imao je kuću i imetak, hrane i svačega lijepog, sada i puno novaca, uz to bijaše zdrav kao da je od željeza. Ah ovo zdravlje, jako i netaknuto u svakom pogledu, zdravlje potpuna čovjeka!

Kad je Geissler otišao, Isaku nadodoše mnoge ohole misli; dakako, jer ga je ovaj dobri Geissler osokolio pri polasku riječima da će mu odmah javiti što je, netom dođe do telegrafa. “Nakon četrnaest dana možeš upitati dolje na pošti”, rekao je. To je samo bilo već nešto veliko, i Isak se dade na posao da napravi sjedalo na kolima. Pravo sjedalo koje se skida kad se odlazi na polje i opet stavlja kad se polazi u mjesto. Kad je sjedalo bilo gotovo, izgledalo je tako novo i tako se bijeljelo da ga je morao malko tamnije obojiti. Osim toga, koliko je bilo još posla! Trebalo je obojiti cijeli dom. I zar već više godina Isak nije pomišljao na to da sagradi veliki štagalj s mostom na ulazu, kako bi se sijeno moglo voziti ravno u gornje prostorije? I zar nije htio brzo dovršiti strugaru, ograditi cijelo naselje, sagraditi čamac za jezero u brdima? Puno je toga on još zasnivao. Ali sve to nije pomagalo ništa, jer da i tisuću puta umnoži snagu, *vremena* nije bilo. Tek što bi udario o dlan, evo ti nedjelje, i opet što bi dlanom o dlan, evo i druge!

Ali bojiti je neizostavno kanio. Kuće su sada stajale gole i sive, kao da su neodjevene. Imao je nešto vremena prije poljskih radova, zapravo još nije bilo proljeće, sitna stoka je već izlazila, ali zemlja bijaše posvuda smrznuta.

Isak ponese nekoliko hrpica jaja da ih proda, ode u mjesto i evo ga natrag s uljanom bojom. To je doteklo za jednu zgradu, za žitnicu koju oboji crveno. Zato donese novu boju, žuti oker za stambenu zgradu. “Da, tako je kako ja kažem, ovdje sad sve biva gospodskije”, mrmljala je Oline svaki dan. Oline je dobro slutila da se približava kraj njezinu boravku na Sellanrai, bila je dosta žilava i jaka da to podnese, ali joj je ipak bilo gorko. Isak se više nije s njom prepirao premda je u zadnje doba prilično krala i skrivala stvari. Isak joj, štoviše, pokloni ovna, jer je već odavno zapravo bez plaće u njega. Uostalom, Oline nije bila zla prema djeci; nije bila stroga i pravedna i slično, ali je znala živjeti s djecom, razgovarala je s njima i odgovarala im kad bi je što pitala i dopuštala im gotovo sve. Ako bi naišla kad siri

sir, smjela su ga okušati, i kad su jedne nedjelje htjela pobjeći od umivanja, pustila ih je neka lete kamo hoće.

Kad su kuće bile obojene prvom bojom, donese Isak iz sela boje koliko je god mogao ponijeti, a to nije bilo malo. Triput je prebojio kuće, a prozorske križeve i okvire oboji bijelo. Kad bi sad dolazio iz sela i gledao svoj dom na obronku, bilo mu je kao da pred sobom gleda dvorac iz bajke! Pustoš je bila obrađena i više je nije mogao prepoznati, blagoslov je bio nad njom, život se rodio iz duga sna, ljudi žive ovdje, djeca se igraju oko kuća. Gore sve do plavih visova proteže se divna velika šuma.

Kad se Isak opet jednom navratio trgovcu, dade mu ovaj plavo pismo s grbom na njemu; i za pismo se moralo platiti pet groša. Pismo je bilo telegram koji su dalje slali poštom, poslao ga Geissler. Taj je doista bio neki čudotvorac. Javljao je ukratko: "Inger puštena, dolazi naskoro, Geissler." Ali sad se dućanska sitničarija počela okretati Isaku pred očima, i činilo se da se trgovčev pult i ljudi odmaknu daleko nekamo unatrag. Više je osjetio nego čuo samoga sebe kako kaže: "Hvala Bogu!"

"Mogla bi već sutra biti ovdje ako je na vrijeme otputovala iz Trondheima."

"Zbilja!" reče Isak.

Čekao je do sutra. Barka koja donosi poštu s parobrodskeg pristaništa stiže, doduše, ali Inger ne bijaše na palubi. "Onda će tek idućeg tjedna biti ovdje", reče trgovac.

Gotovo da je Isaku bilo drago što je preostalo toliko vremena jer je trebalo još štošta dovršiti. Zar da sve zaboravi i zapusti polje? Vрати se kući i počela izvoziti gnojivo. To je brzo bilo gotovo. Zabada lopatu u zemlju i svaki dan motri otapanje. Sunce je sad jako i veliko na nebu, snijega je nestalo, sve se zazelenjelo, pa i marva izlazi iz štale. Isak je jednog dana orao, poslije nekoliko dana sijao žito i sadio krumpir. Ej, mališi sade krumpir poput anđelčića, ruke su im vrlo brze i oni pretječu oca.

Onda Isak oprala kola na potoku i pribi na njih sjedalo. S djecom govori kako se mora odvesti u selo.

"Ali zar nećeš pješke?" upitaše ga djeca.

"Neću. Ovaj put se kanim odvesti kolima s konjem."

"Možemo li nas dvojica s tobom?"

"Ne, vi morate biti dobri i ovaj put ostati doma. Sada će vaša mama doći kući, pa ćete od nje moći svašta naučiti."

Elseus, koji je želio učiti, upita: "Kad si ti ono nešto napisao na papir, kako ti je bilo?"

"Nisam gotovo ni osjetio", odgovori otac. "Čini ti se kao da je ruka sasvim prazna."

"Zar se ne skliže kao po ledu?"

"Što?"

"Pero kojim si ono pisao?"

"Dakako. Ali mora čovjek naučiti kako će ga držati."

Mali je Sivert bio drukčiji i ništa nije govorio o peru, on je želio samo uzjahati, popeti se na kola, gurnuti neupregnuta kola i bezmjerno se brzo voziti. Postigao je toliko da je otac oba mališana povezao dobar dio puta.

POGLAVLJE XI

ISAK tjera dok ne stiže do barske jame. Ovdje stane. Crno duboko korito, plava voda leži nepomično. Isak zna čemu je ona, jedva da mu ikad u životu trebalo drugo ogledalo osim takva barskog oka. Gle, on je danas u crvenoj košulji, vrlo lijepo i uredno odjeven; da bude baš divan i da se rastane od svoje petogodišnje brade? On striže i striže ovuda-onuda i ogledava se u vodi. Naravno, mogao je ovaj posao i kod kuće svršiti; ali se sramio Oline, bilo je već i to previše. Što je pred njom navukao crvenu košulju. Striže, striže, dosta brade pade na ogledalo. Konj neće duže stajati mimo, zato Isak prestaje držeći da je gotov. Naravno, osjeća se sada mnogo mlađim. Da, dovraga, i dosta vitkijim. Onda se odveze u trgovište.

Sutradan stiže poštanska barka. Isak sjedi na molu pokraj trgovčeva pristaništa i zuri, ali ni ovaj put nema Inger. Dragi Bože, iziđe dosta putnika, odraslih i djece, ali Inger nije među njima. Isak se do sada držao podalje sjedeći na molu, ali sad više nije imao razloga da ovdje ostaje, pa pođe barki. I dalje su istovarivali sanduke i bačve i ljudi su izlazili, iznesoše i poštu iz Ottringena, ali Inger nije vidio. No, vidio je neku ženu s malom djevojčicom, ona je stajala već na vratima kapetanije, ali je bila ljepša od Inger, premda ni Inger nije ružna. Ali kako to – to *jest* Inger! “Hm!” reče Isak i požuri prema njoj. Pozdraviše se; Inger mu nazva dobar dan i pruži mu ruku, malko prehladna i blijeda od morske bolesti i puta. Isak je stajao šuteći, naposljetku reče:

“Da, baš je lijepo vrijeme!”

“Odmah sam te opazila tamo”, reče Inger, “ali se nisam htjela gurati. Jesi li danas poslom u selu?” upita ona.

“Jesam. Hm.”

“Jeste li svi dobro?”

“Jesmo. Hvala na pitanju.”

“Ovo je Leopoldine, njoj je bilo na putu mnogo bolje nego meni. Gledaj, ovo ti je otac, moraš pozdraviti oca, Leopoldine.”

“Hm”, reče opet Isak; bilo mu je čudno pri duši; osjećao se pokraj njih tuđinom.

Inger reče: “Opaziš li dolje na barci šivaći stroj, znaj da je moj. Imam i sanduk.”

Isak odmah ode; bilo mu je vrlo drago što to čini. Na barci mu pokazaše sanduk, ali je zbog stroja Inger morala doći sama kako bi ga prepoznala. Bio je to lijep predmet neobična oblika, s okruglim poklopcem i ručicama za nošenje – šivaći stroj u ovom kraju! Isak uprti sanduk i stroj i reče svojim:

“Ja ću časkom s ovim gore u selo, a onda se vratiti da je ponesem.”

“Koga da ponesesh?” zapita Inger smiješeći se. “Ti misliš da ova curica ne može ići?”

Pošli su zajedno do konja i kola.

“Zar si kupio novog konja?” upita Inger. “Imaš i kola sa sjedalom?”

“Da, to se zna. No, što sam ono htio reći: Ne bi li ti najprije nešto jela? Donio sam hrane.”

“Možemo kasnije kad prođemo selo”, reče ona. “Što misliš, Leopoldine, bi li mogla sama ovdje sjediti?”

Ali otac to nije dopuštao. “Ne, mogla bi pasti pod kola. Sjedni s njome zajedno i uzmi uzde.”

Tako se povezoše, a Isak iđашe iza kola.

Promatrao ih je na kolima. Došla je eto Inger, tuđa po odjeći i licu, otmjena, bez zečje usnice, samo s crvenom crtom ožiljka. Više nije piskutala, začudo, govori posve čisto. Sivo i crveno obojeni vuneni rubac s resama krasan je uz njezinu crvenu kosu. Ona se okrenu na sjedalu i reče:

“Bilo bi dobro da si ponio gunj, večeras bi djetetu moglo biti hladno.”

“Zasad se može zaogrnuti mojim kaputom, a kad dođemo u šumu, tamo je gunj, ostavio sam ga ondje.”

“Zbilja, gunj u šumi?”

“Da, mislio sam da ga ne nosim cijelim putem, ako vas dvije danas ne dođete.”

“Da. A kažeš da su oba dječaka također dobro.”

“Jesu; hvala na pitanju.”

“Zacijelo su, mislim, tako, veliki narasli?”

“Da, naravno. Upravo su sada posadili krumpir.”

“O”, rekla je mati, nasmijala se i mahnula glavom, “zar već znadu saditi krumpir?”

“Eleseus mi je dovle a Sivert dovle”, ponosno će Isak pokazujući na sebi mjere.

Leopoldine zamoli kruha. Ah, lijepo malo stvorenje, božja ovčica na kolima! Govorila je pjevuckavim glasom, nekakvim neobičnim jezikom iz Trondheima, ocu je trebalo kadšto prevesti njezine riječi. Imala je iste crte kao i dva dječaka, smeđe oči i duguljaste obraze koje je sve troje baštinilo od majke; djeca bijahu majčina djeca, i to je dobro! Isak je bio malko smeten pred svojom kćerkicom, pred njezinim cipelicama, dugim vunanim čarapama i kratkom suknjicom! Kad je pozdravila tuđa joj oca, malko se naklonila i pružila mu ručicu.

Došavši u šumu, počinuli su i jeli, konj je dobio sijena, a Leopoldine skakutala naokolo po vrijesku s kruhom u ruci.

“Ti se nisi mnogo promijenio”, reče Inger promatrajući muža.

Isak pogleda u stranu i reče: “Misliš? Ali ti si postala vrlo otmjena!”

“Ha-ha! Ne, ja sam ostarjela”, odvrati ona u šali.

Bilo je očito da se Isak nije osjećao sigurnim, bio je oprezan i kao postišen. Koliko je godina ženi? Nije joj moglo biti puno više od trideset, ne, to svakako nije moglo. I tako dok je Isak jeo, utrže grančicu vrijeska pa poče i nju grickati.

“Zar ti jedeš i vrijesak!” viknu Inger smijući se.

Isak izbaci vrijesak i utisnu zalogaj u usta, onda ode i podiže konju prednje noge. Inger je začuđeno gledala prizor, vidjela je da konj stoji na dvije noge.

“Zašto to radiš?” upita ona.

“Vrlo je krotak”, reče on o konju pa ga pusti.

Zašto je to učinio? Jamačno ga spopala za tim želja. Možda je tako htio prikriti svoju zbunjenost.

Onda opet potjeraše konja, a njih sve troje iđahu neko vrijeme pješice. Pokaza se jedno naselje.

“Što je to?” zapita Inger.

“To je Bredeovo, kupio ga je.”

“Brede?”

“I zove se Breidablik. Ovdje su dobre bare, ali malo šume.” Kad su prolazili pokraj Breidablika, govorili su i dalje o njemu, ali Isak je vidio da su Bredeova kola još uvijek pod

otvorenim nebom.

No, sad se djetetu drijemalo, pa ga otac uze pažljivo u naručje i ponese. Išli su dalje, Leopoldine je već bila zaspala, i Inger reče: "Omotajmo je gunjem na kolima, pa neka spava koliko je volja."

"Trest će se odviše na kolima", mislio je otac i radije je ponese dalje. Prijeđoše preko bare u šumu.

"Prrr!" reče Inger i zaustavi konja. Uze Isaku dijete iz ruku i reče mu da pomakne sanduk i stroj, pa će Leopoldine moći ležati na kolima. "Odviše će se tresti? To je bedastoća."

Isak učini kako mu ona reče, zamota kćerkicu u gunj i podmetnu joj svoj kaput pod glavu. Onda potjeraše kola dalje.

Muž i žena idu pješke i razgovaraju o svačemu. Sunce sja do kasno uvečer i vrijeme je toplo.

"Oline", zapita Inger, "gdje ona obično spava?"

"U sobici."

"Da, a djeca?"

"Ona spavaju u svom vlastitom krevetu u sobi. Dva su kreveta u sobi, kao i kad si ti otišla."

"Ja te neprestano promatram", reče Inger, "i isti si kao i prije... I mnogi su teret prenijela tvoja leđa kroz divljinu, ali nisu još oslabjela."

"O, nisu baš. Ali, što sam ono htio kazati: tebi nije bilo loše u ove sve godine?" Isak je bio potpuno potresen; kad je ovo pitao, drhtao mu je glas. Inger reče da se ne može potužiti.

Došlo je do nježna razgovora među njima i Isak upita je li možda umorna i ne bi li se radije vozila.

"Ne bih, hvala", odgovori Inger. "Ali ne znam što je sa mnom, otkako me prošla morska bolest, neprestano sam gladna."

"Hoćeš li jesti?"

"Da, samo ako se ne zadržimo previše."

Oh, ta Inger, ona zapravo i nije bila gladna, ali je htjela da Isak još malo zagriže, on je ono maloprije prekinuo jelo počevši žvakati vrijesak.

Kako je večer bila topla i svijetla i put još dug pred njima, stadoše ponovno jesti.

Inger izvadi omot iz sanduka i reče:

"Nosim nekoliko stvari dječacima. Hajde, sjest ćemo tamo pokraj grma, ondje je još sunce."

Sjedoše pokraj grma i Inger pokazivaše stvari namijenjene dječacima: lijepe naramenice s kopčama, krasopisane s obojenim slovima, svakomu po olovku, svakomu po nožić. Ona sama imala je neku izvrsnu knjigu. "Pogledaj, ovdje piše moje ime, ovo je molitvenik." Darovao joj ga je direktor za uspomenu.

Isak se svemu divio tihim riječima. Ona pokaza i nekoliko pregača Leopoldine, a Isaku dade veliku crnu vratnu maramu što se sjajila poput svile.

"Zar je to meni?" pita on.

"Da, tebi."

Isak je uze oprezno i pogladi je rukom.

"Zar nije lijepa?"

"Lijepa? S njom bih mogao proći cio svijet!"

"Ali Isakovi su prsti bili toliko hrapavi da su svuda zapinjali po čudnoj svili."

Inger više nije imala što pokazati, ali kad je opet zamatala stvari, sjedila je tako da su joj se pokazale noge u crveno ispruganim čarapama.

“Hm! To su gradske čarape?” upita on.

“Da, pređa je iz grada, ali ja sam ih sama oplela. To su vrlo duge čarape, do preko koljena, evo, pogledaj...”

Odmah nakon toga čula je samu sebe kako šapuće: “Oh, ti... ti si još uvijek isti, sasvim isti – kao i prije!”

Nešto kasnije pođoše dalje, Inger je sada sjedila na kolima i tjerala konja. “Donijela sam ti i kave”, reče ona, “ali je nećeš moći večeras okušati jer još nije pržena.”

“Ne trebaš se ni ti oko toga mučiti”, odvrati on.

Malo nakon toga zađe sunce i zahladi. Inger siđe kako bi poslala pješke. Pokriše Leopoldine tješnje gunjem i osmjehnuše se što toliko može spavati. Onda opet razgovarahu muž i žena koračajući naprijed. Pravo je zadovoljstvo slušati sada Inger kako govori, nitko ne bi znao bolje govoriti nego što Inger sad govori.

“Imamo li još četiri goveda?” upita ona.

“O ne, imamo ih sad i više”, odgovori on ponosno, “imamo ih osam.”

“Osam goveda!”

“Da, pribrojimo li i bika.”

“Jeste li prodavali maslac?”

“Dakako, i maslac i jaja.”

“Imamo li i kokoši?”

“Imamo, to se zna. I svinja.”

Inger se bezmjerno čudila, jedva je mogla shvatiti što je čula i zaustavi trenutak konja: “Prrr!” A Isak je ponosan i nastoji je sasvim svladati.

“Geissler”, reče on, “ti znaš Geisslera; on je bio nedavno kod mene.”

“Zbilja?”

“Da, i kupio je od nas bakreno brdo.”

“Da, a što je to bakreno brdo?”

“U brdu ima bakra. Prostire se gore na cijeloj sjevernoj strani jezera.”

“Da. I za to si dobio novaca?”

“Naravno. Geissler nije čovjek koji ne plaća.”

“Koliko si dobio?”

“Hm. Nećeš mi vjerovati, ali dobio sam dvjesto talira.”

“Toliko si dobio!” viknu Inger i opet na trenutak zaustavi konja: “Prrr!”

“Dobio sam toliko, naravno. I naselje sam odavno već otplatio.”

“Ah, ti si divan čovjek!”

Doista je bilo ugodno začuđavati Inger i učiniti je bogatom ženom; stoga Isak pridoda kako nema dugova ni u trgovca ni u bilo koga drugoga. I ne samo da nije dirnuo Geisslerovih dvjesto talira, nego ih ima povrh njih još stotinu šezdeset. Imali su, dakle, zbog čega biti Bogu zahvalni.

Govorili su i dalje o Geissleru, i Inger stade kazivati koliko je ovaj učinio da bude puštena. Nije baš tako od šale sve svršilo; imao je on dosta posla i bio vrlo često u direktora. Geissler je poslao i jedan spis na samo državno vijeće ili na neke druge od poglavarstva, ali to je učinio bez direktorova znanja, pa kad je direktor za to saznao, bio se naljutio i uvrijedio, čemu se, naravno, ne treba čuditi. Ali Geisslera to nije smelo, on je tražio novo saslušanje i novu parnicu i sve ostalo. I onda je kralj morao potpisati.

Prijašnji se glavar Geissler prema ovim ljudima pokazao uvijek dobrim čovjekom, i oni su često razmišljali zašto on to čini, bez ikakve plaće, to nisu mogli shvatiti. Inger je s njime razgovarala u Trondheimu, ali to ni iz toga razgovora nije mogla saznati. “Za sve ga ostale u mjestu nije briga, osim za nas”, reče Inger.

“On ti je to rekao?”

“Jest, jako se ljuti na mjesto. I da će on njima već pokazati, rekao je.”

“Da?”

“I da će se kajati što su ga izgubili, rekao je.”

Iziđoše sad iz šume, i pred njima se ukaza Sellanraa. Bilo je više zgrada nego prije, i kuće su bile lijepo obojene; Inger ih za trenutak nije prepoznala pa se naglo zaustavi:

“Ne kaniš valjda reći da je ovo... da je to naše!” uzviknu ona.

Onda se Leopoldine napokon probudi i ustade. Bila je dobro otpočinula, skinuše je, smjela je ići pješke.

“Zar mi idemo onamo?” upita ona.

“Da, zar nije lijepo?”

Tamo su se pred kućom micale male spodobe; to su bili Eleseus i Sivert, koji su izvirivali, i sada dotrčaše. Inger se kao prehladila, poče jako kihati i kašljati. Da, prehlada joj je doprla i do očiju, u koje navriješe suze.

Ali kad se dječaci primakoše bliže, zaustaviše se u trku i samo su zurili. Majčino su lice bili zaboravili, a malu sestru nikad nisu bili ni vidjeli. Ali otac – njega prepoznaše istom onda kad im je sasvim blizu došao. Bio je ostrigao svoju dugu bradu.

POGLAVLJE XII

SAD je sve dobro.

Isak sije zob, drlja je i valja. Leopoldine izišla i htjela bi se voziti na valjku. Što, da se vozi na valjku – ona je majušna i ne zna što je to, njezina se braća u to bolje razumiju, nema sjedala na očevu valjku.

Ali je ocu drago što mala Leopoldine dolazi k njemu i što se već tako naviknula; razgovara s njome i veli joj da mora paziti kad korača po oranici, mogla bi joj se zemlja zasuti u cipelice.

“Da, i vidim, ti si zbilja danas odjenula plavu haljinu. Da vidim, jest, zbilja je plava. I pojas imaš oko sebe i svašta. Sjećaš li se još velikog broda na kome si se dovezla? Jesi li vidjela strojeve u njemu? Da, a sad hajde s braćom unutra, pa se igraj s njima.”

Otkako je Oline otišla, Inger je opet preuzela svoj prijašnji posao u kući i u štali. Moguće da malo pretjeruje u čistoći i redu, hoteći pokazati kako sad sve treba biti drugačije, i zbilja je bilo čudnovato kako se sve izmijenilo, pa i stakla se sjajila očišćena u štali i podovi bili oribani.

Ali to je bilo samo prvih dana, prvog tjedna, kasnije Inger popusti. Zapravo i nije bilo potrebno da se u štali sve sja, moglo se korisnije upotrijebiti vrijeme. Inger je bila mnogo naučila u gradu, i ovo joj je znanje sad moglo koristiti. Ona se ponovno primi kolovrata i stana, i bila je još spretnija i okretnija, malko i preokretna, hm! osobito kad je Isak gledao; on nije mogao razumjeti da čovjek može naučiti da mu prsti tako lete, kako su letjeli ovi dugi, fini prsti na njezinoj snažnoj ruci! Ali usred srijede Inger baci posao i uzme neki drugi. Dakako, ona se sada za mnogo što više morala brinuti nego prije i bio je veći posao, moguće nije bila strpljiva kao nekad, malko joj se nemira uvuklo u srce.

Ponajprije bilo je cvijeća koje je bila sa sobom donijela, gomolja i povijuša, malih života na koje je također trebalo misliti. Prozori su za to bili premaleni, police preuske, na njih se nije moglo metnuti cvijeće, nije imala ni lonaca, i Isak joj je morao načiniti sandučice za begonije, mindušice i ruže. Osim toga, nije ni jedan prozor bio dosta, što je jedan prozor za cijelu sobu!

“I onda”, reče Inger, “nemam ni glačala. Trebala bih glačalo da mogu glačati haljine i odijela kad ih sašijem, nitko ne može biti dobar krojač ako nema bilo kakvo gladilo.”

Isak obeća da će reći kovaču u selu da mu načini dobro glačalo. Da, Isak je htio sve učiniti, uvijek sve učiniti što god Inger traži od njega; jer, on je to dobro opažao, Inger je bila vrlo mnogo naučila i nema joj para. I govor joj je sad bio drugi, bolji, biraniji. Više ga nije zvala kao nekada: “Hajde jesti!” nego mu je govorila: “Molim, jelo je gotovo!” Sve se promijenilo. Nekada on ako bi najviše odgovorio: “Dobro”, i još bi neko vrijeme dalje radio prije no što bi pošao jesti; a sad je odgovarao: “Hvala!” i odmah ulazioukuću! Ljubav pametnog zaglupi, Isak bi više puta odgovorio: “Hvala lijepo! Hvala lijepo!” Da, sve se promijenilo, ali zar to nije malo-pomalo bivalo i odveć gospodski? Kad bi Isak govorio jezikom starih ratara i kazao đubar, Inger bi rekla gnoj, “zbog djece”.

Ona se mnogo brinula oko djece, poučavala ih u svemu i odgajala ih u bolje; majušna Leopoldine napredovala je u kukičanju, a dječaci u pisanju i drugom školskom učenju, neće, dakle, sasvim nespremni doći u školu. Osobito je Eleseus bio valjan, dok mali Sivert, pravo rekavši, nije bio ništa osobito, samo obješenjak, vjetrogonja, usušivao se, štoviše, vrtjeti kolo na majčinu stroju i rezuckao nožićem naokolo po stolu i stolicama. Morali su mu na kraju zaprijetiti da će mu oduzeti nožić.

Uostalom, djeca su se zabavljala sa svim domaćim životinjama, a Eleseus je uz to imao i svoju olovku u boji. Upotrebljavao ju je vrlo oprezno i vrlo bi je nerado posuđivao bratu; no malo-pomalo svi su zidovi bili išarani crtarijama i olovka svaki dan bivala manjom. Napokon je Eleseus bio prisiljen davati Sivertu olovku samo iznimno, i sad mu je posuđivao tek nedjeljom za jednu crtariju. To Sivertu nije bilo po volji, ali s Eleseusom se nije moglo cjenkati. I to ne zbog toga što bi Eleseus bio jači, nego što je imao dulje ruke pa je bolje prolazio u svađama.

Ah, taj Sivert! Tu i tamo našao bi on jarebičje gnijezdo u šumi, jedanput je pripovijedao o mišjem gnijezdu i uzoholio se zbog toga, a onda je opet buncao o nekoj pastrvi u potoku, velikoj kao čovjek, ali to je on bio potpuno izmislio, znao je često reći da je crno što je bijelo, ali drukčije je bio dobar dečko. Kad se omacila mačka, on joj je donosio mlijeko, jer je na Eleseusa bijesno pištala, i Sivert je neprestano zavirivao unutra u nemirni sanduk, u tu kućicu gdje su gizdale sitne šape.

I onda kokoši koje je svaki dan motrio! Tuda se šetao i veliki pijevac s krijestom i divnim perjem, kokoši su naokolo čeprkale i kokodakale i kljucale pijesak i kad bi izlegle jaja, podizale veliku graju.

Tu je bio i veliki ovan. Mali je Sivert sada, prema onom ranije, bio vrlo učen, ali ipak nije govorio o ovnu: "Bože, lijepa li grčkog nosa u njega!" Ne, tako nije govorio. Ali je Sivert znao štošta što je bilo bolje od toga: poznavao je praza dok je još blejio kao malo janje; volio ga je i bio kao jedno s njime, kao da mu je rođak, kao da se s njime rodio. Jedanput mu je nešto tajanstveno prohujalo kroz čula, i Sivert tog trenu neće nikad zaboraviti. Praz je pasao vani na livadi, i odjedanput zabaci glavu unatrag i prestade pasti, samo stade i zagleda se ravno u nešto. Sivert nehotice pogleda na istu stranu. Ništa, ništa osobito! – Ali onda Sivert osjeti nešto neobično u svojoj nutrini. "Kao da gleda u sâm raj!" mislio je Sivert.

I među kravama djeca su imala svako po dvije za se; bijahu to krupne krave, teških koraka, dobroćudne, prijazne životinje kojima su, kad bi god htjela, mala ljudska djeca smjela pristupiti i pogladiti ih. Onda je bila ovdje i svinja, bijela i vrlo čista kad se na nju dobro pazi, koja čuje svaki šum, i upravo je smiješno koliko je požudna za jelom, a u isti tren škakljiva i plašljiva kao kakva curica. Pa jarac – bio je uvijek kakav stari jarac na Sellanrai, kad jedan ispusti dah, dođe drugi na njegovo mjesto. Ali što je još takvo kao jarčevo lice! Upravo je u ovo vrijeme morao paziti na vrlo mnogo koza; kadikad mu dosadi cijela njegova kozja družina pa legne na zemlju, onakav mudrijaš i bradonja, otac Abraham! I onda se odjednom uspravi na koljena i u trk za kozama. Kuda god prolazi, za njim oblak oštra zadaha.

Svakodnevnici posjeti u naselju se nastavljaju. Putnici se zaustavljaju i obično pitaju kako je toliko napravio, a Isak skromno zahvaljuje. Isak radi i radi, i za svaki posebni posao pogleda u kalendar radi savjeta, pazi na mijenu mjeseca i ravna se prema znacima vremena, i radi, radi. Sad je cijelim svojim zemljištem probio tako dobar put da je kolima mogao sve dolje do sela, ali najradije ide pješke s teškim bremenom na leđima, noseći sir ili krzna ili brezovu koru, maslac i jaja, sve robu koju prodaje i za nju donosi drugu kući. Ljeti se ne vozi često jer je put od Breidablika pa sve do dolje vrlo nezgodan. On je nagovarao Bredea Olsena da i on pomogne graditi taj put, i Brede je bio obećao, ali nije održao riječi. Isak ga

neće dvaput moliti. Radije nosi teško breme na leđima. Inger veli: "Ja ne razumijem kako ti to možeš izdržati!" Da, on izdrži sve. Ima neobično teške i debele čizme, potplati im potkovani željezom, pa i same se sveze prikopčavaju čavlima – čudno je već samo to da ljudsko stvorenje može uopće hodati u takvim čizmama!

Silazeći opet jednom u selo, sreće na više mjesta male skupine radnika. Slagali su od kamena temelje i u njih umetali telegrafske stupove. Neki su od njih iz sela, i Brede Olsen je s njima, premda je ovamo došao baviti se gospodarstvom. "Zar ima i za to vremena!" misli Isak.

Nadglednik pita Isaka hoće li prodati stupove za telegraf.

"Ne."

"Pa ni kad bi ti dobro platili?"

"Ni onda."

Da, Isaku je sad bilo lakše, mogao je bez toga živjeti. Da sad proda stupove, dobio bi samo nešto novaca, nekoliko talira, ali više ne bi imao šume, kakve bi od toga bilo koristi? Došao mu i sam inženjer i pita ga to isto; ali Isak odbija i njemu.

"Mi imamo dosta stupova", veli inženjer, "ali bi nam bilo lakše da ih dobivamo odavde iz šume i tako sebi prištedimo teški prijevoz."

"Ni meni samom nije dosta ono balvana i greda što ih imam", odgovori Isak, "pa sam već htio načiniti malu pilanu jer nemam svih zgrada potrebnih gospodarstvu."

Brede Olsen umiješa se u razgovor i reče: "Da sam ja na tvom mjestu, Isače, ja bih prodao stupove."

Strpljivi Isak odjedanput promjeri oštro Bredea i odvrati: "Da, to ti vjerujem."

"Kako?" upita Brede.

"Ali ja nisam ti", reče Isak.

Nekoliko se radnika malko nasmije čuvši taj odgovor.

Dakako, Isak je imao naročiti razlog da odbrusi svom susjedu, upravo je danas vidio na njegovu gospodarstvu tri ovce, i jednu je od njih prepoznao: to je bila ona s plosnatim ušima koju je za nešto dala Oline. Neka Bredeu ta ovca, mislio je on idući svojim putem, neka se obogate njome i Brede i njegova žena!

I na strugaru je isto tako neprestano mislio, živa je istina; da, još je zimus, dok je zemlja bila tvrda, dovezao okruglu pilu i potrebne okove što mu ih je nabavio trgovac u Trondheimu. Sad su ovi dijelovi stroja, namazani lanenim uljem da ne zahrđaju, ležali u kućerku. Dovezao je bio i nekoliko ušaka, mogao bi početi svaki dan graditi, ali je još odgađao. Zašto? To nije ni sam znao; da mu nije pomalo slabjela snaga? Drugi se ne bi zbog toga čudili, ali njemu je to bilo sasvim nevjerojatno. Je li ga spopadala vrtoglavica? Prije se ne bi plašio nikakva posla, ali otkako je načinio mlin na velikom slapu, nešto se u njemu promijenilo. Mogao je koga iz sela pozvati da mu pomogne, ali je htio ipak opet sam pokušati i naskoro početi posao; Inger će mu također malo pomoći.

Razgovarao je o tom s Inger.

"Hm", reče on, "kad nađeš nekoliko sati vremena, pomoći ćeš mi kod strugare."

Inger je promišljala. "Da, budem li mogla", reče ona. "Ti ćeš, dakle, graditi strugaru?"

"Da, kanim. Sve sam sad dobro promislio."

"Hoće li je biti teže načiniti nego mlin?"

"Mnogo teže, deset puta teže", hvalio se on. "Što ti misliš? Sve mora jedno u drugo do na dlaku prileći i velika okrugla pila letjeti u sredini."

"Samo, budeš li to mogao načiniti, Isače?" odvrati Inger ne misleći ništa.

Isak je bio uvrijeđen ovim riječima pa odvrati: "Vidjet ćemo."

"Zar ne bi mogao naći čovjeka koji se u to razumije da ti pomogne?"

“Ne bih.”

“Onda to nećeš moći načiniti”, reče ona i ode.

Isak podiže polako ruku na čelo, kao medvjed šapu.

“Upravo se toga i bojim da to neću moći dogotoviti”, reče on, “zato bi mi ti, koja to znaš, i pomogla.”

Dakako, medvjed je pogodio, ali nije pobijedio. Inger zabaci glavu unatrag, ostade tvrdoglava i izjavi da mu ona neće pomagati kod strugare.

“Zbilja”, reče Isak.

“Neću valjda stajati u rijeci i igrati se zdravljem? A tko će šiti na stroju i brinuti se za stoku i kućanstvo i sve ostalo?”

“Ne, ne”, reče Isak.

Ah, radilo se samo o četiri kutna stupa i dva srednja stupa posred obiju dužih strana, pri tome mu je morala pomoći, više ništa! Zar se Inger za dugog boravka u gradu bila toliko razmazila?

Da, Inger se prilično promijenila i više nije neprestano mislila kako će bolje biti svima zajedno, nego samo kako će biti njoj. Opet je prihvaćala greben i razboj i kolovrat, ali joj je još draže bilo sjediti uz šivaći stroj, i kad joj je bravar zgotovio glačalo, imala je sve potrebno da postane prava krojačica. To joj je bilo zvanje. Najprije je sašila nekoliko haljina maloj Leopoldine. Isaku su se sviđale, i možda ih je malko i prehvalio; Inger mu reče kako to nije ništa prema onom što ona umije.

“Ali prekratke su”, reče Isak.

“Tako se nosi u gradu”, reče Inger, “ti se u to ne razumiješ.”

Isak je, dakle, bio predaleko zašao i on zato obeća komad sukna njoj samoj.

“Sukno za kabanicu?” upita Inger.

“Da, za što god hoćeš.”

Inger se odluči za kabanicu i opisa mu kakvo treba biti sukno.

Ali kad je zgotovila kabanicu, trebao joj netko komu će se u njoj pokazati; stoga je osobno pošla s dječacima u mjesto kad su krenuli u školu. I ovaj joj put nije bio od male koristi, ostadoše tragovi iza njega.

Najprije kad su prolazili pokraj Breidablika, iziđe iz kuće žena s djecom i gledaše za prolaznicima. Inger i oboje joj djece sjedili su na kolima i vozili se kao gospoda, dječaci su svakako išli u školu, a na Inger je bila suknena kabanica! Kad je to vidjela gospođa s Breidablika, zaboli je nešto u srcu, bez kabanice bi mogla biti, ali i ona je imala velike već djece, Barbro, Helgea i Katrine, koja su bila za školu. Naravno, dvoje starijih već je polazilo školu, ali otkad obitelj ode na baru i na ovaj udaljeni Breidablik, djeca moradoše izostati.

“Voziš li i hranu za dječake?” upita žena.

“Hranu? Naravno. Zar ne vidiš sanduk? To je moj putni kovčeg koji sam donijela sa sobom, pun je hrane.”

“Što si povezla?”

“Što sam povezla? Pa, slanine i mesa za u podne, a maslaca i kruha i sira za doručak i večeru.”

“Da, vama je dobro gore”, reče žena i njezina bljedunjava djeca otvoriše oči i uši kad čuše za ova krasna jela”.

“Gdje ćeš ih dati?” upita žena dalje.

“U kovača.”

“Da!” reče žena. “I moji će sad opet u školu, stanovat će u glavara.”

“Da!” reče Inger.

“Ili može biti u doktora ili u župnika. Brede se vrlo dobro zna s tom gospodom, zbog toga.”

Inger poravna kabanicu i turnu nekoliko crnih svilenih resa naprijed da se vide.

“Gdje si kupila kabanicu?” zapita žena. “Jesi li je donijela sa sobom?”

“Sama sam je skrojila i sašila.”

“Da, kako rekoh, vi gore sjedite do vrata u novcu i gospodstvu...”

Kad je Inger pošla dalje, bilo joj je ugodno pri duši, i upravo je bila ohola; i kad stiže u selo, malko je to previše isticala, svakako se gospođa Heyerdahl razljutila što je ona došla u kabanici. Reče, gospođa sa Sellanrae očito zaboravlja što je, zar se ne sjeća gdje je bila šest godina? Ali Inger je svakako pokazala kabanicu, i niti ženi trgovčevoj, niti ženi kovačevoj, niti ženi učiteljevoj ne bi bilo krivo da imaju takvu kabanicu; ali s vremenom sve dođe na red.

Nije dugo potrajalo i evo mušterija za Inger. Nekoliko žena s onu stranu brda dođe iz radoznalosti; Oline je zacijelo nehotice svašta napripovijedala o Inger, i ove što dođoše donesoše Inger vijesti iz njezina rodnog mjesta; za to su bile pogošćene i smjele razgledati šivaći stroj. Mlađe djevojke dolažahu s obale, dvije po dvije, te dogovarahu s Inger: sad je jesen, uštedjele su za novu odjeću, i Inger im može pokazati kakva je moda u svijetu pa ovdje-ondje i sukno prerezati. Za ovih pohoda Inger oživje, upravo je cvala i bila ljubazna i na pomoć, i pri tom valjana u svojoj struci znajući odoka krojiti; kadikad bi prešla strojem duge šavove posve besplatno i onda pružala sukno mladim djevojkama šaleći se divno: “Eto, dugmad možeš i sama prišiti!”

Kasnije ujesen Inger su, štoviše, zvali i u mjesto da šije gospodi. Ali ona nije mogla, imala je obitelj i stoku i kućanske poslove, a najmenice nije imala.

Što to nije imala? Najmenice!

Ona reče Isaku: “Da mi netko može pomagati, mogla bih mirnije šiti.”

Isak nije razumio što je htjela reći.

“Kako pomagati?” zapita on.

“Pa, da imam najmenicu u kući.”

Pred Isakom se poče sve okretati, malko se nasmija u bradu i mišljaše da je šala: “Dakako, trebala bi nam najmenica”, reče on.

“Imaju je sve žene u gradu”, odvrati Inger.

“Ah, tako”, reče Isak.

Čekajte, on možda nije bio osobito radostan i veseo, nije bio dobre volje jer je bio započeo graditi strugaru, posao mu nije brzo napredovao; nije mogao jednom rukom držati tram, drugom ga vodoravno naravnavati i u isto doba pričvršćivati upore. Ali kad opet dođoše djeca iz škole, napredovalo je brže, dječaci su mu bili uvelike na pomoć. Sivert je osobito spretno zabijao čavle, ali Eleseus je bio još valjaniji s viskom. Za samo tjedan dana su Isak i dječaci zbilja postavili kutne stupove i pričvrstili ih poprečnim gredama, debelim kao osrednje stablo. Veliki je posao bio svršen.

Napredovalo je – sve je napredovalo. Ali, bilo zbog ovog bilo zbog onog, Isak bijaše često uvečer umoran. Nije se radilo samo o tom da se načini strugara pa gotovo, nego je trebalo obaviti i druge poslove. Sijeno je bilo pod krovom, ali žito je još na polju i malo-pomalo sazrijeva, trebat će ga naskoro žeti i dopremati, a i krumpir bi trebalo iskopati. Isak je imao osobitu pomoć u dječacima. Ipak im nije za to zahvaljivao, to nije običaj među ljudima kakvi su on i njegovi sinovi, ali je bio silno zadovoljan njima. Kadšto, ali ipak rijetko, sjedili bi nakon jela i razgovarali, i tad bi im otac ozbiljno savjetovao što napraviti prije, što kasnije. To su bili trenuci ponosa za Eleseusa i Siverta, i tako su oni učili da treba promisliti prije no što nešto kažu, kako im se ne bi dogodilo da ne bude na njihovu.

“Bilo bi loše da strugaru ne pokrijemo prije nego naiđu jesenske oluje”, reče otac.

Samo da je Inger kao što je bila nekada! Ali njezino zdravlje, čini se, nažalost, nije kao nekadašnje, čemu se ne treba čuditi poslije tolika tamnovanja. Što joj se promijenila ćud, to je opet nešto zasebno, ah, sad je mnogo manje zamišljena i u isti mah površnija, lakoumnija.

Jednog dana rekla je o djetetu koje je umorila: “Bila sam zbilja glupa, mogli smo je operirati i zašiti joj usta, pa je ne bih morala ubiti.” I nikada nije odlazila u šumu na mali grob gdje je nekad bila zgrnula rukama zemlju i u nju usadila mali križ.

Ali Inger nije bila loša majka, ona se brinula za svoju živu djecu, držala ih uredno, šila za njih i često do u kasnu noć prosjedila krpeći im odjeću. Bio joj je najveći san da jednom budu valjani ljudi.

Onda su dovezli žito i na kraju iskopali krumpir. Zatim je došla i zima. Ne, ne, strugaru nisu stavili pod krov ujesen, ali ništa zato, napokon, ne radi se o životu ili smrti. Do ljeta bit će i vremena i pameti.

POGLAVLJE XIII

A ZIMI dođe na red uobičajeni posao, Isak je dovezio drvo, popravljao alat i kola, Inger se brinula za kućanstvo, radila i šila, a dječaci opet nadugo pošli u školu. Više godina imali su zajedničke skije i taj im je par bio dovoljan obojici, sve dok bijahu doma. Dok se jedan spuštao, drugi bi dolje čekao, ili bi jedan drugome stali za leđa na iste skije pa se skijali zajedno. O, išlo je to dobro, ljepše nisu mogli zamisliti, bijahu posve bezazleni. Ali dolje u selu prilike su bile drugačije, po školi su vrvjele skije, pa i djeca s Breidablika neizostavno su imala svoje vlastite. Naposljetku je Isak morao Eleseusu napraviti nove, a Sivertu ostadoše stare.

Isak je učinio i više; dječacima je kupio odijela i nerazderive čizme. Kad je i to učinio, ode Isak trgovcu i naruči prsten.

“Prsten?” zapita trgovac.

“Da, prsten. Toliko sam se uzoholio da sam odlučio ženi pokloniti prsten.”

“Srebrni ili zlatni, ili samo od mjedi pa pozlaćen?”

“Pa neka bude srebrn.”

Trgovac je malo promišljao, onda reče: “Ako baš hoćeš prsten, Isače, i ako ga kaniš pokloniti ženi, kupi joj zlatni – da ga barem može pokazati.”

“Što?” viknu Isak. Ali u dnu duše je i sam mislio na zlatni prsten.

Ozbiljno porazgovaraše o njemu i na kraju se dogovoriše o veličini i cijeni prstena. Iako je Isak i dalje promišljao i klimao glavom misleći kako je to skupa stvar, trgovac je uporno ustrajao da se naruči upravo zlatni. Kad se Isak vraćao kući, radovao se zapravo zbog svoje odluke, ali u isto doba se zgražao nad troškom na koji čovjeka navodi ljubav.

Bila je prava snježna zima, ali kad je o Novoj godini put bio dobar, počеше ljudi iz mjesta dovoziti telegrafske stupove preko bara i istovarivati ih u određenim razmacima. Prodoše s mnogo konja pokraj Breidablika, prodoše i mimo Sellanrae – naposljetku se sastadoše s konjima što su s druge strane brda dovozili stupove, i tako cijeli vod bude spojen.

Dan za danom prolazio je bez velikih događaja. A što bi se i moglo dogoditi? U proljeće su počeli dizati stupove, Brede Olsen je također opet bio kod tog posla, premda bi morao na svojoj zemlji obavljati proljetne poslove. “Zar ima i za to vremena?” mislio je opet Isak.

Isak jedva da je imao vremena štogod pojesti i naspavati se, jedva je stigao sve zgotoviti na vrijeme, polje mu je sad bilo upravo golemo.

Ali između kosidbe i žetve pokri strugaru i sada je mogao početi umetati pilu. Nije ta drvena zgrada bila nikakvo čudo, ali zato bijaše vrlo čvrsta i eto gotova i od velike koristi. Pila je išla, pila je pilila, Isak je imao oči u glavi kad bi bio dolje u selu u strugari i sve dobro razgledao. Bila je to dirljivo mala pilana što ju je ovdje podignuo, ali je bio zadovoljan njome, ureza godinu nad vratima i pridoda kućno znamenje.

A ljeti se na Sellanrai ipak dogodi nešto više nego obično.

Telegrafski su radnici bili već tako daleko doprli da je prva skupina jedne večeri zakucala na vrata i zamolila prenoćište. Mogli su spavati na štaglju. Nakon nekog vremena evo i druge skupine; i svi dobiše prenoćište na Sellanrai. Vod je povučen dalje, pa ipak su ljudi dolazili ovamo noćivati. I jedne subotnje večeri stiže i inženjer isplatiti nadnice.

Kad Eleseus ugleda inženjera, poče mu lupati srce i on se išulja na vrata kako ga ovaj ne bi pitao za olovku u boji. Ah, to je bio težak trenutak, a Sivert nikako da iziđe i bude mu donekle utjehom! Kao blijeda sablast zakrenu Eleseus za kuću; napokon sreće mater. Eleseus je odmah zamoli da mu pošalje Siverta, nije mogao biti bez njega.

Sivert je lakše shvatio stvar, na njemu nije ni bila ta velika krivnja. Braća sjedoše, onda pođoše zajedno malo podalje i Eleseus reče: "Kad bi htio reći da si ti za to kriv!"

"Ja?" reče Sivert.

"Jer si mnogo manji, tebi neće ništa."

Sivert je razmišljao, vidio je da mu je brat u velikoj nevolji, a laskalo mu što ga Eleseus treba.

"Ja bih ti možda mogao pomoći", reče on kao kakav odrasli.

"Učini mi to!" reče Eleseus i jednostavno turnu bratu u ruku komadić koji je ostao od olovke. "Neka bude tvoja", reče on.

Nakanili su zajedno ući, ali je Eleseus imao još nešto posla u strugari, točnije u mlinu, kako je rekao, mora nešto pogledati, neće baš brzo moći svršiti i teško da se uskoro vrati. Nato Sivert uđe sam u kuću.

Inženjer je sjedio sa srebrom i banknotama pred sobom i isplaćivao nadnice. Kad je svršio, metnu Inger preda nj lonac mlijeka i čašu, a on joj zahvali. Pio je, onda čavrljao s malom Leopoldine, a kad ugleda crtarije na zidovima, upita koji je to majstor crtao. "Jesi li ti?" zapita Siverta. Inženjer se sigurno htio pokazati zahvalnim materi za njezino gostoprimstvo. Razveselio ju je hvaleći risarije, a Inger mu je sve tumačila. Risali su njezini dječaci, obojica dječaka; dok se ona nije vratila i pobrinula se za to, dječaci nisu imali papira i stoga su šarali po zidovima, a sad joj je to žao obrisati.

"Zašto, neka ostane", reče inženjer. "Papira?" reče on i položi snop velikih araka na stol. "Eto, pa rišite dalje dok se ja ne vratim! A imate li olovaka?"

Onda Sivert jednostavno pristupi s onim komadićkom olovke i pokaza kako je malen. I gle, dobi novu, još nezaoštrenu olovku u boji! "Samo vi rišite! Ali bolje je da konja narišete crveno a jarca plavo. Zar ne, ti još nikad nisi vidio plava konja?"

I onda inženjer ode.

Iste večeri dođe iz sela neki čovjek s torbom na leđima. Izvadi radnicima nekoliko boca i onda ga opet nestade. Ali nakon što je otišao, više nije bilo tiho na Sellanrai; harmonika jeknu, poče glasni razgovor i pjevanje i ples na dvorištu. Jedan radnik pozva Inger da se dva-tri puta okrenu, a Inger – tko bi je mogao shvatiti? – ona se nasmiješi i zbilja se s njime nekoliko puta zavrtje. Kad je bio kraj, ni drugi nisu htjeli zaostati i tako se pošteno naplesala.

Tko bi shvatio Inger! Ona je, eto, plesala svoj možda prvi sretni ples u životu; otimali se za nju, trideset je muškaraca stajalo oko nje, a ona sama, jedina koju su mogli izabrati, nijedna je druga nije mogla zasjeniti. I lako li ti je dizahu od zemlje ovi gorostasni telegrafski radnici! Zašto ne bi plesala? Eleseus i Sivert već spavaju u sobici kao panjevi usprkos graji na dvorištu, mala Leopoldine još nije bila otišla spavati i stajala je u blizini i promatrala velikim začuđenim očima kako joj mati skače.

Isak je, međutim, cijelo vrijeme nakon večere bio na oranicama. Kad se vratio da pođe leći, dadoše mu piti iz boce i on malko otpi. Sjede, uze u naručje Leopoldine i promatraše ples.

“Znaš se pošteno zavrtjeti”, reče ženi dobroćudno. “Vraški znaš protresti nogama!”

Ali malo nakon toga svirač prekide svirku i ples presta. Radnici se spremiše da provedu još ovo malo noći i cijeli sutrašnji dan u selu, vratit će se tek u ponedjeljak ujutro. Sellanraa brzo posve utihnu, ostade samo nekoliko starijih ljudi koji odoše leći na štagalj.

Isak pogleda gdje je Inger da odnese Leopoldine spavati, ali ne videći je nigdje, uđe u kuću i spusti dijete u postelju. Onda i sam ode na počinak. Pred jutro probudi se, ali Inger ne bijaše pokraj njega. Da nije u štali, pomisli? Pa ustade i ode u štalu. Zovnu: “Inger?” Nikoga. Krave obmuše glave i pogledaše ga. Sve tiho. Po staroj navici prebraja stoku, prebraja sitnu marvu, jedna ovca je često ostajala vani – eto, i noćas je nema. “Inger?” zovnu on opet. Ali ni sad se nitko ne odazva. Nije valjda otišla dolje sasvim u selo, pomisli.

Ljetna je noć bila svijetla i topla; Isak sjede nekoliko trenutaka na kućni prag, onda ustade i pođe u šumu tražiti ovcu. I nađe Inger. Zar ovdje? Da, ona i jedan od onih. Sjedili su u vrijesku, Inger je vrtjela na svom kažiprstu njegovu kapu, razgovarali su, opet ju je netko osvajao.

Isak priđe potihom do njih. Inger se obazre i ugleda ga. I problijedi kao platno, obori glavu na prsa, ispusti kapu, bila je gotova.

“Hm! Znaš li ti da opet nema ovce?” reče Isak. “Ali ti to naravno, ne znaš”, nadoda on.

Mladi telegrafski radnik podiže kapu i odvuče se postrance kroz grm. “Moram za drugovima”, reče on. “Laku noć!” nadoda i ode. Nijedno mu ne odvrati pozdrava.

“Tako, ti sjediš ovdje”, upita Isak. “Ti baš moraš ovdje sjediti?”

Okrenu kući, a Inger se uspravi na koljena; onda se podiže i pođe za njim. Tako su koračali, muž naprijed, žena za njim. Dodoše kući.

Inger je već imala vremena da se snađe. I poče: “Upravo sam htjela pogledati gdje je ovca”, reče, “jer sam opazila da je nema. Onda je došao onaj čovjek, pomogao mi je tražiti. Istom smo sjeli kad evo tebe. Kamo ćeš sada?”

“Ja? Moram pogledati gdje se izgubila.”

“Ne, hajde ti leći. I ako će tko tražiti ovcu, ja ću je tražiti. Samo ti hajde spavati, tebi treba sna. Uostalom, ovca može prenoćiti i vani, ne bi joj bilo prvi put.”

“Da, pa da je poždere zvjerad.”

“Ne, ti ne smiješ ići!” viknu ona i vrati ga. “Tebi treba sna, ja ću je tražiti.”

Isak popusti. Ali ni on nije htio čuti o tom da Inger ide tražiti ovcu, pa oboje uđoše u kuću.

Unutra Inger pade na pamet da pogleda djecu. Ode u sobicu, pristupi postelji, i pričinjavajući se da je iz najčišćih razloga bila vani, poče, štoviše, Isaku namigivati, kao da od njega očekuje posve drugačiju naklonost od one kojom je bila večeras okružena – jer sad sam mu sve potpuno objasnila, mislila je ona. Ali polakše! Isaka nije tako lako svladati, on bi naj volio da je ona ožalošćena i da ne zna što bi činila kajući se. To bi on najradije vidio. Što je to što se ona u šumi bila malko prestravila, ono malo straha kad ju je pronašao u šumi – što to pomaže kad tako brzo prođe!

Sutradan, u nedjelju, Isak se još nije bio sasvim umirio, koračao je naokolo, pogledao strugaru i mlin i razgledavao njive, koje sam, koje s djecom zajedno. Kad mu se i Inger htjela pridružiti, on ode smjesta svojim putem rekavši: “Moram na potok nešto pogledati...” Nešto ga je očito boljelo, ali on se svladavao i ne planu nijedanput. O, Isak je bio velikan, kao na primjer Izrael, kojemu je zbilja bila obećana hvaljena zemlja, no koji je bio prevaren, ali i dalje svejedno vjerovao.

U ponedjeljak je bio prilično bolje volje, i nakon nekog vremena poče malo-pomalo nestajati njegove ljutine zbog one noći. Vrijeme puno toga popravi, melemom i krpom, snom i jelom izliječi svaku ranu. Isak nije u toj stvari prošao previše loše, zapravo on nije

niti znao sigurno je li mu načinjena krivica, osim toga morao je misliti i na mnogo drugih stvari jer je počinjala žetva. I napokon, telegrafski vod će biti naskoro gotov, pa će opet biti sve mirno na naselju. Široka svijetla cesta protezala se kroza šumu, a uza nju su stajali stupovi sa žicama, sve do navrh brda.

‘Iduće subote, kad su zadnji put isplaćivali nadnice, Isak udesi tako da ga ne bude kod kuće; sam je to htio. Ode s maslacem i sirom dolje u selo i vrati se istom noću uoči ponedjeljka. Svi su radnici već bili otišli sa štaglja, gotovo svi, zadnji je upravo teturao izlazeći iz dvorišta s vrećom na leđima. No da, ipak još nije sve kako treba, naslutio je Isak po jednom sandučiću u štaglju; gdje mu je vlasnik, to nije znao, nije niti htio znati, ali je kao očit dokaz ležala i jedna kapa na sandučiću.

Isak zavitla sandučić na dvorište, za njim i kapu, onda zaključa štagalj i pođe u štalu i poviri na prozor van. Što me briga, neka leže tamo i sandučić i kapa, meni je svejedno čiji su, to je nekakav bijedan sandučić i ja ga prezirem, mislio je on u sebi. Ali ako onaj sad dođe po sandučić, Isak će izići preda nj, zgrabiti ga za ruku i malko ga prodrmati. A saznat će i kuda se izlazi iz dvorišta!

Isak ode s prozora konjušnice i priđe kravama, nije se mogao umiriti. Sandučić je bio svezan uzicom, propalica nije imao ni ključa na njemu; uzica je bila pukla – Isak je, čini se, sandučić čvrsto zavitlao. Bogzna zašto, ali Isak nije bio siguran da je postupio kako treba. Kad je maloprije bio u dolini, pitao je za svoj novi reolski plug, vrlo jak plug za oranje krčevine, što ga je bio naručio; izvrsne li sprave, pravi Božji dar, plug je već bio stigao! Bilo mu je kao da mu s njime dolazi blagoslov u kuću. Nadnaravna moć koja ravna sudbinom ljudi, možda je blizu i motri ga je li zavrijedio blagoslov ili nije; Isak se uvijek zanimao za nadnaravne moći, a jedne je jesenje noći vidio u šumi Boga na svoje rođene oči; i to je bio neobičan prizor.

Isak iziđe na dvorište i zastade pokraj tuđega sandučića. Razmišljao je, turnu i šešir unatrag i počesa se po glavi, i pri tom se držao izazovno i slobodno kao kakav Španjolac. Ali je otprilike mislio ovo: “Eto, ja stojim ovdje, i ni govora o tom da bih bio krasan, izvrstan čovjek, ja sam pseto!” Onda čvrsto zaveza uzicu na sandučiću, podiže kapu i unese ih oboje opet u štagalj. Sad je bilo gotovo.

Kad je izišao iz štaglja i okrenuo prema mlinu, daleko od kuće, daleko od svega, Inger nije bilo na prozoru, ne. Neka je gdje joj drago, uostalom, jamačno je u postelji, gdje bi drugdje bila? Ali nekada, za prvih nedužnih godina na naselju, Inger je bila nemirna pa bi bdjela i čekala ga dok se on ne vrati iz mjesta. Sad je drugačije, sve je sada drugačije. Pa i kad joj je prsten donio – ali, je li moglo biti što neuspjelije? Isak je bio neizmjereno skroman i nije mu bilo ni nakraj pameti da joj kaže kako je od suha zlata. “Nije ništa osobito”, rekao joj je, “natakni ga na prst da vidiš hoće li pristajati.”

“Je li od zlata?” pitala ga je.

“Da, ali nije osobito širok”, odvratio on.

“Kako da nije!” trebala je reći; a ona: “Nije, ali je dobar i ovakav.”

“Neka ti bude, ta sitnica”, završio je sasvim potišten.

Ali Inger mu je ipak bila zahvalna na prstenu, nosila ga je na desnoj ruci i on se sav sjao dok bi šila; pokatkad bi ga smjele nataknuti na prst djevojke što su joj dolazile i pitale je za savjet zbog kakve nove haljine, te ga držati koji trenutak. Jadni Isak nije spazio kako se Inger silno ponosila prstenom!...

Ali vrlo je samotno sjediti cijelu noć u mlinu i slušati žuborenje potoka. Isak nije ništa zlo učinio da bi se morao skrivati. Iziđe, dakle, iz mlina i pođe doma, svojoj kući.

I Isak se zastidi, dobro zastidi i obveseli. Brede Olsen, susjed mu, nitko drugi, sjedio je unutra i pio kavu. Da, Inger je bila budna, njih dvoje su sjedili za stolom, brbljali i pili kavu.

“Evo Isaka!” viknu Inger ustajući i pružajući mu šalicu kave. “Dobra večer!” nazva im Isak također prijazno.

Isak je bio opazio da je i Brede na oproštajnoj večeri telegrafskih radnika; vidjelo se na njemu da nije spavao cijelu noć, ali to nije smetalo ništa, bio je veseo i prijazan. Malko se, naravno, hvalio: zapravo nema vremena za ovaj rad oko telegrafa, ta ima gospodarstvo, ali nije mogao odbiti inženjeru koji ga je toliko bio salijetao. I tako je došlo i do toga da će Brede sada morati biti inspektor cijeloga voda. Nije radi plaće, reče Brede, mogao bi dolje u mjestu mnogo više zaraditi, ali nije htio biti neuljudan. Sad su mu pribili na zid i jedan sjajan mali stroj, upravo čovjeka zabavlja, gotovo pravi telegraf.

Isak se nije mogao večeras razljutiti na ovog hvalisavca i lijenčinu, kako bi se možda razljutio drugom prilikom; bilo mu je odlanulo što je noćas umjesto tuđina našao susjeda u svojoj kući. Isak je bio miran seljak, priprostih osjećaja, jak, spor; sve je potvrđivao Bredeu i klimao glavom dok je ovaj govorio koješta. “Imaš li još koju šalicu kave za Bredea?” upita on Inger. I Inger opet natoči.

Uostalom, Inger pripovijedaše da je inženjer izvrstan ljubazan čovjek. Pogledao je što su djeca risala i pisala i rekao da bi Eleseusa možda uzeo k sebi.

“Uzeti k sebi?” upita Isak.

“Da, k sebi u grad. Pisat će za njega, bit će pisar u njegovu uredu, toliko su mu se svidjele Eleseusove risarije i rukopis.”

“Zbilja!” reče Isak.

“A što ti veliš o tom? On kaže da se tamo može i krizmati. Lijepa je to budućnost, zar nije?”

“I ja to mislim”, reče Brede. “I koliko ja poznajem inženjera, on što reče – ne poreče.”

“Mi nemamo ovdje na naselju toliko Eleseusa da bismo jednog mogli poslati u grad”, reče Isak.

Poslije ovih riječi nastade u sobi neugodna tišina. Naravno, Isak nije čovjek s kojim se može razgovarati.

“Ali ako mali sam želi napredovati i ako ima dara da nešto valjano iz njega bude?” reče napokon Inger.

“Kad bi bar inženjer htio primiti jedno moje dijete! Ja imam dosta djece. Ali najstarije je Barbro, djevojka.”

“Da, da, Barbro je vrlo dobra djevojka” reče Inger da mu polaska.

“O da, to je istina”, potvrdi Brede. “Barbro je valjana djevojka, sad će glavaru u najam.”

“Glavaru?”

“Da, morao sam mu obećati. Nisam se drukčije mogao riješiti glavarove gospođe.”

Bilo je već blizu jutro i Brede se spremi na odlazak.

“Ostavio sam sandučić i kapu u štaglju”, reče on. “Samo ako momci nisu sve odnijeli sa sobom”, pridoda u šali.

POGLAVLJE XIV

I VRIJEME je prolazilo.

Naravno, Eleseus ode u grad, Inger je to postigla. Nakon godine dana boravka u gradu bio je krizman, a onda zasjede u inženjerov ured i bivao je sve sposobniji pisar. Kakva li je samo pisma slao kući, kadšto pisana crvenom kadšto plavom tintom, prave slike! A jezik u njima, rečenice! S vremena na vrijeme molio bi Eleseus novaca, molio da ga pomognu; trebalo mu je novaca da kupi džepni sat s lancem kako jutrom ne bi zaspao; pa za lulu i duhan, kakve imaju i drugi mladi pisari u gradu, onda za nešto što je on nazivao džeparac, onda za nešto što je nazivao večernja škola, u kojoj je učio crtanje i gimnastiku i druge potrebne stvari za njegovu službu i njegov staž. Nije, dakle, bilo jeftino poslati Eleseusa u grad u službu.

“Džeparac?” pitao je Isak. “Je li to novac što se nosi u džepu?” “Da, to će biti sigurno, dobro je da čovjek nije prazna džepa. I to nije baš puno, po talir tu i tamo.”

“Da, da, daj talir ovdje, daj talir ondje”, uzviknuo bi srdito Isak. No, bio je srdit zbog toga što mu je Eleseus manjkao i što je htio da mu bude kod kuće. “Ali nakupi se tih talira na kraju dosta. Ja mu to ne mogu slati, piši mu da neće više ništa dobiti.”

“No da, da”, reče Inger uvrijeđeno.

“A Sivert, kakav on dobiva džeparac?” pitao je Isak.

“Ti nisi bio nikad u gradu pa to ne razumiješ”, odvrati Inger, “Sivertu ne treba takav novac. A uostalom, Sivert će imati dosta kad mu umre ujak Sivert.”

“To ti ne znaš.”

“Znam ja to.”

I to je bilo donekle istina, ujak Sivert je već izjavio da će njegov imetak naslijediti mali Sivert. Ujak Sivert zamjerio je Eleseusu što se razmeće po gradu i hoće se pogospoditi, klimnuo je glavom, stisnuo usne i rekao da neće koji je nazvan po njemu, po ujaku Sivertu, neće morati umrijeti od gladi. Ali što je imao ujak Sivert? Osim zapuštena imanja i ribarskog lovišta, je li zbilja posjedovao i gomilu novaca o kojoj se toliko pričalo? Nitko to nije znao. Uz to, ujak je Sivert bio vrlo tvrdoglav čovjek, zahtijevao je da mali Sivert dođe k njemu i ostane u njega. Ujaku Sivertu bila je to stvar časti: htio je uzeti k sebi malog Siverta kao što je inženjer uzeo k sebi Eleseusa.

Ali kako da mali Sivert ode od kuće? To nije bilo moguće. On je bio ocu jedina pomoć. Osim toga ni njemu samome nije se išlo ujaku, poznatom općinskom blagajniku; on je već jedanput bio u njega, ali se brzo vratio kući. Sada je i on bio krizman, izduljio se i raširio, fina mu dlaka izbi na obraze, a ruke mu bijahu čvrste i žuljave. Mogao je raditi kao odrasli.

Da mu nije pomogao Sivert, Isak nikada ne bi podignuo novu žitnicu što se sada uzdizala s mostom na ulazu, s otvorima i svim ostalim, ništa manja od župnikove. Naravno, zgrada je bila od greda i obložena daskama, ali čvrsto sagrađena, na uglovima spojena željeznim spojkama, a one daske bijahu iz vlastite strugare i palac debele. I ovdje je Sivert zabio mnogi klin i izlomio se podižući teške rogove na vrh zgrade. Sivert se vrlo dobro

sporazumijevao s ocem, uopće se bio uvrgnuo u njega. Kad bi krenuo u crkvu, bila mu je sva oholost i razmaženost u tom što bi izišao na obronak i malko se protrljao krasuljkom. Mala Leopoldine pokazivala je sve veće prohtjeve, čemu se čovjek mogao i nadati jer je bila žensko i uz to jedinica. Sada ljeti nije mogla jesti svoju uobičajenu večernju kašu bez sirupa, ne, bez njega joj nije išla dolje. A nije mnogo ni u poslu vrijedila.

Inger se u mislima nije odrekla najmenice, pa bi svakog proljeća iznova počela s time, ali je Isak svaki put bio nepopustljiv. Koliko bi više robe mogla skrojiti, koliko više odjeće sašiti, otkati finog sukna i papuča vezenih zgotoviti kad bi imala više vremena! Ali zapravo Isak nije bio toliko nepopustljiv kao prije, premda je i sad mrmljao. Ho-ho, kad mu je to prvi put spomenula, držao je dugi govor, i to ne zbog toga što bi bio razborit i pravedan, ili možda ohol, nego što je bio slab i srdit. Ali sad se čini da je malko popustio i da ga je ponešto stid.

“Ako mi je ikad trebala pomoć u kući, onda je to sada”, reče Inger. “Kasnije će Leopoldine porasti i moći će mi štogod pomoći.”

“Pomoć?” zapita Isak. “Za što ti toliko treba ta pomoć?”

“Za što mi treba? Zar i ti sam nemaš pomoćnika? Što Sivert radi?” Što je Isak mogao odgovoriti na takvu glupost? Pa reče: “Da, da, kad dobiješ sluškinju, onda ćete vas dvije orati i sijati i brinuti se za gospodarstvo. A ja i Sivert neka okrenemo kamo nas volja.”

“Bilo kako bilo”, reče Inger, “meni bi sada svakako Barbro htjela doći u najam, ona je već o tom pisala ocu.”

“Kakva Barbro?” reče Isak. “Bredeova?”

“Da, ona je sada u Bergenu.”

“Bredeovu Barbro ja neću gledati u svojoj kući”, reče on. “Pa ti uzmi koga god drugog hoćeš”, nadoda on.

Nije, dakle, bio protiv najmenice uopće. I to je bilo bolje nego ništa.

Eto, Barbro s Breidablika Isaku nije bila po volji, bila je prevrtljiva i površna kao i otac joj – a možda kao i mati joj – lakoumna, bez ustrajnosti. U glavara nije dugo bila, svega godinu dana; kad se krizmala, ode u trgovca, ali i u njega ostade opet svega godinu. Tu se u njoj probudila svetica, i kad stiže u selo vojska spasa, upisa se u nju, dobi crvenu vrpcu oko rukava i gitaru u ruke. U ovoj opremi otputova na trgovčevoj jahti u Bergen. To je bilo lani, i sad je upravo poslala svoju sliku kući na Breidablik; Isak ju je vidio: neka neznana gospođica kovrčave kose i s dugim lancem od sata na prsima. Roditelji se ponosili svojom malom Barbro i pokazivali sliku svakom tko bi prolazio pokraj Breidablika; bilo je divno kako se uredila, i više nije imala vrpcu oko rukava i gitaru u rukama.

“Ponio sam sliku da je pokažem glavarovoj gospođi, nije malu mogla prepoznati”, reče Brede.

“Hoće li ostati tamo u Bergenu?” upita sumnjičavo Isak.

“Ostat će sve dok bude mogla zarađivati kruh”, reče Brede. “Ukoliko se ne predomisli pa ode u Kristianiju”, nadoda on. “Što će ovdje kod kuće? Ima sad novo mjesto, domaćica je dvojici neženja, finih trgovačkih pisara. I da znaš koliko joj plaćaju!”

“Koliko?” upita Isak.

“To ne veli baš točno u pismu. Ali da je plaća golema prema ovdašnjima u selu, vidim po tom što dobiva poklone za Božić i mnogo drugih darova, bez obzira na plaću.”

“Zbilja”, reče Isak.

“A ne bi li tebi trebala za sluškinju?” upita Brede.

“Meni?” izmaknu se Isaku.

“Ne, he-he, samo tako pitam. Barbro ostaje gdje jest. Ali, što sam htio kazati: ti nisi opazio ništa neobično na telegrafskom vodu gore prema vrhu?”

“Na telegrafskom vodu? Nisam.”

“Da, da, ne događaju se često smetnje na telegrafu otkako sam ja preuzeo nadzorništvo. Onda imam na zidu svoj vlastiti stroj koji mi pokaže ako se štogod poremeti. Morat ću naskoro prošetati malo gore uz vod da ga pregledam. Upravo sada imam puno posla i briga, čovjek to ne može sam sve posvršavati. Ali kad sam se primio nadzorništva i postao državni činovnik, moram obavljati svoju službu dok sam još tu...”

“Što?” upita Isak. “Ne kaniš je valjda ostaviti?”

“Ne znam ni sam”, reče Brede, “još nisam odlučio. Ali ne puštaju me na miru, morat ću opet dolje u mjesto.”

“Tko te ne pušta na miru?” upita Isak.

“Pa svi me zovu. Glavar bi htio da opet budem pandur, doktor bi htio da ga vozim naokolo, i gospođa me pastorova zatreba češće za ovo, za ono, ali daleko mi je do tamo. No, Isače, kako ono bijaše, jesi li zbilja dobio mnogo za brdo?”

“Jesam, to te nisu slagali.”

“Ali što će Geissleru brdo? Sad leži onako. Čudnovato. Prošlo je već dosta vremena od onda, pa ništa.”

Isak je sam često mislio o tom pokušavajući odgonetnuti. Razgovarao je i s glavarem i pitao za Geisslerovu adresu kako bi mu pisao. To je zbilja bilo zagonetno.

“Ne znam ti ništa reći”, odgovori Isak.

Brede nije skrivao da ga ova prodaja brda posebno zanima. “Kažu da gore ima više brda kao što je tvoje”, reče on. “Moglo bi u njima biti koječega, a mi hodamo oko njih kao slijepci i ništa ne vidimo. Odlučio sam jednog dana poći gore i malko pronjuškati.”

“A ti se razumiješ u hridine i vrste kamenja?” upita Isak.

“Pa nešto malo, a pitao sam i druge. No, bilo kako bilo, morat ću nešto naći, jer mi od sama gospodarstva ne može živjeti sva obitelj. Dovraga, to je jednostavno nemoguće. U tebe je nešto posve drugo, ti imaš puno šume i dobre oranice. A u mene sama močvara.”

“Močvara je dobro zemljište”, odvrati Isak. “I u mene je močvara.”

“Ali tko bi je isušio!” reče Brede...

No, močvara se može isušiti. Isak je danas na svom putu naišao na nova naselja. Dva su bila niže dolje prema selu a jedno gore između Breidablika i Sellanrae – pomalo je oživljavala pustoš; kad je Isak ovamo prvi put došao, nije bilo ni žive duše. I ova su tri naseljenika bili tuđini i, čini se, pametni ljudi; nisu najprije posuđivali novac i gradili kuće, nego su jedne godine došli ovamo, iskopali jarke pa opet iščeznuli, kao da su poumirali. Tako se to radi: prvo kopati jarke, a onda orati, sijati. Axel Ström bio je sad Isakov najbliži susjed, marljiv čovjek, neženja, rodom iz Helgelanda. Posudio je bio od Isaka novi reolski plug kako bi preorao njime svoju baru, i istom druge godine sagrađio sjenik i kolibu i nabavio nekoliko glava marve. Naselje mu se zvalo Maaneland (Mjesečeva zemlja) jer je po njemu tako lijepo sijala mjesečina. Nikakva mu žena nije pomagala. A bilo je i teško dobiti pomagača ljeti na ovom udaljenom mjestu, ali je dobro znao kako razdijeliti i posvršavati posao. Zar je on možda kao Brede najprije sagrađio kuću i onda se doselio s obitelji i mnogo sitne djece u pustoš, a nigdje stoke ni oranica od kojih bi mogao živjeti? Što zna Brede Olsen o tome kako valja isušiti močvaru i prirediti krčevinu?

Brede Olsen trošio je vrijeme na budalaštine; i evo ga jednog dana zbilja na Sellanrai, uputio se u brda potražiti vrijedne kovine! Uvečer se vrati; ništa nije pronašao. “Samo neke znakove”, reče on i klimnu. Još će jedanput gore u brda, a pogledat će i po Švedskoj.

I doista, evo Bredea opet. Svidjelo mu se, a kao izgovor mu služilo da mora pregledati telegrafski vod. Za to su mu vrijeme žena i djeca radili na gospodarstvu ili pak nisu ništa radili. Isaku su brzo dojadili Bredeovi pohodi pa bi svaki put izišao iz kuće kad bi se on

pojavio. I tada bi se Inger i Brede baš najprijateljskije zabavljali. O čemu su toliko razgovarali? E, Brede je često bio dolje u selu, pa bi znao uvijek štogod novo o tamošnjoj gospodi, a Inger je opet mogla pripovijedati o svojem slavnom putu u Trondheim i tamošnjem boravku; tih godina što ih je provela ondje naučila se brbljati, započet će razgovor odmah s kim god hoćeš. Ne, to više nije bila ona ista djetinje otvorena, čestita Inger kao nekada.

I dalje su dolazile žene i djevojke na Sellanrau da im Inger na stroju skroji odjeću ili prišije koji dulji porub, a ona bi ih pri tom i sjajno pozabavila. I Oline stiže, nije valjda mogla odoljeti da ne svrati, jer evo nje i u proljeće i ujesen, licemjerne, mekane kao vosak i lažljive. "Htjela sam vidjeti kako ste", rekla bi svaki put. "I želja me vuče za dječacima", veli. "Čuvam ih u srcu još od vremena kad su bili mali anđelčići. Da, da, sad su to veliki momci, ali čudnovato, ja uvijek mislim o njima kao o malima i kako sam se morala brinuti za njih. A vi gradite i gradite, sagradili ste već cio grad. Hoćete li i zvono podići na štagalj da zvoni kao u župnika?"

Kad je Oline opet jednom došla na Sellanrau, dovede i neku ženu, i one s Inger provedoše dan u zabavi. Što bi više ljudi sjedilo oko Inger, to bi ona brže mahala škarama i šila na stroju; razmetala se, vitlala glačalom ili škarama. Sjećala se vremena kad je bila u zatvoru i koliko ih je bilo zajedno. Nimalo nije skrivala odakle su joj vještina i znanje, u Trondheimu je to naučila. Kao da nije tamo bila da odsjedi kaznu na obični način, nego kao da je bila na nauku: šiti, tkati, bojiti, pisati, sve se to uči u Trondheimu. O zavodu je govorila kao o kakvu zavičaju, koliko li je bilo ljudi tamo: poglavara i pazitelja i stražara; kad se ono vratila kući, osjećala se vrlo samotno, i bilo joj se mučno rasti od onoga društvenog života na koji se bila naviknula. Štoviše, kao da se prehladila vani, na ovom oporom zraku, pa i toliko godina nakon povratka ne podnosi vjetar i zrak na otvorenom. Za posao izvan kuće treba joj zapravo sluškinja.

"Pa da, zaboga, ti tako učena i s tolikom kućom morala bi svakako imati najmenicu!"

Vrlo je ugodno naći nekoga tko te razumije, pa se Inger slagala s Oline. Drndala je strojem da se sve treslo, a prstenje sjao na ruci.

"Sad i sama vidiš kako je istina da je Inger dobila zlatan prsten", reče Oline onoj drugoj ženi.

"Hoćete li vidjeti kakav je?" reče Inger i skide ga.

Oline ga ščepa, činilo se da nije posve sigurna je li zlatan i prevrtaše ga kao majmun lješnjak, potraži i žig i onda reče: "Da, kako sam rekla, kud će samo Inger s tolikim bogatstvom!"

Ona druga žena uze prsten u ruku sa strahopoštovanjem i smiješeći se ponizno. "Neka ti ga trenutak", reče Inger. "Natakni ga na ruku, neće se slomiti!"

I Inger bijaše prijazna i dobra srca. Pripovijedala je o katedrali u Trondheimu. "Vi niste vidjele stolnu crkvu u Trondheimu? Ne, niste bile u Trondheimu, naravno!" Ta je katedrala na neki način bila njezina osobna crkva; branila je, dičila se njome, kazivala širinu joj i visinu, prava priča je bila ta crkva! Sedam župnika propovijeda u njoj u isto vrijeme, a ne čuju jedan drugoga. "Onda niste vidjele ni studenac svetoga Olafa? On je po jednoj strani stolne crkve u sredini i nema dna. Kad smo jednom išle u crkvu, ponijele smo kamen i spustile ga, ali nije dosegao dna."

"Nije dosegao dna!" prošaptaše žene i zaklimalaše glavom.

"Još je tisuću drugih stvari u stolnoj crkvi!" poviknu Inger zaneseno. "U njoj je i srebrna škrinja, škrinja svetog Olafa, njegova osobno. Ali mramornu crkvu, malu crkvu iz jednog jedincatog komada mramora, oteli su nam Danci u ratu..."

Žene su morale poći. Oline povuče Inger na stranu, a onda i u ostavu gdje su, znala je, sirci, i zatvori za sobom vrata. "Što mi to imaš kazati?" upita Inger.

Oline je šaputala: "Os-Anders se više ne usuđuje ovamo."

"Da", reče Inger.

"Ja sam mu rekla, neka se samo usudi doći nakon onog što ti je učinio."

"Da, da", reče Inger. "Ali on je otad više puta bio, uostalom, neka dođe, ja ga se ne bojim!"

"Ne", reče Oline, "ali ja znam što znam, i ako hoćeš, prijavit ću ga."

"Ne, nije potreba", reče Inger.

Ali joj nije bilo mrsko što je Oline sad na njezinoj strani; za to je, doduše, platila mali sirac, a Oline joj se uvelike zahvaljivala. "Tako je kao što velim i kao što sam uvijek govorila: Inger ne promišlja dugo, i kad daje, daje objeručke. Ne, tebe nije nimalo strah Os-Andersa, ali ja sam mu zaprijetila da ti nikad ne smije na oči izići. To je bilo najmanje što sam mogla učiniti za tebe."

Onda reče Inger: "Što mi može ako i dođe, meni on više ne može naškoditi."

Oline načuli uši: "Zbilja, da nisi saznala za kakvo sredstvo protiv toga?"

"Ja više ne rađam djecu", reče Inger.

Sad su bile jednake i obje su uspijevale jedna drugoj izvrsno odgovoriti. Oline je, dakako, znala da je Laponac Os-Anders prekjucher umro...

Zašto Inger više neće rađati djecu? Ona nije živjela u svađi s mužem, nisu bili kao pas i mačka, ni govora o tom! I jedno i drugo imalo je svoje osobine, rijetko su se prepirali i nikada dugo, a poslije bi opet bilo sve mimo. Često bi se događalo da Inger bude opet ona nekadašnja, naveliko bi se primila poslova u štali i na polju, kao da dolazi sebi i vraćaju joj se trenuci zdravlja. Tada bi Isak zahvalnim očima gledao ženu, i da je bio od onih kojima je brz jezik, zacijelo bi rekao: "Što? Hm! Kakva je to šala?" ili kakvo slično priznanje. Ali on bi dugo šutio, i njegova bi hvala uvijek stizala prekasno.

Ona bi mogla da joj je pedeset godina rađati djecu, ali takva kakva je bila, kako se vrtjela i obrtala, nije možda imala ni četrdeset. Svašta je naučila u zavodu, možda je naučila i za se nekoliko lukavština. Razumijevajući se u svašta i znajući svašta vratila se ona iz društva drugih čedomorka kući, možda je štošta čula i od gospode, pazitelja, liječnika? Jednom je Isaku pripovijedala da je jedan mladi medicinar o cijelom njenom zločinstvu rekao: "Zašto kazne nekoga tko mori djecu, pa i zdravu, pa i najkršniju? Pa to nisu ništa drugo nego klupka mesa."

Isak odgovori: "To je bila neka neman?"

"On?" viknu Inger i stade pripovijedati kako je bio dobar prema njoj, Inger; on je upravo bio onaj što je nagovorio drugog liječnika da joj operira usta i učini je tako čovjekom. Ostao je samo tanki ožiljak.

Da, sad je imala samo tanki ožiljak i bila upravo lijepa žena, visoka, bez sala, zagasite puti i bujne kose. Ljeti je koračala najviše bosa, zadignute suknje i izloženih nogu. Isak ih je gledao – tko ih ne bi gledao!

Nisu se pravdali, ne, Isak nije imao za to dara, a žena mu je sad bila mnogo hitrija na jeziku. Do prave svađe trebalo je ovom panju, ovoj ljudeskari, vremena, on bi se zapleo u njezine riječi i ne bi znao bogzna što reći, a osim toga imao je za nju i srca i jako je volio. Pa nije se ni trebao često braniti, Inger nije u nj zadirkivala, on je u mnogo čemu bio divan čovjek, pa ga Inger nije karala. Na što bi se ona i potužila! Doista, Isak nije bio posljednji čovjek, mogla je dobiti i gorega. Je li bio star, ispaćen? Istina, pokazivali bi se kadšto u njega znakovi umora, ali ne toliko da bi bilo vrijedno spomena. Bio je, zapravo, još uvijek isto

toliko zdrav i neistrošen koliko i ona, i ljetnim danima njihova zajedničkog života jednako toplo kao i ona pridodavao svoj dio nježnosti.

Ali naročite divote i ljepote nije bilo na njemu. U tom ga je Inger nadmašivala. Kadikad bi mislila i na to kako je i ljepših vidjela, ljudi u finoj odjeći i sa štapićem u ruci. Gospode s rupčićima i tvrdom ogrlicom, ej, ta gradska gospoda! Stoga je i gledala u Isaku samo ono što je bio, cijenila ga, tako rekavši, prema njegovim zaslugama, nije više: on je bio naseljenik u šumi; da su joj usta oduvijek bila ovakva, ne bi ga ni uzela, to je sad znala. Ne, onda bi i koga drugog mogla dobiti. Ovo mjesto gdje je sad živjela, cijelo ovo pusto življenje u koje ju uveo Isak, moglo se nekako podnositi; ali bi se ona i dolje u svom zavičaju bila udala i tamo se imala s kime družiti i porazgovarati, umjesto što se ovdje u pustoši pretvorila u vješticu. Ovamo ona više nije spadala, imala je sad sasvim druge nazore.

Zar nije čudno kako se nazori mogu promijeniti! Inger se više nije mogla obradovati osobito lijepom teletu, ili pljesnuti rukama od čuđenja kad Isak nalovi mnogo ribe; ona je šest godina živjela u boljim prilikama. Da, malo po malo prodoše i oni dani kad ga je prijazno i s ljubavlju zvala na jelo. Sad bi govorila: "Zar ti nećeš jesti?" što i nije bilo previše ljubazno. S početka se on malko čudio promjeni, tom prokletu zlovoljnom i neuljudnom načinu, pa bi odgovorio: "Ja nisam ni znao da je jelo gotovo." Ali kad bi mu ona odvrtila da bi to ipak mogao donekle po suncu pogoditi, on bi umuknuo i više ne bi na to trošio riječi.

Da, ali jedanput, on je zatekne na djelu i pošteno je poklopi! Htjela mu je ukrasti novac. Nije on bio škrt, ali novac je bio njegov i nikoga drugoga. Ho-ho, mogla je tada nastradati da bi pamtila cijeloga života! A ipak Inger taj put nije bila sasvim zločesta i bezbožna; Eleseusu je htjela poslati novac, dragom Eleseusu u grad, opet je molio koji talir. Može li on, sam među svim onim finim ljudima, biti praznih džepova! Zar u nje nije bilo majčinsko srce? Tražila je od Isaka da joj da novaca, a kad to nije pomoglo, sama se rukom mašila. Kako se to dogodilo, je li Isak nešto slutio ili je bio puki slučaj – ova nevaljalština je bila odmah otkrivena, u isti mah je Inger osjetila kako ju je netko odostrag ščepao za obje ruke; osjetila je kako ju je netko najprije uvis dignuo i onda teško njome lupio o zemlju. Bilo je to nešto neobično, taman kao neka lavina. Isakove ruke taj put nisu bile slabe i umorne! Inger zastenja, glava joj pade nauznak i ona mu dršćući pruži talir.

I tada Isak nije bio baš glagoljiv, premda mu Inger nije smetala da iskaže što želi, on samo promumlja zadihano: "Batine su za tebe, drukčije te čovjek ne može držati na uzdi."

Ne bi ga nitko prepoznao. Da, dao je oduška ljutini koju je dugo svladavao!

Prođe jedan tužan dan i duga noć i još jedan dan. Isak je otišao nekamo i spavao vani, premda je na livadi ležalo suho sijeno koje je trebalo voziti u štagalj; Sivert je bio s ocem. Uz Inger je bila Leopoldine, bijahu i životinje, ali se ona osjećala samom, plakala je cijelo vrijeme i klimala glavom nad samom sobom: u tako poraznu izgubljenost utonula je još samo jednom u životu; morala se sjetiti dana kad je umorila svoje novorođenče.

Gdje bijahu Isak i sin mu? Oni nisu ljenčarili; ukrali su istina košnji dan i više, ali su za to vrijeme gradili čamac gore na jezeru. Doduše, jednostavan čamac bez osobitih ukrasa, ali čvrst i jedar, kao sve što bi gradili, pa su sad eto imali lađu i mogli su mrežom loviti ribu.

Kad se vratiše kući, ležalo je sijeno i dalje suho. Bili se poigrali s nebom, pouzdali se u nj, i još pri tom dobili, korist je bila na njihovoj strani. Sivert odjednom stade pokazivati i vikati: "Mati je kupila sijeno!" Otac pogleda niz livadu i reče: "Da." Isak je odmah opazio da je nestao dio sijena; sad je valjda Inger bila unutra zabavljena kućnim poslom. To je bilo sasvim naročito djelo, nakon što joj je jučer zaprijetio da će je istući i onako je pretresao. A sijeno je bilo teško i bujno, sigurno se dosta namučila i uz to je još morala pomusti krave i koze... "Hajde u kuću pa jedi!" reče Isak Sivertu.

“A ti nećeš?”

“Ja neću.”

Sivert je bio nekoliko trenutaka unutra, onda Inger poviri na vrata; zastade ponizno na pragu i reče: “A zar i ti ne bi ušao u kuću i štogod pojeo?”

Isak na to samo progundā i reče: “Hm.” Ali vidjeti Inger poniznu, to je u zadnje doba bio tako rijedak događaj, te se bio malko pokolebao u svojoj tvrdoglavosti.

“Da mi utakneš nekoliko zubaca u grablje, mogla bih i dalje grabljati”, reče ona. Upravljala je molbu gospodaru kuće, glavi svega, i bila mu je zahvalna što joj nije odgovorio podrugljivo i odbio je.

“Dosta si se nagrabljala i naspremala sijena”, reče on.

“Ne, nije još dosta.”

“Ja sad nemam vremena za popravljjanje grablji, vidiš, kiša će.”

I Isak ode na posao.

Nije htio da se ona muči; nekoliko trenutaka što bi ih potrošio na grablje vrijedilo bi mu desetorostruko da je i Inger došla na livadu. No, Inger ipak dođe s grabljama, onakvima kakve su bile, i počē grabljati sijeno da je bila milina. Sivert dotjera konja i kola, svi se napregoše što su još više mogli, znoj im je curio s lica, i sijeno je bilo spremljeno pred kišom. To je bilo djelo. I opet Isak utonu u misli; mislio je na nadnaravne sile koje ravnaju svakim našim pokretom, od krađe jednog talira do uvoza velikih plastova sijena pod krov. Osim toga je i čamac gore bio gotov; pola ljudskog vijeka mislio je o takvom čamcu, a sad ga eno gore na jezeru.

“Ah da, mili Bože!” uzdahnu on.

POGLAVLJE XV

TA je večer zapravo bila odlučujuća, prava skretnica; Inger, koja je dugo jurila izvan svojeg kolosijeka, bila je jednim jedincatim dohvatom podignuta sa zemlje i bačena na pravo mjesto. Nijedno od njih nije spominjalo ono što se dogodilo; Isaka je kasnije bilo stid zbog onog talira koji i nije bio bogzna što i koji je ipak dao, jer ga je Eleseusu želio od svega srca. I zar talir nije bio isto toliko Ingerin koliko i njegov? Nakon nekog vremena Isak je zapravo postao ponizan.

Bilo je svakojakih dana; Inger je, dakle, opet promijenila narav. Da, ona se opet promijenila, ostavljala se pomalo težnje za gospodstvom i sve više pretvarala u ozbiljnu prijaznu naseljeničku ženu. Što sve ne učine muške šake! Ali tako je moralo biti, jer se radilo o jakoj valjanoj ženskoj, kojoj je naudio dugi boravak u nečistom zraku – ona se namjerila na muškarca koji se čvrsto držao na nogama. Ni trena nije ostavio svog pravog mjesta na zemlji, svog zemljišta i polja. Njega nisu mogli odatle odgurnuti.

Bilo je svakojaka vremena; iduće godine je bila suša, i zbilja, umanjila je žetvu i slabila čovjeku volju. Žito na polju izgorje, ali krumpir – divni krumpir – nije sažegla, on je cvjetao, cvjetao. Livade polagano posivješe, ali krumpir je bujao. Nadnaravna neka moć je upravljala svime, ali livade počеше sivjeti.

I jednog dana evo ti Geisslera, prijašnjeg glavara Geisslera; i on napokon stiže. Lijepo je da nije umro, da se opet pojavio. Ali zašto je došao?

Ovaj put Geissler nije zbilja imao uza se nikakve velike prtljage i kojekakvih dokumenata o prodaji brda i drugo, nego je bio sasvim priprosto odjeven, brada i kosa mu posijedjeli a oko očiju mu crvenkasto. Nikoga nije doveo sa sobom tko bi mu nosio stvari, a nije imao ni putne naprtnjače, samo torbu i u njoj nekoliko spisa.

“Dobar dan!” reče Geissler.

“Dobar dan!” odvrata Isak i Inger. “Vi opet na putu?”

Geissler potvrdi.

“Hvala vam što ste me pohodili u Trondheimu!” pridoda Inger.

Isak potvrdi glavom i reče: “Da, oboje vam zahvaljujemo.”

Ali Geissler je imao običaj da ne pokazuje samo srce i dušu, pa odmah reče: “Ja ću preko brda u Švedsku.”

Premda je čeljad na naselju bila potištena zbog suše, Geisslerov ih je pohod ipak obradovao; pogostiše ga bogato; bilo im je vrlo drago da ga mogu srdačno dočekati, on im je toliko dobra učinio.

Geissler nije bio potišten; govorio je o svemu i svačemu, povirivao na polja i klimao glavom; držao se još uvijek uspravno i kao da uza se ima više stotina talira. Razbudi se i oživje kuća od njega; nije baš galamio, ali se bio živahno raspripovijedao.

“Divno mjesto ova Sellanraa!” reče. “I dolazi sve više ljudi ovamo, Isače, nabrojio sam pet naselja, a moguće ih ima i više?”

“Sedam ih je ukupno, dva se ne mogu vidjeti s puta.”

“Sedam naselja, recimo pedesetero čeljadi. Okolica će se malo-pomalo nagusto obraditi. Imate li već i pravo na školu i školsku zgradu?”

“Imamo.”

“Da, čuo sam. Škola će biti na Bredeovu zemljištu, jer je u sredini. Dakle, i Brede je naseljenik!” Geissler se podrugljivo nasmije. “Za tebe sam čuo, Isače, da si majstor. Drago mi je to. Sad imaš i strugaru?”

“Kakvu-takvu. Ali za me je dobra. A dosta sam debala ispilio i za one dolje.”

“E, mora se tako.”

“Bilo bi mi drago čuti što ćete vi reći, gospodine glavaru, budete li htjeli sa mnom otići dolje i pogledati pilanu.”

Geissler pristade i, kao da je kakav stručnjak, reče da će rado pogledati strugaru i sve potanko razgledati. “Ti si imao dvojicu dječaka, gdje ti je drugi?” zapita Geissler. “U gradu? U uredu? Hm! Ali ovaj ovdje je kršan momak! Kako ti je ime?”

“Sivert.”

“A onom drugom?”

“Eleseus.”

“I on je u inženjerskom uredu? Što uči tamo? To je samo gladovanje. Trebao je k meni doći”, reče Geissler.

“Da, da”, reče Isak da se pokaže uljudnim. Bilo mu je žao Geisslera. Dobričina Geissler nije izgledao kao netko tko bi sebi mogao priuštiti tuđu pomoć, možda mu je i samu bilo teško živjeti, eno kaput mu je na laktima gotovo poderan.

“Hoćete li možda suhe čarape?” upita Inger donijevši isprugane i tanke čarape iz doba svoga najvećeg gospodstva.

“Ne, hvala” odsiječe Geissler, premda mu je jamačno bilo mokro u cipelama. “Bolje bi mu bilo da je došao k meni”, reče za Eleseusa. “Imao bih puno posla za njega”, nadoda on izvukavši iz džepa malu srebrnu duhansku kutiju s kojom se počeo igrati. To je valjda bila jedina dragocjenost koja mu je još preostala.

Ali se nije mogao smiriti i dugo zaustaviti na jednoj stvari. Srebrnu kutiju turnu u džep i počeo opet o nečem novom. “Ali što je ono? Kako ti je siva ona livada. Najprije sam mislio da je na njoj sjena. Zašto da ovdje izgara zemljište? Hajde malo sa mnom, Siverte!”

I Geissler skoči naglo od postavljena stola, okrenu se na pragu, zahvali Inger na jelu i zamaknu. Sivert ode s njime.

Sidoše k rijeci. Geissler je cijelo vrijeme razgledavao naokolo mudrim pogledom; odjednom stade i reče: “Ovdje!” I onda objasni: “Zemljište vam nikako ne bi smjelo izgarati kad imate ovakav nepresušni potok iz kojeg možete odvoditi vodu. Sutra će se livada zazelenjeti.”

Začudeni Sivert samo promrsi: “Da.”

“Tu ćeš koso prema dolje prokopati plitak jarak, zemljište je ravno, a na utoku ćemo načiniti žlijeb. Imate pilanu pa ćete valjda imati i nekoliko dugih dasaka? Dobro! Donesi motiku i lopatu i započni ovdje kopati, eto mene odmah natrag da naznačim smjer.”

Otrča u kuću, pištalo mu je u cipelama, toliko je u njima bilo vode. Isaka nagovori da se prihvati žljebova; treba ih načiniti što više i postaviti ondje gdje se na tlu ne može iskopati jarak. Isak mu se pokušava usprotiviti jer da voda možda neće moći doprijeti sve do tamo, daleko je, a zemlja je suha pa će je upiti prije nego stigne do opaljenih mjesta. Geissler odvrati da će to, istina, potrajati koji trenutak, zemlja će isprva prilično srknuti, ali onda će voda ipak poteći dalje. “Sutra će se u ovo doba njive i livade opet zelenjeti!”

“Zbilja!” reče Isak i počeo iz sve snage prikivati žljebove.

Geissler se vrati Sivertu. "Dobro je", reče, "kopaj samo dalje, ja sam odmah vidio da si ti kršan momak! Drži se smjera koji označuju ovi kolci. Namjeriš li se na veće kamenje ili stijenu, zaobiđi ih, ali ostani na istoj visini. Razumiješ li, na istoj visini."

Opet k Isaku: "Sad si zgotovio jedan žlijeb, a treba ih šest. Hitro, Isače, sutra će biti sve zeleno i žetva ti je spašena!" Geissler sjede na brežuljak, spusti obje ruke na koljena i bijaše zanesen; brbljao je, misli bi mu samo sijevale. "Imaš li smole, imaš li kučine? Izvrsno, svega imaš." Jer, u početku će žljebovi propuštati, ali onda će se stegnuti i postati nepropusni poput boce. Što kažeš, smole i kučine ti je preostalo kad si gradio čamac; gdje ti je čamac? Gore na jezeru? I to ćemo pogledati."

Da, Geissler je puno obećavao. Bio je to nespokojan čovjek i još nemirniji nego prije, htio je, tako reći, sve obavljati u trku. A poslije bi išlo poput oluje. Ne može se reći da on nije razložit. Naravno da naginje pretjerivanju; njiva i livada ne mogu se zazelenjeti u jednoj noći; ali Geissler bi brzo prosuđivao i zaključivao; i bude li spašena žetva na Sellanrai, bit će to doista zasluga ovoga neobičnog čovjeka.

"Koliko si već načinio žljebova? To nije dosta. Što više bude drvenih žljebova, to će bolje teći voda. Ako načiniš deset-dvanaest žljebova dugih po deset lakata, bit ćeš poslije bez brige. Što kažeš, imaš dasaka po dvanaest lakata? Onda ih uzmi, isplatit će ti se do jeseni."

Ali poslije Geissler opet nije imao mira nego se pokupio s brežuljka i ponovno potrčao Sivertu. "Izvrsno, Siverte, junačino, tako je dobro, tvoj otac sastavlja i prikiva žljebove, imat ćemo ih više nego što sam prvotno računao. Hajde sad pa ih donesi, da započnemo!"

Cijelo popodne bila je velika hajka, to je bio najluđi posao u kome je Sivert ikad sudjelovao, posve mu nepoznata brzina u radu, nisu sebi priuštiti ni toliko da odu na ručak. Ali zato je sada tekla voda! Tu i tamo morali su dublje iskopati, tu i tamo podići ili spustiti žlijeb, ali voda je tekla! Do u kasno uvečer obilazila su sva trojica naokolo, popravljali i usavršavali svoje djelo i ozbiljno se njime zabavili; a kad voda počne rominjati po rasušenim mjestima, radosno zakucaše ljudska srca na naselju. "Zaboravio sam sat, koliko je sati?" upita Geissler. "Da, sutra u ovo doba bit će sve zeleno!" reče on.

I noću je Sivert ustajao da provjeri vodovod. Susrete i oca koji je također zbog toga bio ustao. Ej, Bože, kolike li uznemirenosti i kolikog li događaja u divljini!

Ali sutradan je Geissler dugo spavao i bio vrlo mlitav; izdala ga jučerašnja žestina. Nije mu se nimalo mililo da razgleda čamac gore na jezeru, i samo iz stida ode barem do pilane. Pa ni za sam se vodovod više nije zanimao toliko. Opazivši da se ni oranica ni livada nisu preko noći zazelenjele, izgubi hrabrost; nije mislio na to da voda i dalje teče i sve se više širi. Ali ipak se donekle svlada i reče: "Moguće ćeš istom sutra vidjeti uspjeh, ali se ne smiješ pokolebati."

Pred večer evo ti Bredea Olsena, dovukao se. Donio neko kamenje da ga pokaže Geissleru. "Po mojem mišljenju vrlo je neobično", reče on, "koliko ja mogu prosuditi."

Ali Geissler ne htjede ni pogledati njegova kamenja. "Tako ti vodiš svoje gospodarstvo vrzmajući se naokolo u potrazi za blagom?" upita ga podrugljivo.

Ali Brede više nije htio dopustiti da njegov prijašnji glavar s njime ovako razgovara, pa mu stade pošteno odvrćati govoreći mu ti: "Ako misliš da me brine to što govoriš..."

"Ni danas ne radiš ništa pametno, baviš se glupostima", reče mu Geissler.

"A ti?" odvrati Brede. "Što si učinio u sve ovo vrijeme? Kupio si gore brdo koje ne vrijedi ništa i samo badava leži. He-he!"

"Kupi se odatle da te ne vidim!" reče Geissler. I Brede se pokupi, dignu vreću na ramena i, ne rekavši nijedne riječi, okrenu u svoje gnijezdo.

Geissler opet sjede; prekopavao je po nekim papirima i razmišljao. Činilo se da je naišao napravi trag, pa je sad htio vidjeti što je s njegovim bakrenim brdom, s ugovorom, s analizama: bio je to bakar, čisti bakar, i valjalo je nešto započeti, a ne pustiti da tako i dalje stoji.

“Ja sam zapravo došao ovamo urediti tu stvar”, reče on Isaku. “Kanim dovesti ovamo mnogo ljudi i gore u brdu započeti veliki posao. Što ti veliš na to?”

Isaku ga opet bilo žao, zato mu se nije usprotivio nijednom riječi.

“To je i za tebe važno”, nastavi Geissler. “Doći će mnogo ljudi ovamo i bit će mnogo trke i graje i uznemiravanja, ja ne znam kako će ti se to svidjeti. Ali, s druge strane, bit će života i prometa u kraju i moći ćeš uvelike prodavati proizvode svoga mljekarstva. I to pošto god budeš htio.”

“Da”, reče Isak.

“A da i ne govorim o tom koliko ćeš dobiti na postotak od onog što se izvuče iz brda. Bit će novaca kao pljeve, Isače.”

Isak odvrati: “Ja sam ionako previše dobio od vas...”

Sutradan Geissler ode s naselja i uputi se dalje prema istoku u Švedsku. Kad se Isak ponudi da će ga pratiti, odbi on kratko: “Ne treba, hvala.” Isaka je gotovo zaboljelo videći ga kako ode sirotan i sâm. Inger mu je bila spremila krasnu popudbinu, ispekla mu je bila, štoviše, i kolača, ali to nije bilo dosta, za tako dalek put trebao je ponijeti i skorupa u boci i jaja; ali on odbi njezin poklon. Inger je bila upravo razočarana.

Geissleru je zacijelo bilo mučno otići sa Sellanrae a da nije, kao obično, platio boravak, stoga udesi kao da je platio, kao da je doista ostavio dosta novaca, rekavši maloju Leopoldine: “I tebi treba još štogod dati. Evo, uzmi!” I dade joj kutiju, srebrnu kutiju! “Možeš je oprati i u njoj čuvati igle. Uostalom, nije baš najzgodnija za to, samo da mi je brže kući pa bih ti donio štogod drugo, imam ja raznih stvari...”

Ali vodovod je ostao i nakon Geisslerova pohoda, i voda je tekla danju i noću, tjedan za tjednom, i polje se zazelenjelo, krumpiri procvali, žitu potjeraše vlati...

Naseljenici dolažahu odozdo izdaleka jedan za drugim da vide to čudesno djelo. Dođe i Axel Ström, vlasnik Maanelanda, koji je bio neoženjen i nikog svog nije imao da mu pomaže u poslu; sve je sâm obavljao – da, i on je stigao. Bio je ovaj put nešto bolje volje i rekao kako su mu za ovo ljeto obećali djevojku koja će mu pomagati, sad se oslobodio nevolje! Nije spominjao djevojčina imena, a Isak ga nije pitao; ali to je bila Bredeova Barbro koju su mu obećali; bilo je dovoljno da plati brzojav u Bergen. I Axel dade novac za brzojav, premda je u stvari bio štedljiv, pa i škrtac pomalo.

Vodovod je danas domamio ovamo Axela koji ga je razgledao od početka do kraja i vrlo se zanimao za njega. Na njegovu zemljištu nije bilo neke veće tekućice, ali bio je potočić, nije, doduše, imao dasaka za žljebove, ali se voda može dovesti i jarkom iskopanim u zemlji. Nije previše loše na njegovu zemljištu koje leži dolje niže, ali ako suša potraje, morat će i on natapati. Kad je vidio sve zbog čega je došao, pozdravi se. Isak i žena pozvaše ga da uđe na trenutak u kuću, ali on im reče da nema vremena, morat će još večeras početi kopati jarak; i ode.

To nije bio Brede!

Da, sad je Brede imao zašto tumarati barama, mogao je brbljati o vodovodu i čudesnom djelu na Sellanrai! “Nije dobro kad je čovjek odviše marljiv”, govorio je on. “Gledajte, Isak je toliko dugo kopao jarke za isušivanje da je na kraju morao natapati.”

Isak je bio strpljiv, ali se često želio osloboditi ovoga čovjeka, ovoga brbljavca u susjedstvu Sellanrae. Brede je morao držati u redu telegrafski vod jer je za to bio po svim propisima namješten. Ali telegrafska ga je vlast morala više puta opominjati zbog nemara, i

sada su Isaku ponovno ponudili ovu službu. Ne, Brede se nije zanimao za telegraf nego za rude u brdima; to mu je bila sad prava bolest, fiksna ideja.

Često bi tako sada banuo na Sellanrau i pravio se kao da je našao blago. Klimnuo bi i rekao: "Zasad neću kazati ništa više, ali moram priznati da sam našao nešto sasvim naročito." Trošio je vrijeme i snagu ni na što, upravo ni na što. Kad bi se uvečer umoran vratio kući, bacio bi na zemlju kakvu malu vreću punu kamenja, dahtao i otpuhivao poslije ovolika dnevnog posla, uvjeren da se nitko tako teško ne brine za svoj život kao on. Zasadio bi nekoliko krumpira u kiselu baru, pokosio ono malo trave što bi mu sama od sebe narasla oko kuće, to mu je bio sav težački posao. Zabludio je na stranputicu, morao je zlo svršiti. Sad mu se i tresetni krov raspadao, kuhinjske stube sagnjile su od kapi s krova, jedan mali brus ležao je srušen na tlu i kola neprestano bila pod vedrim nebom.

No, Bredeu je bilo dobro jer se nije žalostio zbog takvih sitnica. Kad bi djeca igrajući se valjala brus, otac je bio dobroćudan i blag pa bi im ga i sam kadšto pomogao valjati. Lakoumnik i lijenčina bez ozbiljnosti, ali kojemu ipak nije bilo teško živjeti, slabić što se ni za što nije osjećao odgovornim, ali je nekako nalazio način da preživi, pa kako mu drago; on i čeljad mu pojeli bi ono što bi se našlo, ta živjeli su svi zajedno. Ali, naravno, trgovac nije mogao Bredea i njegovu obitelj uzdržavati za sve vijeke, to je on već više puta rekao, a sad i oštro kazao. Brede je to i sam uviđao pa obeća da će trošak namiriti; prodat će imanje, možda će time puno zaraditi pa će onda isplatiti trgovca.

Pa ako i izgubi, Brede će prodati imanje, što će mu? On je čeznuo za mjestancem, za lakim životom, ogovaranjem i trgovinicom – za tim je on čeznuo umjesto da ovdje mirno radi i stvara i zaboravi veliki svijet. Ali kako bi on zaboravio Božić i božićno drvce, pa državni blagdan sedamnaesti svibnja ili licitacije u dobrotvorne svrhe u općini! Njemu je bilo draže nego išta ćeretati s ljudima; doznati novosti, ali s kim bi mogao razgovarati ovdje na barama? Inger sa Sellanrae jedno se vrijeme činila zgodnom za to, ali sad se promijenila, postala mučaljiva. Uostalom, ona je bila u zatvoru, a on je javni službenik pa mu to ne priliči.

Ne, on se sâm upropastio ostavivši mjesto. Sad je ljubomorno gledao kako glavar ima drugog pandura a doktor drugog kočijaša; on je otišao od ljudi koji su ga trebali, a sad kad ga nije bilo, mogli su i bez njega. Ali kakav je to sad pandur i kakav kočijaš! Zapravo bi njega – Bredea – morali odvesti na kolima dolje u selo!

A onda i ta Barbro, zašto ju je pokušavao dovesti na Sellanrau? To se on bio odlučio poslije dugog dogovaranja sa ženom. Kad bi sve išlo kako treba, djevojci bi mogla biti osigurana budućnost, a možda i cijeloj Bredeovoj obitelji. Biti gazdarica u dvojice neženja u Bergenu nije bila mala stvar, ali sâm Bog zna što bi na kraju Barbro od tog imala? Barbro je ljepušna i možda je ovdje zgodnija prilika za njezinu sreću. Na Sellanrai su dva sina.

Kad je Brede vidio da od tog posla neće biti ništa, izmisli drugi. Zapravo i nije vrijedilo truda biti u rodu s Inger, negdašnjom robijašicom, ima i drugih momaka osim one dvojice na Sellanrai! Eno Axela Ströma. On ima zemljište i kolibu, čovjek radi i štedi i namiče pomalo stoku i drugo imuć, a nema žene niti ikakve najmenice. "Ja ti velim, dobiješ li Barbro, imat ćeš svake pomoći koje ti god treba!" reče on Axelu. "Evo, možeš vidjeti i njezinu fotografiju", doda on.

Za nekoliko tjedana Barbro stiže. Axel je bio usred kosidbe, morao je noću kositi, a danju prevrtati, i sve to sâm samcat; ali sad je stigla Barbro. Kao da ju je sama providnost poslala. Pokaza se da ona zna i raditi; čistila je posuđe, prala odjeću i kuhala, muzla krave i pomagala na livadi grabljati sijeno, da, radila je s njim oko sijena i unosila ga unutra, ni to nije manjkalo. Axel odluči da će joj dati dobru plaću, isplatit će mu se.

Ovdje ona nije bila samo fotografija fine dame. Barbro je bila visoka i vitka, glas joj je bio malko promukao, pokazivala je zrelost i iskustvo u mnogo čemu i nije bila priprosta djevojka koja je nedavno krizmana. Axel nije mogao shvatiti zašto je tako mršava i slaba. "Zapravo bih te trebao poznati po izgledu, ali ne naličiš nimalo na svoju sliku."

"To je od puta", odvrati ona. "Da, i od gradskog zraka."

Ne potraja dugo, ona se opet zaobli i poljepša, i govoraše: "Vjeruj mi, put i gradski zrak čovjeka pošteno oslabe!" Ona je smjerala na napasti u Bergenu – čovjek se tamo mora čuvati!

Ali dok su tako razgovarali, reče Axelu da se pretplati na novine, na jedne bergenske novine, ona bi rado uvijek znala što se događa u svijetu. Sad se naviknula na čitanje, kazalište, glazbu, a ovdje je vrlo pusto, reče ona.

Axel Ström je imao sreću s ovom svojom ljetošnjom najmenicom, zato se pretplati na novine, a trpio je i Bredeovu obitelj koja je češće dolazila na njegovo naselje i jela i pila. Htio je da mu najmenica bude sretna i zadovoljna. Ništa nije bilo ugodnije nego kad bi Barbro nedjeljom navečer svirala gitaru i pjevala uz nju malko promuklim glasom; Axel je bio raznježen slušajući ove lijepe, nepoznate pjesme, a još više zato što je netko doista uza nj na naselju i pjeva.

Tijekom ljeta upoznao je, doduše, Barbro i s drugih strana, ali je uglavnom ipak bio zadovoljan. Bila je malko i čudljiva i znala bi hitro odgovoriti, malko i prehitro. One subote kad je Axel morao na svaki način otići trgovcu, trebala je Barbro čuvati kuću i stoku i nije smjela sve ostaviti na cjedilu. Uzrok je tomu bila mala prepirka. I kamo je mogla otići? Jedino kući, na Breidablik, ali svejedno... Kad se Axel noću vratio kući, Barbro ne bijaše tamo; on nahrani marvu, nešto pojede i ode spavati. Pred jutro pojavi se Barbro. "Htjela sam opet malko vidjeti kako je čovjeku pri duši u kući s podom od dasaka", reče ona podrugljivo. Na to Axel dakako nije mogao ništa odgovoriti jer je živio u običnoj kolibi, nad glavom mu krov od treseta, pod nogama nabijena ilovača; ipak odvrati da on ima i dasaka i da će po svoj prilici imati jednom i on kuću s drvenim podom! Nato ona kao da ustuknu; ne, Barbro nije bila gora, i premda je bila nedjelja, ode žurno u šumu, donese grančice borovice i poljepša glineni pod.

Ali jer je ona bila tako osobito i iskreno dobra, izvuče i Axel lijepi rubac koji je bio sinoć za nju kupio; zapravo ga je bio nakanio sakriti i za njega od Barbro štogod osobito izmamiti. Ali njoj se rubac svidje, odmah ga metnu na glavu, pa i upita ga, zar joj ne pristaje dobro. Naravno, vrlo dobro, ali neka metne na glavu i sâm njegov telećak, i on bi joj dobro pristajao. Ona se nasmije i hoteći također biti ljubazna, reče: "Meni je draže ići u ovom rupcu u crkvu i na pričest nego u šeširu. U Bergenu mi svi nosimo šešire, da, osim sluškinja koje dolaze sa sela."

Opet veliko prijateljstvo!

I kad Axel izvadi novine koje su mu dali na pošti, Barbro sjede i čitaše najnovije vijesti iz svijeta; o provali u draguljarnicu u Obalskoj ulici, o tučnjavi između Cigana, o dječjoj lešini nađenoj u gradskom zaljevu, umotanoj u staru, poprijeko odrezanu košulju. "Tko je to tamo mogao baciti dijete?" pitala je Barbro. Po staroj navadi pročita još i cijene na tržištu.

I ljeto je prolazilo.

POGLAVLJE XVI

NA Sellanrai su se dogodile veće promjene.

Da, zapravo nisi mogao prepoznati ništa što bi bilo iz prvog vremena! Ovdje je sad bilo raznih zgrada, strugara i vodenica, livade se pretvorile u obrađenu zemlju. I bit će još više svega. Ali Inger je možda bila nešto najneobičnije, sasvim drugačija i vrlo valjana.

Kriza od prošlog ljeta nije ju dakako mogla odjednom izliječiti njezine lakoumnosti, s početka se više puta vraćala na staro, ulovila se više puta kako bi htjela pripovijedati o zavodu i trondheimskoj stolnoj crkvi. Ah, sitne nedužne stvari! Skide prsten s prsta i produlji one svoje slobodne kratke suknje. Postade zamišljena, sve je tiše bilo na naselju, pohoda sve manje, tuđe djevojke i žene iz doline dolažahu sve rjeđe jer ih ona više nije dočekivala kao nekada. Nitko ne može živjeti daleko od ruku i neprestano se šaliti, radost nije igračka.

Gore u pustoši svako godišnje doba ima svoja čudesa, ali su stalni i nepromjenjivi oni tamni, neizmjerni glasi neba i zemlje, ona tamnoća šume, ona prijaznost stabala, to da si uvijek okružen sa svih strana. Sve je teško i blago u isti mah, svaka je misao ovdje moguća. Sjeverno od Sellanrae sasvim je mali ribnjak, prava lokva, ne dublja od kakva akvarija. U vodi se praćakaju sitne ribe koje nikad ne narastu; one žive i ginu i ništa nikom ne koriste, ama ništa, mili Bože! Jedne večeri Inger je stajala pokraj ribnjaka hoteći čuti kravlja zvona. Ništa nije čula, sve je naokolo bilo mrtvački tiho, ali odjedanput ona začu pjev iz akvarija. Vrlo tih i gotovo ga nije niti čula, kao da zamire. To je bila pjesma sitnih riba.

Sellanraa je bila na takvu mjestu da su naseljenici svake jeseni i proljeća mogli vidjeti divlje guske što lete preko brda, i čuti gore u zraku njihovo dozivanje i mamljenje, nalik na buncanje. Kao da je svijet utihnuo dok jato ne bi proletjelo. Zar i ljude u te trenutke ne bi spopadala neka slabost? Opet bi nastavljali svoj posao, ali prije toga bi duboko uzdahnuli, dotaknuo ih se dah s drugog svijeta.

Velika su ih čudesa okruživala u svako doba. Zimi zvijezde i sjeverne zore, plameni svod, požar gore u Boga. Kadikad, premda ne često, ne i uobičajeno, ipak bi kadikad čuli i gromove. To je bivalo ponajviše u jesen, i oko ljudi i životinja odjednom bi postalo tamno i svečano. Životinje, koje bi pasle na livadi u blizini, skupile bi se ugusto i tako stajale jedna uz drugu. Što su slušale? Jesu li čekale svršetak? I na što čekaju ljudi u divljini kad u grmljavini stoje spuštene glave?

Proljeće – da, ona brzina, raskalašenost i zanos; ali jesen! Ona bi na ljude drukčije djelovala. Onda se oni često u tami boje i uteku večernjim molitvama, vidovati su i čuju proročanstva. Iziđu kojeg jesenjeg dana van za kakvim poslom, muškarci možda da donesu drva, žene da dotjeraju stoku koja sad kao pomamna traži gljive – i vraćaju se sa srcem punim tajanstva. Jesu li možda nepažnjom stali na mrava i zgazili mu na putu stražnji dio tijela te mu se prednji više ne može spasiti? Ili su se možda odveć približili bijeloj jarebici pa im je ženka zapiskutavši poletjela u lice? I veliki vrganji nisu bez vlastitosti. Čovjek se ukoči i poblijedi ako ih samo pogleda. Vrganj ne cvjeta i ne miče se s mjesta, ali je nešto

silno u njemu, to je neko čudovište, nalik na gola pluća koja bez tijela oko sebe žive svojim zasebnim životom.

Inger se naposljetku sasvim rastuži, pustoš je tištala, postade pobožna. Zar je tomu mogla umaknuti? Nitko tomu ne umakne u pustoši, u kojoj se ne živi samo za zemlju i za svijet nego su ljudi pobožni, boje se Boga i vrlo su praznovjerni. Inger je mislila da ona ima više razloga od drugih očekivati kaznu s neba, ta će je već stići, ona je znala da Bog uvečer prolazi cijelom pustoši i bajoslovno dobro vidi, on će je već pronaći. U njezinu svagdanjem životu nije bilo mnogo stvari koje bi ona mogla promijeniti. Da, mogla je sakriti zlatni prsten na dno škrinje i pisati Eleseusu da se i on obrati; ali osim toga nije joj preostalo ništa drugo osim da što više radi i da se ne štedi. Da, još jedno je ipak mogla činiti! Odijevati se čedno i samo nedjeljom svezati oko vrata usku vrpca od plave svile da bude neka razlika između blagdana i radnog dana. Ovo lažno i nepotrebno siromaštvo bilo je znak neke filozofije, poniženja same sebe, stoicizma. Ta plava vrpca bila je iznošena, skinuta s nekakve kape koja je postala premalena djevojčici, poblijedjela mjestimice i, točnije rečeno, malko nečista – sad ju je upotrebljavala Inger kao nedjeljni nakit. Dakako, ona je pretjerivala i uvodila siromaštvo u kuću, pokazivala neistinito siromaštvo – zar ne bi njezina zasluga bila veća da je bila prisiljena nositi tako skroman nakit? Pustite je na miru, ona ima na to pravo!

Ona je pretjerivala i radila više nego je morala. Bile su dvije muške glave na naselju, ali je Inger pazila kad će otići da može piliti drva; čemu joj ta muka i kazna? Ona je bila sasvim neznatno, posve sitno stvorenje, njezine su sposobnosti bile obične, njezina smrt ili njezin život ne bi se nigdje osjetili na zemlji osim ovdje na osami. Ovdje je ona bila skoro velika, i svakako najveća, i mislila je da je jamačno vrijedna cijele ove kazne koju je na sebi iskušavala.

Muž bi joj govorio: "Ja i Sivert smo o tom razgovarali, ne želimo ni čuti da ti piliš drva i da se prenaprežeš."

"Ja to činim zbog svoje savjesti", odgovorila bi Inger.

Zbog savjesti? To je opet Isaka navodilo na razmišljanje; on je sad bio postar čovjek, spor u mišljenju, ali odlučan kad bi na kraju izrekao svoju misao. Savjest je svakako nešto jako kad se Inger mogla toliko promijeniti. No, bilo kako bilo, njezino je obraćanje djelovalo i na njega, zarazilo ga, i on je stao mozgati o svemu i postao krotak. Bila je vrlo jaka, gotovo nesvladiva zima; Isak je volio biti sam, skrivati se. Kako bi čuvao vlastitu šumu, kupio je još dobre šume od države na švedskoj granici – ali kad bi sjekao ova stabla, ne bi htio da mu itko pomaže, htio je biti sam, Sivertu bi zapovjedio da ostane kod kuće i pazi da mu se mati previše ne napreže.

Za kratkih zimskih dana išao bi, dakle, Isak, dok bi još jutrom bilo tamno, u šumu i vraćao se kući istom kad bi se smrknulo. Ne bi svagda sjali mjesec i zvijezde, kadikad bi mu vlastite jutarnje stope u snijegu opet zasuo snijeg, pa bi se vrlo teško snalazio. I jedne večeri mu se dogodi nešto osobito.

Prešao je već veliki komad puta i gledao kako u mjesečevoj svjetlosti leži gore na obronku Sellanraa; bila je lijepo i dobro sagrađena, ali sitna, skoro kao kakav podzemni dvorac, jer je bila duboko u snijegu. Ali sad je opet imao drva za građu, pa će se Inger i djeca čuditi što će mu ta građa, na kakvu on to nadzemaljsku zgradu misli. Sjede u snijeg i htjede malo otpočiniti da ne dođe kući posve obnemogao.

Naokolo je sve tiho, i Isak Bogu zahvaljuje za ovu tišinu i za svoju vlastitu zamišljenost, ona je samo dobro! Isak je naseljenik, pa on gleda prema svojem zemljištu, gdje bi morao iskrčiti još više oranica. Razbija u mislima veliko kamenje, on ima neobičan dar da isuši tlo. I zna, tamo na njegovu zemljištu postoji duboka močvara puna ruda, metalna kora leži na svakoj lokvi, sad će je početi isušivati. Očima dijeli zemljište na četverokute, on zna što

smije i namjerava s tim četverokutima, hoće da se zazelene i budu plodni. Da, obrađeno polje nešto je vrlo dobro, to je za njega kao da gleda red i pravednost i uživa u njima!...

Ustade i više se ne mogaše snaći. Hm! Što se dogodilo? Ništa, samo što je malko otpočnuo. Ali sad stoji pred njim nekakvo biće, duh, siva svila – ne, nije ništa. Bude mu čudno pri duši, koraknu kratkim nesigurnim korakom naprijed i nastavi ravno prema jednom pogledu, velikom pogledu, očima, u isti mah stadoše u blizini šumjeti i šaputati jasike. Svatko zna da jasika ima bestidan, neugodan način šumorenja, Isak nesumnjivo nikada do sada nije čuo neprijatnijeg šuma, i osjećaše kako mu jeza prolazi kostima. On zamahnu rukom preda se, ali to je svakako bio najnemoćniji pokret ove ruke dosad.

Ali što je to, dakle, bilo pred njim i je li imalo kakav lik ili nije? Isak je cijeloga svojeg života vjerovao da postoji neka nadnaravna moć, jedanput ju je i vidio, ali to što sad gleda ne naliči na Boga. Ima li možda Duh Sveti takvu priliku? Ali zašto je onda stao ovdje – usred polja dva oka, pogled i više ništa? Ako ga je možda došao odnijeti, odnijeti njegovu dušu, neka nosi, jednom i to mora biti, pa će biti spašen i doći u nebo.

Isak je bio radoznao što će biti, trnci ga prolazili, iz prikaze je izbijala hladnoća i studen, to je zacijelo vrag. Ovdje je Isak stupio, tako rekavši, na poznato mu tlo, to bi mogao biti vrag, sve je moguće; ali što će on ovdje? U čemu je sad zatekao Isaka? U mislima kako će krčiti pustoš, ali nije moguće da bi ga to moglo rasrditi. Za drugi kakav grijeh koji bi počinio, Isak nije znao, on se samo vraćao kući iz šume, umorni i gladni radnik, htio je na Sellanrau, sve u najboljoj namjeri...

Opet napravi kraći korak i ustuknu isto toliko unatrag. Kako prikaza nije htjela uzmaknuti, Isak je po svoj prilici nabrao čelo, kao da više u to posve ne vjeruje. Ako je vrag, pa neka je, on nema najviše moći. Luther ga je jedanput skoro ubio, a bilo ih je mnogo koji su ga poplašili prekrživši se i zazvavši ime Kristovo. Isak nije baš izazivao opasnosti da onda sjedne i zasmije se, ali se svakako okanio misli koja mu je najprije pala na pamet, o smrti i vječnom blaženstvu, i sad koraknu opet dva koraka prema prikazi, prekriži se i viknu: "U ime Isusovo!"

Hm! Kad je čuo vlastiti glas, bilo mu je kao da je odjednom došao k sebi, i on ugleda Sellanrau na obronku. Jasike su umukle, oba oka nestala iz zraka.

Više nije oklijevaao na putu i nije izazivao opasnosti. Kad je stao na vlastiti prag, nakašlja se duboko, bilo mu je sad lako, i uđe uspravno u sobu, kao muško, kao pravi junak.

Inger se zabezeknu i poče ga pitati zašto je tako blijed kao krpa.

On ne sakri da je susreo vraga.

"Gdje?" upita ona.

"Tamo gore. Baš nasuprot nama."

Inger ne pokaza nikakve zavisti. Da, nije ga baš pohvalila zbog toga, ali na njenom licu nije bilo ništa što bi smjeralo na zlu riječ ili ruženje. Duša joj se zadnjih dana bila nešto razvedrila, i ona je bila prijaznija. No, bilo kako bilo, ona upita:

"Je li to zbilja bio vrag?"

Isak potvrdi i reče, koliko je vidio, to je bio glavom Nečastivi.

"Kako si mu umaknuo?"

"Udario sam na njega u ime Isusovo", odvrati Isak.

Inger je svladana mahala glavom amo-tamo, i potraj a nekoliko trenutaka prije no što je pošla donijeti jelo.

"Svakako ne smiješ od sada ići sasvim sam u šumu", reče mu ona.

Ona se pokazala zabrinutom za njega i to je njemu godilo. Pričinjao se da je i dalje srčan i da mu nimalo nije stalo do tog da ga tko prati u šumu, ali se samo tako pričinjao kako

Inger ne bi zastrašio više nego treba tim neugodnim događajem. Ta on je muž i glava kuće, zaštitnik sviju.

Inger je vidjela što je, pa reče: "Da, da, ti me ne želiš preplašiti, ali Sivert mora s tobom."

Isak se samo prijezirno smiješio.

"Mogao bi se u šumi razboljeti, a meni se čini da u zadnje doba nisi posve zdrav."

Isak se opet prijezirno osmjehnuo. Bolestan? Izmučen i umoran, da; ali bolestan! Neka ga Inger ne ismijava, on jest i bit će zdrav, jede, spava, radi, on je na neki način neizlječivo zdrav! Jedanput se stablo padajući srušilo na njega i odbilo mu uho, ali je on uho podignuo i dan i noć ga čuvao kapom na njegovu mjestu, sve dok nije priraslo. Unutrašnje sitnije bolesti liječio bi slatkim korijenjem u vrućem mlijeku, pa bi se uznojio; ljekovitim korijenjem što ga je mogao kupiti u trgovca, iskušanim sredstvom, terijakom, kako su ga zvali stari. Kad bi posjekao ruku, pustio bi niz ranu vlastitu vodu i posolio je; za nekoliko bi dana bila cijela. Liječnik još nikad nije bio na Sellanrai.

Ne, Isak nije bolestan. Tako zdrav čovjek smije se susresti i s vragom. Isak ne samo da nije osjetio nikakvih posljedica ove opasne pustolovine, nego je, štoviše, bio kao ojačan. Kad se zima približavala kraju i proljeće više nije bilo cijelu vječnost daleko, muž i glava kuće počeo se malo-pomalo osjećati junakom: on se razumije u te poslove, valja se samo držati njegovih uputa; za nevolju znao bi ga i istjerivati!

Gledano u cjelini, dani su bivali duži i svjetliji, prošao je Uskrs, posječena su stabla dovezli kući, sve se sjalo, ljudi odahnuše nakon pretrpljene zime.

Inger se opet prva oporavila, već je dugo dobre volje. Kako to? Ho-ho, i za to ima dobrih razloga, ona je opet trudna, opet će roditi dijete. Sve se ispravljalo u njezinu životu, ništa nije izdalo. Ali to je bilo najveće milosrđe nakon svega što je zgriješila, imala je sreću, sreća je pratila! Isak je to uistinu i sam opazio jednog dana pa je upita: "Meni se čini da će opet nešto biti, kako to?"

"Da, hvala Bogu, bit će nešto!" odvrati ona.

Oboje su bili jednako iznenađeni. Naravno, Inger nije bila prestara; Isaku se nije činila prestarom, ali ipak, opet dijete... da, da... Mala Leopoldine bila je već više puta u godini u školi na Breidabliku, više nisu imali male djece u kući, osim toga Leopoldine je već porasla.

Nekoliko dana prođe, no prve subote spremi se Isak ozbiljno na put u selo, i doći će tek u ponedjeljak ujutro. Nije kazivao što je naumio, ali gledaj, evo ga vodi sluškinju. Ime joj Jensine.

"Tebi nije sve kako treba u glavi", reče Inger, "ja ne trebam sluškinje."

Isak odvrati da ona sad treba sluškinju, nego što.

Isak, čovjek dobra srca, svakako se bio lijepo tomu domislio, i Inger je bila vrlo poštđena i raznježena; djevojka je kovačeva kćerka; ostat će isprva samo preko ljeta, kasnije će vidjeti.

"I osim toga sam", reče Isak, "telegrafirao Eleseusu."

Inger se trgnu. Telegrafirao? Zar će je Isak upravo uništiti svojom dobrotom? Živa je istina, nju je već boljelo što Eleseus živi u gradu, u bezbožnom gradu! Ona mu je pisala o dragom Bogu i uz to objasnila kako otac malo-pomalo stari, a gospodarstvo se povećava, mali Sivert ne može stići na sve, osim toga će kad-tad naslijediti ujaka Siverta – i jednom mu je za svaki slučaj poslala i za putni trošak. Ali Eleseus je bio sad gradski čovjek i nije težio za seljačkim životom, odgovori joj, što bi on otprilike radio kod kuće? Zar da radi u polju i pusti sve svoje znanje i učenost? "I doista ja nemam za to nikakve volje", pisao je. "I ako mi pošalješ opet malko tkanine za rublje, neću se trebati zaduživati." Naravno, mati mu je slala tkaninu; ali kad se obratila i postala pobožnom, kao da joj je koprena pala s očiju, dosjetila se da Eleseus prodaje tkaninu i novac za drugo troši.

Tomu se dosjetio i otac. Nije spomenuo nikad o tom ni jedne jedine riječi znajući da mati Eleseusa voli kao oko u glavi, da zbog njega plače i maše glavom; ipak je iščezavao komad za komadom sukna s dvije prave strane; Isaku je bilo posve jasno da nijedan čovjek na svijetu ne bi mogao poderati toliko rublja. Kad je, dakle, o svemu razmislio, morao se kao muž i glava kuće opet umiješati. Poslati takav telegram putem trgovčevih ruku bilo je nerazmjerno skupo, ali prvo, telegram će jamačno silno djelovati na sina, drugo, Isak se neobično radovao što će to na povratku moći kazati Inger. Vraćajući se kući nosio je, štoviše, i kovčeg nove sluškinje na leđima i osjećao se isto onako ponosno i tajanstveno kao onog dana kad je Inger donosio zlatni prsten...

Opet nešto divno! Inger nije sama znala što bi sad radila korisno i pametno. Kao nekada, govorila bi sad svomu mužu: "Koliko si ti kadar raditi!" I drugi put: "Ti ćeš crknuti od posla." I onda opet: "Sad hajde unutra i jedi, ispekla sam ti kolača!" Da bi ga razveselila, upita ga: "Baš bih rado znala što kaniš s ovim gredama, što ćeš opet graditi?"

"Ne znam još točno", odgovori Isak praveći se važnim.

Opet je bilo kao nekada. I nakon što se rodilo dijete – velika i kršna djevojčica – Isak bi morao biti kamen ili pas kad ne bi zahvaljivao Bogu. Ali što je nakanio graditi? Eto nečega za Oline kako bi mogla o tom brbljati: dograda na kuću, još jedna soba. Obitelj na Sellanrai sad je bila vrlo velika: imali su najmenicu, nadali se Eleseusu, a prispjela je i djevojčica – prinovala u obitelji. Da, stara se kuća morala prometnuti u spavaonicu, drukčije nije moglo biti.

I naravno, Isak je to morao jednog dana ispričati Inger, ona je bila toliko radoznala; premda joj je Sivert možda već bio odao cijelu tajnu – njih bi dvoje često nešto šaputali – pravila se da je vrlo iznenađena; objesi ruke i reče: "To se ti svakako šališ?"

Bio je prepun unutrašnje sreće kad je odgovorio: "Ti mi donosiš toliko nove djece u kuću da nemam pojma kako da ih drugačije smjestim pod krov."

Muškarci su sad svaki dan marljivo lomili kamenje za nove temelje. Obojica su sada bila otprilike jednaka u poslu; jedan čila i čvrsta mlada tijela, nalazeći brzo zgodna mjesta i pogađajući koji je najbolji kamen, drugi postar i žilav, dugih ruku i sa silnim zamahom u lomljenju. Kad bi tako odvalili velik dio teškog posla, odahnuli bi trenutak i šaljivo ali suzdržano ćaskali.

"Brede prodaje", reče otac.

"Da", odvrati sin. "Rado bih znao koliko traži."

"Da, koliko traži?"

"Nisi ništa čuo?"

"Ne."

"Navodno dvije stotine."

Otac se trenutak zamisli pa reče: "Što misliš, bi li ovaj mogao biti dobar temeljac?"

"Da, zavisi hoćemo li ga, obješenjaka, moći svladati", odvrati Sivert i odmah skoči, pruži ocu dlijeto da ga pri drži, a sam zgrabi čekić. Pocrvenje i ugrija se, uspravi se cijelom visinom i udari bučnim čekićem, pa se opet uspravi i opet čekićem o kamen – dvadeset jednakih udaraca, dvadeset gromova! Nije štedio ni oruđe ni sebe, udarao je zbilja muški, košulja mu ispade i ukaza se goli trbuh, pri svakom udarcu dizao se na prste kako bi čekić imao teži udar. Dvadeset udaraca!

"A sad da vidimo!" viknu otac.

Sin prestade i upita: "Zar je puknuo?"

Obojica se slegoše i pregledavahu kamen, pregledavahu obješenjaka, nitkova; ne, nije puknuo.

“A sada da ja malo pokušam samo čekićem”, reče otac i uspravi se. Još bolje, jedino snaga i ništa drugo, čekić se ugrija, čelik omekša, vršak otupje.

“Spast će s drška”, reče otac o čekiću i presta udarati. “Ni ja više ne mogu”, nadoda; ali nije mislio da više ne može!

Taj otac, ta ljudina, skroman, strpljiv, dobar, prepuštao je sinu da udari zadnji i razbije kamen, I kamen ode na dvije pole.

“Da, da, ti već imaš svoj način”, reče otac. “Hm! Od Breidablika bi ipak moglo nešto biti.”

“Da, kad bi se kroz baru prokopali jarci i zemlja se prekopala.”

“Kuću bi trebalo popraviti.”

“Da, svakako, kuću bi trebalo popraviti, s tim je puno posla, pa ipak... Kako ono bijaše rečeno, jesi li možda čuo; hoće li mati u nedjelju u crkvu?”

“Da, govorila je da hoće.”

“Zbilja. Ali hajd’mo, moramo se dobro obazrijeti oko sebe da nađemo prag. Nisi još ništa zgodno vidio do sada?”

“Nisam”, odgovori Sivert.

I nastaviše posao.

Nekoliko dana kasnije njih se dvojica suglasiše da bi sad bilo dosta kamenja za zidove. Bilo je to jednog petka uvečer, oni sjedoše da malo odahnu i opet razgovarahu trenutak.

“Hm. Što ti kažeš, hoćemo li malko razmišljati o Breidabliku?”

“Zašto?” upita Sivert. “Što će nam?”

“Da, ni ja ne znam. Sad je tamo škola i upravo je nasred zemljišta.”

“Pa što onda?” pita sin. “Jednostavno ne znam što bih s njime započeo, nije ni za što. Jesi li razmišljao o tom?” upita Sivert.

“Nisam”, odgovori otac. “Možda bi Eleseus htio tamo?”

“Eleseus? Pa, ne bih rekao...”

Obojica su razmišljala. Onda otac skupi alat, dignu ga i pođe kući.

“Mislim da bi trebao s njime o tom porazgovarati”, reče na kraju Sivert.

Otac završi razgovor: “Ni danas nismo mogli naći za prag zgodna kamena.”

Sutradan je bila subota i morali su rano krenuti da s djetetom na vrijeme stignu preko brda. Najmenica Jensine je također bila s njima, ona će biti kuma, a kuma će naći s onu stranu planine među Ingerinim rođacima.

Inger bijaše krasna, sašila je sebi osobito pristalu haljinu od katuna te je oko vrata i zapešća obrubila bijelim vrpcoma. Dijete je bilo skroz u bijelom, samo porub bijaše opšiven novom plavom vrpcom. To je bilo u svemu iznimno dijete, smiješilo se i već brbljalo i slušalo kad bi tukao sat u sobi. Otac mu je izabrao ime. To mu je uspjelo; bio se odlučio umiješati – samo se vi toga držite što ću vam ja reći! Kolebao se malko između Jacobine i Rebecca; one su obje imale ponešto s Isakom. Onda je otišao do Inger i rekao strašljivo: “Hm. Što misliš o imenu Rebecca?”

“Pa, dobro je”, odgovorila je Inger.

Kad je Isak to čuo, silno se ohrabrio pa uzvikne: “Bude li imala bilo kakvo ime, onda će to biti Rebecca! Za to vam ja jamčim.”

I naravno, i on je htio u crkvu, iz dužnosti i da nosi dijete, jer mala Rebecca treba imati valjanu pratnju na krštenju. Podšiša bradu i navuče, kao nekad za mlađih dana, crvenu košulju; bila je, doduše, velika pripeka, ali on je imao lijepo novo zimsko odijelo, pa ga i odjene. Uostalom, Isak nije bio čovjek koji drži kako mu je dužnost biti rasipan i raskalašen, zato na put preko brda obu svoje bajoslovne divovske čizme.

Sivert i Leopoldine morali su ostati doma i čuvati marvu.

Vozili su se čamcem preko jezera i to je bila velika olakšica u odnosu na vrijeme kad su ga morali obilaziti. Ali usred vode, kad je Inger htjela djetetu dati sisu, ugleda Isak kako joj nešto svijetlo visi na koncu ispod vrata – što je to? U crkvi opazi da joj je zlatni prsten na ruci. Ah, ta Inger, ipak se toga nije mogla odreći!

POGLAVLJE XVII

ELESEUS dođe kući.

Nije bio više godina kod kuće i sad je uzrastao viši od oca, dugih bijelih ruku i crnih brčića. Nije se pravio važan, nego se činilo da upravo nastoji biti naravno, ljubazno čeljade; mati se tomu začudila i obradovala. Stanovao je zajedno sa Sivertom u sobici, braća se dobro slagala i izvodila svakakve vragolije uz koje su se izvrsno zabavljala. Ali, naravno, Eleseus je morao pomagati pri tesarskom poslu u novoj zgradi, pa bi se brzo umorio i iznemogao jer se bio sasvim odviknuo od tjelesnog rada. No, najgore bijaše kad i Sivert ostavi posao i sve ostade na onoj dvojici – da, sad je otac imao više štete nego koristi.

A kamo je otišao Sivert? Pa zar nije Oline jednog dana stigla preko brda donijevši glas da je ujak Sivert na samrti! I Sivertu je valjalo poći. Kakva prilika! Ovaj glas od ujaka da ga Sivert pohodi nije mogao stići u nezgodniji trenutak, ali što se moglo učiniti?

Oline je govorila: “Nisam uopće imala kada prenijeti poruku, ali eto ja volim svu ovu djecu, malog Siverta osobito, pa sam pohitala da mu pomognem oko njegove baštine...”

“Zar je ujaku Sivertu tako loše?”

“Ah, mili Bože, svaki ga je dan manje!”

“Leži li u postelji?”

“U postelji? Ah, nebeski Bože, pravi je grijeh tako pitati. No, Sivert više neće skakati i trčati po ovom svijetu.”

Poslije ovog odgovora oni su shvatili da je ujak Sivert već na kraju i Inger je tjerala malog Siverta da požuri i smjesta krene na put!

Ali ujak Sivert, lupež, nije bio na samrti, nije, štoviše, ni ležao neprekidno u postelji. Kad je stigao mladi Sivert, nađe cijelo gospodarstvo zapušteno i u strašnom neredu, proljetni poslovi nisu bili posvršavani kako bi trebalo, ni zimsko gnojivo nije bilo izvezeno, a nije se činilo ni da je kakva smrt pred dverima. Ujak Sivert bio je, istina, ostario, prešao sedamdesetu, vukao se napola odjeven po kući, lijegao često u postelju i trebalo mu je pomoći ovo ili ono; na primjer, u spremištu je visjela dotrajala mreža za haringe koju je trebalo popraviti. Da, ujak Sivert nije bio na to spao da ne bi mogao jesti sušene ribe i pušiti lulu.

Pošto je Sivert bio u njega pola sata i sve vidio kako je, htjede odmah kući.

“Kući?” upita stari.

“Da, gradimo sobu, pa me otac treba.”

“Da”, reče stari, “a zar nije Eleseus doma?”

“Jest, ali on nije naviknuo na takav posao.”

“A zašto si onda došao?”

Sivert mu objasni kakav im je glas donijela Oline.

“Ja na samrti?” pitao je stari. “Zar ona misli da ja umirem? Vrag je odnio!”

“Ha-ha-ha!” smijao se Sivert.

Djed pogleda uvrijeđeno nećaka i reče: "Ti se rugaš čovjeku koji umire, a ime ti je nadjenuto po meni!"

Sivertu mladost nije dala da se pravi tužnim, nikada mu nije bilo stalo do ujaka, a sad je htio kući.

"Ha, i ti si mislio, dakle, da ja umirem i odmah si dotrčao", reče stari.

"Oline nam je tako kazala", tvrdio je uporno Sivert.

"Ako mi zakrpiš mrežu, onda ću ti nešto pokazati."

"Da", reče Sivert, "a što je to?"

"Ah, što te briga", odvrati stari zlovoljno i leže opet u postelju. Za pogađanje je trebalo očito vremena. Sivert nije točno znao što bi. Iziđe van i počeo se ogledavati, sve je bilo neuredno i zapušteno, započeti ovdje posao bilo bi besmisleno. Kad je opet ušao u kuću, stari je bio ustao i sjedio uz peć.

"Vidiš li ovo?" pitao je on pokazujući hrastovu škrinju koja mu je bila između nogu na zemlji. Bila je to škrinja za novac. Zapravo je to bio jedan od sanduka u kojima su gospoda u stara vremena nosila boce kad bi polazila na put; sad nije bilo u njemu nikakvih boca, stari općinski blagajnik čuvao je unutra račune i novce; oh, o ovoj se škrinji pripovijedalo da je u njoj bogatstvo cijeloga svijeta, ljudi bi u selu govorili: "Da mi je novac što ga Sivert drži u onoj svojoj škrinji!" Ujak Sivert izvadi iz nje nekakav papir i reče svečano: "Ti znaš valjda čitati? Pročitaj ovaj dokument!"

Mali Sivert nije bio osobito brz u čitanju spisa, doista to nije bio, ali sad je čitao da je određen baštinikom cijelog ujakova imanja.

"I sad radi što te volja", reče stari i opet metnu dokument u škrinju.

Sivert nije bio bogzna koliko iznenađen, dokument mu nije zapravo kazivao ništa više nego što je i otprije znao, ta već od djetinjstva nije ništa drugo slušao osim da će jednom naslijediti imanje ujaka Siverta. Drukčije bi bilo da je mogao vidjeti kakvih dragocjenosti u ujakovoj škrinji.

"Svakako ima još koješta lijepa u toj kutiji", reče on.

"Više nego što i misliš", odvrati ujak.

Toliko se razočarao i razljutio na nećaka da je odmah zaključao škrinju i opet legao u postelju. Ležao je tako i objašnjavao različite stvari: "Trideset sam godina ovdje u selu bio punomoćnik i gospodar novaca, i nije mi potreba nikoga moliti da mi priskoči u pomoć. Odakle Oline zna da sam ja na samrti? Pa ja mogu, ako hoću, poslati tri čovjeka po doktora! Nemojte se šaliti sa mnom! I ti, Siverte, ne možeš se strpjeti dok ja ispuštim dušu. Reći ću ti samo jedno: sad si pročitao dokument i on je u mojoj škrinji; više ne velim ništa. Ali ako odeš odavle, kaži svom bratu Eleseusu da dođe ovamo. On nije nazvan po meni i ne nosi moga zemalj skog imena – ali neka samo dođe!"

Usprkos prijetnji koja je bila u ovim riječima, Sivert razmisli trenutak, onda reče: "Ja ću kazati Eleseusu što si mu poručio."

Oline je još bila na Sellanrai kad se Sivert vratio. Imala je vremena da obiđe cijeli kraj, bila je sve do naselja Axela Ströma i Barbre, i kad se vratila, držala se vrlo mudro i tajanstveno. "Barbro se raširila", brbljala je ona, "zar to ne bi moglo biti štogod? Ali nemojte o tom nikome ništa govoriti! Kako to, ti si se vratio, Siverte, ne trebam ni pitati je li ti ujak pokojni? Da, i bio je već star i odavno na rubu groba. Kako? Nije, dakle, umro? Bogu hvala i slava! Što, ti veliš da sam ja samo brbljala? Kad bih za sve kao za to bila kriva! Odakle sam ja mogla znati da tvoj ujak laže Bogu u lice? Svaki ga je dan manje, to sam ja rekla, i to ću ponoviti jednom i pred prijestoljem Boga. Što govoriš, Siverte? Dobro, ali zar ti ujak nije ležao na postelji i pušio i sklapao obje ruke na prsima i govorio da sad leži i s dušom se bori?"

Tko bi s Oline mogao izići nakraj? Ona zaspe protivnika riječima i sasvim ga ušutka. Kad je čula da ujak Sivert zove i Eleseusa k sebi, odmah i ovo okrenu na svoju korist. "Eto, po tom možete vidjeti jesam li ja samo lagala. Stari Sivert sazivlje rodbinu, čezne za svojom krvi i mesom, s njim je svršeno. Nemoj da ga ne poslušáš, Eleseuse, odmah hajde k njemu da ga još zatekneš na životu. I ja ću preko brda, možemo zajedno."

Međutim, Oline nije otišla sa Sellanrae prije no što je odvukla Inger nasamo i svašta joj napričala o Barbro: "Ona sad valjda misli da će postati gospodaricom naselja. Mnogi se ljudi uzdignu, premda sprva budu sitni kao pijesak na obali. Tko bi to o Barbro mislio! Axel je, dakako, marljiv čovjek, i ovakvih dobara i zemalja kao ovdje u pustoši nema na našoj strani brda, ti to znaš dobro, Inger, jer i ti si iz našeg sela i tamo se rodila. Barbro ima nekoliko funti vune u sanduku, i to same zimske vune, ja je nisam nimalo za nju pitala niti me ona ponudila, nazvale smo samo jedna drugoj 'dobar dan' i 'pomozbog', premda sam je znala od dječjih nogu, onda dok sam još bila ovdje na Sellanrai, a ti, Inger, na nauci..."

"Mala Rebecca mi plače", prekinu je Inger i uturi joj u ruku još pregršt vune.

Oline se uvelike zahvaljivala: "Da, ti nisi onakva kako sam baš sad pripovijedala o Barbro, tako darežljive kakva si ti, Inger, nema više nigdje, ti se živa i mrtva razdaš i nikad ne mrmljaš zbog toga. Da, hajde samo malom anđelu, još nikada nije dijete tako naličilo na majku kao na te mala Rebecca. A sjećaš li se kako sam jednom rekla da više nećeš rađati? Eto, vidiš sada! Ne, treba slušati stare koji su i sami imali djece, jer nedostižni su putevi Gospodnji", tako je govorila Oline.

Onda je krenula za Eleseusom uzbrdo kroz šumu, zgnječena od starosti, bljedunjava i siva i radoznala, uvijek ista. Nakanila je starom Sivertu reći kako je ona – Oline – nagovorila Eleseusa da pođe.

Ali Eleseusa nije trebalo siliti, nije ga bilo teško nagovoriti. Pa u bitnosti on je bio bolji nego što bi čovjek po njemu rekao, bio je doista dobar mladić, dobroćudan i prijazan od naravi, samo bez veće tjelesne snage. Imalo je i to razloga što se nerado vratio iz grada kući, znao je dobro da mu je mati bila u zatvoru zbog čedomorstva, u gradu nije ništa o tom trebao slušati, a ovdje svi za to znadu. Zar nije više godina proboravio s drugovima koji su ga naučili finije osjećati nego prije? Zar i vilica nije isto tako potrebna kao i nož? Zar nije u gradu cijelo vrijeme računao na krune i na öre, a ovdje se i dan-danas računa po starinski na talire? Da, on je sad išao vrlo rado preko brda u drugi kraj, u očinskoj mu kući neprestano valja obuzdavati svoju nadmoć. Nastojao se prilagoditi drugima i to mu je polazilo za rukom, ali je morao stalno biti na oprezu, kao ono na primjer kad je prije nekoliko tjedana došao kući na Sellanrau. Ponio je sa sobom sivkasti proljetni ogrtač, premda je bilo usred ljeta; kad ga je vješao u sobi na čavao, mogao je okrenuti van srebrni grb na kojemu je njegovo ime, ali to nije učinio. Isto je tako bilo sa štapom, sa štapom za šetnje! Bio je to, doduše, samo držak kišobrana s kojeg je skinuo tkaninu i žice, ali ga nije nosio na Sellanrai niti ga veselo vrtio preko ruke, ni govora o tom, pritiskao bi ga uza se o bedro kad bi ga ponio.

Ne, nije bilo čudnovato što je Eleseus otišao preko brda. On nije sposoban graditi kuću, on vješto piše slova, to ne zna svatko, ali u njegovu rodnom kraju nema nikog tko bi znao cijeniti njegovu učenost i znanje, osim možda majke. Stoga se penjao vesela srca ispred Oline kroz šumu, pričekat će je gore malo dalje, trčao je poput kakva telca, upravo je bježao. Eleseus se na neki način kradomice odvukao od kuće, bojao se da ga tko ne vidi jer je, dakako, ponio i proljetni ogrtač i štap. Nadao se da će s onu stranu brda sresti finijih ljudi i da će se i sam moći pokazati, a možda i u crkvu otići. Stoga se mučio na ljetnoj žegi sa suvišnim ogrtačem.

Kao da nije niti otišao, nije se ni zapažalo da ga nema na gradnji, štoviše, sad je pokraj oca bio Silvert koji je od mnogo veće koristi i može izdurati od jutra do mraka. Nije im ni trebalo mnogo vremena da podignu zgradu, to je bilo samo dozidavanje, tri zida; nije trebalo ni stabla tesati, sve su obavili u strugari. Okrajci što su ih tako dobili, odmah im poslužiše za pokrivanje. Jednog lijepog dana soba je doista bila gotova, pred njima, pokrivena, načinjen pod i umetnuti prozori. Dalje nisu mogli na njoj raditi zbog žetve. Kasnije će je obložiti daskama i obojiti.

Uto iznenada preko brda stiže Geissler s velikim društvom iz Švedske! Društvo mu je jahalo na konjima, na krasnim konjima sa žutim sedlima; to su jamačno bili bogati putnici jer su bili vrlo teški i debeli, konji se zapuhali pod tolikom težinom. U sredini između ove velike gospode išao je Geissler pješice. Bila su u svemu četvorica i Geissler peti, osim njih još dvojica slugu, od kojih je svaki vodio po tovarnog konja.

Na dvorištu jahači sjahaše i Geissler reče: "Ovo je. Isak, grof s ovih međa. Dobar dan, Isače! Vidiš, došao sam opet, kako sam ti kazao."

Geissler je bio kao i svagda; premda je došao pješice, čini se da se nije smatrao manje vrijednim od drugih, da, iznošeni mu se kaput objesio dug i prazan niz upala leđa, ali mu na licu bijahu ponos i gordost. On reče: "Ova gospoda i ja nakanili smo poći gore u brdo; predebeli su pa bi se htjeli malko osloboditi sala."

Gospoda su uostalom bila prijazna i dobroćudna; osmjehnuli su se na Geisslerove riječi i zamolili za oprost što su kao u ratu prodrli u dvorište. Donijeli su sa sobom hranu, neće mu, dakle, požderati sve što ima, ali će mu biti zahvalni budu li mogli prenoćiti pod krovom. Možda bi smjeli prenoćiti tamo u onoj novoj zgradi?

Kad su otpočinuli trenutak i Geissler se vratio od Inger i djece, odoše svi na brdo i ostadoše do kasno uvečer. Popodne su ljudi na imanju povremeno slušali posve nepoznate im zvukove, pucjavu, a na povratku gospoda donesoše novo kamenje. "Crni bakar", govorili su i klimali prema kamenju. Razvi se dug, učen razgovor, i došljaci zavirivahu u nekakav zemlj ovid što su ga bili nacrtali grubim potezima. Među njima bijahu po jedan rudarski stručnjak i jedan inženjer, jednoga nazivahu zemaljskim savjetnikom, drugog vlasnikom talionica. Govorili su nešto o "zračnoj željeznici", pa o "žičari". Geissler bi se javio samo tu i tamo kojom riječi, i čini se da bi svaki put gospodi ovo ili ono objasnio, jako su pazili na njegove riječi.

"Čija je ona voda na južnoj strani?" upita zemaljski savjetnik Isaka.

"Državna", odgovori naglo Geissler. On je bio pažljiv i pametan, u ruci mu je bio dokument na kojemu je Isak jednom potpisao svoje ime. "Ja sam ti već rekao da je državna, zašto dvaput pitaš?" reče on. "Ako me hoćeš nadzirati, molim!"

Kasnije, te večeri, Geissler povede Isaka nasamo u kuću i reče mu: "Hoćemo li prodati brdo?"

Isak odgovori: "Ali gospodin je glavlar već kupio jedanput od mene brdo i platio ga."

"Istina", reče Geissler, "ja sam brdo kupio. Ali ti imaš i postotke od nove prodaje ili iskopavanja rude; hoćeš li prodati i te postotke?" Isak to nije mogao razumjeti i Geissler mu je morao objasniti.

Isak ne može početi kopati rudu, on je ratar i obrađuje zemlju, a on, Geissler, također se ne može time baviti. Ali novca, kapitala? Koliko god hoćeš! No, on nema vremena, ima kojekakvih poslova, na putu je, mora se brinuti o svojim dobrima na sjeveru i jugu. I sad bi htio on – Geissler – prodati ovoj švedskoj gospodi, to su sve ženini rođaci i bogati ljudi, specijalisti, oni bi mogli kopati rudu i voditi posao. Razumije li Isak sada?

“Dobro, kako želite”, reče Isak.

Čudnovato – ovo veliko povjerenje godilo je sirotom Geissleru. “Da, ja baš ne znam hoće li to za te biti dobro”, reče on razmišljajući. Ali odjedanput se osjeti uvjerenim pa nastavi: “Ali ako prepustiš meni ja ću ti svakako bolje sve načiniti nego bi ti sam.”

Isak započe: “Hm. Vi ste uvijek bili dobri prema nama...” Geissler namršti čelo i prekide ga: “Onda, u redu!”

Idućeg jutra posjedaše gospoda s pisaljkama. Pisali su vrlo ozbiljne stvari; najprije ugovor na četrdeset tisuća kruna za bakreno brdo, onda dokument kojim Geissler poklanja sve do posljednjeg novčića svih ovih četrdeset tisuća svojoj ženi i djeci. Pozvaše Isaka i Siverta da se na papire potpišu kao svjedoci. Kad je ovo bilo gotovo, htjedoše gospoda za Isakove postotke dati sitnicu, pet stotina kruna. Ali ih Geissler prekide: “Šalu na stranu!”

Isak nije ništa shvaćao, on je već jednom bio prodao i naplatio se, i uostalom krune – kakav je to novac, to nisu taliri. Sivert je međutim više mislio, ton pogađanja mu je bio čudnovat: to je po svoj prilici neka obiteljska stvar koja je ovdje uglavljena i izravnana. Tako je jedan od gospode i rekao: “Dragi Geissleru, ne bi ti moralo biti toliko crveno oko očiju.” Geissler mu odvrati oštroumno ali oprezno: “Ne, zbilja ne bi. Ali čovjek se na ovom svijetu ne mjeri zaslugama.” Jesu li se to braća i rođaci Geisslerove gospođe htjeli nagoditi s njezinim mužem, osloboditi se možda jednim potezom njegovih pohoda i osloboditi se ove mrske im svojte? Bakreno brdo nije možda bezvrijedno, to nije nijedan od njih rekao, ali je prilično daleko, gospoda su upravo rekla da ga kupuju kako bi ga dalje komu prodala, ljudima kojima je lakše otpočeti kopanje rude nego njima. U tom nije bilo ništa nenaravno. Isto tako rekoše otvoreno da ne znaju koliko bi brdo moglo donositi koristi; kad bi se započelo kopanje rude, možda četrdeset tisuća kruna ne bi bila nikakva cijena; ali ako brijeg ostane kao što je i sada, novac je bačen. Ali da su načistu, nude Isaku pet stotina kruna za njegov dio.

“Ja sam Isakov punomoćnik”, reče Geissler, “i ne dam njegova prava za niže od deset posto od kupovne cijene.”

“Četiri tisuće?!” vikahu gospoda.

“Četiri tisuće!” ne popušta Geissler. “Brdo je bilo Isakovo, a dobiva samo četiri tisuće. Moje nije nikada bilo, a dobivam četrdeset tisuća. Neka se gospoda malko potrude i promisle o tom.”

“Da, ali četiri tisuće!”

Geissler ustade i reče: “Toliko ili nema ništa od prodaje.”

Gospoda su razmišljala, međusobno šaptala i izlazila na dvorište, odugovlačila. “Pripremite konje!” viknuše onda slugama. Jedan od gospode uđe k Inger i plati joj kneževski kavu, nekoliko jaja i prenočište. Geissler je obilazio naokolo tobože ravnodušan, ali je bio i dalje jednako budan.

“Kako je ono svršilo kad smo lani načinili vodovod?” upita Siverta.

“To nam je spasilo cijelu žetvu.”

“Vidim, iskrčili ste onu hrpu kamenja, otkako sam zadnji put bio ovdje.”

“Da.”

“Valja vam nabaviti još jednog konja”, reče on. Vidio je sve.

“Dođi ovamo da zgotovimo!” zovnu ga vlasnik talionica.

Nato pođoše svi u novu zgradu i Isaku isplatiše četiri tisuće. Geissleru dadoše nekakav dokument; on ga turnu nemarno u džep kao da nema nikakve vrijednosti. “Čuvaj ga dobro”, rekoše mu oni, “a za nekoliko dana tvojoj će supruzi uručiti štednu knjižicu.”

Geissler nabra čelo i odvrati: “Vrlo dobro.”

Ali još nisu bili gotovi s Geisslerom. Nije se to dogodilo tako da je on otvorio usta i nešto za sebe zatražio; on je samo jednostavno stajao i čekao i oni su shvatili o čemu se radi; možda su ranije bili dogovorili da će i on dobiti neku svoticu. Kad mu je vlasnik talionica pružio svežanj banknota, Geissler samo klimne i opet reče da je dobro.

“A sad da ispijemo koju čašicu s Geisslerom”, reče vlasnik talionica.

Ispiše; sad je bio kraj i došljaci se oprostise s Geisslerom.

U taj mah stiže Brede. Što je htio? Brede je, naravno, čuo jučerašnju pucnjavu i trešnju i dosjetio se da se gore u brdima nešto važno događa. Sad je došao da i on prodaje. Prošao je mimo Geisslera, obrnuo se gospodi i rekao kako je otkrio svakakvih vrsta kamenja, neobičnih, jednih crvenih kao krv, drugih svijetlih poput srebra; poznaje svaki pedalj okolnih brda i mogao bi brzo s gospodom gore, zna za više drugih rudnih žica – kakve bi to rude mogle biti?

“Imaš li uza se uzoraka?” zapita onaj stručnjak.

Da. Ali bi najbolje bilo da odu s njime gore. Nije daleko; uzoraka on ima, nego što! Pune vreće, pune sanduke, nema ih doduše ovdje, ali ih ima kod kuće; mogao bi brzo otrčati i donijeti ih. Ali bi ih još brže mogao snijeti odozgo, ako bi gospoda htjela pričekati.

No, gospoda zaklimate glavama i odjahaše.

Brede je gledao za njima uvrijeđen. Ponadao se bio trenutak, a sad opet ništa; sudbina ga je progonila, ni u čemu nije imao sreće. Spašavalo ga je što je bio lakomislen, pa je ipak mogao sve podnijeti. Gledao je za jahačima i na kraju viknu: “Sretan put!”

Ali sad je opet bio pokoran Geissleru, svom prijašnjem glavaru, više mu nije govorio ti, nego se klanjao i govorio mu vi. Geissler tobože radi nečeg izvadi lisnicu iz džepa i Brede opazi kako puca od novčanica.

“Biste li mi vi htjeli pomoći, gospodine glavaru?” reče Brede.

“Hajde ti kući i kopaj baru!” reče Geissler i ne htjede ni čuti o tom da mu pomogne.

“Ja sam mogao dovesti ovamo puna kolica kamenja, ali zar ne bi bilo bolje da su gospoda svojim očima pogledala brda, kad su već bila ovdje?”

Geissler se pravio kao da ne čuje ništa što govori Brede, nego upita Isaka: “Jesi li vidio kud sam turio onaj dokument? To je najvažnija stvar – vrijedi mnogo tisuća kruna. Ah, evo ga među banknotama.”

“Kakvi su to bili ljudi, htjeli su valjda malko projahati na konjima?” upita Brede.

Geissler je sve do maloprije bio vrlo napet, ali sad je očito popustio. Ipak je imao još dosta volje i života da još koješta posvršava. Sivertu je valjalo s njime na brdo, Geissler je nosio uza se veliki papir i na njemu jasno označio među s južne strane jezera. Samo nebo zna što je kanio s time. Kad se nakon nekoliko sati vratio, Brede je još bio u naselju, ali Geissler mu ne odgovori ni na jedno jedincato pitanje, nego je bio umoran i samo mu mahnu rukom da ga se prođe.

Spavao je neprekidno do drugog dana ujutro, onda ustade sa suncem i bio je opet posve čio. “Sellanraa!” reče on stojeći na dvorištu i ogledavajući se nadaleko oko sebe.

“Taj sav novac ostaje meni?” upita Isak.

“Sav?” odvrati Geissler. “Zar ti ne shvaćaš da si još više trebao dobiti? Po našem ugovoru morao si ga dobiti od mene, ali kako si vidio, to nije moglo biti. Koliko si dobio? Po starom brojenju samo tisuću talira. Ja baš mislim o tom kako bi ti trebao imati još jednog konja.”

“Da.”

“Ja ti znam za jednoga. Sadašnji pandur u glavara Heyerdahla zapustio je gospodarstvo, radije obilazi naokolo i plijeni ljude. Već je prodao dio marve, a sad bi se htio riješiti i kljuseta.”

“Govorit ću s njime”, reče Isak.

Geissler pokaza rukom naokolo i reče: “Sve ovo pripada tebi. Imaš kuću i stoku i obrađena polja, nitko te ne može moriti glađu.”

“Ne može”, odgovori Isak, “imamo svega što je Bog ikad stvorio.”

Geissler je još trenutak obilazio dvorištem, onda uđe k Inger. “Možeš li mi i danas pripremiti malo hrane?” reče. “Opet nekoliko kolačića, ali bez maslaca i sira; sami su po sebi dosta hranjivi i masni. Nemoj, učini kako ti kažem, neće mi se puno nositi.”

Geissler opet izađe. Motale mu se sigurno još kojekakve misli glavom. U novoj zgradi sjede za stol i počeo pisati. Već je ranije promislio o toj stvari, zato mu sad nije trebalo puno vremena. “Molba državi”, reče on samosvjesno Isaku. “Ministarstvu unutrašnjih poslova. Moram se za toliko stvari pobrinuti!”

Kad je dobio hranu i počeo se opraštati, kao da se odjednom nečeg sjetio. “Da, kad sam zadnji put odlazio oдавде, mislim da sam zaboravio... bio sam izvadio novac iz lisnice, ali sam ga turnuo u džep prsluka. Kasnije ga našoh. Vidiš koliko sam zauzet...” I utisnu nešto Inger u ruku, pa ode.

Da, Geissler ode, a činilo se da je zbilja dobre volje. Nije propao i neće još zadugo umrijeti, dolazit će ponovno na Sellanrau i tek puno godina kasnije umrijeti.

Kad je ovaj put otišao, ljudi sa Sellanrae požališe što ga više nema; Isak ga je, naime, htio zamoliti da ga savjetuje u svezi s Breidablikom, ali nije bilo vremena. Geissler bi ga po svoj prilici odgovarao da kupi to zemljište – zar da činovnik kao što je Eleseus kupuje krčevinu?

POGLAVLJE XVIII

UJAK Sivert ipak bijaše na samrti. Eleseus je boravio neka tri tjedna u starca, kad ujak preminu. Eleseus se pobrinu za pogreb i pokaza se u tom vrlo umješnim, pribavi iz okolnih kuća nekoliko lonaca mindušica, posudi zastavu i izvjesi je spuštenu na pola koplja, kupi u trgovca crnog flora za spuštene zastore. Obavijesti Isaka i Inger, i njih dvoje dođoše na pogreb. Eleseus je bio domaćin i znao dobro pogostiti pozvane, štoviše, poslije pogrebnog obreda uz mrtvački sanduk progovori on nekoliko riječi te je mati od ponosa i ganuća morala izvaditi rupčić. Sve prođe izvrsno.

Vraćajući se kući s ocem morao je Eleseus nositi javno svoj ogrtač, ali štapić je bio sakrio u rukav. Nije bilo nevolje sve dok se ne povezoše čamcem preko vode; Isak nehotice zape o kaput i začu se prasak. "Što je to bilo?" upita Isak.

"Ah, ništa", odgovori Eleseus.

Ali ipak ne baci prelomljeni štap; kad su došli kući, Eleseus stade tražiti zgodan prsten da ga stavi na mjesto gdje je prelomljen. "A da ga stavimo u gips?" upita šaljivčina Sivert. "Pogledaj, kad bismo s obiju strana stavili po trijesku i sve to obavili dretvom..."

"Pazi da ja tebe ne obavijem drvetom!" odvrati Eleseus.

"Ha-ha-ha! Da, a možda bi ti radije obavijao crvenu podvezicu?"

"Ha-ha-ha!" nasmijao se i Eleseus, ali onda ode materi i ona mu dade nekakav stari napršnjak s kojega on sastruže kapicu; sad je imao posve dobar prstenak za palicu. Da, Eleseusovi dugi prsti i nisu bili nevješti.

Braća se dalje šalila među sobom. "Hoću li ja dobiti što je ujak Sivert ostavio?" upita Eleseus.

"Hoćeš li dobiti? Koliko je toga svega?" odvrati Sivert.

"Ha-ha-ha! Ti bi htio najprije znati koliko je! Škrtac!"

"Ah, neka sve bude tebi", reče Sivert.

"Mislim da se radi o pet do šest tisuća."

"Talira?" povika Sivert; nije se mogao suzdržati da ne upita. Eleseus nije brojio na talire, ali sad mu je to bilo zgodno, zato potvrdi i ostavi Siverta u toj vjeri do sutradan.

Onda se Eleseus opet na to vrati. "Je li ti žao zbog jučerašnjeg poklona?" upita ga.

"Baš svašta pitaš", odgovori Sivert, ali pet tisuća talira je pet tisuća, nije mačji kašalj; nije li mu brat škrtac ili nevaljalac, sigurno će ih s njime podijeliti.

"Ali reći ću ti nešto", stade mu naposljetku Eleseus objašnjavati, "ja ne vjerujem da ću se udebljati od baštine."

Sivert ga pogleda zabezeknuto: "Zbilja, nećeš?"

"Ne, neću se osobito i neću se par excellence udebljati."

Eleseus se razumijevao u račune; ujakova škrinja, čudan sanduk za boce bio se otvorio pred njim i valjalo mu je pregledati sve papire, iznose i utvrditi blagajničko stanje. Ujak Sivert nije pozvao nećaka da mu radi na polju ili da mu zakrpi mrežu, nego ga uveo u strahoviti nered brojeva i računa. Ako je netko prije deset godina platio porez kozom ili

sandukom suhe ribe, više nije bilo ni koze niti ribe, ali bi stari Sivert izvukao iz pamćenja čovjeka i rekao: "Taj je platio." "Onda ovo križamo", rekao bi Eleseus.

Bio je taman posao za Eleseusa koji je prijazno sokolio bolesnika govoreći mu da je sve u redu; jedan na drugog se brzo naviknuli, štoviše, kadikad bi se i malko našalili među sobom. Eleseus je bio u ovom, u onom budalast, ali to je bio i stari Sivert; njih dvojica su sastavljali gorde dokumente u kojima stari nije ostavljao svoj imetak samo mladom Sivertu nego i selu, općini kojoj je stari služio trideset godina. U spomen na divna vremena koja minuse. "Ne bih mogao naći nikoga boljeg od tebe, Eleseuse!" reče ujak Sivert. Poslao je čovjeka da mu u pola ljeta kupi zaklanu ovcu, donosili su mu svježu ribu s mora, a Eleseus je morao plaćati iz škrinje; živjeli su sasvim dobro jedan s drugim. Pozvali su i Oline da im pomaže, i doista ne bi nikog našli tko bi bolje znao sudjelovati u gozbama, usto nitko nije bio više od nje stvoren da o posljednjim danima starog Siverta širi najnevjerovatnije priče. Zadovoljstvo bijaše obostrano. "Ja mislim da bih se i Oline morao sjetiti u oporuci", reče ujak. "Ona je sad udovica i živi oskudno. Malome će Sivertu još uvijek ostati dovoljno." Eleseus je svojom vještom rukom povukao nekoliko poteza, dodatak posljednjoj volji, i Oline je već bila među baštinicima.

"Ja ću se za te pobrinuti", reče joj stari Sivert. "Ako ja ne ozdravim i više ne budem živio na zemlji, želim da ne gladuješ", reče on. Oline viknu da je bez riječi; ali daleko od toga, bila je samo ganuta i plakala je i zahvaljivala, nitko ne bi znao bolje od nje svezati zemaljski poklon "s nebeskom naplatom gore", kako je govorila. Ne, nije zanijemjela.

A Eleseus? Premda su mu se isprva ujakove novčane prilike činile povoljnim pa se u tom smislu izjašnjavao, kasnije je morao promijeniti mišljenje i nagovijestiti istinu. Pokušao je izdaleka. "Blagajna nije posve u redu", kazao je.

"Da, ali u njoj je sve što ostavljam."

"Dobro; a imaš li ti novaca i u banci?" upita Eleseus jer se tako govorkalo.

"Ljudi svašta pričaju, ali, bilo kako bilo, uz ribarsko lovište, imanje i kuće i stoku, bijele i crvene krave i ostalo – ne moraš o tome brinuti, dragi moj Eleseuse."

Eleseus nije znao koliko vrijedi ribarsko lovište, ali stoku je vidio: jednu jedinu kravu. Bila je bijela i crvena. Ujak Sivert valjda je buncao. I Eleseus nije razumijevao ni sve račune starčeve; bili su ispremiješani, prava zbrka, osobito oni iz godine kad su se taliri mijenjali u krune. Općinski blagajnik je tada često brojio krune kao cijele talire. Nije čudo što je mislio da je bogat! Ali se Eleseus bojao da neće mnogo ostati kad se sve sredi, da neće možda ostati ništa, da možda neće ni doteći na kraju.

Da, Sivert mu je mogao slobodno pokloniti sve što je ujak ostavio!

Braća su se oko toga šalila, Sivert se nimalo nije žalostio, možda bi mu, naposljetku, više bilo žao da se samo tako odrekao pet tisuća talira. Znao je dobro kamo su smjerali kad su mu nadjenuli ujakovo ime, nije, dakle, ni zaslužio da mu starac što ostavi. Sada je dapače silio Eleseusa da prihvati baštinu: "Naravno, ti je moraš primiti, hajdemo to pismeno utvrditi!" reče on. "Želim ti da se obogatiš. Nemoj je, zaboga, prezreti!"

Često su se ovako šalili. Sivert je doista najviše pomogao Eleseusu podnijeti život kod kuće; bez njega bi mu bilo puno teže.

Sad se Eleseus opet prilično zbrkao, nisu mu puno koristila tri tjedna dangubljenja s onu stranu brda, tamo je išao i u crkvu i postao pravi kicoš, sastajao se, štoviše, i s djevojkama. Doma na Sellanrai nije bilo nijedne. Na Jensine, sluškinju, nije niti pomišljao, ona bijaše samo tegleća marva, više bi pristajala Sivertu.

"Baš me zanima kakva je Barbro s Breidablika otkako je odrasla", reče.

"Otiđi dolje Strömu pa pogledaj", odvrati mu Sivert.

Jedne nedjelje Eleseus pođe. Eh, malo se pokrenuo pa mu se ponovno vratiše hrabrost i živahnost, osjeti kolanje krvi, u Axelovoj kolibi opet oživje. Barbro nije bila za podcjenjivanje, u svakom slučaju bijaše jedina u cijelom kraju; svirala je na gitari i šalila se, osim toga nije se mirisala krasuljkom nego pravim mirisima, kolonjskom vodom. Eleseus se pak trudio da između riječi nagovijesti kako je ovdje samo na praznicima, naskoro će ga ured pozvati natrag. Svakako je ugodno doći malo doma, u stari zavičaj, ima on tamo gore zasebnu sobicu, ali grad je grad!

“Ne, to se zna: pustoš nije grad!” potvrđivaše mu Barbro.

Axel se nekako osjećao tuđe uz ovo dvoje gradskih ljudi. Bilo mu je dosadno pa ode na svoje njive. Sad su Barbro i Eleseus bili slobodni i Eleseus posta divan. Pripovijedao je kako je bio u susjednom selu i tamo pokopao starog ujaka, nije zaboravio spomenuti ni to da je držao govor.

Kad je krenuo, pozove Barbro da ga malko otprati.

“Zar je u gradu običaj da dame prate gospodu kući?” upita ona.

Eleseus na to zbilja pocrvenje i shvati da ju je uvrijedio.

Ipak dođe i sljedeće nedjelje na susjedno imanje; nosio je i štapić u ruci. Oboje se bavljalo kao i prošli put i nisu ni sad marili za Axela. “Tvoj otac danas posjeduje veliko imanje, a puno je i gradio”, reče Axel.

“O da, ima on i čime graditi. Otac može sve što zaželi!” odgovori Eleseus hvaleći se. “Nama ostalim jadnicima nije tako lako.”

“Kako to?”

“Zar ne znate? Upravo je ovih dana bilo u njega nekoliko švedskih milijunaša kojima je prodao rudnik bakra.”

“Što ne kažeš! I dobio je, kažeš, gomilu novaca?”

“Fantastično puno! Da, neću se hvaliti, ali svakako više tisuća. Ali, što sam htio reći: spominješ građenje. Vidim i pred tvojom kućom građevinsko drvo, kad ćeš ti početi graditi?”

“Nikada”, viknu Barbro.

Nikada! Barbro je bila ili drska ili je pretjerivala. Axel se prošle jeseni navadio kamenja, a zimi ga dovezao; ovog je pak ljeta dogotovio zidove i podrum i sve ostalo, još mu jedino valja kuću staviti pod krov. Reče kako se nada da će to učiniti ujesen, već je mislio i Siverta pozvati da mu pomogne nekoliko dana; kakav je njegov savjet?

“Može”, reče Eleseus. “Ali i ja ti mogu pomoći”, nadoda osmijehujući se.

“Vi?” reče Axel sa štovanjem i poče mu odjednom govoriti vi. “Vi ste za drugo rođeni.”

Kako je i ovdje u brdima ugodno biti priznat. “I ja se bojim da ove moje ruke nisu za taj posao”, reče Eleseus izigravajući velikog gospodina.

“Da vidim”, reče Barbro i primi ga za ruku.

Axel se i ovaj put osjeti odgurnut u stranu pa iziđe; njih dvoje opet ostadoše sami. Bijahu vršnjaci, zajedno su išli u školu, skupa se igrali, ludovali i cjelivali se; sad su se s beskrajne visine spominjali djetinjstva, a nije se moglo oteti dojmu da se Barbro pomalo šepiri, upravo tako. Naravno, Eleseus se ne bi mogao uspoređivati s onim visokim činovnicima u Bergenu, nosili su oni i očale i zlatne satove, ali u ovoj je pustoši pravi gospodin. Ona iznese i svoju fotografiju iz Bergena i pokaza mu je: takva je nekad bila, a danas!

“Što ti manjka sada?” upita on.

“Ah, ti misliš da nisam oslabjela?”

“Oslabjela? Ja ti kažem da si sada dvaput ljepša i tako nekako punija”, reče on. “Oslabjela? O ne, to je klasika!”

“Ali zar nije krasna na slici ova moja haljina izrezana ispod vrata i na leđima? Onda sam imala, kako vidiš, i srebrni sat što mi ga je poklonio jedan od činovnika u kojih sam bila u službi. Poslije sam ga izgubila; točno da ti kažem: nisam ga baš izgubila, nego mi je trebalo novaca kad sam polazila kući.”

Eleseus upita: “Mogu li dobiti ovu fotografiju?”

“Dobiti? A što ću ja dobiti za nju?”

Eleseus je znao dobro što bi najradije odgovorio, ali se ne usudi izreći. “I ja ću se fotografirati kad dođem u grad pa ću ti poslati svoju zauzvrat.”

Ona uze sliku i reče: “Ne mogu ti je pokloniti, imam jedino ovu.”

Rastuži se ovo mlado srce, i on pruži ruku za slikom.

“Evo ti je; ali daj mi za nju odmah sada što god!” reče ona u smijehu.

On je obuhvati i snažno poljubi. Sad je bilo slobodnije; Eleseus se razmahao, bio je čudesan. Gledali su se s ljubavlju, smijali se i šalili. “Kad si me dodimula rukom, bilo je to kao da si me pogladila labuđim perom”, reče on.

“Da, da, a sad ćeš naskoro u grad i ne sumnjam da se više nikad nećeš vratiti ovamo”, reče Barbro.

“Zar ti misliš da sam ja takav?” odvrati Eleseus.

“Zar nema nikog tko bi te tamo zadržavao?”

“Nema. Među nama rečeno, nisam zaručen.”

“Ah, dakako da jesi!”

“Nisam doista, istinu sam ti rekao.”

Dugo su se šalili i namigivali, Eleseus se sasvim zaljubio. “Ja ću ti pisati”, reče on. “Smijem li?”

“Smiješ”, reče ona.

“Da, ne želim biti takav pa da to činim bez dopuštenja!” Ali odjednom postade ljubomoran i upita: “Govore da si zaručena s Axelom? Je li to istina?”

“Ja? S Axelom?” reče ona prijezirno da ga utješi. “Neka on to malo zaboravi!” Onda požali što je to rekla pa nadoda: “Axel je dobar čovjek. Pretplatilo se zbog mene na novine i često mi donosi poklone, to je istina i ne mogu lagati.”

“Bože me očuvaj, on na svoj način može biti najizvrsniji čovjek da ga nema nadaleko”, reče Eleseus, “ali to nije ono glavno.”

Pri pomisli na Axela, Barbro se, izgleda, uznemirila, ona ustade i reče Eleseusu: “A sad moraš ići, mene čeka štala.”

Iduće nedjelje sišao je Eleseus puno kasnije nego obično, a sa sobom je ponio i pismo. To je bilo pismo! Cijeli tjedan zanosa i razmišljanja da bi ga sročio, da bi ga napisao! “Gospođici Barbro... dva ili tri puta imao sam neizrecivu sreću da sam te smio vidjeti...” Dođe li tako kasno, Barbro će po svoj prilici biti gotova s poslom u štali, a možda ode i spavati. Ali ništa, zapravo je tako bolje.

No, Barbro je bila budna i sjedila u kolibi. Ali sad odjednom kao da joj nije bilo do nježnosti, baš nimalo. Eleseusu se nekako činilo da je pod Axelovim pritiskom, da ju je ovaj opomenuo.

“Molim, evo pisma što sam ti ga obećao.”

“Hvala!” reče ona, otvori pismo i pročita ga bez vidljive radosti. “Mislim da bih mogla pisati isto tako dobro kao i ti!”

On se razočarao, što joj je? I gdje je Axel? Otišao. Možda su mu dodijali ovi budalasti nedjeljni pohodi, pa nije želio biti doma; ali mogao je imati i kakav hitan posao i otići još jučer u selo. Svakako ga nema doma.

“Zašto u ovako lijepu večer sjediš u toj nesnosnoj kolibi? Hajdemo van!” reče Eleseus.

“Čekam Axela”, odvrati ona.

“Axela? Zar ne možeš biti bez Axela?”

“Mogu; ali zar on neće htjeti jesti kad se vrati?”

Vrijeme je prolazilo utaman, njih se dvoje ne približi jedno drugom; Barbro i dalje ostade zlovoljna. On joj pokuša i opet pripovijedati o susjednom selu i opet ne zaboravi da je držao govor. “Nisam imao bogzna što reći, ali neki su bili ganuti do suza.”

“Da?” reče ona.

“I jedne nedjelje otišao sam i u crkvu.”

“Je li bilo što zanimljivo?”

“Zanimljivo? Ništa posebno. Samo sam ušao i malko se ogledao. Pastor, po mojem skromnom mišljenju, nije propovijedao osobito, nema dobar način propovijedanja.”

Vrijeme je prolazilo.

“Što ti misliš, što će Axel misliti ako te ovako kasno zatekne ovdje?” upita odjednom Barbro.

Ah, da ga je udarila, ne bi ga jače mogla dovesti u nepriliku. Zar je sasvim zaboravila sve što je bilo prošli put? Zar nisu dogovorili da on dođe večeras? Vrlo se uvrijedio i stade mrmljati: “Pa ja mogu i otići, ako želiš!” Ona se nije zaprepastila kad je on to izrekao. “Što sam ti učinio?” pitao je drhtavim glasom. Činilo se da mu je vrlo teško, da je u velikoj neprilici.

“Učinio? Ah, nisi mi ništa učinio.”

“A što ti je onda večeras?”

“Meni? Ha-ha-ha! Ali razmisli malo, neće biti čudo bude li se Axel srdio.”

“Ja sad idem”, ponovio je Eleseus. Ali ona se opet ne prestravi, nije joj bilo do njega, bilo joj je svejedno što on ovdje sjedi i bori se u sebi. Oh, koja praznoglavka!

Spopade ga ljutina. Najprije joj dade oduška na fini način: ona doista nije istinska predstavnica ženskoga roda. I kad to nije ništa pomoglo – oh, bilo bi bolje da je šutio i trpio. A ona sve gora i gora. Ali ni on nije bivao bolji, nego reče: “Da sam znao kakva si, ne bih večeras silazio.”

“Pa što onda?” vrati mu ona lopticu. “Ne bi u tom slučaju prošetao taj svoj štapić što ga držiš u ruci.”

Barbro je bila u Bergenu, znala se rugati, a vidjela je i pravih štapova koje gospoda nose na šetnji, zato je mogla sada tako bestidno pitati kakva mu je to popravljana drška kišobrana s kojom se ovuda pravi važan. On sve podnese.

“Ti bi sigurno i fotografiju natrag?” upita on. Ako ovo ne upali, neće ništa. Primiti natrag poklon, to je najgore što se može zamisliti u brdima!

“Pa i što će ti?” upita ona izbjegavajući pravi odgovor.

“Dobro”, izjavi on drsko, “ja ću ti je smjesta poslati. Vrati i ti meni pismo.” I ustade.

Ona mu dade pismo, dašto, ali joj navriješe suze na oči, i odjednom se promijeni. Sluškinja je bila ganuta, prijatelj je ostavlja, posljednji zbogom!

“Ne moraš ići”, reče ona, “svejedno mi je što će Axel misliti.”

Ali sad je on htio iskoristiti priliku pa se oprost. “Kad je netko dama kakva si ti, moram se povući”, reče.

Polagano se udaljavao od kolibe, fićukao i vrtio štapićem praveći se bezbrižnim. Bah! Trenutak kasnije iziđe i Barbro i zovnu ga nekoliko puta. Naravno, on stade, to svakako učini, ali bijaše poput uvrijeđena lava. Ona sjede u vrijesak i, kao da se kaje zbog svog vladanja, počne trgati strukove korova pa se on malo-pomalo umiri, zamoli je, štoviše, i za poljubac, “na rastanku zauvijek”, reče. Ne, to nije htjela. “Onda budi barem dražesna kao prošli put”, reče on. Umiljavao joj se na sve načine i sve više nasrtao na nju, ne bi li možda

uhvatio zgodnu priliku. Ali ona ne htjede biti dražesnom, podiže se i tako ukočeno stajale. Onda on samo klimnu glavom i ode.

Kad je zamaknuo, iziđe iznenada Axel iza grma. Barbro se prepade i upita: "Kako to, zar dolaziš odozgo?"

"Ne, dolazim odozdo", reče on, "ali sam vidio kako vas dvoje polazite gore."

"Ah da, zbilja! Od toga ćeš se ti udebljati!" viknu ona odjednom bijesno, opet je bila loše volje kao i prije! "Što njuškaš ovuda? Što te se to tiče?"

Ni Axel nije ovaj put bio prijazan. "On je, dakle, i večeras bio ovdje?"

"Pa što onda? Što ti zapravo želiš od njega?"

"Ne radi se o tome što ja želim od njega, nego što bi ti htjela. Stidi se!"

"Ja da se stidim? Da radije šutimo o tome ili da se drugačije porazgovorimo?" upita Barbro prema nekoj staroj frazi. "Ne želim i dalje sjediti u tvojoj kolibi poput starog kipa, toliko da znaš. Zašto bih se stidjela? Ako tako hoćeš, nađi drugu domaćicu, a ja ću svojim putem. Samo jezik za zube, ako nije sramota već i to što to moram zahtijevati. Evo ti mog odgovora. Sad ti idem zgotoviti večeru i ispeći kavu, a onda ću raditi što me volja."

Svađajući se neprekidno, uđoše u kuću.

Ne, Axel i Barbro nisu se svagda slagali. Već je dvije godine u njega, ali su se češće svađali, najviše jer je Barbro htjela otići. On je navaljivao da zauvijek ostane, da se sasvim nastani u njega i dijeli s njime kolibu i život, znao je kako je gadno biti bez ikoga. Ona mu je više puta obećavala da će na to pristati, a u ljubavnim zanosima nije mogla niti zamisliti da ode odavde. Ali netom bi nastala prepirka, ona bi mu prijetila da će otići, makar gdje kad ništa drugo ne bi znala reći osim da mora u grad zbog zubi koji će joj se sasvim pokvariti ako ih ne popravi na vrijeme. Otići! Otići!... On bi je na neki način morao privezati za ovo mjesto.

Privezati? Ona bi se podrugljivo nasmijala na takve njegove pomisli.

"Tako ti opet hoćeš otići?" reče on.

"Što ako to učinim?" odvrati ona.

"Možeš li ti uopće otići?"

"Mogu li otići? Ti misliš da sam u nevolji što se primiće zima... ali ja mogu naći u Bergenu službu u svako doba."

Onda Axel reče posve mimo: "Zasad baš ne bi mogla! Zar ne nosiš dijete pod srcem?"

"Dijete? O kakvom to djetetu govoriš?"

Axel je pogleda zabezeknuto. Zar je poludjela?

Bilo je i to nezgodno što je i Axel možda premalo obazriv: otkako ju je time pokušavao vezati uza se, nastupao je s previše samopouzdanja; to nije bilo pametno, nije joj se trebao toliko protiviti, zar je bilo potrebno da joj u proljeće upravo naloži da sadi krumpir, mogao ga je za nevolju i sâm posaditi. Kad bi se jednom vjenčali, kasnije bi već došla prilika da zagospodari, ali dotle treba biti pametan i popuštati.

Ali najsramoćnije je bilo ovo između nje i tog pisarčića, Eleseusa, koji se ovamo dovukao s laskavim frazama i štapićem. Je li to vladanje zaručene djevojke u ovakvu stanju? Tko bi to uopće shvatio? Dosad Axel nije ovdje imao suparnika. Da, a sad je drukčije!

"Evo ti novih novina", reče Axel. "I evo ti još jedna sitnica koju sam za te kupio. Pogledaj, sviđa li ti se?"

Ona je bila hladna. Premda su oboje pijuckali vrlo vruću kavu, odvrati hladno kao led: "Okladila bih se da je to zlatni prsten koji si mi obećao ima više od godine."

Predaleko se svakako zatrčala jer je doista bio prsten. Zlatan nije bio, takvog joj nije nikad niti obećao, toga se sad i ona sjeti: ali je bio srebrn prsten s dvjema pozlaćenim

rukama na njemu, dakle pravi, sa žigom. Ah, taj prokleti Bergen! Barbro je tamo vidjela pravih zaručničkih prstena, neka on to komu drugom priča!

“Zadrži si ga, meni takav prsten ne treba”, reče ona.

“Što mu manjka?”

“Što mu manjka? Ništa mu ne manjka”, odvrati ona. Onda ustade i poče pospremati stol.

“Uzmi zasad ovaj, kasnije će se moguće naći i kakav drugi”, reče Axel.

Barbro na to ne odgovori ništa.

Uostalom, Barbro je večeras vrlo zla. Zar mu se nije trebala zahvaliti za nov, srebrni prsten? Onaj joj je otmjeni pisarčić zavrtio glavom. Axel se nije mogao suzdržati da ne upita što Eleseus stalno ovdje traži. “Što hoće on od tebe?”

“Od mene?”

“Da, zar je čorav pa ne vidi po tebi što je? Zar te ne vidi?”

Barbro stade pred Axela i reče: “Ti vjeruješ da si me uza se privezao, ali ćeš vidjeti da je to laž.”

“Tako!” reče Axel.

“I ti ćeš vidjeti da ću ja otići odavle.”

Nato Axel samo razvuče usta na osmijeh, ali potajno i da se ne opazi, jer je nije htio dražiti. Pa reče umirujući je kao dijete: “No, budi dobra, Barbro. Ti znaš – samo ti i ja!”

I naravno, kasno u noći svršilo se tako da se Barbro opet odljutila i, štoviše, zaspala sa srebrnim prstenom na ruci.

Ah, sve će opet biti dobro!

Ovim dvoma u kolibi bilo je doista opet dobro, ali Eleseusu je bilo loše. Bilo mu je teško preboljeti uvredu koju je doživio. Ne znajući što je histerija, mislio je da je Barbro od njega pravila budalu zato što je istinski zla; Barbro se ponijela malo previše drsko, pa i sto puta uzeli u obzir da je živjela čak i u Bergenu.

Fotografiju je vratio tako što ju je sam odnio jedne noći dolje i bacio u sjenik na kome je spavala. Nije to, doduše, učinio grubo i neuljudno, dapače; dugo je pipkao oko vrata kako bi je probudio, a kad se ona podbočila na lakat i zapitala: “Zar noćas ne znaš unutra?” shvatio je da je pitanje bilo upućeno nekome drugom i to ga je ubolo poput igle ili mača; ali on nije viknuo nego je samo lagano ispustio fotografiju. I onda je otišao svojim putem. Baš otišao? Zapravo je najprije nekoliko puta koraknuo, onda je počeo trčati, trčati; bio je vrlo uzbuđen, zamalo veseo, srce mu je tuklo u grudima; zaklonio se iza nekog grma i osvrnuo; nije trčala za njim! Ah, a on se ipak nadao! I da mu je pokazala samo malo naklonosti. Ali, kvragu, zašto je onda tako trčao kad mu ona nije za petama, u košulji i donjoj suknji, očajna, pa i slomljena u sebi zbog takvoga intimnog pitanja koje nije bilo namijenjeno njemu!

Išao je kući bez štapa i ne zviždučući, doista više nije veliki gospodin. Ubod u srce nije sitnica.

I je li sad kraj?

Jedne nedjelje ponovno siđe niz brdo, ali samo kako bi uhodio. Upravo s bolesnom, nevjerojatnom strpljivošću ležao je vrebajući iza grma i buljeći prema kolibi. Kad je na kraju opazio pokrete i spodobe, mislio je da će umrijeti. Axel i Barbro iziđoše iz kolibe i uđoše u štalu. Bili su vrlo nježni jedno prema drugom, da, bili su vrlo nježni i koračali su držeći se ispod ruku, on joj je valjda htio pomoći u štali. Evo, dobro ih pogledaj!

Eleseus je promatrao ovo dvoje pogledom čovjeka koji je sve izgubio, kome je sve propalo. Možda je otprilike ovo mislio: ona ide pod ruku s Axelom Strömom; ne znam kako se to dogodilo, ali jednom je oko mene ovijala svoje ruke. Zamaknuše u štalu.

Neka, svejedno! Bah! Zar će on ovdje ležati i sramotiti se. Da, baš će ovako ležati ničice na zemlji i dotle se zaboraviti! Tko je ona? A on jest što jest. Da!

Poskoči pa se uspravi. Onda otrese lišće i vrijesak s nogu i opet se uspravi. Srdžba i ponos mu čudnovato izbiše na vidjelo: bio je očajan i počeo pjevuckati neku dosta lakomislenu pjesmicu. I dok bi najgora mjesta hotimice glasnije pjevao, lice bi mu se posve raznježilo.

POGLAVLJE XIX

ISAK dovede konja iz sela.

Da, kupio je konja u pandura koji ga je, kako reče Geissler, prodavao, ali je morao dati za nj dvjesto i četrdeset kruna, a to je šezdeset talira. Cijene su konjima zbilja poludjele; kad je Isak bio dijete, mogao si dobiti najboljeg konja za pedeset talira.

Zašto zapravo sam nije uzgajao konja? E, on je o tom razmišljao, mislio je na kakvo ždrijebe – koje bi odgajao jednu pa i dvije godine. Ali samo onaj kojemu bi ostajalo vremena nakon poljskih poslova, onaj tko se ne bi osvrtao na bare i ne bi ih krčio, mogao je odgojiti konja koji će mu voziti ljetinu. Kao što je pandur govorio: "Meni se ne da hraniti konja, ono sijena što imam, unese moja ženskadija dok sam ja u službi."

Isak je odavno mislio o konju, više godina, i nije mu to Geissler prvi napomenuo. Zato se i jest za to spremao, koliko je god više mogao, načinivši još jedne jasele, još jedan vrbov kolac na pašnjaku za ljeto; kola i dvokolica bilo je više, a još će ih sagraditi do jeseni. Naravno, ni najvažnije od svega, piću, krmu, također nije zaboravio; zašto bi mu drukčije bilo lani potrebno iskrčiti i posljednji ostatak bare da se nije htio unaprijed pobrinuti; da to nije učinio, morao bi držati manje krava! Sad je na bari zasijana djetelina za bređe krave.

Da, na sve je on mislio. Inger je opet imala prilike da kao nekada pljeska rukama od čuđenja.

Isak donese novosti iz sela: Breidablik se prodaje, sad se to i ispred crkve navijestilo. Sve je na prodaju zajedno, i ono malo obrađenih njiva i livada i krumpirišta, možda i marva, ono nekoliko glava sitne stoke.

"Zar će sve do kraja prodati i sasvim se odseliti!" viknu Inger. "A kamo odlaze?"

"U selo."

To je bilo istinito, Brede je htio u selo. Dakako, najprije se pokušao nastaniti u Axela Ströma, gdje je već Barbro. No, to mu nije uspjelo. Brede ni za što na svijetu ne bi prekidao vezu između svoje kćeri i Axela, pa je zato pazio da se ne pokaže nametljiv, ali to mu je, naravno, pomrsilo račune. Axel je kanio do jeseni pokriti novu kuću, pa kad on i Barbro usele u nju, zar se Brede i obitelj ne bi mogli nastaniti u kolibi? Ne, ne bi! Brede nije mislio naseljenikovom pameću, on nije shvaćao da se Axel mora preseliti upravo zato što je koliba potrebna stoci koje je sve više; kolibu je, dakle, valjalo pretvoriti u štalu. Ali ni kad su mu sve potanko rastumačili, Brede to nije mogao razumjeti. "Ljudi su ipak važniji nego životinje", reče on. Naseljenik nije mislio tako, ni govora! Najprije stoka, a ljudi će se već negdje skloniti preko zime. Onda se umiješa i Barbro i reče: "Zbilja, tebi su životinje iznad ljudi? Drago mi je da sam to saznala!" Doista, Axelu je postala neprijateljem cijela Bredeova obitelj, jer nije imao za njih stana. Ipak nije popustio. Nije bio glupan i dobričina, nego je, štoviše, pomalo bivao škrtiji, znao je dobro da bi morao podmirivati više želudaca kad bi se Bredeovi nastanili ovdje. Brede je umirivao kćerku objašnjavajući joj kako se najradije vraća u dolinu, pustoš mu je dodijala, reče, i samo zbog toga prodaje imanje.

Da, ali istinu govoreći nije Brede prodavao nego su banka i trgovac htjeli promijeniti Breidablik u novac, ali zbog svijeta, naselje je prodavano u Bredeovo ime. Brede je smislio da će na taj način prikriti sramotu. I nije bio osobito potišten kad se susreo s Isakom, tješio se što je još nadzornik telegrafskog voda; to je siguran prihod i s vremenom će se opet uspeti na svoje nekadašnje mjesto u trgovištu, postići da bude svestrani pomagač i glavarov pratilac. Naravno, Brede je bio i malko tronut. Pa i morao je biti: nije šala rastajati se s mjestom koje si zavolio, gdje si toliko godina proživio i naradio se. Ali dobri Brede nikad nije bio zadugo obuzet nečim, to je bila njegova dobra strana, ono privlačno na njemu. Bio se tako jedanput oduševio da će obrađivati krčevinu, ovaj mu pokušaj nije sretno pošao za rukom, ali na isti laki način on je postupio i u drugim prilikama i katkad zbilja uspijevao. Da, tko zna neće li on jednog dana zaraditi veliki imetak s onim svojim uzorcima kamenja! Naposljetku, Barbro je baš lijepo udomio na Maanelandu! Ona se nikad neće rastati od Axela Ströma, to se može kazati, svak to vidi!

Ne, sve dok je on zdrav i može raditi za se i svoju obitelj, nije loše, reče Brede Olsen. Upravo su mu malo-pomalo sva djeca poodrasla, odlaze u svijet i brinu se svako za se, reče on. Helge je već s ribarima u lovu na haringe, a Katrine će u službu liječniku. Ostaje im još samo dvoje manje djece – doduše, skoro će prispjeti i treće, ali...

Isak donese iz doline još jednu novost: glavarova gospođa rodila dijete. Inger zapita radoznalo: "Muško ili žensko?"

"Ne znam", odgovori Isak.

Dakle, glavarova gospođa rodila je dijete – ona koja se toliko žestila u gospodskom društvu što se rađa previše djece u siromaha. Treba ženi dati pravo glasa i pustiti joj da sama upravlja sobom, govorila je ona. Što li će sad reći? "Da", rekla je pastorova žena, "baš je dobro upravljala sama sobom, ha-ha-ha; ipak nije izmakla sudbini!" Ova šala o glavarovoj supruzi pronijela se cijelim mjestom i mnogi su je razumjeli; razumjela je možda i Inger, jedino Isak nije shvaćao ništa.

Isak je znao raditi, znao voditi poslove. Bio je sada bogat čovjek s velikim gospodarstvom, ali sav onaj velik gotov novac koji mu je sudbina bacila u ruke, iskoristio je loše: čuvao ga je. Pustoš ga je spašavala. da je Isak živio u dolini, možda bi i njega zaveo veliki svijet u kome je toliko toga lijepa i u kome se gospodi, kupovao bi suvišne stvari i hodao radnim danom u crvenoj košulji. Ovdje u pustoši nije mogao rasipati, živio je na čistom zraku, umivao se svake nedjelje izjutra, a kupao kad bi otišao gore na jezero. Tisuću talira – dakako, dar Božji, sačuvao je do zadnje novčanice. Što bi drugo? Sve svoje dnevne troškove Isak je mogao lako namiriti prodajući ono što bi mu donijeli zemlja i stoka.

Eleseus se bolje u to razumio, on je savjetovao ocu da novac dade u banku. To bi neprijeporno bilo najpametnije, ali je Isak u svakom slučaju za sada odgodio, a možda to nikada neće učiniti. Tomu nije bio razlog što otac nije htio slušati sinove savjete; Eleseus zaista nije loš, u to se Isak zbilja uvjerio u zadnje doba. Sada je za kosidbe pokušavao kositi – ne, majstor nije bio, i nije se micao od Siverta koji bi mu svaki put oštrio kosu, ali su mu ruke bile duge i mogao je zahvatiti trave kao pravi kosac. Sivert i Leopoldine i Jensine imali su puno posla na livadi zgrćući prvo sijeno, ali ni Eleseus se nije štedio nego je tako grabljao da su mu iskočili žuljevi pa je morao hodati zavijenih ruku. Više tjedana nije imao teka, ali se zbog toga nije izvlačio s posla. Mladiću se vjerojatno nešto dogodilo, bit će da se spotaknuo u ljubavi ili nešto slično, morala je biti kakva velika bol ili razočaranje. Eno, popušio je i posljednji prstohvat duhana što ga je bio donio iz grada, i to bi možda u drugim okolnostima nagnalo pisara da zalupi vratima ili da se izdere zbog ovog ili onog; ali to je Eleseusa samo još više uozbiljilo, postao je još čvršći, da, pravi muškarac doista. Zašto je onda palo na pamet šaljivčini Sivertu da ga draži? Danas su ležala oba brata na stijenama

na rijeci i pila vodu, kadli Sivert u neopreznosti ponudi Eleseusa da mu osuši za pušenje neku osobito finu vrstu mahovine – “ili bi je možda i ovakvu pušio?” reče mu.

“Ja ću ti dati duhan”, odgovori Eleseus ispruživši ruku i zagnjurivši u vodu bratovu glavu i vrat do ramena. Ha, eto mu sad! Sivert je još dugo nakon toga hodao mokre kose.

“Meni se čini da će od Eleseusa još biti momak i pol”, mislio bi otac gledajući sina pri poslu i upita Inger: “Hm. Ja sve više mislim da će Eleseus ostati kod kuće, što ti veliš?”

Ona odgovori nekako vrlo oprezno: “Ja to ne bih mogla reći. Neće on ostati kod kuće.”

“Zar si s njime o tom već razgovarala?”

“Ne. Zapravo samo izdaleka. Ali pogađam.”

“Rado bih znao kako bi bilo kad bi imao vlastito imanje...”

“Kako to?”

“Bi li ga obrađivao?”

“Ne bi.”

“Onda si ipak s njime o tom razgovarala?”

“O tom razgovarala? Zar ti ne vidiš kako se promijenio? Ne bi ga čovjek prepoznao.”

“Nemoj samo reći da ne valja”, reče Isak nepristrano. “Ja vidim samo to da on marljivo radi.”

“Da, da”, reče Inger bojažljivo.

“Ja ne znam što ti je mladić skrivio!” viknu Isak srdito. “On svaki dan sve više radi, što bi još htjela?”

Inger je šaputala: “Više nije kao prije. Morao bi s njime razgovarati o prsluku.”

“Kakvom prsluku? Što ti govoriš?”

“Veli da ljeti u gradu svi nose bijele prsluke.”

Isak pokušava razmisliti, ali ne shvati. “Pa zar ne može nabaviti taj bijeli prsluk?” upita on. Isak se smeo, sve je to naravno, bilo žensko blebetanje; mislio je da mladić s pravom traži taj prsluk, ali nije shvaćao što bi sve to trebalo značiti, stoga brzo promijeni temu.

“A što bi ti rekla kad bismo mu dali Bredeovo imanje da ga unaprijedi?”

“Komu?”

“Eleseusu.”

“Braidablik?” upita Inger. “Mani se toga.”

Ona je, naime, već razgovarala o tome s Eleseusom, očevu je namjeru saznala od Siverta koji nije mogao šutjeti. Uostalom, zašto bi Sivert čuvao tajnu kad mu ju je otac po svoj prilici i povjerio da se o tom govori? Nije prvi put na taj način Sivert bio posrednikom. Dobro, ali što je Eleseus odgovorio? Kao i prije, kao i u pismima: Ne, ne kanim pustiti ono što sam naučio i opet biti nitko i ništa. To je odgovorio. Da, i onda je mati počela iznositi svoje dobre razloge, ali Eleseus se nije dao razuvjeriti, on drukčije, reče, zamišlja svoj život. Mlado srce ima svoje tamne dubine; nakon svega što se dogodilo, možda mu se činilo nemogućim da bude Barbrin susjed. Tko bi ga znao? Materi je sve to samo djelomice objasnio i rekao joj da u gradu može dobiti i bolje mjesto nego što ga sad ima, mogao bi, recimo, postati pisarom u suca ili u savjetnika; morat će napredovati, za nekoliko godina mogao bi biti glavarij ili svjetioničar ili pak dospjeti u carinarnicu. Mnogo je službi za onog tko je nešto naučio.

Bilo kako bilo, mater je pridobio za sebe, zanijala se, usto je bila slaba, veliki svijet ju je opet lako mogao dobiti u svoje klopke. Zimi je, doduše, opet čitala izvrsni molitvenik što ga je dobila na polasku iz trondheimske tamnice; a sada? Može li Eleseus doista postati glavarij?

“Zašto ne bih?” odgovori Eleseus. “Što je drugo glavarij Heyerdahl nego nekadašnji pisar u uredu?”

Velikih li nada! Mati i sama poželje savjetovati Eleseusa da ne mijenja svoj život, da se ne upropaštava. Zar je takav čovjek stvoren za pustoš!

Ali zašto se Eleseus sada toliko trudi i marljivo radi doma na polju? Bog bi ga znao, svakako pri tom ima nekakvu namjeru! Ima u njega, istina, nešto i seljačke taštine pa ne želi zaostati za drugima. Osim toga, neće biti zgorega da, kad bude odlazio od kuće, ostane dobar prijatelj s ocem. Govoreći istinu, imao je u gradu kojekakvih sitnih dugova i bilo bi dobro da ih podmiri, mogao bi opet posuđivati. Nije se pri tom radilo samo o kakvoj stotinjarki nego o puno krupnijem.

Eleseus nije bio glup, ni govora, bio je, štoviše, i malko lukav. Vidio bi oca kako ulazi u kuću i znao da sad sjedi uz prozor i izviruje van. Ako se malo više napregne u poslu, možda će mu koristiti, a time, naposljetku, nikome ne šteti.

Eleseus je bio nekako premek, tko će znati kako to, ali ujedno i spetljan, kao uništen; nije bio loš, ali je bio prilično okorio. Možda je u proteklim godinama manjkala nad njim kakva jaka ruka? Što je sad mati mogla učiniti? Jedino mu pomagati. Mogla se obmanjivati njegovom budućnošću i odvrćati očevu ruku od njega, eto to je mogla.

Isaka naposljetku razljuti to što se ona protivi njegovoj zamisli – po njegovu mišljenju ono što je snovao s Breidablikom, nije bilo loše. I kad se danas vraćao kući, popustio je napasti i zaustavio konja da u hitnji razgleda iskusnim okom zapušteno naselje: marljive ruke mogle bi od ovoga štošta načiniti.

“I zašto ne bih?” pitao je on Inger. “Toliko volim Eleseusa da bih mu htio kupiti to imanje.”

“Ah, ako ga toliko voliš, onda ne spominji pred njim Breidablik”, odvrati ona.

“Zbilja!”

“On smjera nečemu puno višem.”

Ni Isak nije bio posve uvjeren u sebi, ne može, dakle, ništa odlučno reći, ali je srdit što je otkrio svoje namjere i tako neoprezno govorio o njima, stoga ih se tako teško odriče.

“On će napraviti kako ja hoću”, izjavi odjednom Isak. I on to reče glasno i prijeteći kako bi ga Inger dobro čula. “Da, gledaj me samo, ali ja više neću reći niti riječi. Škola je tamo, i na pola je puta iz sela do nas i sve drugo, kamo on to tako visoko smjera? S takvim sinom kakav je on ja bih lako umro od gladi, je li to možda bolje? Ali ja pitam kako to moja vlastita krv i meso mogu biti neposlušni prema – mojoj vlastitoj krvi i mesu?”

Isak ušuti. Vidio je da je, što god više govori, sve to gore. Htio je sad najprije svući odijelo u kojem je išao u dolinu; ali ne, promijeni odluku i ostade u onom u čemu je i bio – pa ma kakav razlog za to nalazio. “Pokušaj to nekako razmrsiti s Eleseusom”, reče.

Inger odvrati: “Bit će najbolje da mu to ti sam kažeš. Mene ne sluša.”

Naravno, Isak je glava sviju, on to zna. Neka Eleseus samo pisne! Ali možda zbog toga što strahuje da neće ništa učiniti – Isak se sada izvlači i veli: “Da, ja mogu sam, ja ću mu reći. Ali kako imam toliko drugih poslova, valja mi sada misliti na drugo!”

“Ah, tako?” reče začuđeno Inger.

Isak pođe, doduše samo do granice imanja, ali ipak pođe. Vrlo je tajanstven nekako i želi biti sam. Vratio se, naime, danas i s trećom novosti iz sela, i ta je treća veća nego one obje zajedno, ona je silno velika: sakrio ju je tamo nakraj šume. I eno je stoji omotana platnom i papirom. Odmata je, neka velika sprava. Gledajte, crvena i plava, divna, s mnogo zubaca i mnogo noževa, sa člancima, ručicama, kotačima, zavrtnjima. Kosilica. Naravno, ne bi baš danas doveo onog konja da mu nije trebao zbog nje.

Isak stoji držeći se neobično mudro i napreže se da se sjeti od početka do kraja svega onog naputka što mu ga je pročitao trgovac, naputka kako će rukovati kosilicom: i tako on ovdje pričvrsti čelično pero, ondje uturi klin, onda namaže uljem svaku rupicu i svaku pukotinu; zatim ogleda sve još jedanput. Uzeti u ruke pero i potpisati ime na dokument – naravno, i to je vrlo opasno i teško. Nije šala ni reolski plug koji ima svu silu zavinitih

noževa što moraju prileći jedan uz drugi, pa ni velika okrugla pila u strugari, koja mora na vlas točno počivati u ležaju kako se ne bi pomicala ni ulijevo ni udesno, a kamoli iskočila. Ali kosilica – pravo svračje gnijezdo čeličnih grančica i noževa i naprava i tisuću zavrtnja. Ingerin šivaći stroj prema ovome je obična igračka!

Isak se sam upregnu sprijeda kako bi iskušao kosilicu. Veličanstvenog li trenutka! Zato je i htio najprije potajno iskušati spravu i biti sam svojim konjem.

Jer, što ako je kosilica krivo sastavljena pa ne htjedne kositi nego pukne? Ali to se ne dogodi, sprava je kosila. Upravo bi mu to trebalo! Isak je satima duboko proučavao spravu; u međuvremenu zađe sunce. Opet se upregne i kuša, kosilica listi travu. Upravo mu je to trebalo!

Kad odmah nakon vrućeg dana pade rosa i dva se brata pojaviše s kosama kako bi za sutra nakosili trave, pojavi se Isak i reče: "Noćas vratite kose na klin. Radije upregnite novog konja i dovedite ga tamo na rub šume."

Isak ne ode kući na večeru kao drugi, nego se okrenu odmah na dvorištu i ode odakle je i došao.

"Da upregnemo kola?" upita za njim Sivert.

"Ne", odvrati otac i pođe dalje.

Upravo je pucao od tolikih tajna i strašno se uzoholio, pri svakom se koraku ljuljao u koljenima, tako je snažno koraćao. Išao u smrt ili u propast, bio je svejedno hrabar čovjek, ništa nije nosio u rukama čime bi se mogao braniti.

Mladići dovedoše za njim konja, ugledaše kosilicu i odjednom zastadoše. To je bila prva sprava te vrste u ovoj divljini, prva i u dolini, crvena i plava, divna upravo. Otac, glava sviju, viknu mirno i tako svagdašnje: "Dođite ovamo i upregnite konja u kosilicu!"

Sinovi upregoše. Onda potjeraše, otac potjera. *Brr!* progovori sprava i poče kositi travu. Sinovi iza nje, bez ičega u rukama, ne radeći ništa, smiješeći se. Otac zaustavi i pogleda unatrag. Pa, mogla bi i bolje kositi. Na nekoliko mjesta pritegne zavrtnje da noževi budu bliže zemlji, i pokuša opet. Ne, ovako kosi nejednako, kosi neravno. Ručica na kojoj su noževi klima se amo-tamo. Otac i sinovi porazgovaraše. Eleseus izvadi naputak i poče čitati. "Ovdje piše da moraš gore sjediti, oče, onda sprava ide mirnije", reče.

"Zbilja", odvrati otac. "Pa da, znam, sve sam to proučio." Diže se na sjedalo i potjera, sad je išlo mirnije. Odjednom sprava presta kositi, stadoše svi noževi. Oho! Što ćemo sada? Otac skoči sa sjedala, više nije ohol, naginje upitno, zabrinuto lice nad kosilicu. Otac i sinovi bulje u nju; nešto se preokrenulo, Eleseus drži naputak u ruci. "Ovdje je nekakav klin ili nešto!" reče Sivert dižući ga iz trave. "Ah, dobro je da si ga našao", veli otac kao da je to sve što nedostaje da sprava bude u redu. "Upravo sam njega i tražio." Sada pak nisu mogli naći rupe; gdje mu je, dovraga, rupa za taj klinić?

"Evo je", veli Eleseus i pokazuje prstom. Eleseus se sada svakako osjećao dorašlim spravi, mora se priznati, znao se izvrsno snaći u naputku; pokazivao je prstom rupu mnogo duže nego je trebalo i govorio: "Sudeći prema nacrtima, klin mora ovamo!"

"Ovamo, naravno", reče i otac, "tu sam ga i utisnuo!" I da spasi ugled, zapovjedi Sivertu da potraži i drugi klin u travi. "Mora postojati još jedan", reče on silno ozbiljno, kao da mu je sve u glavi. "Zar ga ne možeš naći? Ah, onda je svakako u rupi!"

I otac htjede ponovno potjerati.

"Ah, to je krivo!" viknu Eleseus. On drži nacrt u ruci, zakon u ruci, njega valja slušati. "Ovo pero mora biti izvana!"

"Izvana?" pita otac.

"Naravno, a sad je dolje, ti si ga dolje stavio. To je čelično pero, mora se staviti izvana, drukčije će klip ponovno iskočiti i svi će noževi stati. Evo, vidi se na slici!"

“Nemam uza se očala pa ne vidim jasno”, reče otac potihlo. “Ti imaš bolje oči, zavrti ovdje pero. Ali kako treba. Da nije daleko, otišao bih po očale.”

Sad je sve u redu i otac sjede. Eleseus viknu za njim: “Potjeraj malo brže, onda noževi režu bolje! Ovdje piše!”

Isak tjera, tjera, sve je dobro, i *brr!* ruži kosilica. Iza nje ostaje širok put pokošene trave koja leži u tako lijepoj crti, samo je razgrći. Isaka sada mogu vidjeti i od kuće i sva ženskadija leti. Inger nosi u naručju malu Rebeccu, premda mala Rebecca već odavno može trčati. Da, sad dolaze i one, četiri ženske glave, male i velike, žure razrogačenih očiju da vide čudo, guraju se oko njega. Silna li i ohola Isaka! Sjedi slobodno na kosilici, u svečanom odijelu, praznički blistav, u kaputu i šeširu, premda mu znoj curi s čela! Zavija u četiri velika kuta preko spremne livade, zaokreće, vozi, kosi, mine mimo žena koje kao da su s neba pale, ne shvaćaju ništa, a kosilica bruji: *brr!*

Onda Isak zaustavlja i silazi. Gledajte ga, vjerojatno bi rado čuo što o tom kažu ljudi na zemlji, kakve će riječi upotrijebiti! Čuje tihe usklike, ne kane ga smetati na njegovu uzvišenom mjestu, ali bojažljivo zapitkuju jedno drugo, i ova pitanja Isak čuje. I da bude svima očinski gospodar, Isak ih sokoli govoreći: “Da, da, sad ću pokositi sav taj travnjak, a vi sutra možete razgrnuti sijeno.”

“Zar ne možeš malo stati pa da večeramo?” pita Inger svladana.

“Ne, imam drugog posla”, odvrća on.

Onda još jednom maže kosilicu uljem i tako svima pokazuje kako je ravnati kosilicom prava znanost. Opet potjera i kosi dalje. Naposljetku se žene vraćaju u kuću.

Sretna li Isaka! Sretnih li ljudi na Sellanrai!

Isak se nada da će naskoro početi dolaziti susjedi. Axel Ström je jako znatiželjan, on će možda već sutradan amo. Ali Brede s Breidablika mogao bi doći i noćas. Isak nije nimalo nezadovoljan što će im morati objašnjavati kako kosilica radi i pokazivati kako je sve to već svladao. Dokazat će im da se običnom kosom nikako ne može kositi ovako ravno i jednako. A koja je cijena jedne ovako izvrsne crvene i plave kosilice, e to se ne može reći.

Sretna li Isaka!

Ali kad je treći put zaustavio spravu da je namaže, ispadnu mu bogme očale iz džepa. I, što je najgore, sinovi su vidjeli. Je li to prst vrhunaravne moći, je li mu to opomena da bude manje ohol? On je, vraćajući se kući, više puta naticao očale i proučavao naputak, ali nije sve razumio pa je morao doći Eleseus. Ah, Bože nebeski, znanje je ipak nešto! I da pokori samog sebe, Isak će se odreći namisli da Eleseus bude zemljoradnik, o tom više ni riječi.

Zgodu s očalama mladići nisu zlorabili, dapače – jedino se huncut Sivert nije mogao suzdržati – e, to nikako – pa potegnu Eleseusa za rukav i reče: “Hajde, idemo kući baciti kose u vatru; odsad će otac kositi umjesto nas!” Šala je došla u pravi tren.

Amund Rydland kao Isak u filmskoj verziji “Blagoslova zemlje” iz 1921.

DRUGI DIO

POGLAVLJE I

SELLANRAA više nije osamljeno mjesto u pustom kraju, ovdje sada žive ljudi – sedam je manjih i većih naselja. A za tih nekoliko dana kosidbe posjeti ih više ljudi, svi bi htjeli vidjeti kosilicu, Brede naravno, prvi, ali stiže i Axel Ström i susjedi sve do onih dolje u trgovištu. A s one strane brda evo i Oline; ona je neuništiva.

I ovaj put donese Oline novosti iz svog sela; nikada se ne bi pojavila praznih ruku; ovaj put bio je to obračun zaostavštine starog Siverta, iza koga ne ostade ništa! Potpuno ništa!

Kazavši to, Oline stisnu usne i prijeđe radoznalim pogledom prisutne. Zar ne odjeknu nikakav uzdah u sobi, zar se ne sruši krov? Eleseus se prvi osmjehnu.

“Što to znači, zar tebi nisu nadjenuli ujakovo ime?” upita on prigušenim glasom Siverta.

A mladi Sivert odvrati isto tako prigušeno: “A-ha. Ali ja sam tebi poklonio sve što sam dobio od njegove zaostavštine.”

“Koliko je ono bilo?”

“Od pet do deset tisuća.”

“Talira?” viknu Eleseus naglo, baš kao što je onaj put poviknuo Sivert.

Oline primijeti da uopće nije vrijeme šali, ah, kako se samo prevarila, a bila je napregla svu veliku snagu svoje volje roneći nad mrtvačkim sandukom starog Siverta gorke suze. Eleseus najbolje zna što joj je napisao: “Toliko i toliko za Oline, kao štap i potpora njezinoj starosti.” Što je s tim štapom? Prelomili ga preko koljena.

Uboga Oline, trebala je naslijediti kakvu sitnicu, bila bi to jedina svijetla točka njezina života! Ona nije bila razmažena. Bila je odana zloći, istina, vična da se progura kroz život lukavstvom i sitnim prijevarama, znajući kao nitko raznositi ono što se govorka i zastrašiti svakoga svojim jezikom, to da. I ništa je ne bi moglo gorom učiniti, baština još manje nego drugo. Cijeli se svoj život naradila, izrodila djecu i naučila ih nekoliko svojih vještina, prosila za njih, a moguće i krala, ali ih ipak othranila, mati je bila i u lošim prilikama. Njezine sposobnosti nisu bile manje nego i u drugih političara, radila je i skrbila se za se i za svoje, vladala se prema prilikama i proguravala se, dobila ovdje sirac, ondje pregršt vune, živjela je i umrijet će u svakidašnjim i nepoštenim doskočicama. Oline – možda se stari Sivert sjetio vremena kad je još bila mlada, rumena i lijepa. Ali sad je bila stara i ružna, slika prolaznosti, bolje bi bilo da je mrtva. Gdje će je pokopati? Nema obiteljske grobnice, zacijelo će je jednom na nekakvom groblju turnuti k ostacima tuđih nepoznatih kosti, da, tu će se ona jednog dana smiriti. Oline, rodila se i umrla. I ona je nekad bila mlada. Baština joj je trebala stići u dvanaestoj uri! Da, jedna jedincata svijetla točkica, i ruke bi se ropkinje rada sklopile bar na trenutak. Pravednost bi joj udijelila zakašnjelu nagradu što je za svoju djecu prosila, možda i krala, ali ih ipak othranila. Na trenutak – i opet bi u njoj zavládala tama, oči joj zaškiljile, ruke se ispružile i stale pipati: “Koliko je?” pitala bi ona. “Zar ništa više?” rekla bi. I opet bi imala pravo. Bila je toliko puta majkom i znala procijeniti život, to je vrijedno velike nagrade.

Sve propade. Računi starog Siverta bili su sada, nakon što ih je Eleseus pregledao, za silu u redu, ali imanje i krava, ribarsko lovište i velika mreža jedva su pokrili manjak u blagajni. I da je i tako svršilo kako je svršilo, bila je donekle zasluga Oline; ona je htjela pošto-poto da i njoj štogod ostane i izvlačila na vidjelo zaboravljene stavke za koje je znala jedino ona, stara širiteljica novosti, ili pak svote na koje je revizor hotimice zažmirio kako ne bi oglobio neke viđenije seljake. Oh, ta Oline! Ona nije nimalo krivila starog Siverta; on je, nema sumnje, u najboljoj namjeri sastavljao oporuku i sigurno ostavio obilato novaca, dakako; ali ona dvojica gospode, kotarski činovnici, koji su sve to sređivali, oni su je prevarili. "Ali jedanput će sve ovo doći i do uha Svevišnjega!" reče Oline prijeteći.

Njoj začudo nije bilo nimalo smiješno što je i njezino ime u oporuci; usprkos svemu to je čast, nitko drugi od njezinih nije među baštinicima.

Ljudi na Sellanrai podniješe strpljivo nesreću, a nisu bili ni sasvim nespremni. Inger to ipak nije mogla razumjeti: "Ujak Sivert, koji je cijeloga svog života bio tako bogat..."

"Mogao je pred Jaganjca nebeskog i Božji sud stati kao pošten i bogat čovjek, ali su ga orobili!" tvrdila je Oline.

Isak je nakanio preko polja i Oline reče: "Baš šteta, Isače, što hoćeš otići; pa ja uopće neću moći pogledati tvoju kosilicu. Ti imaš taj stroj, zar nije istina?"

"Pa imam."

"Da, svak o njoj govori. I da brže kosi od stotinu kosa. Što ti nećeš nabaviti, Isače, s tolikim novcem i imutkom! Naš pastor ima novi plug s dva lemeša, ali što je pastor prema tebi! To ću mu ja otvoreno reći u lice."

"Sivert ti može pokazati kako kosi, on zna bolje od mene", reče Isak.

I on ode. Na Breidabliku je točno u podne dražba, pa još može stići na vrijeme.

Isak više nije želio kupiti naselje, ali to je prva prisilna rasprodaja u ovom kraju, pa je red da bude prisutan.

Kad je dospio do Maanelanda i ugledao Barbro, htjede samo pozdraviti i proći, ali Barbro ga zaustavi i upita namjerava li dolje. "Da", reče on i htjede produžiti. Barbro je odrasla na imanju koje se sada prodaje na dražbi pa joj stoga i kratko odgovara.

"Hoćete li na dražbu?" upita ga ona.

"Na dražbu? Ne, samo tako idem malo dolje. Gdje je Axel?"

"Axel? Ne znam gdje je. Pošao je na dražbu, vjerojatno će pokušati nešto dobiti za kakvu smiješnu svotu."

Kako je samo okrugla ta Barbro, pa ujedljiva, pa srdita!

Licitacija je već bila počela. Isak čuje glavarovo izvikivanje i vidi mnogo ljudi. Došavši bliže, utvrdi da mnoge ne poznaje; neki su stigli iz daljega, a Brede šeće među njima u najboljem odijelu, živahan je i razgovara: "Dobar dan, Isače! I ti si mi učinio čast i došao na licitaciju. Hvala ti! Bili smo godinama susjedi i dobri prijatelji, nikada se ružna riječ nije čula među nama." Brede se silno raznježio: "Čovjeku bude nekako čudnovato kad pomisli da mora ostaviti mjesto za koje je živio i radio i zavolio ga. Ali što ćemo, tako nam je suđeno."

"Možda će ti u mjestu biti bolje", tješi ga Isak.

"Da, znaš, i ja mislim tako", odgovori Brede brzo se pribravši. "Nije mi žao, nimalo mi nije žao. Na imanju mi nisu cvale ruže, sad će biti bolje; djeca rastu i odlijeću iz gnijezda - doduše, žena se još mora brinuti za ono najmanje, ali ipak..." Odjednom Brede reče otvoreno i jasno: "Otkazao sam telegraf."

"Što?" reče Isak.

"Da, otkazao sam telegraf."

"Otkazao si telegraf?"

“Da, o Novoj godini. Što će mi sada? Dobijem li kakvu službu, budem li vozio glavara ili župnika, kako ću neprekidno misliti na telegraf? Ne, od toga nema ništa. To može raditi čovjek koji ima odviše vremena; letjeti uz vod, preko brda i dola za nekakvu malu ili nikakvu plaću, ne, to Brede neće! Osim toga sam prekinuo s ravnateljem, svojim šefom.”

Glavar i dalje izriče ponude za naselje, dosegle su onih par stotina kruna koliko su vjerovali da vrijedi, zato sad ljudi nadodaju tek po pet ili deset kruna odjednom.

“Ako se ne varam, ovo je sad viknuo Axel!” reče odjednom Brede i radoznalo otrča do njega. “Ti ćeš kupiti moju zemlju? Nije ti dovoljna tvoja?”

“Nudim u ime nekoga drugog”, reče Axel izvlačeći se.

“Meni je svejedno, krivo si me shvatio.”

Glavar podiže čekić, nova je ponuda pala, odjednom stotinu kruna više; drugi se ne javljaju, glavar ponovi još nekoliko puta posljednju ponudu, čeka trenutak s podignutim čekićem i onda udari. “Tko je to ponudio?”

Axel Ström – u ime nekoga drugog.

Glavar piše u zapisnik: “Axel Ström, kao zastupnik.”

“Za koga kupuješ?” upita Brede. “Ne tvrdim da mi nije svejedno, pa ipak...”

Ali sad nekoliko gospode za glavarovim stolom počеше primicati glave jedan drugom. Tu su bankovni zastupnik, trgovac s pomoćnikom; nešto se dogodilo, nisu pokriveni dugovi! Zovnuše Bredea koji doskakuta lak i bezbrižan i samo klimnu; istina je, i on je istog mišljenja. “Tko bi pomislio da neće više donijeti!” reče on. Iznenada objavi svima naokolo glasno i jasno:

“Budući da je licitacija gotova, a gospodin se glavar, na moju molbu, potrudio čak ovamo, sada bih još želio prodati sve što je ovdje: kola, stoku, vile za gnojivo, brus, više mi nisu potrebni, prodajem sve po redu!”

Male ponude. Bredeova žena, također okretna i bezbrižna, usprkos silnoj širini, započela je međutim za nekim stolom prodavati kavu, ovaj je posao zabavlja, osmjehuje se, i kad i Brede dođe i popi kavu, za šalu zatraži od njega novac. I Brede doista izvuče svoju mršavu lisnicu i plati. “Gledaj ti žene!” veli on cijeloj skupini. “Leži joj ovaj posao.”

Kola ne vrijede mnogo, previše su stajala pod vedrim nebom; ali Axel ponudi naposljetku cijelih pet kruna više i kupi i kola. I Axel više ne kupuje ništa. Ali svi se čude da je ovaj oprezni čovjek toliko nakupovao.

Sada prijeđoše na stoku. Ostala je danas u štali da se nađe pri ruci. Što će Bredeu stoka kad više nema pašnjaka! Krava nije imao, počeo je gospodarstvo s dvjema kozama, sad su četiri. Osim njih posjeduje i šest ovaca. Konja nema.

Isak kupi ovcu plosnatih ušiju. Kada su je Bredeova djeca izvela iz štale, on se smjesta javi; svi se zgledaše, Isak sa Sellanrae bogat je i viđen čovjek, što će mu još jedna ovca? Bredeova žena prestade trenutak prodavati kavu i reče: “Ovu ti ovcu čovjek doista može preporučiti, Isače; stara je, istina, ali svake godine ojanji po dvoje-troje.”

“Da, znam”, reče Isak i odmjeri je pogledom. “Poznam ja ovu ovcu.”

Pođe kući zajedno s Axelom Strömom vodeći ovcu na uzici. Axel je šutljiv i kao da ga nešto muči. On zaista nema razloga da bude turoban, misli Isak. Gospodarstvo mu je uredno, već je unio glavnu piću i upravo podiže kuću. U Axela Ströma sve je kako treba, ide malko polako, ali sigurno. Sad je i konja pribavio.

“Kupio si Bredeovo zemljište”, veli Isak. “Hoćeš li ga obrađivati?”

“Ne, neću ga ja obrađivati. Kupio sam ga za drugog.”

“Zbilja?”

“Što misliš, jesam li previše platio?”

“Ne, nisi. Ima tamo dobrih bara, samo ih treba isušiti.”

“Kupio sam zemlju za svog brata u Helgelandu.”

“A, za njega.”

“Ali sad mislim kako bi bilo da se razmijenimo.”

“Da se razmijenite?”

“Da, Barbro bi možda radije dolje živjela.”

“Da, možda.”

Dobar dio puta koračaju nijemi. Onda Axel reče: “Navaljuju na mene da preuzmem telegraf.”

“Telegraf. Da. Čuo sam da se Brede odrekao službe.”

“Hmm”, odgovori Axel osmjehujući se. “Neće biti tako, njega su otpustili.”

“No, da”, reče Isak opravdavajući Bredea, “na telegraf čovjek potroši mnogo vremena.”

“Otkazali su mu na Novu godinu... za slučaj da se ne popravi.”

“Zbilja.”

“Što misliš, bi li to bilo za mene?”

Isak je dugo razmišljao, onda reče: “Da, istina, donosi to novac, ali...”

“Oni bi mi platili i više.”

“Koliko više?”

“Dva puta.”

“Dva puta? E onda mislim da bi o tom trebalo razmisliti.”

“Samo, vod je danas dulji. Zaista ne znam što bih; sad se manje izbije iz šume nego u tvoje doba, a i sprava imam premalo, moram ih nabaviti. Uvijek manjka gotova novca, a stoke nemam toliko da bih je mogao prodavati. Mislim da bi najbolje bilo jednu godinu pokušati s telegrafom...”

Ni jednom od njih nije palo na pamet da bi se Brede mogao i popraviti i ostati u službi.

Kad su dospjeli na Maaneland, zatekli su tamo i Oline koja se bila zaputila kući. Da, da, čudnovata je Oline, onako debela i okrugla vuče se poput gusjenice, prešla je i sedamdesetu, ali svugdje stiže. Sjedila je u kolibi i pila kavu, ali kad ih je spazila, sve ostavi i izađe pred njih.

“Dobar dan, Axele; a ti s dražbe?” upita ona. “Ne ljutiš se što sam tvojoj Barbro došla u pohode? I ti gradiš kuću i sve si veći gospodar. Jesi li to kupio ovcu, Isače?”

“Da”, odvrati Isak, “možda je poznaješ?”

“Poznajem li je? Ne...”

“Ali ima plosnate uši, pogledaj.”

“Plosnate uši, kako? Pa što onda? Da, što sam ono htjela kazati: tko je kupio imanje dragog nam Bredea? Upravo sam govorila Barbro, tko bi uopće mogao biti novi susjed? Uboga Barbro samo sjedi i plače; nije ni čudo. Ali Svevišnji joj je udijelio drugi dom, ovdje na Maanelandu. Plosnate uši? Ja sam u svom životu vidjela puno ovaca plosnatih ušiju. I istina je, Isače, ona tvoja kosilica, što je imaš, viša je nego što mogu vjerovati moje stare oči. A koliko je zapala novaca, to neću ni pitati, toliko ne bih znala niti brojiti. Ako si je vidio, Axele, onda znaš što mislim, bilo mi je kao da gledam svetog Iliju na njegovim plamenim kolima, Bože mi oprostite grijehe...”

Kad su sijeno unijeli pod krov, počeo se Eleseus spremati na odlazak. Pisao je inženjeru da dolazi, ali je dobio čudnovat odgovor, te da su vremena loša, te da se čovjek mora stisnuti, da više ne može držati pisara i da od sada mora pisati sam.

Eto prokletstva! Uostalom, što će kotarskom inženjeru pisar? Onda kad je odveo Eleseusa, sasvim još mlada, iz roditeljske kuće, htio se sigurno pokazati velikim

gospodinom; ako ga je sve do krizme i dalje hranio i odijevao, mogao mu je dječak i malko pomagati u uredu. Sad je Eleseus odrastao, sad je nešto drugo.

“Ali ako dođeš”, pisao mu je inženjer, “učinit ću sve što mogu da ti nađem mjesto u kojem drugom uredu, premda će to, vjerojatno, biti teško. Ima danas mnogo mladih ljudi koji su udarili tim putem. Srdačan pozdrav...”

Eleseus je na svaki način htio natrag u grad, u svakom slučaju. Zar da se upropasti? On mora nešto postići u bijelom svijetu. I tako Eleseus ništa ne reče svojim o promjeni; to ne bi koristilo, a on je bio pomalo kukavica; dakle, šutio je.

Život na Sellanrai i ovaj je put djelovao na njega, bilo je to jednolično i neslavno življenje, usto mirno i uspavljajuće, tako da je postajao sanjiv, zatim ovdje nije bilo nikoga pred kim bi se mogao pokazati, nikoga s kime bi se mogao mjeriti. Gradski je život raspolovio njegovo biće, učinio ga otmjenijim od ostalih ali i slabijim; zapravo se više nigdje nije osjećao doma. U redu, miris krasuljka opet mu je postajao ugodan! Ali nije imalo nikakva smisla što su seljačkom momčiću, uvečer dok bi slušao kako mu mati muze krave, dolazile i ovakve misli: “Sada muze, poslušaj samo, gotovo je divno slušati, to je kao neka pjesma, svaki mlaz za se, posve drukčija glazba nego kad svira limena glazba u gradu ili Vojska spasa ili kad zviždi parobrod. Glazba koja šiklja u vjedricu...”

Na Sellanrai nisu se previše pokazivali osjećaji, pa se Eleseus bojao trenutaka rastanka. Ovaj su ga put dobro opremili, opet je dobio komad platna za rublje, a i otac je pripremio novac što će mu ga posrednik gurnuti u ruke kad prijeđe prag. Novac – zar mu Isak doista kani dati novac? Drugačije nije išlo, ali je Inger objašnjavala mužu da je to posljednji put. Uskoro će Eleseus napredovati i sam se brinuti za sebe.

“Zaista?” reče Isak.

Trenutak je bio svečan, u kući sve tiho, svi su za oproštajni ručak dobili po kuhano jaje, Sivert je već bio na dvorištu spreman da pođe s njime i ponese mu prtljagu. Eleseus se mogao početi opraštati.

Poče s Leopoldine. Da, i ona mu reče zbogom i oprosti se sasvim spretno. Isto je tako ponovila oproštajni pozdrav i sluškinja Jensine, koja je upravo češljala vunu. Ali prokletstvo, obje su djevojke buljile u njega, i to samo zbog toga što su mu oči bile malko crvene. Pruži ruku materi, koja je, naravno, plakala glasno ne pazeći nimalo na to što on ne podnosi plač. “Sretan put!” uzdisala je. Rastanak s ocem bio je svakako najteži, i to iz više razloga: stari je bio ispaćen od rada i beskrajno dobar, nosao ih je kao djecu u naručju, pripovijedao im o galebovima i drugim pticama i o životinjama i o svim čudesima u polju. To nije bilo davno, prije nekoliko godina... Otac je stajao uz prozor, onda se naglo okrenu, zgrabi ruku sinu i reče glasno i ljutito: “Da, da, zbogom! Ali gledaj, odvezao se onaj novi konj!” I izleti van i otrči. Ah, on se maloprije sam odšuljao i odvezao konja, i to je obješenjak Sivert, koji je bio vani, znao vrlo dobro i smiješeci se gledao za ocem. Osim toga, konj je već pasao na pokošenoj livadi.

Onda je Eleseus bio gotov.

Mati ga otprati do praga, zaplače još jače i reče: “Bog bio s tobom!” i utisnu mu nešto u ruku. “Eto ti to – i ne trebaš mu zahvaljivati, on to ne voli. I piši često!”

Dvjesto kruna.

Eleseus pogleda prema ocu koji se jako naprezao da zabije kolac, što mu tobože nikako nije polazio za rukom premda je zemlja bila mekana.

Braća su oštro koračala, stigoše do Maanelanda, tu je bila Barbro i pozva ih u kuću.

“Ti opet ideš, Eleseuse? E, onda moraš malko unutra i popiti barem šalicu kave.”

Udoše. Eleseus više nije zaluden ljubavlju i neće skočiti kroz prozor ili popiti otrov, ne, on prebaci svoj sivkasti ogrtač preko koljena nastojeći da odozgo bude srebrni natpis, onda

prijeđe rupčićem preko kose i reče vrlo fino: "Kakvo klasično vrijeme danas!"

Ni Barbro ne gubi glave, igra se srebrnim prstenom na jednoj i zlatnim na drugoj ruci – da, sad je zbilja dobila i zlatni prsten – ima i pregaču koja joj dopire od vrata do nogu, tako se barem ne vidi njezina oblina. Ispekla je kavu, gosti piju, ona malko šije po bijeloj tkanini, onda kukica po ovratniku i uopće radi kojekakve djevojačke poslove. Barbro nije u neprilici zbog pohoda, i to je dobro, tako razgovor biva prirodan i Eleseus se opet može bezbrižno razmetati.

"A gdje je Axel?" upita Sivert.

"Gdje je on? A negdje jest", odgovori Barbro i uspravi se. "Da, a ti se više ne kaniš vraćati na selo?" upita ona Eleseusa.

"To bi bilo vrlo nevjerojatno", odvrati on.

"Ovdje nije pravo mjesto za nekoga tko se naviknuo na grad. Bila bih sretna kad bih mogla s tobom."

"Ah, ti se šališ."

"Šalim se, misliš? O znam ja kako je čovjeku kad je u gradu i kako mu je na selu. Ja sam bila u većim gradovima nego ti. Nikakvo čudo što mi se ovdje ne sviđa."

"Doista, ali nisam mislio tako, ti si bila i u Bergenu", požuri on.

Užas kako se napuhava!

"Da nema novina, smijesta bih pobjegla odavde", reče Barbro.

"Ali Axel i ostalo, na to sam mislio."

"Ah, Axel, što mi je do njega. A ti, zar ti možda nemaš nekoga u gradu tko te čeka?"

Što će sad Eleseus, morao se malko podičiti; zažmiri očima i načini se kao da možda ipak ima nekoga u gradu tko ga čeka. Ah da, on bi priliku i drukčije iskoristio da Siverta nije pokraj njih, zato samo reče: "Ah, pričaš besmislice!"

"No", reče ona uvrijeđeno i bila je prava sramota kako bijaše zlovoljna. "Besmislica! Naravno, ti od ljudi s Maanelanda i ne možeš bolje očekivati, mi nismo tako otmjeni!"

Ali Eleseusu je ona deveta briga, po svem licu izbile joj pjege, njezino stanje otkri se napokon i njegovim dječjim očima.

"Hoćeš li samo malo zasvirati na gitari?" upita on.

"Neću!" odvrati ona kratko. "Što sam htjela reći... Siverte, možeš li doći na nekoliko dana i pomoći Axelu podignuti novu kuću?"

Kako bi bilo da ostaneš odmah kad se budeš vraćao odozdo?"

Sivert je razmišljao: "Da, ali nemam uza se radno odijelo", reče on.

"Ja ću odmah otrčati i donijeti ga odozgo."

"Pa dobro", reče Sivert, "razmislit ću."

Barbro je bila nepotrebno revna: "Ako ikako možeš! Ljeto prolazi, a kuća mora do jeseni pod krov. Axel te je već nekoliko puta htio moliti, ali nije stigao. Ne, moraš nam pomoći."

"Ako mogu, rado", odvrati Sivert.

Bilo je, dakle, ugovoreno.

Ali sad je Eleseus doista imao pravo da se uvrijedi. On vidi da Barbro čini pametno kad zbog sebe i Axela nastoji naći nekog tko bi Axelu pomogao graditi kuću; ali ona to čini odviše napadno. Nije još gazdarica na imanju, a nije ni protekla vječnost otkad ju je on sâm cjelivao, tu ženetinu! Zar nema nimalo stida?

"Ipak", reče on zato nenadano, "ja ću se vratiti da ti budem kum."

Barbro ga oštro odmjeri i reče srdito: "Kum? Ti eto govoriš besmislice! Uostalom, ja ću ti javiti kad mi zatreba kum!" Što je Eleseus mogao drugo nego se smiješiti u neprilici i željeti da što prije nestane.

"Hvala na kavi!" reče Sivert.

“Da, zahvaljujem na kavi”, reče i Eleseus, ali niti ustane niti se pokloni, doista ne, dovraga; ona se pjenila od žuči i srdžbe!

“Dopusti da pogledam”, reče Barbro. “Da, činovnici u kojih sam bila, nosili su također srebrne pločice u kaputima, ali puno veće”, reče ona. “Ti ćeš, dakle, doći i ovdje prenoćiti, Siverte? Otići ću po odijelo.”

To je bio rastanak s Barbro.

Braća pođoše, a što se tiče Eleseusa, Barbro je mogao odnijeti vrag, ali on je ipak imao one dvije novčanice! Braća su pazila da ne zabrazde u ganutljiv razgovor, da ne progovore o neobičnom oproštaju s ocem i suzama majčinim, zaobiđoše Breidablik kako ih tamo ne bi zaustavljali, pa se počеше šaliti zbog ove vragolije. Kad su se već toliko spustili da su mogli vidjeti mjestance, bilo je vrijeme da Sivert krene natrag; ipak ih se dojmi rastanak. Sivert reče: “Mislim da će sada bez tebe biti pomalo dosadno.”

Eleseus počе zvižducati i pogledavati cipele, opazi da mu je špranjica u prstu i maši se u džep “po papire”: “Oh, lukavosti!” reče on. Svršilo bi loše da Sivert nije spasio obojicu. “Zadnji udarac!” viknuo on udarivši brata po leđima i otrča. To je pomoglo; doviknuše jedan drugomu još nekoliko oproštajnih riječi i onda svaki zamaknu svojim putem.

Sudbina ili sretan slučaj ! Eleseus se usprkos svemu vrati u grad na mjesto koje više nije imao, ali po istom udesu dobi Axel Ström pomoćnika. Dvadeset i prvog kolovoza počese dizati kladaru, a deset dana nakon toga bila je već pod krovom. Ah, nije to bila nikakva veličanstvena zgrada, dizala se tek za visinu nekoliko poslaganih balvana, ali je ipak bila kladara a ne zemljana koliba, i sad je stoka ondje gdje je prije bio ljudski stan dobila krasnu zimsku štalu.

POGLAVLJE II

TREĆEG rujna nesta Barbro; u stvari ne nesta potpuno, samo je nije bilo nigdje u blizini.

Axel je tesao kako je znao i umio, bio je nakanio umetnuti prozore i vrata u novu zgradu, i sada se vrlo zadubio u posao. Kad je minulo podne a nitko ga ne pozva za stol, ode u kolibu. Unutra nikoga. Sâm je potražio nešto hrane i dok je jeo, ogledavao se; njezine su haljine visjele na svojim mjestima; vjerojatno je, dakle, izišla po nekom poslu. Vratila se u novu zgradu i neko vrijeme nastavi tesati, onda opet zaviri u kolibu – sve prazno. Da nije negdje pala? Iziđe i pođe je tražiti.

“Barbro!” zazove. Ništa. Traži oko kuće, odlazi do grmlja uz njive, traži, traži, možda cijeli sat, zove – ništa! Naposljetku je nađe vrlo daleko; leži skrivena za grmljem, potok joj protječe pokraj nogu, gologlava je i bosa, i sve do leđa mokra.

“Tu ležiš?” reče on. “Zašto se ne odazoveš?”

“Nisam mogla”, prošaputa ona promuklo.

“Kako to? Zar si pala u vodu?”

“Da, okliznula sam se. Oh!”

“Boli te?”

“Da. Prošlo je.”

“Prošlo?” pita on.

“Da. Sad mi moraš pomoći da dođem do kuće.”

“Gdje je...”

“Što?”

“Gdje je dijete?”

“Bilo je mrtvo.”

“Bilo je mrtvo?”

“Da.”

Axel se ne miče, stoji. “Gdje je?” pita on.

“Što te briga”, odvratila ona. “Pomozi mi da dođem do kuće. Bilo je mrtvo. Mogu i sama ići, ako me samo malko uzmeš pod ruku.” Axel je odnese kući i položi na stolac; niz nju se cijedila voda. “Zar je bilo mrtvo?” upita on.

“Pa već sam ti rekla”, odvratila ona.

“Gdje je sad?”

“Ti moraš njuškati! Jesi li našao jelo dok me nije bilo?”

“Što si radila dolje na potoku?”

“Što sam radila na potoku? Htjela sam donijeti grančice borovice.”

“Borovice?”

“Da, za čišćenje muzlice.”

“Ali tamo nema borovica!” reče on.

“Hajde ti na posao”, viknu ona promuklo i nestrpljivo. “Što sam radila na potoku? Htjela sam donijeti mladica za metlu. Jesi li jeo, pitam ja.”

“Jeo?” ponovi on. “Boli te?”

“Ne, ne boli!”

“Ja ću dovesti liječnika.”

“Samo pokušaj !” odvrati ona. I ustade i pođe po suhe haljine da se presvuče. “Zar ne znaš kako bi drugačije potrošio novce?”

Axel se vrati na posao, ali ne napravi mnogo; pomalo kucka i straže da ga čuje Barbro; naposljetku uglati prozor i pričvrsti ga mahovinom.

Uvečer Barbro nije bila osobito gladna, ali radi malo ovdje malo ondje, odlazi u štalu i muze i jedino malko opreznije nego obično prelazi preko visokih pragova. Kao i svake večeri spavati je pošla na sjenik, oba puta kad je Axel povirivao, spavala je čvrsto. Imala je mirnu noć.

Sutradan je Barbro bila zamalo kao i obično, ali je potpuno izgubila glas od promuklosti i omotala dugu čarapu oko vrata. Nisu mogli razgovarati. Dani su prolazili i njih dvoje više nisu mislili na ono što je bilo; drage su stvari bile sada važne. Novu zgradu trebalo je zapravo ostaviti praznom sve dok se ne posuši, grede slegnu i zatvore kako ne bi propuštale vjetar, ali se nije moglo čekati; valjalo je odmah useliti u nju i urediti štalu. Pošto su i to obavili, kopali su najprije krumpir, a nakon toga želi žito. Živjelo se kao obično.

Po mnogim sitnijim i krupnim stvarima Axel zaključi kako njih dvoje više nisu bliski kao ranije. Barbro se više nije osjećala kod kuće na Maanelandu nego kao svaka druga najmenica. Veza među njima počela je slabjeti kad je nestalo djeteta. Axel je uvijek bio pun divnih planova: Čekajte dok se rodi dijete! Ali dijete dođe i ode. Na kraju Barbro skinu prstenje i više nijednog nije nosila.

“Što to znači?” upita on.

“Kako, što to znači?” ponovi ona i zabaci glavu.

Nije to moglo značiti ništa drugo nego njezinu podmklost i izdaju.

Mali leš našao je pokraj potoka. Nije ga tražio, znao je, istina, gotovo točno gdje je, ali je pustio neka na tome ostane. Slučaj bijaše uzrokom što to nije potpuno zaboravio: ptice počese kružiti nad tim mjestom, kreštave svrake i gavrani, malo kasnije i dva orla u vrtoglavoj visini. Upravo kao da je najprije jedna svraka opazila da se ovdje nešto krije, i poput ljudskog stvorenja nije mogla šutjeti nego poče brbljati. To je i Axela probudilo iz ravnodušnosti pa je samo čekao zgodan trenutak da se onamo odšulja. Nađe leš pod mahovinom i granama, ispod nekoliko kamenih ploča, zamotan u veliku krpu. S radoznalošću i gađenjem malko odmota zavežljaj – zaklopljene oči, crna kosa, dečkić, prekrižene noge, ostalo nije vidio. Krpa je bila mokra i dosad se napola osušila, sve je bilo kao kakav djelomice iscijeđeni zavežljaj rublja.

Axel nije mogao ostaviti leš da tako leži vani, u dubini duše on je strahovao i za sebe i za svoj dom; odletje kući, donese lopatu i iskopa dublji grob; ali kako je bio uz potok, zapljuskivala ga je voda, pa on gore na brežuljku iskopa novi. U međuvremenu nestalo je njegova straha da bi se mogla pojaviti Barbro i vidjeti što radi, štoviše, prkosio je i samoj toj mogućnosti; što mu je stalo, neka dođe, da, neka dođe i mali leš lijepo i uredno omota, pa bilo dijete mrtvorodenče ili ne! On je vrlo dobro uviđao koliko je izgubio smrću svog djeteta, sada će po svoj prilici sjediti sâm u novoj kući, i to upravo sada kad ima tri puta više stoke nego prije. Molim lijepo, uopće ne bi bilo loše da ona sada dođe ! Ali Barbro – možda je naslutila čime se on sada bavi, no bilo ovako ili onako, ona nije došla i Axel je morao sam, kako je već znao, omotati leš i položiti ga u novi grob. Na kraju pokri mjesto busenjem trave i zamete svaki trag; sad se nije moglo vidjeti ništa drugo do mali zeleni humak u grmlju.

Kad se vratio kući, srete Barbro na dvorištu.

“Gdje si ti bio?” upita ona.

Sigurno mu je nestalo gorčine iz srca jer reče: “Nigdje. Gdje si ti bila?”

Ali Barbro je možda vidjela opomenu na njegovu licu pa ode u kuću ne rekavši ni jedne jedine riječi.

Axel uđe za njom.

“Što je to da ti više ne nosiš prstenje?” upita on izravno.

Možda joj se učinilo najpametnije da malko popusti, zato se nasmija i reče: “Ti si toliko srdit da se moram smijati. Hoćeš da uništim prstenje noseći ga radnim danom; i to mogu!” I ona potraži jedan i drugi prsten i nataknu ih na ruku.

Ali sad je vidjela da mu je lice zasjalo glupim zadovoljstvom, pa upita drsko: “Imaš li možda još nešto protiv mene?”

“Ništa ja nemam protiv tebe”, odvrati on. “Samo moraš biti kakva si bila ranije, sasvim u početku, kad si istom došla. To ja mislim.”

Nije uvijek lako biti zajedno i u slozi.

On nastavi: “Ja sam kupio imanje tvog oca samo zbog toga da se možemo dolje odseliti, ako ti je draže tamo stanovati. Što ti na to kažeš?”

Hej, Axel je proigrao još jednu priliku, njega je u stvari bilo strah da će izgubiti najmenicu i ostati sâm sa stokom i kućanstvom; a ona je to znala. “To si već jedanput kazao”, odvrati ona ne pristajući.

“Kazao sam, ali mi nisi odgovorila.”

“Odgovorila?” reče ona. “Oh, ne mogu to slušati i drugi put.”

Axel je mislio da joj je u mnogo čemu pomogao. Pristao je da Bredeova obitelj i dalje stanuje na Breidabliku, i premda je s dobrom kupio i malu ljetinu, dovezao je samo nekoliko kola sijena a krumpir ostavio obitelji. Bila je velika ludorija od Barbro što je sad bila zla, ali njoj je bilo svejedno i ona upita kao da je duboko uvrijeđena: “Zar ćemo se mi odseliti na Breidablik i moju cijelu obitelj istjerati iz kuće?”

Je li dobro čuo? Trenutak je sjedio zablenu, onda počeo gutati kao da se sprema na neki dugi odgovor, ali na kraju upita samo: “Zar oni neće u mjesto?”

“Ja ne znam”, odvrati ona. “Jesi li im možda tamo najmio stan?”

Axel se više nije htio pravdati, ali ipak nije mogao prešutjeti kako joj se mora donekle čuditi, pa reče: “Ti si sve tvrdoglavija i zagrižljivija, ali nadam se da ne misliš tako.”

“Ja mislim sve što govorim”, odgovori ona. “I reci mi zašto se moji ne bi mogli doseliti ovamo? Onda bi mi barem mati štogod pomogla. Ali ti misliš da ja nemam toliko posla da bi mi trebala pomoć?”

Ona je, naravno, u ovome imala donekle pravo, u mnogim stvarima nije: u tom bi slučaju, naime, Bredeova obitelj morala stanovati u kolibi, pa Axel opet ne bi znao kamo će s marvom. Što ona želi time, zar je izgubila svaku pamet?

“Ja ću ti reći što je najbolje: naći ću ti sluškinju.”

“Sada u zimi kad više nema mnogo posla? Neću, hvala. Onda kad mi je trebala, nisam je imala, dakako.”

Opet je donekle imala pravo: sluškinju je trebala u vrijeme kad nije bila zdrava i kad je bila trudna. Ali Barbro nikad nije ništa ostavljala neuređeno, bila je i tada kao i uvijek okretna i marljiva, radila sve što je trebalo, i nikad nije ni jedne proslovila o sluškinji. A bila joj je potrebna.

“Onda ja ništa ne razumijem”, reče on bojažljivo.

Šutnja.

Zatim Barbro upita: “Čula sam kako govore da ćeš ti preuzeti telegraf koji drži moj otac?”

“Tko ti je to kazao?”

“Tako govore.”

“Da, moglo bi biti”, reče Axel.

“Doista?”

“Zašto pitaš?”

“Pitam zato jer si mom ocu oduzeo kuću i zemlju i sada mu hoćeš oduzeti i kruh.”

Šutnja.

Ali Axel više nije mogao izdržati pa viknu: “Ja ću ti nešto reći: ti uopće nisi vrijedna onoga što činim za tebe i tvoje!”

“Misliš?” reče Barbro.

“Nisi!” viknu on i udari šakom po stolu. Onda ustade.

“Nemoj misliti da me ti možeš prestrašiti”, propišta ona slabim glasom i pritisnu se jače uza zid. “*Da me ti možeš prestrašiti!*” ponovi on za njom i otpuhnu prijezirno. “Ali sad je ozbiljno i ja hoću znati što si učinila s djetetom. Jesi li ga utopila?”

“Utopila?”

“Da, bilo je u vodi.”

“Ti si, dakle, vidio?” reče ona. “Ti si, dakle... (njušio, htjela je reći, ali se nije usudila, jer možda ovaj put nema s njime šale)... Ti si, dakle, vidio?”

“Ja sam vidio da je bilo gurnuto u vodu.”

“Ah, može biti”, odvrati ona. “Rodilo se u vodi, ja sam se okliznula i nisam mogla ustati.”

“Ti si se, dakle, okliznula?”

“Da, i u isti mah se dijete rodilo.”

“Da”, reče on. “Ali ti si ponijela sa sobom i krpu. Zar si slutila da ćeš se poskliznuti?”

“Ponijela krpu?” ponovi ona.

“Veliku bijelu krpu, jednu od mojih košulja koju si poprijeko prerezala.”

“Da; ponijela sam krpu da u njoj donesem grančice borovice”, reče Barbro.

“Grančice borovice?”

“Da. Zar ti nisam rekla da sam htjela donijeti grančice borovice?”

“Ili mladica za metlu.”

“Ah, svejedno što...”

Usprkos ovom žestokom sukobu njih dvoje se pomirilo i živjelo opet dobro, u stvari i nisu dobro nego podnošljivo, jer je Barbro bila pametna i popustila, namirisala je opasnost. Ali u ovakvim prilikama živjelo se na Maanelandu sve usiljenije i nesusnornije, bez povjerenja, bez radosti, uvijek na oprezu. Živjelo se od danas do sutra, ali Axel je bio zadovoljan što je i tako. Uzeo je, eto, ovu djevojku, trebala mu je, živio je s njome kao muž sa ženom, privezao je uza se, nije laka stvar promijeniti sebe i svoj život. Barbro je znala sve o novoj gradnji, gdje je bilo što u kući, kad će se oteliti krave, kada ojariti koze, ima li piće za zimu obilato ili premalo, od kojeg se mlijeka siri sir i koje se troši u kući – neka tuđinka ne bi o svemu tome ništa znala, a tuđinku možda ne bi ni dobio za ovaj posao.

Ipak je Axel često pomišljao kako bi bilo da otpusti Barbro i nađe drugu djevojku; bila je kadikad prava vještica i gotovo je se plašio. I u vrijeme kad je, po nesreći, živio sretno s njome, ustuknuo bi katkad pred njezinom čudnom jarošću i neljubaznom prijekošću, premda je inače bila lijepa i znala koji put biti mila i dobra te ga čvrsto obgrliti rukama. Ali to je bilo nekada, sad je drukčije. Ne, hvala lijepo – Barbro ne kani tu bijednu priču proći još jednom. Ali nije se tako lako promijeniti... “Onda ćemo se smjesta vjenčati”, navalio je Axel.

“Smjesta?” odvrćala je ona. “Ne, ja ću najprije dolje da popravim zube. Skoro su mi svi poispadali od zubobolje.”

I tako je ostalo sve po starom; Barbro više nije primala nikakve stalne plaće, ali je dobivala puno više od plaće, i kad bi god zaželjela novaca, dobila bi ih, i zahvaljivala bi kao da je poklon. Uostalom, Axel nije shvaćao što će joj novac; što će joj novac ovdje u pustoši? Možda ga stavlja na stranu? I zašto uopće štedi iz godine u godinu, i štedi i štedi?

Bilo je dosta toga što Axel nije shvaćao: zar nije dobila zaručnički prsten, pa i jedan zlatni? Živjeli su, istina, dugo u slozi nakon toga velikog poklona, ali vječno nije trajalo, ne, to nikako, a on joj ne može stalno kupovati novo prstenje. Ukratko: zar Barbro ne mari za njega? Žene su zbilja čudnovate! Zar je možda negdje drugdje čeka muškarac s toliko marve i s novom kućom? Axel je imao potpuno pravo udariti šakom po stolu zbog tolike ženske gluposti i svojeglavosti.

Čudno, čini se da Barbro ne zanima ništa drugo osim razmišljanja o Bergenu i gradskom životu. Ali zaboga, zašto se onda uopće vraćala ovamo na sjever? Očev telegram ne bi je ponukao niti da se otrese nogom, morao je postojati kakav drugi razlog. Ovdje je iz godine u godinu, od jutra do mraka nezadovoljna. Drveno suđe umjesto limenoga i željeznog; kotlovi umjesto zdjela; ova stalna muža umjesto šetnje do majura; seljačke čizme, crni sapun, vreća slame pod glavom, nikad limene glazbe, nikakvih ljudi. Živjeti na takav način...

Poslije onoga velikog sukoba imali su još puno manjih. "Da radije šutimo o tome ili da se drugačije porazgovorimo?" reče tako opet jednom Barbro. "Ti se, čini se, više i ne sjećaš što si učinio mojem ocu?"

Axel zapita: "Da, a što sam mu učinio?"

"Ti sâm znaš najbolje", reče ona. "Ali nadzornik ipak nećeš biti."

"Tako."

"Ne, to neću vjerovati dok ne vidim."

"Misliš možda da nisam dovoljno pametan?"

"Oh, dovoljno pametan, dovoljno pametan... ali ne znaš ni pisati ni čitati, i nikada ti novine nisam vidjela u ruci."

"Ja znam čitati i pisati koliko mi treba", reče on, "a ti si samo pogana blebetuša."

"Evo ti tvoj prsten!" kriknu ona i baci srebrni prsten na stol.

"Dobro, a gdje je drugi?" upita on malo zatim.

"Ako želiš da ti vratim prstenje, evo", reče ona trudeći se skinuti zlatni prsten.

"Samo ti luduj, meni je svejedno..." reče on i iziđe iz kuće.

I naravno, opet je kasnije nosila oba prstena.

Nije se dugo brinula što je on sumnjiči zbog smrti djeteta. Dapače, fućkala je na to i postajala obijesnom. Nije, doduše, ništa priznala, ali je govorila: "Pa što da sam ga i utopila! Ti živiš ovdje u divljini i ne znaš kako se živi u svijetu." Kad se opet jedanput o tom počelo govoriti, pomisli kako ga ne bi bilo loše poučiti da to ne shvaća tako ozbiljno; ona umorstvo djeteta ne uzima ozbiljnije nego što zavrjeđuje. Pripovijedala je o dvije djevojke iz Bergena koje su ugušile svoju djecu, jedna je osuđena na nekoliko mjeseci zatvora, jer je bila toliko glupa da ga nije sama ugušila nego ga je izložila da prezebe, a drugu su pustili. "Ne, zakon više nije u ovom nečovječan kao nekada", reče Barbro. "Osim toga se i ne sazna uvijek", reče ona. "Jedna djevojka koja je služila u hotelu u Bergenu, ugušila je dvoje djece; bila je iz Kristianije i nosila šešir s perima. Zbog drugog su je osudili na tri mjeseca, a za prvo se nije ni saznalo", pripovijedala je Barbro.

Axel je slušao i sve ga je više hvatao užas. Pokušavao je razumjeti, barem nešto razabrati u ovoj tami, ali je u biti ona imala pravo: Axel je sve shvaćao previše ozbiljno. Njezina pokvarenost nije zavrjeđivala ozbiljnih misli. Njoj umorstvo djeteta nije značilo ništa, nije joj bilo ništa osobito, a to bijaše posljedica opće nemoralnosti i lakomislenosti, pa

se i moglo očekivati od jedne sluškinje. Sve se to još i potvrdilo u danima koji su nailazili: nimalo se nije nad tim zamislila, bila je ravnodušna kao i prije, i stalno nepotrebno brbljala, prava sluškinja. "Moram u selo zubaru", govorila je. "Osim toga moram kupiti mantlett." Bijaše to nekakav kratki ogrtač koji je dopirao samo do struka; bio je u modi nekoliko godina, pa ga je i Barbro htjela imati.

Kad je Barbro shvaćala sve tako olako, što je i Axelu preostalo drugo nego da se umiri? Pa i njegova sumnja nije bila uvijek jednako jaka, usto Barbro nikad ništa nije priznala, dapače, uporno je odbijala svaku krivicu, bez srditosti, bez jogunjenja, ah do vraga, na isti način kako i sluškinja dokazuje da nije razbila zdjelu, i kad je to učinila. Prođe nekoliko tjedana, onda Axelu ipak dozlogrdi. Jednoga dana zaustavi se nasred sobe i shvati. O ti, svemogućí Bože, pa svi su vidjeli njezino stanje, svi su vidjeli da je bila okrugla i debela i trudna! A sad je opet vitka, gdje je, dakle, dijete? Ako sad budu dolazili ljudi i slijegali ramenima? Jednog bi dana mogli zatražiti razjašnjenje. I ako se nije dogodilo ništa loše, onda bi bilo mnogo bolje da je leš pokopan na groblju. Tako bi bio daleko od grmlja, daleko od Maanelanda...

"Ne, moglo bi biti neugodnosti", objašnjavala je Barbro. "Oni bi dijete rasporili, a mene preslušavali. Eto, to ja nisam htjela."

"Samo da poslije ne bude još gore", reče on.

Barbro odvrati: "Zašto toliko razmišljaš? Ostavi ga tamo u grmlju!" Onda se i nasmije: "Da ne misliš možda da bi moglo poći za tobom? Samo ti šuti i više se za to ne brini."

"No, da..."

"Zar sam ja možda utopila dijete? Utopilo se samo kad sam pala u vodu. Čudnovato kakve ti misli dolaze na pamet! Osim toga, neće se nikad saznati", reče ona.

"Za Inger sa Sellanrae ipak se saznalo, kako sam čuo", reče on.

Barbro se zamisli. "To mene nimalo ne uznemiruje!" reče ona. "Zakon se odonda promijenio; da čitaš novine, vidio bi. Mnoge rađaju djecu i guše ih, i nijednoj se zbog toga ništa ne događa." Barbro mu pokušava sve potanko razjasniti, a ona se u te stvari izvrsno razumije, nije uzalud bila u svijetu i štošta slušala, vidjela i naučila; sad je sjedila pred njim i bila mudrija od njega. Raspolagala je s tri glavne tvrdnje koje bi svaki put ponovila: prvo, ona to nije počinila; drugo, ne bi bilo ne znam kako opasno da je i počinila; treće, neće se nikad ništa saznati.

"Ja sam mislio da se sve sazna", odvrati on.

"Oh, ne, ni govora!" reče ona. I bilo da ga je htjela zbuniti ili ohrabriti, bilo da je to učinila iz taštine ili da se pohvali, baci u taj tren preda nj bombu: "Ja sam sama nešto učinila što se nije saznalo", reče ona.

"Ti?" reče on ne vjerujući. "Što si učinila?"

"Što sam učinila? Umorila sam."

Možda sprva nije kanila zaći tako daleko, ali sad joj je valjalo još dalje; on je sjedio pokraj nje i buljio u nju zabezeknuto. Ali sve to nije proizlazilo iz njezine drskosti, nego mnogo više iz želje za prepirkom, hvastanjem, htjela je biti jača od njega i da je njezina posljednja. "Ne vjeruješ?" viknu ona. "Sjećaš li se mrtva djeteta u luci? Ja sam ga onamo bacila."

"Što?" reče on.

"Ono mrtvo dijete. Ti se više ne sjećaš! Mi smo o tom čitali u novinama."

Nakon kratke šutnje on planu: "Ti si užasno stvorenje!"

Ali njegova zabuna je nju jačala, ulijevala u nju neku neprirodnu snagu, pa je mogla iznositi i potankosti. "Bilo mi je u kovčegu – da, bilo je mrtvo, to sam učinila čim se rodilo. I kad smo došli u luku, bacila sam ga u more."

Axel je sjedio smrknut i šutljiv, ali Barbro je govorila dalje, to se dogodilo davno, prije više godina, onda kad je došla ovamo na Maaneland. Po tome i sâm može vidjeti da se ne sazna sve, daleko od toga. Što on misli, kako bi bilo da se sazna sve što ljudi učine? A što tek rade oženjeni ljudi u gradu! Oni ubijaju svoju djecu i prije nego se rode, postoje za to posebni liječnici. Gradski ljudi ne žele više nego jedno, najviše dvoje, i zato doktor ubija djecu u materinu tijelu. Axel joj može slobodno vjerovati da se to u svijetu ne shvaća tako oštro. Axel je pitao: "Onda si ti, dakle, ugušila i drugo dijete?"

"Ne, nisam", odvrati ona posve mimo. "Nije bilo potrebno", reče. Ali ni ovaj put nije zaboravila pridodati kako to ne bi bilo bogzna kako opasno. Moglo se pomisliti da se ona naviknula na takve stvari, zato joj sada i jest ovako svejedno. Prvi put se možda malko strašila, malko joj je bilo neugodno umoriti dijete, ali drugi put? Sad je već smrt mogla gledati s nekakvim povijesnim osjećajem; to se dogodilo i to se događa.

Axel iziđe iz sobe teške glave. Nije ga mnogo mučilo što je Barbro umorila svoje prvo dijete; to nije njegova briga. Nije imao bogzna što reći ni na to što je Barbro uopće imala to prvo dijete. Djevojka nije bila, i nije ni govorila da jest, štoviše, ona nije ni najmanje skrivala svoja iskustva, pa je i njega samoga uputila u mnoge tajne. Ali on nije mogao prežaliti svoje dijete, malenoga dječaka, bijelo stvorenje zamotano u krpu! Ako je ona kriva smrti djeteta, onda je i njemu učinila nepravdu, presjekla vezu koja mu je bila dragocjena i koju više ništa neće nadoknaditi. Ali moguće je da i on njoj čini krivicu, možda se zbilja poskliznula u potok i više nije mogla ustati. Ali ona krpa, polovica košulje koju je sa sobom ponijela...

Prolazili su sati, dođe podne i dođe večer. Kad je Axel legao, dosta je dugo buljio u tamu, onda usne, a spavao je sve do jutra. Svanuo je novi dan, a za ovim danom i mnogi drugi...

Barbro je bila uvijek ista. Znala je vrlo mnogo o svijetu i bila ravnodušna prema sitnicama koje ovdje u divljini znače opasnost i šire strah. I to je opet bilo utješno, ona je bila mudra za oboje, bezbrižna za oboje. Uostalom, naizgled nije bila opasan čovjek. Barbro strašna? Ni govora. Ona je, štoviše, bila lijepa djevojka, plavooka, prćasta nosića, u poslu vrlo okretna. Jedino joj je dodijala krčevina, dodijalo joj je i drveno posuđe koje treba tako često ribati, a možda joj je dodijao i Axel i cijeli taj prokleti život u zabiti kojim je živjela, ali nije oduzela život ni najbeznačajnijoj životinji i nije u noći stajala nad Axelom s izvučenim nožem.

Još se samo jedanput poveo razgovor o dječjem lešu u šumi. Axel je samo još jednom ponovio da je dijete trebalo sahraniti na groblju i pokriti ga zemljom, ali je Barbro i ovom prilikom dokazivala da je postupala kako treba. Tom prigodom reče ona nešto što je pokazivalo da i ona razmišlja o koječemu, da je lukava i vidi dalje od nosa, da zbilja misli onim svojim malim oskudnim mozgom:

"Pa da se i sazna, lijepo bih razgovarala s glavarem, ja sam u njega služila, a pomogla bi mi i njegova gospođa. Neke imaju i slabije veze pa ih oslobode. I onda, moj je otac prijatelj s gospodom, on je pandur i svašta drugo."

Axel je samo mahao glavom.

"Ne vjeruješ?"

"Što bi tvoj otac mogao učiniti?"

"Što ti znaš!" viknu ona srdito. "Sjeti se samo da si ga ti gurnuo u bijedu, oduzeo si mu zemlju i kruh i sve što je imao!"

Po svoj prilici je uviđala da se u posljednje doba ugled njezina oca smanjio i da bi to i njoj samoj moglo škoditi. Što bi Axel na to odgovorio? Šutio je. On je bio miran čovjek, čovjek rada.

POGLAVLJE III

KAD se primaknula zima, Axel je opet bio jedini ljudski stvor u Maanelandu. Barbro je otputovala. Da, to je bio kraj.

Neće dugo ostati u gradu, rekla je, pa ne kani u Bergen, ali više ne želi odlagati i čekati da joj ispadnu svi zubi, i da na kraju izgleda kao da si teletu pogledao u gubicu. "Koliko će to stajati?" pitao je Axel.

"Odakle da znam?" odvrati ona. "Tebe svakako neće ništa stajati, sama ću zaslužiti novac."

Objasnila mu je zašto je najbolje da upravo sada otputuje: muzu se samo dvije krave, a do proljeća će se oteliti još dvije, pa i koze će se ojariti, bit će pune ruke posla sve do lipnja.

"Radi što hoćeš", reče Axel.

Sve to neće ga ništa stajati, baš ništa. Ipak bi joj bilo potrebno nešto novaca, posve mala svota za put i zubara, osim toga joj treba "mantlett" i još štošta, ali ako mu nije po volji, ne mora dati.

"Ti si do sada dobila dosta novaca", reče Axel.

"Da", reče ona. "Ali ipak više nemam."

"Zar nisi ništa zaštedjela?"

"Zaštedjela? Eno možeš pogledati u moj sanduk. Ja nisam ni u Bergenu ništa zaštedjela, premda sam imala puno veću plaću."

"Nemam za tebe novaca", reče on.

Axel nije mogao vjerovati da će se Barbro vratiti s puta, usto ga je ona svojom svadljivošću namučila tako silno da mu je usprkos njegovoj strpljivosti bila dozlogrdila. I tako mu naposljetku nije uspjela izmamiti veću svotu, ali joj ipak ništa nije rekao kad je za put pripremila silnu hranu, pa joj je, dapače, i sanduk ponio sve dolje do pristaništa i poštanske barke.

To je, dakle, svršilo.

Mogao je ponovno boraviti posve sâm na naselju, naučio je na to otprije, ali sad je bilo puno brige oko marve, i kad ne bi bio kod kuće, nije bilo nikoga tko bi se pobrinuo za životinje. Trgovac mu savjetova da pozove Oline, ona je više godina provela na Sellanrai, doduše ostarjelaje, ali još je okretna i radina. Da, Axel je poslao po Oline, ali ona nije dolazila niti što javljala.

Čekajući Oline Axel je sjekao drva, vršio žito, brinuo se o stoci. Pusto je i tiho oko njega. Ponekad naiđe Sivert sa Sellanrae na putu u dolinu ili iz doline; dolje bi vozio drva, koze ili sir, a odozdo se skoro uvijek vraćao praznih kola; onima gore nedostajalo je malo stvari.

Gdjekad bi pokraj Maanelanda prošao i Brede Olsen, u zadnje doba češće nego prije – tko zna zašto je stupao ovuda tako uporno i marljivo! Čini se da zadnjih tjedana nastoji pokazati kako telegrafski vod ne može bez njega, ne bi li tako zadržao službu. Otkako je Barbro otišla, više nije svraćao Axelu, nego bi brzo projurio, i to je bila malko pretjerana oholost jer je on sa svojima još uvijek stanovao na Breidabliku i nije se odande micao. I dok

je tako jednog dana jurišao mimo i ne pomišljajući da pozdravi Axela, ovaj ga zaustavi i upita kada kani seliti.

“Kako si se ono rastao od Barbre?” odvrati mu Brede pitanjem. Riječ po riječ, i: “Otjerao si je bez ičega. Jedva je uspjela stići do Bergena.”

“Tako! Ona je u Bergenu?”

“Da, stigla je, piše, napokon onamo, ali nije s tvojom pomoći.”

“Odsad ću nastojati da te čim prije otjeram s Breidablika”, reče Axel.

“Da, jer si dosad bio tako dobra srca”, odvrati Brede podrugljivo. “O Novoj godini ćemo se sami otjerati”, reče pa ode svojim putem.

Barbro je, dakle, otišla u Bergen i sve se dogodilo kako je naslućivao. Nije bio žalostan. Žalostan? Ni govora, bila je ona prava vještica, premda se sve do sada pomalo nadao da bi se mogla i vratiti. Dovraga, ni sâm nije znao kako, ali kao da se malko previše vezao za tu ženu, za to čudovište; znala je katkad biti tako mila, tako neizrecivo mila, i samo zato što joj je htio zasmetati da ne ode u Bergen, pokazao se onako škrt na rastanku. A ona je ipak otišla onamo. Ovdje je još visjelo nešto njezine odjeće i jedan je slamnati šešir s krilom bio zamotan u papir gore na tavanu; ali ona nije dolazila po svoje stvari. Ah da, možda je ipak bio malko žalostan! Činilo mu se kao poruga i podsmijeh što još uvijek drži njezine novine, a možda ih neće obustaviti ni po Novoj godini.

Ali, kako bilo da bilo, treba misliti i na druge stvari, treba biti muškarac.

Već u proljeće morat će na sjeverni zid nove zgrade nadograditi štagalj, pa sad zimi valja sjeći stabla i rezati daske. Axel nije posjedovao staru šumu u jednom komadu, ali je ovdje-ondje bilo krupnih borova. Izabirao je one što su bliže putu na Sellanrau kako bi ih lakše mogao otpremiti do strugare.

Jednog jutra nabaca stoci dovoljno da joj bude do večeri, zatvori za sobom vrata i pođe u šumu; osim sjekire i torbe s hranom ponese i drvenu lopatu za snijeg. Vrijeme blago, jučer je bjesnjela žestoka bura, ali danas je tiho. Cijelo vrijeme ide uz telegrafski vod, sve dok ne stiže do izabrana mjesta, ondje skide koporan i poče sjeći. Svakom stablu što ga skine odmah odsijeca grane, priprema ga za strugaru i po strani slaže grančice i grane.

Odozdo se penje Brede Olsen da nakon jučerašnje bure pregleda vodove. A možda Brede i bez osobita razloga leti uz vod, postao je vrlo revan u službi, ipak se, dakle, popravio. Nisu progovorili ni slova, nisu se niti pozdravili.

Premda je zapazio da se vrijeme preokreće, vjetar je sve jače puhao, Axel je i dalje marljivo radio. Podne je već davno prošlo, a on još nije taknuo hranu. Upravo je posjekao krupan bor koji ga padajući obori na zemlju. Kako se to dogodilo? Nesreća je bila na putu. Golemi bor ljulja se na korijenu, čovjek određuje da padne na onu a oluja na ovu stranu. Čovjek izgubi. Još bi se i izmaknuo, ali je snijeg prekrivao neravno tlo, Axel koraknu nezgodno, skoči u stranu i noga mu zapade u škripac, sad je ležao prikliješten među kamenjem, a krupni bor preko njega.

Da, još bi se odavle ipak nekako iskopao, ali je ležao tako neobično izvnut, doduše, koliko je mogao osjetiti, cijelih udova, ali nahero i nemoćan da se iščupa ispod teškog tereta. Nešto kasnije oslobodio je jednu ruku, ali na drugoj leži i ne može dosegnuti sjekire. Ogleda se i razmišlja, kao što bi činila i svaka uhvaćena životinja, ogleda se i razmišlja i muči se i napreže pod stablom. Brede će za neko vrijeme opet naići, misli on, i napreže se i teško diše.

U početku Axel shvaća ovo olako i samo je ljutit što ga je smela nezgoda, ova bijedna slučajnost, ali nije nimalo zabrinut za zdravlje i još manje za život. Osjeća, doduše, da mu ruka na kojoj leži polagano trne, i da mu se noga u škripcu hladi i trne, ali to se još može podnijeti. Brede će valjda naskoro naići.

Ali Bredea nema.

Oluja raste i sipa Axelu snijeg ravno u lice. "Sad bi moglo biti ozbiljno!" misli on, ali je još bezbrižan, da, gotovo kao da on sâm sebi namiguje kroza snijeg: Pazi, sad bi, naime, moglo biti ozbiljno! Nakon dosta dugo vremena ispusti jedan jedincati krik. On se, doduše, ne može čuti daleko zbog oluje, ali će doći uz vod do Bredea. Axel leži s posve nevrijednim mislima: da mu se samo dokopati sjekire, možda bi se iščupao! Da mu je samo izvući ruku! Ona leži na nečemu oštrom, na kamenu koji se polagano i uljudno buši u sudlanicu. Samo da nema ovoga prokletog kamena! Ali još nikada nitko nije pripovijedao o kamenu što se dao ganuti.

Vrijeme prolazi, mećava sve više jača. Axela pomalo zasiplje; sasvim je nemoćan, snijeg liježe nedužno i nevino na njegovo lice, topi se trenutak, ali lice mrzne; i onda se više snijeg ne topi. Postaje doista ozbiljno!

Sada zavapi dva puta iz svega glasa, a onda prisluškuje.

I sjekiru mu je zasuo snijeg, još samo vidi kako strši komad drška. Tamo mu visi torba s hranom; da mu ju je samo doseći, pojeo bi štogod, progutao bi bogme priličan zalogaj. I kad se ovako žilavo drži u životu, rado bi se zaogrnuo i koporanom jer je hladno. Opet krikne...

Evo Bredea. Zaustavio se i gleda prema čovjeku koji viče, ali zaustavio se trenutak i već gleda prijeko, kao da hoće ustanoviti što se dogodilo.

"Dođi ovamo i pruži mi sjekiru!" zovnu Axel malko tužno.

Brede okrenu pogled, vidio je što se dogodilo, sad gleda uvis k telegrafskim žicama i čini se da će početi zvižducati! Zar je lud?

"Dođi ovamo i pruži mi sjekiru, tu sam pod stablom", ponovi Axel malko glasnije nego prije. Ali Brede se toliko popravio i tako je revan u svojoj službi da ne vidi ništa osim telegrafskih žica i samo neprestano zvižduče. I još k tomu veselo i osvetoljubivo zvižduče!

"Tako, hoćeš moju smrt i ni sjekiru mi nećeš pružiti!" viče Axel.

Ali Brede neodgodivo mora dalje uz vod kako bi pregledao žice, i on iščezne u snijegu.

Da, da, no sada bi to bio pravi podvig kad bi se Axel mogao toliko osloboditi da se dočepa sjekire! Napreže sve sile da podigne golemi teret, pokreće drvo, potresa ga, ali postiže samo to da još više snijega pada po njemu. Nakon nekoliko uzaludnih pokušaja opet se smiri.

Počinje se smrkavati. Brede je otišao, ali dokle je u međuvremenu mogao odmaknuti? Vjerojatno nije daleko, Axel ga ponovno zove i dovikuje mu sve što osjeća: "Zar ćeš me samo tako pustiti ovdje, ubojico! Zar ne misliš na dušu? Da mi samo pružiš ruku, dobro znaš da bi za to dobio od mene kravu, ali ti si pseto, Brede, i hoćeš me ubiti! Ali ja ću te prijaviti, to je isto tako sigurno kao i to da ja sada ovdje ležim, zapamti! Što, zar zbilja nećeš doći ovamo i pružiti mi sjekiru?"

Tišina. Axel se ponovno napregnuo pod stablom i malko ga podignuo tijelom, ali je na kraju stigao samo to da je snijeg još više padao po njemu. Onda se uzdišući predao sudbini, iznemogao i sanjiv. Stoka ga čeka u kolibi i tuguje gladna i žedna, Barbro je više ne hrani, pobjegla je s oba prstena. Smrkava se, da, dolazi večer, i zanočuje, ali to još hajde de, nego hladno je, brada mu se smrzava, oči će mu se također naskoro smrznuti, koporan što visi o stablu dobro bi ga ogrijao, ali na koji način; ona noga kao da je mrtva do kuka. "Sve je u Božjim rukama!" kaže on i sve upućuje da bi lako mogao govoriti pobožno, kad bi htio.

Smrklo se; doista, može se umrijeti i bez zapaljene svijeće! Postaje posve blag i dobar, i, da bi bio do kraja ponizan, prijazno se i glupo smješka mećavi, pa to je ipak Gospodinov snijeg, nedužni snijeg! A možda i ne prijavi Bredea...

Sve je tiši i dremljiviji, posve ukočen, kao da je otrovan, vidi toliko bjeline pred očima, šume i ravnice, velika krila, bijele koprene, bijela jedra, bijelo, bijelo... što to može biti?

Besmislica, on zna vrlo dobro da je snijeg, da sâm leži na otvorenom, nije nikakva tlapnja da je on pokopan pod jednim stablom.

Onda ponovno vikne, zaurla na sreću; duboko pod snijegom leže mu snažna i runjava prsa i riču; moralo se čuti sve do kolibe sa stokom; svako koliko-toliko iznova zaurla. "Svinjo, nemani!" viče on za Bredeom. "Jesi li promislio što radiš kad si me ovako pustio da propadnem? Zar mi nećeš dodati sjekiru, pitam ja tebe? Jesi li ti zvijer ili čovjek? Ali sretan ti put ako si me nakanio ovdje ostaviti!"

Valjda je zaspao, leži sasvim ukočen i bez života, ali su mu otvorene oči, istina prevučene su mrazom, premda su otvorene, ne može žmirkati; zar spava otvorenih očiju? Možda je spavao samo nekoliko trenutaka, možda i cijeli sat, sâm Bog zna, ali sada je tu Oline. Sluša je kako pita: "U ime Isusa Krista, jesi li živ?" I dalje ga pita zašto leži tu na otvorenom, zar je poludio? Znači, Oline stoji pokraj njega.

Da, Oline ima nekakvo šesto čulo, njih šakala, pojavi se kad je nesreća na putu, ima ona vrlo dobar nos. Kako bi se mogla probijati u životu kad ne bi tako znala vrebati i imala dobar nos? I sad je, dakle, primila Axelovu poruku i usprkos svojim sedamdesetim godinama prešla brdo da mu pomogne. Jučer ju je oluja zadržala na Sellanrai, danas je stigla na Maaneland, nikog nije našla kod kuće, nahranila je stoku, izlazila pred kuću i osluškivala, uvečer pomuzla, onda opet slušala, ali nije mogla shvatiti...

Onda je čula krikove i rekla samoj sebi: "Ili je Axel ili pakleni, ali u oba je slučaja vrijedno malko pogledati, dokučiti vječnu mudrost Svevišnjega u tolikom nemiru u šumi – a meni on neće ništa, ja mu nisam vrijedna odriješiti remenje na obući..."

I sada je ovdje.

Sjekira? Oline kopa i kopa u snijegu, ali sjekire nema. Ona kuša i bez sjekire, i muči se da odigne stablo koje tu leži; ali ona je kao malo dijete i jedva može prodrmati najtanje grane. Opet traži sjekiru, tamno je, ali ona kopa i rukama i nogama. Axel ne može pokazati, on može samo reći gdje je bila sjekira, ali je ondje više nema. "Kad ne bi bilo tako daleko do Sellanrae!" veli Axel.

Ali Oline sad počinje tražiti prema svojoj pameti, a Axel joj viče, ne, ne, nije tamo. "Ne, ne", reče Oline, "želim sve pregledati! A što je ovo?" pita ona.

"Jesi li je našla?" pita Axel.

"Da, s pomoću Svevišnjega", odgovara Oline ponosno.

Ali Axelu nije do oholosti, on priznaje da možda nije sasvim pri pameti, malo da nije gotov. I što će Axelu sjekira? Ne može se niti pomaknuti, ona, Oline ga mora izvući. Da, Oline je već toliko sjekira imala u ruci, nije jedanput u životu cijepala drva!

Axel ne može ići, jedna mu je noga zamrla do kuka, leđa kao da su kola prešla preko njih, tako ga probada da jedino želi urlati, sve u svemu, jedva se osjeća živ. "Zbilja čudno i ja to ne mogu shvatiti", reče on. A Oline shvaća i sve mu objašnjava čudesnim riječima: da, ona je spasila jednog čovjeka od smrti, i koliko ona vidi, Svevišnji je nju upotrijebio kao svoje sitno oruđe, nije htio slati korove nebeskih anđela. Zar Axel ne prepoznaje njegovu mudru volju? I da je Gospod htio poslati crva iz zemlje njemu u pomoć, mogao je to učiniti.

"Da, znam, ali mi je nekako čudno pri duši", reče Axel.

Čudno? Neka samo malko pričekaj, neka se kreće, nagne naprijed i opet uspravi, da, tako, malo-pomalo i polako, članci su mu se zamrzli i obamrli, neka navuče koporan da se ugrije. Nikada u životu neće zaboraviti Božjeg anđela koji ju je u posljednjem trenutku pozvao pred vrata, tako da je onda čula krikova iz šume. Zbilo se to kao u dane raja kad su odjekivale trublje pod zidovima jerihonskim...

Čudno! Ali dok je stara brbljala, Axel je vježbao udove i pokušavao hodati.

Lagano se uputiše kući; Oline je još spasitelj u nevolji i podupire Axela. Tako još nekako ide. Malo niže sretnu Bredea. "Što je to?" pita Brede. "Zar si bolestan? Mogu ti kako pomoći?" reče.

Axel šuti odbijajući. Zavjetovao se Bogu da se neće osvećivati i da Bredea neće prijaviti, ali više od toga nije mogao. Zašto se Brede, uostalom, vraća u brdo? Možda je opazio da je Oline došla na Maaneland i shvatio da će ona čuti krikove?

"A ti si ovdje, Oline?" veli Brede brbljajući. "Gdje si ga našla? Pod srušenim stablom? Da, zbilja se svašta događa nama ljudima!" počne on. "Upravo sam pregledavao telegrafski vod, kadli začujem kako netko zove. Tko bi prije na noge od mene, skočio sam da pomognem ako je potreba. Dakle, to si ti bio, Axele? I ležao si pod srušenim stablom?"

"Da, i ti si to čuo i vidio kad si se vraćao odozgo, ali si prošao mimo mene", odgovori Axel.

"Bože, budi milostiv nama grešnicima!" vikne Oline kad je čula za toliku zloću.

Brede je objašnjavao kako je bilo. "Tebe vidio? Ja sam te vidio sasvim dobro. No, ti si me trebao zovnuti, zašto me nisi zovnuo? Vidio sam te izvrsno, ali sam mislio da si malo prilegao da otpočineš."

"Hoćeš li napokon biti kuš", viknu Axel prijeteći. "Ti si me hotimice pustio da crknem."

Oline zna da se Brede sada ne smije umiješati, to bi smanjilo njezine zasluge pa njezino spasiteljsko djelo više ne bi bilo ovako potpuno. Ona ne dopušta Bredeu da pruži Axelu ruku, on ne smije nositi ni torbe niti sjekire. Oh, u ovom je trenu Oline sasvim na Axelovoj strani; ako kasnije jedanput dođe Bredeu i sjedne uz šalicu kave, sigurno će biti posve na njegovoj strani.

"Daj mi barem da nosim sjekiru ili lopatu", veli Brede.

"Ne treba!" odvrća Oline uime Axela. "On će ih sâm nositi." Brede ostaje kod svoga: "Trebao si me zazvati, Axele. Nas dvojica nismo toliko posvađani da mi ne bi mogao reći koju riječ. Što, zazivao si? Onda si trebao zazivati glasnije, zar nisi vidio kakva je mećava? Osim toga si mi trebao mahnuti rukom."

"Nisam imao nijedne slobodne ruke kojom bih ti mogao mahati", odvrati Axel. "Dobro si vidio da ležim kao u okovima."

"Ne, to nisam vidio. Takvo mi se nešto još nikad nije dogodilo. Daj da ti barem ponesem stvari, čuješ li me!"

Oline veli: "Pusti Axela na miru! On je bolestan."

Ali sada se i Axelov mozak oporavio. On je svojedobno dovoljno čuo o staroj Oline da mu bude jasno kako će mu ona za sva vremena postati težak i skup teret ispadne li da je sama spasila njegov život. Odluči malo razdijeliti zasluge, pa dopusti da Brede ponesu alat i torbu, da, Axel reče da mu je sad lakše, i da bi mu takvo nešto bilo drago. Ali Oline na to ne pristaje, ona istrže Bredeu torbu i izjavi kako će ona i nitko drugi ponijeti što treba ponijeti. Naivna lukavost nasrće sa svih strana. Axel stoji trenutak bez potpornja, tako da Brede doista mora ispustiti torbu kako bi ga podupro, premda Axel više nije nesiguran na nogama.

I tako nastavljaju put; Brede podupire slabog čovjeka, a Oline nosi stvari. Vuče ih i vuče i puna je ljutine i zloće. Odabrala je, eto, najniži i najgrublji dio posla vraćajući se kući! Koji je vrag donio tog Bredea?

"Brede", kaže ona, "što to čujem? Na brzinu si prodao imanje?" "Zašto pitaš?" odvrća Brede drsko.

"Zašto pitam? Ja nisam znala da je tajna."

"Glupost, Oline, mogla si i ti doći licitirati."

"Ja? Rugaš se staroj ženi."

“Kako, zar se nisi obogatila? Kažu da si baštinila kasu starog Siverta, ha-ha-ha.”

Staru nije nimalo umilostivilo što joj spominje propalo naslijeđe. “Da, stari mi je Sivert želio svakako dobro, nema zбора”, odvrati ona. “Ali kad je umro, orobiše cijelo njegovo zemaljsko blago. Ti najbolje znaš, Brede, kako je kad te oplijene i više nemaš svoga krova nad glavom. Ali stari Sivert ima sad velike dvorane i palače, a ti i ja, Brede, mi smo još na zemlji i svak o nas praši gaće.”

“Baš me briga za tebe”, veli Brede i okreće se Axelu. “Vrlo sam zadovoljan što sam, eto, naišao i mogu ti pomoći do kuće. Idem li ti možda prebrzo?”

“Ne.”

Ali s Oline se natezati, prepirati se s Oline! Isključeno! Nikad ona nije popustila i nitko nije mogao kao ona pomiješati nebo i zemlju u jedinstvenu smjesu zloće i prijateljstva, otrova i buncanja. Sad ona mora slušati i to da je zapravo Brede pomogao Axelu do kuće.

“Što sam ono htjela reći?” poče. “Jesi li ti ono na Sellanrai velikoj gospodi pokazivao vreće s kamenjem?”

“Ako hoćeš, Axele, ja ću te jednostavno uprtiti na leđa i nositi”, veli Brede.

“Ne treba”, odvrća Axel. “Ali hvala ti na dobroj volji.”

I vuku se sve dalje, sad će naskoro kući, i Oline vidi da je krajnje vrijeme ako misli štogod postići: “Bilo bi najbolje, Brede, da si ti spasio Axela od smrti”, progovori. “Ali, kako ono bijaše, Brede, ti si vidio njegovu nevolju i čuo kako zove, pa ipak si samo prošao mimo!”

“Zatvori gubicu, Oline!” veli Brede.

Zatvoriti usta za nju bi zapravo i bilo najzgodnije, gacala je po duboku snijegu i breme joj je bilo teško; dahtala je, ali usta nije zatvarala. Ostavila je jedan adut za kraj, opasnu stvar, hoće li se usuditi?

“A Barbro, ona je, dakle, otišla odavde?” upita ona.

“Da”, odgovori Brede odmah. “I tako si ti došla do smještaja ove zime.”

Ovo je za Oline opet dobra prilika, može ispriopovjediti kako je sa svih strana snube i jednostavno se otimaju za nju u njezinu selu. Mogla bi imati dvije, zapravo tri službe. Zvali su je i u župni dvor. I u isti mah kaza što bi i Axel trebao čuti, ništa neće škoditi: davali su joj toliko za zimu, pa nove cipele i hranu za jednu ovцу povrh toga. Ali ona je znala da je ovdje na Maanelandu vrlo dobar čovjek koji će je preobilno nagraditi, i stoga je voljela doći ovamo. Ne, neka se Brede ne brine za nju, do dana današnjeg je Otac, koji je na nebesima, otvarao pred njom jedna vrata za drugima i pozivao je da uđe. I čini se po svemu da je Bog imao osobitu nakanu kad ju je poslao na Maaneland jer je, evo, večeras spasila čovjeka od smrti...

Sad je Axel posve iznemogao, a izda ga i noga. Začudo, dosad je sve to bolje koračao što mu se više topline i života vraćalo u članke, no sad mu je odjednom Brede prijeko potreban da se može držati na nogama! To je započelo kad je Oline spomenula nagradu, a poslije, kad je ponovno naglasila kako mu je spasila život, sasvim mu pozli. Da joj možda nije htio još jedanput sniziti slavodobitnost? Bog bi to znao, ali mu je svakako mozak bio opet posve u redu. Kad su stigli nadomak naselja, Axel stade i reče: “Meni se čini da neću moći do kuće.”

Brede ga odmah uprti na leđa. I sad idu dalje, Oline puna otrova i žuči, a Axel koliko je dug i širok na Bredeovim leđima.

“Ali kako ono, hoće li Barbro roditi dijete?”

“Dijete?” stenje Brede pod bremenom. Zbilja neobično nošenje, ali što se može, Axel pušta Bredea da ga donese sve do kućnoga praga.

Brede se silno zadahtao.

“Da, govori se, zar se nije radilo o djetetu?” pita Oline.

Ovdje se umiješa Axel i reče Bredeu: “Ja zbilja ne znam kako bih večeras došao do kuće da nije bilo tebe!” Ali ne zaboravlja ni Oline i veli: “Hvala i tebi, Oline, ti si bila prva koja si me našla. Hvala vam obadvoma.”

Tako je Axel bio spašen...

Idućih dana teško je bilo Oline nagovoriti da govori i o čem drugom osim o velikom događaju. Axel ima dosta muke da je donekle obuzda. Oline može mirno pokazati gdje je stajala kad ju je anđeo Božji zovnuo pred vrata da čuje pozive u pomoć.

Započinje opet posao u šumi i kad nasiječe dosta debala, stade ih odvlačiti u strugaru na Sellanrai. To je pravi i lijepi zimski posao: gore debla, dolje ispiljene daske! Ali treba požuriti i zgotoviti do Nove godine, jer onda dolazi jaki mraz i strugara se zamrzne. Radi se vrlo lijepo, sve će biti gotovo. Kad se Sivert sa Sellanrae vraća praznim kolima iz sela, natovari i on pokoje deblo i pomogne susjedu. Obojica se onda do sita narazgovaraju i rasonode.

“Što je novo u selu?” pita Axel.

“Baš ništa”, odvrća Sivert. “Ovamo dolazi novi naseljenik.”

Novi naseljenik, ah, to nije malo, Sivert samo tako govori. Svake godine dospije ovamo novi naseljenik i tu se nastani, već je pet naselja ispod Breidablika. Gore se nešto polaganije naseljuju, premda je prema jugu više crnice a manje bara. Najdalje se u brdo zaletio Isak kad je osnovao Sellanrau, on je bio najsmjeliji i najpametniji. Nakon njega stigao je Axel Ström. Sad će se, eto, opet jedan naseliti. A novije, pričalo se, kupio dosta močvarnog zemljišta koje treba isušiti i šumu ispod Maanelanda – bilo je toga koliko ti srce želi.

“Jesi li čuo kakav je čovjek?” pita Axel.

“Nisam”, odvrati Sivert. “Dolazi s gotovim zgradama, samo će ih ovamo dovesti i u tren oka postaviti.”

“Onda ima novaca?”

“O, da, svakako. Doći će s obitelji, sa ženom i troje djece. Ima i stoke i konja.”

“Da, da, onda ima novaca”, veli Axel. “Drugo nisi čuo?” “Nisam. Trideset i tri su mu godine.”

“Kako se zove?”

“Aron, kažu. Svoje naselje nazvao je Storborg.”

“Dakle, Storborg². Da, da, nije mali.”

“On je s mora. Kažu da je dosad prodavao ribu.”

“Onda je pitanje razumije li se što i u ratarstvo”, veli Axel. “Nisi čuo ništa drugo o njemu?”

“Nisam. Platilo je gotovim novcem kad mu je stigla isprava o vlasništvu. Drugo nisam čuo. Ali kažu da je zaradio veliki novac na ribi. Sad će se ovdje nastaniti i otvoriti trgovinu.”

“A tako, on će, dakle, otvoriti trgovinu?”

“Da, vele.”

“On će, dakle, otvoriti trgovinu!”

To je bilo najvažnije, i dva su susjeda, vozeći se milju za miljom svestrano pretresala tu stvar. Bijaše to velika novost, možda najveća u cijeloj povijesti kolonije, i imalo se o čemu razgovarati: s kime će trgovati novi naseljenik? Možda računa i na kupce iz doline? Svakako će dućan biti velika stvar, možda pospješi naseljavanje pa će dobrima porasti cijena, tko bi ga znao!

Kako im nije dodijalo govoriti o tomu toliko! Ovoj dvojici bili su njihovi probici i njihovi razgovori jednako važni kao i drugima, divljina je bila njihov svijet, a rad, godišnja doba, žetva, zbivanja što su im ispunjavala život. Zar nije bilo nikakvih uzbuđenja? O-ho-ho, i to kakvih! Često su mogli spavati samo trenutak, nerijetko je trebalo raditi i preko objeda – ali oni su to mogli, zdravlje im je bilo takvo, ni sedam sati u klopki pod srušenim borovim stablom ne bi naškodilo njihovu životu i zdravlju, samo da kosti ostanu cijele. Život u svijetu bez širine, bez vidika? Dobro, a kakve samo vidike otvara ovaj Storborg svojom trgovinom usred divljine!

Do Božića se o tom govorilo...

Axel primi pismo, veliko pismo s utisnutim lavom na njemu, pismo od države: neka od Bredea preuzme telegrafske žice, alat i sprave i od Nove godine počne nadgledati vod.

POGLAVLJE IV

MNOŠTVO je konja vozilo uzbrdo preko močvare kad su ono dovozili dijelove zgrada novome doseljeniku u divljinu, kola za kolima, dan za danom. Istovarivati počеше na mjestu koje će se jednom zvati Storborg i tijekom vremena uistinu postati veliko naselje; četiri čovjeka lome u brdu kamenje za zid i dva podruma.

Dovoze i dovoze. Svaka je greda unaprijed otesana pa će ih, kad dođe proljeće, trebati samo sastaviti, sve su potanko izračunali, grede imaju svaka svoj redni broj i ne manjkaju nijedna vrata, nijedan prozor, pa ni obojeno staklo trijema. A jednog lijepog dana vozar doveze veliki tovar letava. A što je ovo? Jedan od novih doseljenika ispod Breidablika zna što je to; on je s juga i već je to vidio. "Plot oko vrta", kaže on. Novi čovjek će, dakle, ovdje u divljini urediti vrt, veliki vrt.

Sve to puno obećava, još nikad nije bio takav promet preko močvara i mnogi su vlasnici konja zaradili lijep novac prijevozom. Razgovarali su međusobno: zarade bi moglo biti i ubuduće, trgovac će dobavljati robu iz zemlje i inozemstva, koju će trebati na mnogo kola dovoziti s mora.

Baš bi moglo ispasti veličanstveno. Stigao je i neki mladi nadglednik ili opunomoćenik koji je ravnao prijevozom, bio je kicoš i požurivao ljude, nikada mu nije bilo dosta konja, premda više i nije bilo previše tovara.

"Malo je ostalo dolje dijelova", govorili su mu.

"Ali zato ima robe", odgovarao je on.

Sivert sa Sellanrae opet je tako jednom prolazio po običaju praznih kola i nadglednik mu viknu: "Zašto voziš prazna kola? Mogao si za nas nakrcati tovar do Storborga."

"Mogao sam, ali nisam za to znao", odgovori Sivert.

"On je sa Sellanrae, tamo imaju dva konja", prišapnu netko nadgledniku.

"Je li istina da imate dva konja?" upita on. "Dođi s obama ovamo i vozi za nas, zaradit ćete novaca."

"Da, to ne bi bilo loše", mislio je Sivert. "Ali sad nam ne odgovara, nemamo vremena!"

"Nemaš vremena zarađivati novac?" upita opunomoćenik.

Ne, na Sellanrai nisu tako često imali slobodna vremena, bilo je mnogo posla. I sada su po prvi put najmili dvojicu ljudi da im pomognu, dva švedska zidara lomila su kamen za novu štalu.

Nova je štala već godinama Isakova velika želja, bivša koliba postala je životinjama previše tijesna, trebalo je podići štalu od kamena s dvostrukim zidovima i s pravom gnojnicom. Međutim toliko je posla trebalo posvršavati, uvijek je jedno vuklo drugo i tako je to išlo stalno; nikada se nije prestajalo graditi. Isak je imao strugaru i mlin i ljetnu štalu, zašto ne bi imao i kovačnicu? Jednu posve malu kovačnicu za prvu silu, za najnužnije; daleko je bilo ići do sela svaki put kad bi se zatupio čekić ili trebalo nekoliko novih potkova. Zašto ne bi imao i vlastiti viganj i nakovanj? Ta toliko je malih i zamašnjih zgrada na Sellanrai.

Naselje raste sve više, već je vrlo veliko, više se ne bi moglo bez djevojke, Jensine mora ostati za stalno. Njezin otac, kovač, pita kadikad za nju, i hoće li naskoro kući, ali nije baš uporan, vrlo je popustljiv i možda ima kakvu osnovu. Imanje Sellanraa najviše se popelo, ono svaki dan raste, sve je više zgrada i zemlje, jedino su ljudi uvijek isti. Laponci više ne prolaze ovuda i ne drže se kao gospodari naselja, to je davno prestalo. Laponci uopće više nisu česti, radije zaobilaze imanje, svakako više ne dolaze u kuću, stanu vani, ako uopće stanu. Tu i tamo nestane kakvo tele ili janje s udaljenog mjesta, vrlo dalekog, gdje već prestaje Sellanraa. Tomu nema lijeka. I sve da Sivert i zna pucati, nema puške – ali on ne zna pucati, on je veseljak i miran čovjek i veliki vragolan. “Osim svega, odstrel Laponaca je zabranjen”, reče jednom.

Sellanraa može preboljeti sitne gubitke u stoci jer je to veliko i jako imanje, ali bez briga nije, ne, nikako. Inger cijele godine nije zadovoljna sobom i svojim životom, ne; jednom je pošla na vrlo dalek put, a nakon toga ju je obuzela nekakva silna nerazumnost. Ona ju je prošla, ali se i vraćala. Brza je i radišna kao u najboljim danima, i ona je lijepa i zdrava svome mužu, onoj ljudini; ali zar se ponekad ne sjeća Trondheima? Zar nikad ne sanjari? Da, i to, osobito zimi. Onda uskipi u njoj neka vražja želja za životom, i jedino zato što ne može plesati sama, ne bude plesa. Ozbiljne misli i molitvenik? Da, i to, naravno... ali i ono drugo je lijepo i divno, to se zna! Tako je skromna; švedski zidari su, doduše, tuđi ljudi, na imanju odjekuju neobični glasovi, ali sve su to stariji i mirni ljudi, i ne igraju se nego rade. Pa i to je bolje nego ništa, unose oni ipak malko života, jedan prekrasno pjeva, i Inger gdje-kada zastane i sluša ga. Ime mu je Hjalmar.

No, i tim još nisu zaključeni problemi na Sellanrai. Upravo sada proživljavaju veliko razočaranje s Eleseusom. Stiglo je od njega pismo da više ne može ostati u inženjera, naskoro će drugdje naći službu, treba samo čekati. Onda je došlo pismo da ne može, čekajući na sjajnu službu u nekom uredu, živjeti ni od čega, a kad su mu od kuće poslali stotinjarku, odgovori kako mu je jedva dotekla da poplaća neke sitne dugove... “Zbilja”, reče Isak. “Ali mi sad imamo zidare i dosta troškova... Pitaj Eleseusa ne bi li se možda vratio kući i pomogao nam!”

Inger je pisala, ali se Eleseus nije htio vratiti, ne, ne želi bez razloga putovati, radije će i gladovati.

Eto, nije bilo nijednog boljeg nepopunjenog mjesta u kojem uredu, a Eleseus ne bijaše laktaš da se progura. Tko će znati, možda nije bio ni osobito vrijedan. Spretno i marljivo piše, ali je li usto bistar i pametan, ako nije, što će biti s njime?

Kad se vratio s dvjesto kruna, grad ga je dočekaao s neplaćenim računima. Nakon što je sve poplaćao, morao je kupiti i štap, onaj stari držak kišobrana zbilja više nije mogao nositi. Morao je nabaviti i neke druge stvari, krznenu kapu za zimu kakvu nose svi njegovi drugovi, sklizaljke, srebrnu čačkalicu kojom će čistiti zube i tako se pokazivati otmjenim kad negdje sjedi uz čašicu i čavrlja. I sve dok je imao novaca, plaćao je i za druge; već je prigodom svečanosti o svojem povratku s najvećom sigurnošću naložio da se otvori pola tuceta boca piva. “Kako, ti konobarici daješ dvadeset öra napojnice?” pitali su ga. “Mi dajemo deset.”

“Ne budimo sitničavi!” reče Eleseus.

On nije sitničav, to mu ne priliči, on je iz bogate kuće, bolje reći iz gospodske kuće, njegov otac velikaš ima beskrajne šume i četiri konja, trideset krava i tri kosilice. Eleseus nije lažljivac i nije on raširio tu priču o gospodskom dobru Sellanraa, nego je to ranije učinio inženjer i time se dičio po mjestu. Ali, Eleseusu nije mrsko što ljudi pomalo vjeruju u tu bajku. Kad on sam nije nitko i ništa, dobro da je barem sin neke značajne osobe; to mu omogućuje posudbe i pomaže da se provuče. Samo, ni to nije moglo vječno potrajati,

jednom je morao platiti i tada je ostao visjeti. Onda mu neki prijatelj nađe posao u sitničariji svog oca. U trgovinu su dolazili seljaci i bilo je u njoj najrazličitije robe; ali i to je bilo bolje nego ništa. Doduše, bilo je neprilično da odrasliji mladić prodaje u sitničariji, i to za početničku plaću, a bio je nakanio izučiti za glavara; ali ovdje je barem zarađivao za kruh, uostalom, sve je to privremeno – a u stvari i nije loše. No, svakako je Eleseus i ovdje bio ljubazan i marljiv, kupci su ga voljeli, pa je i kući pisao da se prebacio na trgovinu.

To mu je silno razočaralo mater. Ako Eleseus stoji za dućanskim bankom, onda nije važnija osoba od trgovačkog pomoćnika u kakvoj seoskoj sitničariji. Prije je bio neusporedivo značajniji, nitko drugi iz okolice nije otišao od kuće da postane pisarem. Zar je zaboravio na svoj veliki cilj? Inger nije bila glupa, ona je znala da postoji razlika između običnoga i neobičnog, premda to možda nije znala točno razlikovati. Isak je bio jednostavniji, on je sve manje računao s Eleseusom, njegov je najstariji sin u neku ruku iskočio iz njegova obzorja pa je Sellanrau prestao zamišljati razdijeljenu na dva dijela, u vrijeme kad njega više ne bude.

U proljeće stigoše inženjeri i radnici iz Švedske; gradit će puteve, podizati barake, poravnavati zemlju, razbijati eksplozivom stijene, zaključivati ugovore s dobavljačima hrane, s vlasnicima konja, s posjednicima zemlje uz jezero – čekaj – čemu sve to? Zar nismo u pustoši gdje je sve tiho i mrtvo? Da, ali sad će se započeti pokusni rad u rudniku bakra.

Dakle, ipak će biti nešto od svega toga, nije Geissler fantazirao.

Nisu to bili svi oni ugledni ljudi kao i prošli put – ne, nije bilo zemaljskog savjetnika, nije bilo ni vlasnika topionica, ali su zato stigli rudarski stručnjak i inženjer. Kupili su u Isaka sve slobodne daske, kupili jela i pila i dobro platili, onda su malko razgovarali i rekli da im se Sellanraa sviđa. “Žičara!” rekoše. “Vučnica s vrha brda do jezera”, rekoše.

“I preko svih ovih močvara?” upita Isak, jer je polako mislio. Morali su se nasmijati.

“S druge strane”, rekoše. “Ne s ove, to bi bilo previše milja. S druge strane brda, odmah dolje prema moru, tamo se brdo naglo spušta i nije daleko. Spuštati ćemo rudu zrakom u željeznim koritima, vidjet ćeš, bit će divno! Ali isprva ćemo rudu dolje voziti kolima, sagraditi ćemo put i voziti je konjskom zapregom – s najmanje pedeset konja, i to će biti divno. I nisu ovi koje gledaš – svi. To je sitnica! S druge strane doći će ih puno više; cijeli vlak radnika, gotove barake, hrana i sve vrste alata; srest ćemo se gore na grebenu. Poduzeće dobiva zamah, ulažu se milijuni, ruda putuje u Južnu Ameriku.”

“Zemaljski savjetnik nije došao?” upita Isak.

“Kakav zemaljski savjetnik? A, onaj! Nije, on je prodao svoj dio!”

“A vlasnik talionica?”

“I on je prodao. Ti ih se, dakle, sjećaš? Da, oni su prodali. I oni koji su od njih kupili, opet su prodali. Sad je vlasnik brda jedno veliko društvo, sve silno bogati ljudi.”

“A gdje je Geissler?” upita Isak.

“Geissler? Ne poznajem ga.”

“Glavar Geissler koji je onda prodao brdo.”

“Ah, onaj! On se zvao Geissler? Tko zna gdje je on sada. I njega se još sjećaš?”

Onda je cijelog ljeta mnoštvo radnika razbijalo stijene i kopalo u brdima, bio je to zbilja velik pothvat, Inger je naveliko prodavala mlijeko i sir i bilo joj je vrlo zabavno trgovati i gledati kako mnogi ljudi dolaze i odlaze. Isak je gacajući svojim teškim koracima obilazio i obrađivao zemlju, njega ništa nije moglo smetati u poslu. Dva švedska zidara i Sivert zidali su štalu. Podizali su veliku zgradu; ali je potrajalo jer ih nije bilo dovoljno, a i Sivert je često

morao raditi u polju. Bilo je dobro što sad imaju kosilicu i tri hitre ženske koje će prevrtati sijeno.

Sve je to bilo dobro, život je nadjačao pustoš, cvate novac.

Pogledajte trgovinu na Storborgu, zar to nije velik posao! Ovaj Aron će biti neki vražji čovjek, premazan svim mastima, kako je samo saznao da se ovdje otvara rudokop i smjesta dojurio s trgovinom; i on je poslovaio, poslovaio kao vlada, da, kao kralj. Isprva je prodavao kućne potrepštine i radnička odijela; ali rudari koji imaju novaca ne štede i ne kupuju samo najpotrebnije, oni kupuju sve. Osobito bi nedjeljom uvečer sve vrvjelo od kupaca na Storborgu, pa bi Aron tada skupio lijep novac; za dućanskim su mu pultom radili supruga i pomoćnik, a i sam je prodavao koliko je stigao, do u kasnu noć ne bi mu se ispraznila trgovina. Pokazalo se da su dobro govorili vlasnici konja iz doline, trebalo je voziti vrlo mnogo robe na Storborg, na nekoliko su mjesta morali premjestiti put i uopće ga učvrstiti, sad je to bilo nešto posve različito od one Isakove uske staze kroz pustoš; nalikovalo je na cestu. Aron je svojom trgovinom i cestom postao pravim dobrotvorom cijelom kraju. U stvari on i nije bio Aron, to mu bijaše tek krsno ime, sam je sebe zvao Aronsen, a tako ga je nazivala i njegova supruga. Obitelj je živjela vrlo gospodski i držala dvije sluškinje i slugu.

Na Storborgu za sada ne obrađuju zemlju, nemaju vremena za ratarstvo, a i tko bi rovaio po močvarama! Ali Aronsen zato posjeduje ograđeni vrt, u njemu ima ribizla i lijepih kata i oskoruša i kojekakvih dopremljenih stabalaca, dakle, fini vrt. Kroza nj putuje široka staza kojom Aronsen svake nedjelje šeće pušeći dugu lulu. Na kući u pozadini je trijem s crvenim, žutim i plavim oknima. Storborg... Tu se igra troje ljepušne djece; curica mora izučiti sve poslove koji spadaju na kćer jednog trgovca, a dečki će naučiti trgovati – da, troje mališana s krasnom budućnošću.

Da nije mislio na budućnost, Aronsen ne bi niti došao ovamo. Ostao bi na svom ribarstvu i s nešto sreće i tamo zaradio puno novaca, ali to nije otmjeno kao trgovina, ne donosi čovjeku toliko štovanja, dolje se nisu pred njim skidali šeširi. Aronsen je sve dosad veslao, a sad je nakanio jedrima u budućnost. Rado je rabio frazu: *početna prednost*. “Mojoj djeci neće manjkati *početna prednost* kao meni”, govorio bi, hoteći naglasiti kako ona u životu neće počinjati ni od čega.

I pogledaj, uspijevalo je, ljudi su pozdravljali njega i ženu, pa i djecu. I nije to bilo malo što su pozdravljali i djecu. Rudari bi silazili iz majdana gdje već dugo nisu imali priliku vidjeti djecu; Aronsenovi mališani istrčali bi pred njih i radnici bi se s njima tako prijazno zabrljali kao da su naletjeli na tri psića. Bili bi oni rado darivali djeci i koji novčić, ali kako to bijahu mališani trgovca, svirali su im umjesto toga na drombulji, usnoj harmonici. S drugima je dolazio i Gustaf, mladi vjetrogonja sa šeširom nahero, veseo, razgovoran, dolazio bi i dugo se igrao s djecom. Ona bi ga prepoznala netom bi stigao i poletjela mu u susret, on bi ih uprtio sve troje na leđa i s njima zaplesao u krugu. “Hoj !” podvikivao bi Gustaf i vrtio se. Onda bi izvadio drombulju i puhao u nju pjesme i plesove tako lijepo da bi izletjele obje sluškinje i slušale ga suznih očiju! Znao je on što radi, razuzdani vragolan!

Malo zatim Gustaf bi ušao u trgovinu, zvecnuo novcem i napunio naprtnjaču najrazličitijim stvarima, a kad bi opet okrenuo u brda, ponio bi na leđima čitavu malu sitničariju koju će pokazati i onima na Sellanrai. Tu bijaše papir za pisma s cvjetićima i nova lula i nova košulja i vratna marama s resama i slatkiši što ih dijeli ženama; tu su divne stvari, satni lanac sa sjevemicom, džepni nožić; da, ima bezbroj stvari, među drugima i rakete što ih je kupio da se u nedjelju zabavi s drugovima. Inger bi mu donijela mlijeka, on se šalio s Leopoldine i dizao malu Rebeccu visoko u zrak.

“No, hoće li štala brzo biti gotova?” pita on tako svoje zemljake, zidare, s kojima je također dobar prijatelj. “Ne, nema dosta ruku”, rekoše zidari. “Ja bih vam mogao pomoći”,

šali se Gustaf.

“To bi bilo vrlo dobro”, reče Inger. “Onda bi štala bila pod krovom do jeseni, kada stoka više ne može ostajati vani.”

Gustaf pusti raketu, a kad je potpalio jednu, može i ostalih šest; ženama i djeci zastaje dah od čuđenja čarolijama, a i samom čarobnjaku koji ih izvodi. Inger još nikad nije vidjela rakete, ali gledajući čudnovati bljesak sjeća se velikog svijeta. Što je prema tomu šivaći stroj ! I kad Gustaf naposljetku zasvira na drombulji, Inger bi najradije pošla za njim od ganuća...

Sve se više rude kopa i onda konjima odvozi na morsku obalu; jedan je parobrod već bio natovaren i otputovao u Južnu Ameriku, doplovi još jedan. Naveliko se radi. Tko može hodati, odlazi u brdo da vidi čudo, bio je tamo i Brede Olsen sa svojim kamenjem, ali su ga odbili; rudarski stručnjak ponovno je otputovao u Švedsku. Nedjeljom se seli čitavo mjestance, pa je čak i Axel Ström, koji se ne razbacuje vremenom, dva-tri puta prošao pokraj rudokopa pregledavajući telegrafski vod. Skoro više nikoga nema tko nije vidio čudo. Na kraju bogme i Inger odjene svoju lijepu odjeću, nataknu zlatni prsten i pođe u brda.

Što će ona gore?

Ona zapravo neće ništa, ne zanima je čak ni kako se to prokopava brdo, želi jedino pokazati sebe. Vidjevši kako i druge žene odlaze u brdo, osjetila je da i ona mora poći. Ima, doduše, ružan ožiljak na gornjoj usni i odraslu djecu, ipak hoće za drugim ženama. Krivo joj je što su one mlade, ali ona će se pokušati omjeriti s njima, još se nije počela debljati, visoka je, ljupka, naočita. Više nije rumena i bijela, to se zna, odavno joj nesta one nježne kože kao u breskve, ali vidjet ćemo, oni će zacijelo doći, klimnuti i reći: “Ova je prava!”

Radnici je sreću vrlo ljubazno, primili su iz njezinih ruku mnogi lonac mlijeka pa je znadu; vode je po oknima, u barake, štale, kuhinju, u podrum, skladište, najdrskiji među njima lijepe se uz nju i pomalo je grle, ali to Inger nimalo ne smeta, godi joj. Kad uzlazi ili silazi stubama, diže visoko suknju da joj se vide noge, ali je posve mirna pri tom kao da to ništa ne znači. “Ova je prava!” misle radnici.

Žena u godinama bila je ganuta: lako je opaziti da je dira svaki pogled što joj ga dobacuju zagrijani muškarci, da im je za njega zahvalna i još im uzvraća, doista joj godi što je u opasnosti – žena kao i sve druge. Možda je do sada bila čestita samo zato što je nitko nije dovodio u napast.

Žena u godinama!

Dođe i Gustaf. Dvije djevojke iz mjesta prepustio je svojem drugu, samo da bi mogao do nje. Gustaf dobro zna što radi, preko mjere čvrsto i toplo stisnu Inger ruku, ali se ne nameće.

“Čuj me, Gustafe, zašto nam ne bi uskoro došao pomoći dovršiti štalu?” upita ga Inger pocrvenjevši. Gustaf odgovori da će uskoro doći. Drugovi slušaju i govore da će svi doći naskoro.

“Zar ćete vi cijele zime ostati ovdje u brdima?” pita Inger.

Radnici suzdržano odgovaraju da neće, ne čini se baš da hoće. Gustaf je drskiji, on veli smijući se da su izgrebali sav bakar što ga je bilo.

“Ti se šališ!” govori Inger. “Dakako”, odvrćaju ostali radnici; Gustaf neka bolje pripazi na jezik.

Ali Gustaf ne pazi, smijući se govori i više, i pridobio je Inger premda se nije nametao. Neki mladi radnik svirao je na velikoj harmonici, ali to nije bilo ni izdaleka kao kad Gustaf svira na usnoj. Još jedan mladi radnik, neka sveznalica, htjede na se svratiti pozornost pjevajući napamet pjesmu uz harmoniku, ali ni to nije bilo ništa osobito, premda mu se glas

zbilja orio. Ne potraja dugo i Gustaf doista nataknu Ingerin zlatni prsten na svoj mali prst. Kako se to moglo dogoditi kad nije nametljiv? E, dosta se on približio, ali sasvim neopazice, upravo kao i ona, sve bez riječi, pravila se da ništa ne vidi kad se počeo igrati njezinom rukom. Sjedeći poslije u kuhinji i pijuckajući kavu, začula izvana neku viku i prepirku, i shvatila da je i to tako reći njoj u čast. To ju je dražilo: sjedi tako žena u godinama i sluša ugodni joj šumor.

Kako se Inger vratila one nedjeljne večeri kući s brda? Ha, izvrsno, isto onako kreposna kakva je i otišla, ni malo manje, ni malo više. Pratili je mnogi muškarci i ti mnogi muškarci nisu htjeli natrag sve dok je Gustaf bio uza nju, nisu popuštali, nikako nisu htjeli popustiti! Ni vani u velikom svijetu nije se Inger toliko zabavljala.

“Je li što izgubila?” pitali su je na kraju.

“Izgubila? Nisam ništa.”

“A zlatni prsten?” upitaše oni.

Sad ga je Gustaf morao izvaditi, cijela je vojska bila protiv njega.

“Dobro je da si ga našao”, reče Inger i stade se žurno opraštati od pratnje.

Primičući se imanju ona gleda njegove krovove – tamo je dolje i njezin dom. Opet se u njoj probudi kreposna žena: odluči proći pokraj ljetne štale kako bi pogledala stoku. Put je, međutim, vodi mimo mjesta koje dobro poznaje: ovdje je zakopano jedno malo dijete, sama je rukama zgrtala zemlju i usadila mali križ. Kako je to davno bilo! I odmah misli dalje: jesu li već djevojke pomuzle i sve pospremle pred noć...

Da, u rudniku se dalje radi, ali se i šuška kako se iz brda neće izvući koliko se očekivalo. Specijalist koji je bio otputovao u Švedsku vratio se s još jednim stručnjakom, pa sad buše, dižu u zrak i temeljito istražuju. Što ne valja? Bakar je, nema sumnje, vrijedan, ali je žica tanka; prema jugu postaje deblja, a upravo ondje gdje je granica zemljišta u vlasništvu društva, postaje prvorazredna i širi se u dubinu, samo tu je već državna zemlja. Po svemu se čini da prvi kupci nisu dobro promislili, radilo se o nekom porodičnom vijeću, srodnicima koji kupovahu zbog špekulacije; nisu, eto, kupili cijelo brdo, sve one milje do iduće dubodoline; kupili su komadić Isakova imanja, komadić Geisslerova, i sve preprodali.

I što sad? Upravnici i nadglednici i rudarski stručnjaci znadu vrlo dobro: valja pregovarati s državom. I tako oni poslaše u Švedsku teklića s pismima i zemljovidima, a sami odjahaše na sjever glavaru da otkupe dio brda južno od jezera. Tu su čekale kojekakve zapreke. Kao tuđinci zemlju nisu mogli kupiti izravno. No, oni su to unaprijed znali pa zaobiđoše zakon. Ali nešto ih zatekne: južna strana brijega već je prodana. “Prodana?” pitaju uprnici.

“Već dugo, ima tome dosta godina.”

“Tko je kupac?”

“Geissler.”

“Kakav Geissler? Ah, onaj!”

“Sve je potpisano i potvrđeno”, kaže glavar. “Tamo je goli kamen, pa je dobio skoro badava.”

“Ali, dovraga, tko je taj Geissler o kome neprestano slušamo? Gdje ga možemo naći?”

“Bog će znati gdje je!”

Morali su poslati novog glasnika u Švedsku. I valjalo je saznati tko je i što je taj Geissler. Trenutno im nisu bili potrebni svi radnici.

I tako Gustaf siđe na Sellanrau; cijeli svoj imutak nosio je na leđima. "Ja sam stigao", rekao je. Da, Gustaf je napustio rudarsko društvo; prošle nedjelje previše je otvoreno govorio o rudniku, netko to dojavio nadgledniku i inženjeru, i on bude otpušten. Sretan put; samo, nije li on upravo to i želio – sada neće biti sumnjivo što dolazi na Sellanrau. Odmah ga uposliše na gradnji štale.

Zidali su i zidali, i kad je kratko nakon toga sišao još jedan radnik s brda, i on dobi posao na gradnji; sad su mogli raditi u dvije smjene i posao je dobro napredovao. Štala će ipak biti do jeseni pod krovom.

Radnik za radnikom silazio je s brda, na kraju su skoro sve otpustili i oni se vratiše u Švedsku. Pokusno kopanje presta. Dolje u mjestancu su uzdisali; gle kako su bili glupi, nisu shvatili da je to samo pokusno kopanje, jedino to i ništa drugo. Nezadovoljstvo i zle slutnje obužeše mještane, novac je sve slabije dotjecao, nadnice se snizile, trgovina Storborg opustjela. Kakav je tomu smisao? A krenulo je tako lijepo, Aronsen je već bio nabavio držak i barjak, kupio krzno sjevernog medvjeda za svoje sanjke i cijelu obitelj odjenuo u prekrasne tkanine... Ipak, sve su to bile sitnice, no dogodile su se i važnije stvari: dva nova doseljenika kupila su posjede visoko gore između Maanelanda i Sellanrae, to zbilja nije nevažno u kraju gdje je i vrag rekao laku noć. I jedan i drugi sagradili kolibe, krčili i isušivali močvare, bili su to vrijedni ljudi i zakratko dobro napredovali. Tijekom cijelog ljeta kupovali su hranu na Storborgu, ali kad su nedavno ponovno došli, jedva da su mogli što kupiti. Roba! – što će Aronsenu roba kad je rudokop zatvoren? U njega skoro više i nije bilo robe – imao je jedino novaca. Od svih ljudi u ovom kraju Aronsen je po svoj prilici bio najzlovoljniji; prevario se u računu. Kad su mu savjetovali da se primi zemlje i, dok ne dođu bolja vremena, živi od toga, on odgovori: "Da obrađujem zemlju? Pa nisam valjda zbog toga dolazio ovamo sa svojima!"

Na kraju Aronsen više nije mogao odoljeti, odluči i on otići gore i pogledati što je s rudnikom. Bila je nedjelja. Kad je stigao na Sellanrau, htio je i Isaka povesti sa sobom; ali Isak još nijednom nije bio u brdu otkako je proradio rudnik, najbolje se osjećao na svojem obronku. Umiješa se Inger posredujući. "Zašto ne odeš s Aronsenom kad te moli?" reče. Gle, Inger kao da ne bi bilo krivo da Isak ode koji trenutak od kuće! Bila je nedjelja i ona ga se htjela riješiti na nekoliko sati. I tako Isak ode.

Zatekli su velike promjene na brdu, Isak se jednostavno nije mogao snaći u novom naselju baraka i kolnica i rudarskih okana što su tuda zijevali. Sam ih je inženjer poveo naokolo. Možda dobričini u tim trenucima nije bilo lako pri duši, ali je pokušavao malko razbiti tjeskobu što je pritiskala ljude na obroncima i u dolini. Ovo je za to bila prava zgoda, ta bili su mu pri ruci posjednik sa Sellanrae i trgovac sa Storborga.

Inženjer im je objašnjavao vrste kamenja: pirit, bakreni pirit u kome ima bakra, željeza i sumpora. Da, on je do u dlaku znao čega sve ima u brdu; bilo je, štoviše, malko i srebra i zlata. Ne bavi se čovjek rudarstvom ako nije siguran u svom poslu.

"Ali hoće li to sada prestati?" upita Aronsen.

"Prestati?" ponovi inženjer začuđeno. "To bi bila fina stvar za Južnu Ameriku ako bi prestali." Neko vrijeme prestat će pokusno kopanje, to da; ustanovili su čega sve u zemlji ima i sad će najprije postaviti žičaru i tek onda poći kroz brdo prema jugu. Obrati se Isaku:

"Znate li možda gdje je onaj Geissler?"

"Ne znam."

"Pa, naći će ga. I onda će tek ozbiljno početi... Kako prestati?!..."

Isaka je najviše uzbudio i zaokupio neki mali stroj koji se pokretao nogom; odmah je shvatio da je to mala kovačnica što se prevozi kolima pa se svagdje može postaviti.

"Koliko bi ovo moglo koštati?" upita.

“Ovo? Poljski viganj? Pa i nije preskup.” Imaju ih više u rudniku, ali i puno većih strojeva i sprava; najveći su dolje na moru. Isak zacijelo razumije da se tolike duboke jame i bezdani u brdima ne mogu iskopati iglom, ha-ha-ha.

Idu dalje i inženjer im pripovijeda da je nakanio naskoro u Švedsku.

“Vratit ćete se?” pita Aronsen.

“Naravno.” Nema nikakva razloga da ga vlasti ili čak policija prisilno drže u zapečku.

Isak ih je naveo da se ponovno nađu pred pokretnom kovačnicom. “Koliko bi koštao ovakav viganj?” pita on.

“Kažete koštao?” Inženjer se doista nije sjećao. “Svakako nešto košta, ali u ovako velikom poduzeću to je igrarija.” Ovom čudesnom inženjeru možda zbilja u ovom trenutku nije bilo lako pri duši, ali se nije odavao i izdržao je do kraja. Da Isaku slučajno nije neophodan baš jedan ovakav pokretni viganj? Onda neka uzme ovaj. Njegovo je društvo dosta bogato, poklanja mu viganj!

Sat kasnije pođoše Aronsen i Isak kući. Aronsen se ponešto umirio i opet malko nadao, Isak korača nizbrdo s dragocjenim strojem na plećima. Stara mazga naučila se nositi! Inženjer mu je, istina, bio ponudio da će dragocjenost poslati sutra po nekom čovjeku na Sellanrau, ali se Isak zahvalio i rekao da nema potrebe. Pomišljao je kako će se njegovi začuditi kad se pojavi s kovačnicom na plećima!

No, on je bio taj koji se na povratku začudio!

Upravo u taj mah ulazio je u dvorište konj koji je na kolima vozio zbilja nesvakidašnji teret. Kočijaš je bio čovjek odozdo, iz mjesta, ali je zato do njega sjedio muškarac u koga se Isak zaprepašteno zagledao: bio je to Geissler osobno.

POGLAVLJE V

BILO je dosta razloga da se Isak još uvijek čudi ovome i onome, ali nije pa nije bio stvoren da u isti mah misli na puno stvari. "Gdje je Inger?" upita prolazeći pokraj vrata kuhinje, držeći da Geisslera treba pošteno pogostiti.

Inger? Kad se ono Isak uputio u brdo, otišla je u polje, u jagode, otišla je s Gustafom, Šveđaninom. Stara stvar, opet se uzobijestila i zaljubila; primicale se, doduše, jesen i zima, ali ona je u sebi opet osjećala ljetnu vrućinu, srce joj je cvalo! "Hajde, pokaži mi gdje rastu barske jagode", reče Gustaf. Tko bi odolio? Otrčala je u sobicu i nekoliko trenutaka bila ozbiljna i pobožna; ali on je stajao vani i čekao, svijet joj ponovno bijaše nadohvat; uredi kosu, sa svih se strana ogleda u zrcalu pa iziđe. Koja to ne bi učinila? Žene, čini se, ne mogu razlikovati muškarca od muškarca, ne mogu to uvijek, ne mogu često.

I tako oni odoše u jagode i beru jagode i beru brusnice po barama, penju se s humka na humak, ona odiže suknju i pokazuje svoje lijepe noge. Naokolo tiho, bijeloj jarebici već odrastoše mali pa više ne ciči, među grmljem na bari ima mekanih mjestanca. Nisu išli ni jedan sat i već otpočinuše. Inger veli: "Baš si vrag!" Ah, kako je slaba prema njemu, smiješi se stidljivo jer je vrlo zaljubljena, ah, kako je slatko i u isti mah gorko biti zaljubljen! Pristojnost i običaj zahtijevaju da se žensko isprva brani. Da, i da se na kraju pusti. Inger je vrlo zaljubljena, zaljubljena smrtno i bez spasa, ona mu želi dobro i tako je dobrostiva i svesrdna prema njemu.

Žena u godinama...

"Kad štala bude gotova, ti ćeš otići", veli ona.

Ne, neće otići. Morat će kad-tađ otići, to se zna, ali ne već za sedam dana.

"Da pođemo kući?" pita ona.

"Ne."

Beru jagode i malo kasnije ponovno otkrivaju mekana mjestanca među grmljem, i Inger veli:

"Ti si lud, Gustafe, što to radiš!" Sati prolaze, njih dvoje možda su i zaspali među grmljem. Baš zaspali? O to je divno, usred pustoši, usred raja. Onda se Inger podiže i osluhnu, pa reče: "Čini mi se da tamo daleko na putu čujem neka kola."

Sunce zapada; njih dvoje vraća se kući, a u sjeni tamne humci. Prolaze i pokraj mnogih drugih zaklonjenih mjesta, Gustaf ih vidi i Inger ih vidi, ali se njoj cijelo vrijeme čini da usporedo s njima idu neka kola. Samo, koja bi se čitavim putem obranila od lijepa i luda mladića! Inger je vrlo slaba, samo se smiješi i govori: "Ne, još nikad nisam vidjela nekoga nalik tebi!"

Inger stiže kući sama. Dobro je što je upravo sada došla, izvrsno, samo trenutak kasnije ne bi bilo tako dobro. Isak je upravo u taj mah pristigao s kovačnicom na leđima i s Aronsenom, i konj s kolima se isto tako taj tren zaustavi pred vratima.

"Dobar dan!" javi se Geissler, a pozdravi se i s Inger.

Muškarci stoje i gledaju jedan drugoga. Nije moglo biti bolje... Geissler je opet navratio. Nije ga bilo nekoliko godina, ali evo ga opet, malko se postarao i posivio, ali je okretan kao i svagda, sad je i fino odjeven, na njemu bijeli prsluk i zlatan lanac. Sam vrag bi shvatio ovog čovjeka!

Zar je dočuo da se ovdje na bakrenu brijegu nešto izvanredno događa, pa hoće vidjeti što je i kako je? Dobro je, sad je ovdje. Radoznao je, razgledava zgrade i njive okrećući polagano glavu amo-tamo, gleda oštro; zapaža velike promjene, gospodar je raširio svoje imanje. Geissler zadovoljno klima.

“Što to vučeš?” upita Isaka. “Pa to je teret za konja!”

“Eto, viganj”, objašnjava Isak. “Dobro će mi doći na naselju”, kaže on još uvijek nazivajući Sellanrau naseljem.

“Odakle ti?”

“Poklonio mi ga je inženjer gore na brdu.”

“Zar je gore nekakav inženjer?” upita Geissler kao da ništa ne zna.

I zar da Geissler zaostane za inženjerom s brda? “Čuo sam da si nabavio kosilicu pa sam ti evo dopremio i spravu za grabljanje”, govori i pokazuje na kola. Tamo je stajalo plavo i crveno golemo zubalo, grablje koje vuče konj. Skinuli su ih i potanko razgledali, onda se Isak upreže i povuče spravu po goloj zemlji. Zinu od oduševljenja. Čudo za čudom stizalo je na Sellanrau!

Razgovarali su o bakrenom brdu, o rudniku. “Oni gore neprestano pitaju za vas”, reče Isak.

“Tko pita?”

“Inženjer i svi ostali. Moraju vas svakako naći, govore.”

Ah, Isak po svoj prilici pretjeruje, a Geissleru to nije ugodno; on se ukoči i reče: “Evo me ako nešto žele.”

Idućeg dana vrate se tekliči iz Švedske a s njima i dva vlasnika rudnika, na konjima, otmjeni, ugojeni, i, po svemu sudeći, strašno bogati. Na Sellanrai se nisu ni trenutak zadržali, samo su s konja pitali za put i odmah odjahali u brda. Držali su se kao da Geisslera i ne vide, premda je stajao u blizini. Tekliči, međutim, sa svojim natovarenim konjima malo otpočinuše, porazgovore sa zidarima što grade štalu, saznaju da je postariji muškarac s bijelim prslukom i zlatnim lancem Geissler, pa odu i oni. Ali jedan se teklič vrati još iste večeri s usmenim pozivom da se Geissler popne do onih na brdu. “Ako me nešto trebaju, ja sam ovdje”, otporuci Geissler.

Geissler se bio uzoholio; mislio je valjda da je čitav svijet strpao u džep, ili mu se usmena poruka činila odveć nedostojnom? Samo, kako to da se našao ovdje upravo kad su ga trebali? Zar je sveznajući? No, kad su gospoda na brdu čula njegov odgovor, lijepo se sprema i pođoše, bilo im milo ili mrsko, na Sellanrau. S njima stigoše i inženjer i oba stručnjaka.

Pričekajte, bilo je još kojekakvih obrata i zapleta prije no što su se sastali. Neće biti dobro, Geissler se silno gospodi.

Vlasnici su sad bili vrlo uljudni, zamoliše Geisslera da im oprostí što su jučer onako slali po njega, bijahu umorni od puta. I Geissler je bio vrlo uljudan, odgovori kako je i on bio umoran od puta, drukčije bi došao. Da, a sad na glavno: Je li voljan prodati svoj dio brda s južne strane jezera?

“Jesu li gospoda kupci ili govorim s posrednicima?”

To je bila prva pakost Geisslerova; ta valjda je i sam vidio da dva otmjena i vrlo ugojena muškarca ni u kom slučaju ne bi mogli biti samo posrednici. Onda nastaviše. “Cijena?” upitaše oni.

“Da, cijena!” reče i Geissler pa se zamisli. “Dva milijuna”, reče na kraju.

“Ah, tako”, rekoše gospoda i osmijehnuše se. Ali Geissler se nije smiješio.

Inženjer i stručnjaci su samo na brzinu pretražili brdo, izbušili nekoliko rupa i razbili nekoliko stijena, pa na temelju toga zaključili da u brdu ima bakra vulkanskog podrijetla, da je nejednako razbacan, prema privremenom istraživanju ima ga najviše na granici između društvenoga i Geisslerova posjeda, dalje ga nestaje. Na drugoj polovici milje nisu našli bakreni pirit koji bi se isplatilo eksploatirati.

Geissler je izvještaj slušao potpuno ravnodušno. Izvadi iz džepa nekakve spise koje pozorno pregleda, očito to nisu bili zemljovidi, tko zna je li u njima uopće bilo riječi o bakrenom brdu.

“Niste bušili dovoljno duboko”, reče, baš kao da je to razabrao iz svojih papira. Došljaci priznaše da je tako, ali ga inženjer upita odakle to on zna kad nije ni pokušao bušiti.

Geissler se na to osmijehnu kao da je bušio najmanje nekoliko stotina metara u dubinu, a onda zameo svaki trag rupama.

Razgovarali su sve do podneva, onda vlasnici pogledaše na sat. Geissler je spustio cijenu na četvrtinu milijuna, ali niže nije htio ići. Ne, zacijelo su ga jako uvrijedili, mislili su da će on jedva dočekati da može prodati, da ga nužda sili na prodaju, ali nužde nije bilo, ho-ho, zar ne vide da je on skoro isto toliko otmjen i sjajan koliko i oni?

“Petnaest do dvadeset tisuća su također vrlo pristojna svota”, držali su vlasnici.

Geissler reče: “Možda, ako je nekomu hitno potreban novac, ali dvije stotine i pedeset tisuća je puno više.” Onda reče jedan od vlasnika, vjerujući da će smekšati Geisslera: “Da, upravo se sjetih, pozdravljaju vas rođaci vaše supruge iz Švedske.”

“Hvala!” reče Geissler.

“A propos!” reče drugi vlasnik, jer je ono prvo bilo pucanj u prazno. “Četvrtina milijuna! Ali ovo nije zlato nego bakreni pirit.”

Geissler klimnu: “Da, ovo je bakreni pirit.”

Onda Šveđani postadoše nestrpljivi, otklopi se pet satnih poklopaca i opet zaklopi, više nije bilo šale, već je podne. Došljacima nije padalo na pamet da ručaju na Sellanrai, radije odjahaše do rudnika i tamo pojedohu svoju hranu.

Tako se svrši ovaj sastanak.

Geissler osta sam.

O čemu je razmišljao? Možda ni o čemu, možda mu je bilo svejedno i uopće nije razmišljao? O, naprotiv, on je razmišljao, ali nije pokazivao nikakav vanjski nemir. Nakon objeda reče Isaku: “Htio bih malo dulje propješačiti gore po svom brdu i, kao i zadnji put, povesti Siverta.”

Isak odmah prista.

“Ne, on zacijelo ima drugog posla”, javi se Geissler.

“Odmah će s vama”, reče Isak i zovnu Siverta sa zidanja. Ali Geissler diže ruku i reče kratko:

“Ne!”

Neko je vrijeme švrljao po naselju, nekoliko puta prošao i mimo zidara i živahno razgovarao s njima. Kako je to mogao kad je bio obuzet tako ozbiljnim poslom? Možda je dugo živio u nepouzdanim prilikama pa mu se više ništa nije činilo previše opasnim – propasti jamačno neće.

Ovdje ga je usrećio čisti slučaj. Prodavši mali dio brda rođacima svoje žene, smjesta je pošao kupiti ostali, neprodani dio; zašto je to učinio? Da nije nove vlasnike htio naljutiti time što će im biti najbliži susjed? U početku je htio kupiti samo usku prugu zemljišta na južnoj strani jezera, gdje bi se vjerojatno podizalo rudarsko naselje ako se jednom otvori

rudnik; no onda je kupio cijelo brdo jer je cijena bila niska a želio je izbjeći gnjavažu oko razgraničenja. Postao je kraljem brda iz ravnodušnosti, a malo se mjesto, namijenjeno barakama i spremištima za strojeve, pretvori u kraljevstvo koje dopire sve do mora!

U Švedskoj je onaj prvi, manji dio brda prelazio iz ruke u ruku, ali mu je Geissler pomno pratio sudbinu. Naravno, prvi su vlasnici kupovali glupo, nedostojno glupo; obiteljsko vijeće bilo je bez stručnjaka i nije se pobrinulo ni za rudnik niti za brdo, važno im je bilo jedino da isplate tamo nekakvog Geisslera i skinu ga s vrata. Ni najnoviji vlasnici nisu manje smiješni, sve su to bogatuni koji su se možda htjeli našaliti i sve to kupili za zabavu, možda na kakvoj terevenki, tko zna! Ali kad je došlo do pokusna kopanja i stvar postala ozbiljnom, udariše čelom o zid: o Geisslera.

“Balavci!” vjerojatno se sprdao Geissler u svojoj oholosti; njegova je hrabrost porasla u neslomljivost. Švedska su ga gospoda, doduše, pokušala politički hladnom vodom i, vjerujući da imaju posla sa sirotinjom, brbljala o petnaest do dvadeset tisuća. Bili su balavci, nisu poznavali Geisslera. A on stoji čvrsto kao stup.

Novi vlasnici tog dana više nisu silazili s brda, vjerovali su da je pametnije ako se ne pokažu odveć zagrijanima. Idućeg dopodneva ipak dođoše; povedoše i tovarne konje jer su se vraćali u Švedsku. Samo je u međuvremenu Geissler bio otišao.

Zar je Geissler zaista otišao?

I tako se zbilo da gospoda nisu mogla svršiti posao onako s konja; valjalo im je sjahati i čekati. Kamo je otišao taj Geissler? Nitko to nije znao, posvuda je hodao, Sellanraa ga zanima, zadnji put ga vidješe kod strugare. Poslaše tekliče da ga traže, ali on je vjerojatno otišao nekamo daleko jer se ne odziva na njihove povike. Gospoda su u početku stalno pogledavala na satove i vrlo se ljutila i govorila: “Nismo valjda ludi da i dalje čekamo! Ako Geissler kani prodavati, neka se lijepo pojavi ovdje!” Da, ali velika ljutina gospode se utiša, čekali su, štoviše, šalili se; ovo je, ljudi, grozno, morat će se ovdje na međi i noćiti. “Lijepo je počelo!” rekoše oni. “Rodбина će nam jednom naći ovdje naše izbljednule kosti!”

Napokon se Geissler pojavi. Obišao je cijelo dobro i sad se upravo vraćao od tora. “Čini mi se da će ti i tor uskoro postati pretijesnim”, reče on Isaku. “Koliko stoke držiš tamo?” Eto, tako se usudio razgovarati dok su ona gospoda stajala sa satom u ruci. Geissler je bio nekako čudnovato crven u licu, kao da je nešto oštro trgnuo. “Hu, kako sam se ugrijao od hoda!” reče on.

“Vjerovali smo da ćemo vas zateći ovdje”, reče jedan od vlasnika.

“Gospoda me nisu za to zamolila”, odvrati Geissler. “Inače bih bio ovdje.”

Da, a posao? Hoće li Geissler pristati danas na njihovu razumnu ponudu? Ne nude mu ljudi svaki dan petnaest do dvadeset tisuća, ili možda ipak?

Ovo smjertanje prilično uvrijedi Geisslera. Kakav je opet ovo način? Ni oni zacijelo ne bi tako govorili da nisu bili ljutiti, niti bi Geissler smjesta problijedio da nije prije toga bio na skrovitu mjestu i pocrvenio. Problijedio je i hladno odgovorio: “Neću govoriti o tom koliko bi gospoda mogla najviše platiti, ali zato znam koliko ja tražim. Ne kanim više slušati ove dječje brbljarije o brdu. Moja je cijena ista kao i jučer.”

“Četvrt milijuna kruna?”

“Da.”

Gospoda uzjahaše konje. “Ja ću vam nešto reći, Geissleru”, reče jedan. “Voljni smo platiti najviše dvadeset i pet tisuća.”

“Vi se još uvijek šalite”, odgovori Geissler. “Ja ću vama najozbiljnije reći nešto drugo. Hoćete li vi meni prodati svoj dječji brdo?”

“Da, o tom bismo mogli promisliti”, rekoše oni ponešto začuđeni.

“Onda ću ga kupiti”, reče Geissler.

Ah, taj Geissler! Cijelo je dvorište bilo puno ljudi koji su ga slušali, svi sa Sellanrae, zidari, vlasnici i tekliči: on po svoj prilici ne bi mogao pribaviti novac za sav taj posao, ali bogzna, možda bi i mogao, tko će njemu stati na kraj ! Svakako je s ovih nekoliko svojih riječi izazvao uzbunu među švedskom gospodom. Da im se nije htio malko narugati? Ili je možda mislio da će ovako podići cijenu svojem posjedu?

Gospoda su ozbiljno razmišljala, gospoda su počela tiho među sobom razgovarati, još jednom siđoše s konja. Onda se umiješa i inženjer, sve mu se to činilo bijednim, usto je imao i neku moć u društvu. Dvorište je bilo prepuno ljudi, svi su slušali.

“Nećemo prodavati!” reče on jasno.

“Ne?” upitaše gospoda.

“Ne!”

Opet su trenutak šaputali među sobom, onda odlučno uzjahaše. “Dvadeset i pet tisuća!” viknu jedan. Geissler ne odgovori ništa, okrenu leđa i vrati se zidarima.

Tako je završio zadnji sastanak.

Činilo se da je Geissleru posve svejedno što će dalje biti, hodao je amo-tamo i pripovijedao o ovom i onom, sad se sav zanio promatrajući kako zidari pokrivaju štalu jakim gredama. Oni će je još ovaj tjedan dovršiti, zasad će staviti samo privremeni krov, kasnije će nad njom podignuti i sjenik.

Isak nije dopuštao Sivertu da radi na štali ili što drugo kako bi mladić u svako doba bio spreman poći s Geisslerom u brdo. To je bilo suvišno; Geissler je odustao od svoje ranije namisli, a možda je i zaboravio. Dobivši od Inger nešto hrane za put, uputi se pred večer u dolinu.

Prolazeći mimo dvaju naselja ispod Sellanrae, i tamo je razgovarao s ljudima, onda stiže i do Maanelanda i htjede vidjeti što je Axel Ström napravio zadnjih godina. Nije bogzna koliko napredovao, ali je ipak iskrčio dosta zemlje. Geissler upita: “Imaš li konja?”

“Imam.”

“Dolje, na jugu, ostavio sam kosilicu i reolski plug, sve novo novcato, pa ću ti to poslati.”

“Što?” viknu Axel ne mogavši razumjeti toliku darežljivost; mislio je da će i jedno i drugo morati otplaćivati.

“Ja ti sve to poklanjam!” reče Geissler.

“To nije moguće!” mislio je Axel.

“Samo moraš pomoći dvojici gornjih susjeda i izorati im po komad ledine”, zahtijevao je Geissler.

“Učinit ću kako kažete”, obeća Axel, ali nikako nije mogao shvatiti Geisslera. “Vi, dakle, imate i zemlje i strojeva na jugu?” upita on.

Geissler odgovori: “Ah, imam ja koješta.” Geissler sve to možda i nije imao, ali se često tako ponašao. Kosilicu i plug lako je mogao kupiti u bilo kojem trgovištu i poslati ovamo.

Dugo je razgovarao s Axelom Strömom o ostalim naseljenicima, o trgovini na Storborgu, o Axelovu bratu, istom oženjenu čovjeku koji sada živi na Breidabliku i počinje isušivati močvare. Axel se potuži da ne može naći najmenicu, ima samo staru Oline koja ne vrijedi puno, ali mora biti sretan što je i nju zaustavio na imanju. Ljetos je neko vrijeme morao raditi i noću i danju. Mogao bi možda dobiti najmenicu iz rodnog Helgelanda, ali bi joj osim plaće morao dati i za put. Neprekidno se razbacuje novac na sve strane. Axel je dalje pripovijedao kako nadzire telegraf, ali se pomalo i kaje zbog toga.

“To je za ljude poput Bredea”, reče Geissler.

“Da, to je istina”, potvrdi Axel. “Ali meni je bio potreban novac.”

“Koliko imaš krava?” upita Geissler.

“Četiri. I mladog bika. Do Sellanrae je daleko.”

No, postojalo je i nešto važnije o čemu je htio razgovarati s Geisslerom. Otvorena je istraga protiv Barbro. Da, naravno, saznalo se. Barbro je ranije bila trudna, a otišla je odavde bez trbuha i bez djeteta. Kako bi to moglo svršiti?

Shvativši o čemu je riječ, Geissler mu reče ukratko: “Hajde sa mnom!” Odvede Axela daleko od zgrada, vrlo se uozbilji i poče se ponašati kao kakva vlast. Sjedoše na rubu šume i Geissler reče: “Da čujemo sada!”

Dakako, saznalo se, kako bi i moglo biti drukčije! Kraj više nije pust, a osim toga je i Oline došla. Što se to tiče Oline? He, ona! Usto se Brede s njome posvadio. Poslije se Oline više nije moglo izbjeći, stanovala je ovdje i mogla i samog Axela malo-pomalo ispitati; ona, naime, živi za sumnjive stvari, a donekle i živi od njih. Još jednom je njezin njuh imao posla! Oline je u stvari prestara da bi se mogla brinuti za kućanstvo i stoku na Maanelandu, morala bi se napokon okaniti tih poslova, ali joj nešto takvo ne pada na pamet. Ona da ode svojevolum s mjesta koje skriva takvu tajnu! Posvršavala je zimske poslove, teško je radila tijekom cijelog ljeta, morala se silno naprezati, a održala je gola nada da će moći nešto dokazati jednoj Bredeovoj kćeri. Tek što se u proljeće počeo otapati snijeg, odmah stade njuškati po okolici i tako nađe mali humak uz potok i odmah opazi po njemu poslagane komade travnjaka; jednog dana imala je sreću i zatekla Axela kako nogama i rukama poravnava mali grob. I Axel, dakle, zna! Oline klimnu svojom sijedom glavom; sad je došlo njezino vrijeme.

Ne zbog Axela. On nije toliko loš da se ne bi moglo izdržati u njega, premda je više nego točan, broji sirce i zna za svaku pregršt vune. I kada ga je prošle godine spasila, je li Axel barem tada bio darežljive ruke, gospodin! Dapače, tvrdoglavo se trudio da podijeli njezine zasluge. Točno, govorio je on, da Oline nije došla, bio bi se smrznuo, ali mu je i Brede, kad su se vraćali kući, bio uvelike na pomoći ! I to mi je neka hvala! Oline je držala da se i sâm Svevišnji morao razbjesnjeti zbog toga! Zar Axel nije mogao uzeti za konopac kravicu, izvesti je i reći: “Ovo je tvoje, Oline!” Ali ništa. Ni riječi o tome.

Sad ćemo vidjeti neće li ga sve to koštati puno više nego jedna krava!

Tijekom ljeta Oline bi zaustavljala namjernike, šuškala s njima, klimala glavom, tumačila. “Ali nikom nijedne riječi!” zabranjivala bi na kraju. Oline je nekoliko puta bila i u dolini. I sad je sve brujalo od glasina, bijahu one poput magle koja obavija lice i prodiere u uha, već i djeca što idu u školu na Breidablik počinju tajanstveno klimati. Na kraju se morao pokrenuti i glavar, nije mu preostalo drugo no da pošalje izvještaj i čak naloge. Jednog dana stiže s pratiocem na Maaneland, tu je ispitivao i zapisivao pa opet ode. Ali poslije tri tjedna on se vrati, sad je ispitivao i zapisivao puno više, na kraju otvori i onaj mali zeleni humak ukraj potoka i izvuče dječji leš. Oline mu je pri tom bila stalno pri ruci, za nagradu joj je morao odgovarati na njezina mnoga pitanja, pa joj tako reče kako bi se lako moglo dogoditi da i Axela uhite. Oline sklopi ruke nad tom strašnom sramotom u koju je, eto, zapala i poželite da je sada daleko odavde, vrlo daleko! “A ona, Barbro?” prošapta.

“Bredeova Barbro sjedi u zatvoru u Bergenu”, reče glavar. “Pravda se mora zadovoljiti.” I on ode s lešom...

Nije, dakle, čudno što je Axel toliko zabrinut. On je glavaru rekao sve i ništa nije zatajio. Dijete je njegovo i on mu je svojom rukom iskopao grob. Sad pita Geisslera što bi se moglo dogoditi. Možda će morati u grad na još gora saslušavanja i podnositi tko zna kakve neugodnosti?

Geissler više nije kao u početku, zamorio ga dug razgovor, čini se da mu se i pridrijemalo – pa bilo to zbog čega mu drago; možda više nije u njemu onaj duh? Pogleda

na sat, ustade i reče: "O tome se mora dobro promisliti; u redu, mislit ću. Dobit ćeš moj odgovor prije no što otputujem."

I tako Geissler ode.

Uvečer se vrati na Sellanrau, nešto prigrize pa ode u postelju. Spavao je dugo, već je bio bijeli dan, spavao i odmarao se, vjerojatno ga izmorio sastanak sa švedskim vlasnicima. Tek dva dana kasnije ponovno se spremi na put. Opet je bio silan i uzvišen, sve je obilato plaćao, malo Rebecca pokloni novu krunu.

Isaku je održao cijeli govor i rekao: "Sasvim je svejedno što ovaj put nismo prodali, prodat ćemo drugom zgodom. Zasad sam skratio krila onima gore. To su bila prava djeca, mislili su da će me prevesti žedna preko vode. Jesi li čuo kako su mi nudili dvadeset i pet tisuća?"

"Jesam", reče Isak.

"Bah!" reče Geissler i odmahnu glavom, kao da na taj način tjera od sebe i samu pomisao na ovakve sramotne ponude. "Neće biti nimalo na štetu ako trajno onemogućim rudnik; to će, štoviše, ponukati ljude da ornije obrađuju zemlju. Ali dolje u mjestu i te kako će se opaziti. Ljetos je mnogo novaca palo onim ljudima u ruke, bilo je i lijepe odjeće i slatkiša za sve, no sad je tome kraj. Vidiš, da su tamo htjeli sa mnom živjeti u prijateljstvu, moglo je štošta biti drukčije. Sada ću ja gazdovati."

Doduše, kakav je sada bio, ne bi se reklo da ima osobito čime gazdovati; kad je pošao, ponio je u ruci nešto hrane, a prsluk mu se i nije sjao od bjeline. Moguće ga je njegova dobra žena opremila za ovaj put od ostataka onih četrdeset tisuća što ih je jednom dobila, to je lako bilo moguće.

Geissler nije zaboravio usput svratiti Axelu Strömu i reći što misli. "Ja sam razmislio, sad je stvar u tijeku i ništa ne možeš učiniti. Pozvat će te na saslušavanje i morat ćeš dati iskaz..." To je bilo puko brbljanje, Geissler možda više nije mislio o tome. Axel je pak na sve odgovarao potišteno: da. Na kraju se Geissler opet nadu u silna čovjeka, namršti obrve i reče zamišljeno: "Kad bih samo mogao tih dana biti u gradu i prisustvovati raspravi!"

"Oh, kad biste mogli!" viknu Axel.

Malo kasnije Geissler odluči: "Sve zavisi hoću li imati vremena; dolje na jugu imam puno posla, ali možda se nađe koji dan! Zasad, zbogom! Kosilicu i plug ću ti poslati."

Geissler ode.

Da mu to nije bio posljednji boravak u ovom kraju?

POGLAVLJE VI

I ZADNJA skupina radnika silazila je s brda, rad je potpuno prestao, sad je gore opet pusto.

Zidana štala na Sellanrai je dovršena. Dobila je privremeni zimski pokrov od treseta. Unutrašnjost je razdijeljena na manje svijetle prostorije, u srijedi je nešto veća, a s oba kraja odaje kao za ljude. Isak je jednom davno, upravo na ovom mjestu, stanovao u kolibi s nekoliko koza; sada na cijeloj Sellanrai više nema kolibe.

Nova štala dobivala je i odjeljke i pregrade. Da što brže bude sve gotovo, oba su zidara još ovdje, ali Gustaf veli da se ne razumije u drvo i sprema se na odlazak. Gustaf se pokazao vrlo sposobnim zidarom i podizao terete kao medvjed. Večerom bi sve razveseljavao i zabavljao; puhao bi u svoju usnu harmoniku i uz to pomagao ženama donositi s potoka teška vjedra. Ali sada želi otići. Ne, on ne zna raditi s drvom, kaže. Kao da je čvrsto odlučio otići.

“Mogao bi ostati do jutra”, veli mu Inger.

Ne, ovdje za njega više nema posla, sa zadnjim će rudarima preko planine.

“Tko će mi sada pomagati donijeti vodu?” smiješi se tužno Inger.

Okretan je Gustaf, zna smjesta savjet; eno joj Hjalmar. Hjalmar je mlađi od dvojice zidara, ali nijedan nije mlad kao Gustaf, niti se u čemu drugom može s njime mjeriti.

“Ah, kakav Hjalmar!” odvrati Inger posprdno. Odjednom se pribra i da izazove Gustafa, reče: “Doduše, Hjalmar ni nije loš. I vani, na hridini, lijepo pjeva.”

“Momak od oka”, reče Gustaf nimalo izazvan.

A da ostane samo još noćas, pokušava Inger.

Ne, onda bi morao sam preko planine.

Da, Gustafu je sve to dosadilo. Bilo ju je slatko ugrabiti drugovima ispred nosa i posjedovati ovih nekoliko tjedana koliko se zadržao ovdje. Ali sad je htio dalje, možda ga čeka novi posao, možda će kući kakvoj dragani, toliko ga novih prilika čeka. Zar da se zbog Inger ovuda smuca bez posla? Toliko je razloga da ode odavde, to bi i Inger mogla shvatiti. Ali ona se i previše osmjelila, više ne misli ni na kakvu odgovornost, ne obazire se ni na što. To, istina, ne traje među njima dugo, ali ipak otkako on ovdje zida.

Inger je doista tužna, dapače, u svojoj zabludjeloj vjernosti dopušta sebi da istinski jadikuje. To nije za nju, ona se ne zna pretvarati, ona je jednostavno otvoreno i iskreno zaljubljena, ne, ona se toga ne stidi, Inger je bujna žena puna slabosti, slijedi prirodu oko sebe i puna je jesenjeg žara. Dok Gustafu sprema popudbinu, grudi joj se nadimlju od jakih osjećaja. Ne misli ima li na to pravo ili ne, bi li to moglo postati i opasno, ona se jednostavno predaje, žudi okušati slast, uživati. I kad bi je Isak sada podignuo do stropa i onda tresnuo njome o zemlju – ipak se ne bi suzdržala.

Izlazi u dvorište sa spremljenom hranom i pruža mu zavežljaj.

Do stubišta je stavila vjedricu ne bi li joj Gustaf posljednji put pomogao donijeti vode s potoka. Možda mu i štošta želi reći, možda mu kani turnuti štogod u ruku, zlatni prsten, tko

to zna, možeš se svačemu od nje nadati. Ali ovome mora biti kraj, Gustaf zahvali na popudbini, reče zbogom i ode. I ode.

Ona stoji.

“Hjalmare!” zovnu glasno, glasno bez potrebe. Odzvanja kao poklik prkosa, kao vapaj u nevolji.

Gustaf ode...

Čitave jeseni obavljali se po obroncima, pa i u dolini uobičajeni poslovi: kopao se krumpir, dovozilo se žito, krave se puštale na pašu. Na osam imanja, sada ih je toliko, posla preko glave; jedino na Storborgu nemaju ni stoke niti obrađene zemlje, posjeduju jedino vrt; ni trgovine više nema, na Storborgu nema žurbe.

Na Sellanrai pak uzgajaju novu biljku – repicu, koja ovdje naraste velika i nikako se ne mogu otjerati krave od nje; lomile bi ograde i ričući jurišale na nju. Zato sad Leopoldine i mala Rebecca moraju čuvati njivu, mala Rebecca drži veliki prut i revno tjera krave od poslastice. Otac radi u blizini i pokadšto prilazi, opipa im ruke i noge i pita nije li im hladno. Leopoldine je visoka i skoro već odrasla, čuvajući, ona plete čarape i obojke za zimu. Rođena je u Trondheimu i bilo joj je pet godina kad je došla na Sellanrau, sve više blijedi sjećanje na veliki grad s mnogo ljudi i dugi put parobrodom, ona je seljačko dijete i ne zna ni za kakav drugi veliki svijet osim za mjesto u dolini, gdje je bila nekoliko puta u crkvi i lani se krizmalala...

Onda su na red došli sporedni poslovi, pa i put niz brdo, kojim na nekim mjestima jedva mogu proći kola. Zemlja se još nije bila smrzla, zato Isak i Sivert započese jednog lijepog dana kopati uz njega jarke. Bila su i dva komada bare koje je trebalo isušiti...

Axel Ström im je svojedobno obećao pomoći, ima konja a i njemu je put potreban, ali je morao hitno u grad – koga vruga tamo traži? “Neodložna stvar”, rekao je. Stoga je u zamjenu poslao svoga brata s Breidablika, brata Fredrika.

To je mlad muškarac i nedavno je uplovio u bračnu luku, prijan koji bezbrižno živi i rado se šali, a ipak nije neuporabljiv. On i Sivert dosta su nalik. Polazeći u zoru ovamo Fredrik je svratio svome prvom susjedu Aronsenu na Storborgu, pa je još sad sav obuzet onim što mu je kazao trgovac. Počelo je tako da je Fredrik zatražio smotak duhana. “Ja bih ti darovao smotak duhana kad bih ga imao”, rekao mu je Aronsen.

“A tako, nemate ni duhana?”

“Nemam, i više ga ne dobavljam, nema nikoga tko bi ga kupovao. Što misliš, koliko ja zaradim na smotku duhana?”

Aronsen je bio vrlo zlovoljan, njegovo je mišljenje da ga je švedsko rudarsko društvo povuklo za nos. Nastanio se ovdje u divljini kako bi trgovao, a oni zatvaraju rudnik.

Fredrik se vragolasto podsmjehivao Aronsenu i nije ga štedio. “Nije još ni taknuo zemlju, nema dakako ni krme pa i nju mora kupovati! I od mene je htio kupiti sijeno! Ne, nemam sijena na prodaju. ‘Zar ti ne treba novaca?’ pita me Aronsen. On misli da je sve u novcu, baca stotinjarku na stol i govori: ‘Evo novaca.’ ‘Da, novac je lijepa stvar’, kažem ja. ‘To je početna prednost’, kaže on. Čini se da je malko na svoju stranu, a žena mu u obične dane hoda sa džepnim satom. Kakva je to važna stvar na koju ne smije zakasniti?”

Sivert upita: “Je li Aronsen govorio o čovjeku koji se zove Geissler?”

“Da, da, to je taj što neće prodati svoj dio brda”, kaže on. Aronsen je skoro pomahnitao: ‘Otpušteni glavar’, govorio je, ‘koji možda nema pet kruna u džepu, trebalo bi ga zatući!’ ‘Morate se malko strpjeti’, kažem mu ja, ‘možda kasnije proda’. ‘Ne’, reče Aronsen, ‘ne vjeruj u to. Kao trgovac znam dobro: kad jedna strana traži dvjesto i pedeset tisuća, a druga nudi

dvadeset pet tisuća, prevelik je ponor među njima i tu nema trgovine. Ali, bilo im sretno! Samo da ja nisam sa svojim nikad zakoračio u ovu baruštinu.' 'Mislite li možda prodati svoje imanje?' zapitah ja. 'Da, to je ono o čemu upravo razmišljam. Ove bare, močvare, sva ta pustoš! Ne uspijem više prodati ni za krunu robe dnevno', rekao je."

Svi su se smijali Aronsenu i nisu ga nimalo žalili.

"Misliš li da bi on doista prodao?" upita Isak.

"Da, tako je rekao. Već je i slugu otpustio. Da, Aronsen je smiješan čovjek, nema sumnje. Otpustio je slugu koji bi mu zimi cijepao drva i dovezio sijeno, a i dalje drži trgovačkog pomoćnika. Istina je doista da ne proda ni za krunu robe dnevno jer mu je trgovina prazna, ali što će mu onda pomoćnik? Ja mislim da je to samo oholost, razmetanje. Mora imati čovjeka koji će stajati za pultom i upisivati u velike knjige. Ha-ha-ha, da, čini se da je Aronsen odista malko šenuo pameću."

Njih trojica radila su do podneva, onda pojedose što su ponijela pa opet udariše u razgovor. Trebalo je prozboriti o vlastitim problemima, o zlu i o dobrom čitavog kraja i svih naseljenika, to, doduše, nisu male stvari, ali oni ipak o njima govore spokojno, trojica sređenih muškaraca, njihovi su živci neistrošeni i oni ne čine ništa što ne bi trebalo činiti. Bliži se kraj godine, naokolo su šuma i tišina, ovdje brda ondje sunce, večerom iziđu zvijezde i mjesec, sve je to čvrsto i postojano, puno tople ljubaznosti, poput zagrljaja. Ovdje ljudi još uvijek imaju vremena otpočiniti u vrijesku, s rukom pod glavom.

Fredrik govori o Breidabliku i kako do sada nije dospio mnogo učiniti.

"Ipak", reče Isak, "nije malo, vidio sam ja kad sam silazio u mjesto."

Pohvala najstarijeg naseljenika, te korjenike, očito raduje Fredrika i on otvoreno pita: "Vi to zaista mislite? Ne, morat ću čvršće pritisnuti. Ove godine imao sam previše kojekakvih okapanja. Morao sam popravljati kuću; krov je propuštao i bivalo sve gore. Sjenik sam morao srušiti i sagraditi novi. Štala, ruševna koliba, već mi je premalena; imam i kravu i tele, što Brede, dok je bio ovdje, nikad nije imao."

"Sviđa ti se ovdje?" pita Isak.

"Da, sviđa mi se, i mojoj se ženi sviđa; zašto nam se ne bi sviđalo? Imamo lijepu kuću s pogledom na sve strane – vidimo cestu i gore i dolje. I šumica oko kuće je divna, ima u njoj i breza i vrba, i kad budem imao više vremena, zasadit ću i više stabala s druge strane dvorišta. Nevjerojatno je kako se bara isušila otkako sam proljetos iskopao jarke! Vidjet ćemo što će na njoj roditi ove godine! Sviđa li nam se? Kako ne, kad imamo i svoju kuću i svoju zemlju!"

"Zar će vas uvijek biti samo dvoje?" upita Sivert lukavo.

"Ne; znaš, lako bi nas uskoro moglo biti i više", odvrati Fredrik nasmijano. "I kad već pričamo o tome sviđa li nam se ovdje ili ne, mogu reći da svoju ženu nikad nisam vidio zadovoljniju."

Radili su do večeri, tu i tamo bi izravnali leđa i rekli još koju.

"Dakle, nisi dobio duhana?" pita Sivert.

"Pa i nije mi žao. Uopće ne pušim", odvrća Fredrik.

"Ne pušiš?"

"Ne. Otišao sam Aronsenu samo da čujem što govori." Onda se oba spadala nasmijaše, lupeški se radujući.

Na povratku otac i sin šute kao obično. Ali Isak se zacijelo nečemu domislio jer progovara: "Čuješ, Siverte?"

"A?" javlja se Sivert.

"Ah, ništa posebno."

Prešli su dobar komad puta prije no što je stari opet progovorio: "Može li Aronsen trgovati kad više nema robe?"

"Ne može", odgovara Sivert. "Ali više nema ni onog mnoštva ljudi koji bi kupovali."

"Misliš? Da, bit će da je tako..."

Sivert se malko čudio očevim riječima; a onda ovaj nastavi: "Doduše, sad je ovdje samo osam naselja, ali bit će ih brzo i više. Tko zna..."

Sivert se čudi još više; o čemu to razmišlja otac? Zar baš ni o čemu? Ponovno su njih dvojica dobrano odmakli i stigli skoro do kuće.

Otac se opet javi: "Hm. Što misliš, koliko Aronsen traži za ono svoje?"

"Ah, tu smo!" pomisli Sivert. "Ti bi ga kupio?" odvrati on u šali. Odjednom mu posta jasno što otac namjerava: sjetio se Eleseusa. Da, on ga nije zaboravljao, jednako je vjerno mislio na njega kao i mati, samo na svoj način, bliži zemlji i bliži Sellanrai.

"Mislim da bi se to moglo platiti", reče Sivert. Kad je Sivert već toliko rekao, otac zaključi da ga je sin shvatio, i kao da se suspreže da ne bude do kraja jasan, smrsi na brzinu nekoliko riječi o gradnji puta i kako je dobro što su to obavili.

Idućih dana Sivert i mati često su prislanjali glave i nadugo šaputali, napisali su i jedno pismo, i kad stiže nedjelja, Sivertu se prohtje u dolinu.

"Što ćeš dolje, samo dereš cipele ni za što?" upita ga otac ljutito, mnogo srditijeg lica nego što bi bilo prirodo, naslutio je da će Sivert na poštu.

"Otišao bih u crkvu", reče Sivert.

Boljeg izgovora nije mogao naći, i otac reče: "Pa dobro, kad drukčije ne može biti..."

Kad je Sivert već odlučio u crkvu, mogao bi i zapregnuti i povesti malu Rebeccu. Zaslužila je da joj se prvi put u životu učini to veselje, tako je marljivo čuvala njivu s repicom i pravi je cvijet i biser na imanju; da, takva je ona. Sivert, dakle, zapregnu konje, a s Rebeccom pođe, kako bi pazila na nju, i najmenica Jensine – što Sivertu nije bilo nimalo krivo, naprotiv.

Dok njih nije bilo, na Sellanrau svrati trgovački pomoćnik sa Storborga. Što onda? Pa ništa osobito, samo to da je došao trgovački pomoćnik po imenu Andresen; pošao je u brda, šalje ga gospodar. Više ništa. Događaj ne uzbuni tko zna kako Sellanrau, više nije kao nekada kad bi se ovdje rijetko viđao tuđin, pa bi se Inger više ili manje zbog toga uzbuđivala. Ne, Inger se opet uvukla u se, osvijestila se i utihnula.

Čudnovata je stvar taj molitvenik, vodič na životnom putu, ruka koja te grli oko vrata! Nakon što se ono Inger zaboravila i zabludjela u jagodama, vratila se opet samoj sebi pri pomisli na svoju sobicu i na molitvenik, i sada je opet zamišljena i bogobojazna. Sjećala se prohujalih godina; kad bi se u to doba šijući ubola u prst, brzo bi graknula "do sto vragova". To je naučila od svojih druga za velikim stolom u šivaonici. Sad se zna ubosti da joj sve krv poteče, ali samo šutljivo siše krv. Za takvu promjenu trebalo je puno samoprijedora. Ali Inger ide i dalje. Kad je zidana štala bila dovršena, radnici otišli i Sellanraa opet opustjela, Inger je proživljavala krizu, puno plakala i trpjela. Nije krivila za to nikoga drugog do samu sebe i bila vrlo ponizna. da je barem mogla razgovarati s Isakom i olakšati srce; ali na Sellanrai nitko ne govori o svojim osjećajima niti priznaje svojih krivica. Zato ona počne vrlo brižno zvati muža na ručak i večeru, odlazila bi zbog toga sve do njega i pozivala ga, umjesto da kao ranije samo vikne s kućnog praga; večerom bi mu pregledavala odijela i prišivala dugmad. Da, Inger je otišla i dalje. Jedne se noći podupre o lakat i reče:

"Isače?"

"Što je?" upita Isak.

“Ti ne spavaš?”

“Ne spavam.”

“Ah, ništa osobito”, reče Inger. “Ali ja nisam bila u redu.”

“Što?” upita Isak. To mu se omaklo, sad se i on nalakti. Onda su razgovarali; ah, ona je sjajna žena i mekana srca.

“Nisam bila prema tebi kakva bih trebala biti”, reče ona. “Zbog toga mi je vrlo žao.”

Ovo nekoliko riječi ganu Isaka, ganu ljudinu i on je poželi utješiti; premda nema pojma o čemu se radi, ipak zna da joj nema ravne na svijetu. “Zbog toga ne bi trebala plakati”, reče. “Tko je od nas onakav kakav bi trebao biti?”

“Ah, da”, reče ona zahvalno. Da, Isak pametno upravlja stvarima: pridiže što je sklono padu. Tko je onakav kakav bi trebao biti! On ima pravo; Amor, sam bog ljubavi, koji je ipak bog, lako se upušta u pustolovine i to mu, vragolanu, vidimo na licu: jednog dana uranja u obilje ruža, ljulja se s nasladom u njemu i oblizuje usne, sutradan mu se zabije trn u petu i on ga izvlači očajna lica. Hoće li umrijeti? Što bi umro! Zdrav je kao i prije. Bilo bi lijepo da se od toga umire!

I u Inger sve dolazi na svoje mjesto, ona će nadjačati, ustrajna je u molitvama i u njima nalazi utjehu. Radišna je i strpljiva, dobra srca, cijeni Isaka više nego bilo koga drugog, jedino hoće njega. Naravno, po svojoj vanjštini on nije ništa posebno, nije ni šaljivčina ni pjevač, ali i on vrijedi, ho-ho, i te kako! Opet se pokazalo da pobožnost i skromnost pobjeđuju.

I tako je, eto, naišao taj mladić sa Storborga, zvao se Andresen, u samu je nedjelju dospio na Sellanrau i Inger se nije nimalo uznemirila, ni najmanje, čak mu nije htjela sama ponuditi lonac s mlijekom, a kako nije bilo sluškinje, poslala mu ga po Leopoldine. I djevojka odnese lonac sasvim spretno i reče: “Izvolite”, i pocrvenje, premda je imala na sebi nedjeljnu haljinu i nije bilo razloga za stid.

“Hvala, to je vrlo ljubazno”, reče Andresen. “Je li ti otac kod kuće?” upita.

“Da, vani je negdje.”

Andresen otpi, obrisa usta rupčićem i pogleda na sat. “Je li daleko do rudnika?” upita.

“Nije daleko, jedva sat hoda.”

“Moram gore nešto pogledati za Aronsena u koga sam namješten.”

“Da.”

“Ti ćeš me možda znati. Prodajem u Aronsenovu dućanu; već si bila u nas i kupovala.”

“Da.”

“Dobro te se sjećam. Dvaput si dolazila.”

“Sjećate me se više nego sam se mogla nadati”, reče Leopoldine, ali je pri tom izdala snaga i ona se uhvati za stolicu.

Andresenu je ostalo još dosta snage, pa nastavi: “Zašto te se ne bih sjećao?” I upita dalje: “Hoćeš li sa mnom gore, u brda?”

Još malo i djevojci se sve pred očima zacrvenjelo, a i tlo se ljuljalo pod njenim nogama; gospodičić trgovački pomoćnik govorio je iz velike daljine: “Nemaš vremena?”

“Nemam”, reče ona.

Ni sama nije znala kako se vratila u kuhinju. Mati je pogleda i upita: “Što ti je?” “Ništa.”

Ništa? Neće biti tako! Ali, eto, sad je na Leopoldine red da se uzbuđuje, sad je u nje počelo. I posve je pogodna za to, zgodna, obla i nedavno krizmana, baš lijepa žrtva. Ptica pjeva u njezinim prsima, duge su joj ruke kao i majčine pune nježnosti, pune ženstva.

Možda već zna i plesati? Pa naravno! Pravo je čudo kako su naučili, ali na Sellanrai svi znadu plesati, Sivert zna, Leopoldine zna, to su plesovi što izrastaju iz same divljine, okretanje s puno snage, škoćanka, mazurka, rajnski ples i valcer. I na kraju, zašto se Leopoldine ne bi i kitila i zaljubila se i sanjala otvorenih očiju? Kao sve druge? Kad se spremala na krizmu, mati joj je posudila zlatni prsten; nije u tome bilo nikakve primisli, bilo je samo lijepo, a sutradan na potvrdi djevojka je, uostalom, prsten nataknila tek kad je sve bilo gotovo. A mogla je stajati pred oltarom sa zlatnim prstenom na ruci, ta kći je bogataša, posjednika.

Kad se trgovački pomoćnik Andresen vratio s brda, zatekne Isaka i ovaj ga pozva u kuću. Ručao je i dobio kavu. Svi su ukućani bili na okupu i sudjelovali u razgovoru. Trgovčić je objašnjavao kako ga je Aronsen poslao gore da pogleda što je s rudnikom, ima li znakova da će ponovno proraditi. Tko će znati, možda je i gadno lagao kad je tvrdio da su ga tamo poslali, možda je išao na svoju ruku; sigurno je jedino to da za tako kratko vrijeme nije mogao stići do rudnika i još se vratiti.

“Ovako izvana ne može se ustanoviti kani li društvo nastaviti posao”, reče Isak.

Ne može, priznao je i trgovčić, ali Aronsen ga je poslao, a onda istina je i da četiri oka bolje vide.

Inger se više nije mogla suzdržati pa upita: “Je li istina što se priča da Aronsen kani sve prodati?”

Trgovčić odgovori: “I on to priča. A čovjek kao Aronsen može raditi što hoće, pun je novaca.”

“Zar je zbilja toliko bogat?”

“O da!” odgovori mladić i klimnu. “Novaca mu ne manjka.”

Inger opet nije mogla šutjeti: “Koliko bi tražio za dobro?”

Sad se umiješao i Isak; on je možda bio radoznaliji od Inger, ali nije htio da ispadne kako pomisao o kupovini Storborga potječe od njega, pravio se kao da mu do toga uopće nije stalo.

“Zašto pitaš, Inger?” reče.

“Oh, tek tako, samo pitam”, odvrati ona. Oboje gledaju radoznalo mladića i čekaju.

Napokon evo odgovora. Andresen razlaže vrlo oprezno, o cijeni, doduše, ništa ne zna, ali se sjeća što mu je Aronsen rekao koliko je platio Storborg.

“Koliko?” upita Inger.

“Tisuću i šest stotina kruna”, odgovori mladić.

“Ah, toliko!” pljesnu Inger rukama, jer ako žene o nečemu nemaju pojma, onda su to cijene imanja. Tisuću i šest stotina nije malo u ovoj pustoši, i Inger se samo jednog boji: da se Isak ne preplaši cijene. Ali Isak je čvrst kao pećina i kaže samo: “To je zbog velikih zgrada.”

“Da”, reče i Andresen, “to je zbog velikih kuća.”

Prije no što će Andresen otići, Leopoldine se iskra na vrata. To je vrlo neobično, ali ona nije mogla zamisliti da mu pruža ruku. Međutim je našla zgodno mjesto, tamo u novoj štali i gledala s jednog prozora. Oko vrata joj vrpca plave svile koju maloprije nije imala; zbilja je zagonetka kad ju je stigla svezati. Evo ga prolazi, pomalen je i debeljuškast, hitrih nogu, plave brade i stariji od nje osam do deset godina. Zgodan mladić, nema sumnje!

Kasno u noći između nedjelje i ponedjeljka vrati se i ono dvoje iz crkve. Sve je dobro prošlo, mala je Rebecca na povratku zaspala, takvu su je i donijeli s kola i unijeli u kuću.

Sivert je saznao mnoge novosti, ali kad mati upita: "Što ima nova?" odgovori samo: "Ništa posebno. Axel ima kosilicu i reolski plug."

"Što kažeš!" viknu otac vrlo zainteresiran. "Jesi li ih vidio?"

"Da, na pristaništu."

"A, zbog toga je išao u grad!" reče otac. Sivert, doduše, sve to bolje zna, ali on samo sjedi i više ne progovara ni riječi. Neka otac samo vjeruje da je Axel silazio u dolinu radi kosilice i pluga; neka u to i mati vjeruje. Ipak, njih dvoje nisu u zabludi, i oni su čuli o novom čedomorstvu.

"Hajde u krevet!" reče mu na kraju otac.

Sivert, napuhan od znanja, zbilja ode u postelju.

Axela su pozvali na preslušavanje, radi se o glavnoj raspravi pa je i glavar otputovao s njime. Bila je to tako važna stvar da je i glavarova supruga, koja je ponovno rodila sina, ostavila dijete i pošla za njima. Najavila je da i ona kani koju progovoriti na sudu.

Oko toga su se razvezla govorkanja i Sivert je zapazio da se ljudi prisjećaju i jednog prijašnjeg čedomorstva. Pred crkvom bi utihnuo svaki razgovor kad bi se on približio, i da nije koji jest, možda bi mu i leđa okrenuli. Upravo je sjajno što je on, eto, Sivert, ponajprije s velikog dobra, sin bogataša, a onda što i za njega sama govore da je valjan momak i dobar radnik, da prednjači pred drugima i svi ga poštuju. Samo da do Jensine ne dopre previše brbljarija prije nego pođu kući. Sivert je za to imao i nekih strogo osobnih razloga, i ljudi u divljini umiju porumenjeti i probljedjeti. Opazio je kako Jensine izlazi iz crkve držeći malu Rebeccu za ruku, ugledala je i ona njega, ali je samo prošla mimo. Pričekao je trenutak, a onda potjera konja za njima, do kovača.

Tamo su objedovali, svi su bili za stolom, i Siverta ponudiše, ali on je već jeo, hvala. Znali su da će doći u ovo vrijeme, mogli su trenutak i pričekati, na Sellanrai bi tako učinili, ali ovdje vladaju drugačiji običaji.

"Ah, ti si zacijelo na bolje naviknuo", reče kovačeva žena. I: "Jesi li saznao što nova u crkvi?" upita kovač, premda je i sam bio tamo.

Kad Jensine i mala Rebecca sjedoše u kola, reče kovačeva žena svojoj kćeri: "Da, da, Jensine, nemoj beskrajno odgađati povratak." To bi se moglo tumačiti na dva načina, mislio je Sivert u sebi, ali se ne htjede miješati. da je bilo samo malo jasnije, možda bi dodao svoju... Zasad se namrštio i čekao, ali to je bilo sve.

Vozeći se kući samo je mala Rebecca brbljala – sva je bila obuzeta zbivanjima u crkvi; pričala je o duhovnikovoj mantiji sa srebrnim križem, sjaju svjetiljaka, brujanju orgulja! Nakon nekog vremena Jensine reče: "Ah, ta Barbro, sram je bilo!"

"Što ti je ono mati mislila kad je rekla da beskrajno ne odgađas povratak?" upita Sivert.

"Jednom se ipak moram vratiti", reče ona.

"Prrrr!" vikne Sivert i zaustavi konja. "Hoćeš li da odmah okrenem?" upita on.

Jensine ga pogleda – bio je blijed kao smrt.

"Ne", reče ona i brižnu u plač.

Mala Rebecca je u čudu gledala tren jedno tren drugo. Bila je prava sreća što je s njima pošla na put. Stala je, dakako, na stranu Jensine, gladila je i uspjela navesti da se na kraju nasmije. A kad je Rebecca zaprijetila bratu da će skočiti s kola i potražiti šibu, i Sivert se morao osmijehnuti.

"A sad ću ja tebe pitati što si mislio?" reče Jensine.

Sivert odgovori bez promišljanja: "Mislio sam, odeš li od nas, morat ćemo se nekako snaći i bez tebe."

Dugo nakon toga reče Jensine: "Da, Leopoldine je sad odrasla i mogla bi raditi moj posao."

Bio je to tužan povratak kući.

POGLAVLJE VII

NEKI se muškarac penje obroncima. Grmi i pljušti, počele su jesenske kiše, ali čovjek ne mari, čini se da je veseo, o, on je to zaista, to je Axel Ström, vraća se sa suđenja na kome je oslobođen krivnje. I zadovoljan je: ponajprije što su dolje na pristaništu njegova kosilica i reolski plug, a onda što je slobodan. On nije sudjelovao u ubojstvu djeteta! Kako se stvari znaju okrenuti!

Kakve je samo teške trenutke proživio! Stojeći pred sudom i svjedočeci, ovaj je čovjek, otvrdnuo u svakidašnjem radu, obavio najteži posao u životu. Nije bilo razloga da povećava Barbrinu krivicu i on je nastojao govoriti što manje, nije rekao ni dio onoga što zna, svaku su riječ morali kao kliještima izvlačiti iz njega i ponajviše je odgovarao samo s da ili ne. Zar to nije bilo dosta? Čemu da sve ispadne strašnije nego što jest? Ah, katkad mu se činilo da bi moglo biti svega; vlast je bila odjevena u crno i vrlo opasna, s malo riječi mogla je sve okrenuti na zlo i možda ga osuditi. Pa ipak to nisu bili loši ljudi, nisu željeli njegovu propast. Osim toga su se neke moćne sile trudile da spase i Barbro, pa je to i njemu donijelo koristi.

Što mu se nakon toga moglo dogoditi?

Barbro valjda nije moglo pasti na pamet da tereti bivšeg gazdu i ljubavnika; on je tako puno znao ne samo o ovom nego i onom prvom čedomorstvu, Barbro ipak nije tako glupa. Dapače, ispala je prilično lukava; pohvalila je, naime, Axela i rekla kako on ništa nije znao o njezinu porođaju dok sve nije bilo gotovo. Dosta je svojeglav pa se nisu slagali, ali je inače miran i vrlo dobar čovjek. Ne, on je mnogo kasnije iskopao novi grob i sahranio leš, i to samo zbog toga što je mislio da prvi grob nije dosta suh; grob je uostalom bio suh, samo je Axel, eto, svojeglav.

Što se, dakle, moglo dogoditi Axelu kad je Barbro preuzela svu krivicu? A onda su se za nju zauzele moćne sile; u njezinu je obranu stupila glavarova supruga.

Obilazila je sve po redu i nije se nimalo štedjela, zahtijevala je da je preslušaju kao svjedoka i spremala velik govor. Kad je došla na red, stala je pred ogradu sudnice kao prava dama, problem čedomorstva obuhvatila je u svoj njegovoj širini i sudu održala čitavo predavanje; bilo je takvo da se moglo pomisliti kako je unaprijed izmolila dopuštenje. Može o glavarovoj ženi misliti tko što hoće, ali govore bogme zna držati i spremna je kako u politici tako i svim društvenim problemima. Čovjek se pitao odakle joj sve te riječi. Tu i tamo bi se učinilo da je predsjednik kani zamoliti da se više drži predmeta rasprave, ali kao da nije imao prave hrabrosti da je prekine, pa ju je lijepo puštao da nastavi. Na kraju iznese nekoliko zgodnih objašnjenja, kao i prijedlog koji zaokupi svu pozornost nazočnih.

“Mi žene smo nesretna i potlačena polovica čovječanstva”, reče ona. “Muškarci stvaraju zakone, a mi ne možemo pri tom doći do riječi. A može li se, recimo, muškarac uživjeti u sve ono što žena podnosi rađajući dijete? Je li on osjetio njezin strah, je li podnio ijedan od onih neiskazanih bolova, je li ikada onako bolno kriknuo?...”

“Pred sudom je slučaj sluškinje koja je rodila dijete. Neudana je, pa je cijelo vrijeme trudnoće morala skrivati svoje stanje. Zašto ga je morala skrivati? Zbog predrasuda društva koje prezire neudanu žensku koja nosi dijete pod srcem. Ne samo da je ne štiti, nego je, štoviše, progoni sramotom i prijezirom. Zar da se čovjek ne užasne zbog toga? Dakako, svaki čovjek koji ima srca mora se protiv toga pobuniti! Djevojka ne samo da mora roditi dijete, što je već samo po sebi velika muka, nego je povrh toga okrsti i zločinom. Mogu samo reći da je za ovu djevojku na optuženičkoj klupi prava sreća što joj je dijete nesretnim slučajem u potoku ugledalo svijet i odmah se ugušilo. Bila je to sreća i za nju i za dijete. Sve dok društvo bude ovakvo kakvo jest, morala bi svaka neudana majka ostati nekažnjena i kada hotimice umori svoje dijete!”

Ovdje predsjednik ipak nešto promrmlja.

“Ili bi je trebalo samo blago kazniti”, doda govornica. “Naravno, svi smo suglasni da treba štititi dječji život”, nastavi, “ali kako to da nijedan od svih ljudskih zakona ne štiti nesretnu nezakonitu mater? Zamislite samo što jedna takva jadnica pretrpi dok je trudna, kakve muke podnosi skrivajući svoje stanje, i kako na kraju ne zna što bi sa sobom i djetetom. U to se ne može nijedan muškarac uživjeti”, reče ona. “Dijete strada u najboljoj namjeri. Mati ne želi ni sebi niti svom dragom djetetu takvo zlo da ono ostane u životu, jer je sigurno čeka preteška sramota koju neće moći podnijeti; u međuvremenu u njoj sazrijeva zamisao da ubije dijete. Rađa u potaji, dvadeset i četiri sata je kao bez pameti, pa pri samom činu uopće nije uračunljiva. Ona to zapravo nije niti počinila, toliko je bila izvan sebe. Dok je od porođaja boli svaka kost i svaki mišić u tijelu, mora umoriti dijete i negdje sakriti leš – zamislite napregnutost volje koja je za sve to potrebna. Ali svi mi, naravno, želimo da djeca ostaju na životu i velika je nesreća kad se uništi nečiji život. Samo treba znati da je tome krivo jedino društvo, to beznadno, nemilosrdno, klevetničko, progoniteljsko, opako društvo koje se neprekidno trudi da neudanu majku uništi svim mogućim načinima!

“No, i usprkos takvom ponašanju društva, za zlostavljane majke postoji nada. Često se događa da upravo takve djevojke nakon svoga socijalnog prijestupa razvijaju najbolje i najplemenitije osobine. Ugledni sud može pitati predstojnice zavoda koji primaju nezaštićene majke s djecom je li doista tako! Iskustvo također govori da upravo djevojke koje su – pod pritiskom društva usmratile svoje dijete, postaju izvrsne dadilje. Nad tim bi se svatko morao istinski zamisliti...

“S druge pak strane: zašto muškarac ostaje nekažnjen? Majku koja umori dijete muče i bacaju u tamnicu, a njemu, ocu djeteta, zavodniku, ne bude ništa. Ako je on začeo dijete, onda ima udjela i u ubojstvu, i to puno više udjela jer bez njega uopće ne bi bilo nesreće. Kako to da on usprkos svemu i dalje ostaje na slobodi? Zato što zakone stvaraju muškarci, to je jedini odgovor. Čovjek bi morao glasno zavapiti prema nebu da ga ono zaštiti od muških zakona! I to se neće poboljšati sve dok žene ne dobiju pravo glasa na izborima i u zakonodavnim skupštinama...”

“Ali”, nastavi glavarova supruga, “ako već ovaj okrutni zakon pogađa krivu, tj. više ili manje krivu mater koja ubija svoje čedo, što da se kaže o nedužnoj, o onoj koja je samo osumnjičena i nije počinila nikakva čedomorstva? Kakvu zadovoljštinu pruža društvo ovoj svojoj žrtvi? Nikakvu! Ja svjedočim da poznajem ovu optuženu djevojku od njezina djetinjstva; ona je bila u mene u najmu, njezin otac bijaše podvornik u uredu mog muža. Mi žene dopuštamo sebi misliti i osjećati upravo suprotno od onoga što muškarci zastupaju u svojim tužbama i progonima, usuđujemo se imati vlastito mišljenje o stvarima. Ova djevojka je uhićena i lišena slobode jer je osumnjičena da je, ponajprije, u potaji rodila dijete, te da ga je zatim umorila. Ona nije – u to ja nimalo ne sumnjam – učinila nijedno ni drugo. Sud će sâm doći do ovog zaključka, jasna kao sunce. U potaji? Ona je rodila u pola

bijela dana. Bila je sama, a i tko je mogao biti uza nju! Stanovala je daleko u divljini, osim nje je ondje bio samo još jedan muškarac; zar je njega mogla pozvati u ovakvom trenutku u pomoć? Mi se žene pobunimo i pri samoj takvoj pomisli; spustimo pogled od stida k zemlji. I da je ona ubila dijete? Ono se rodilo u potoku, ona je ležala u mrzloj vodi rađajući ga. Kako je dospjela u potok? Ona je sluškinja, dakle, robinja, morala je vršiti svoju svakidašnju dužnost, htjela je u šumu po grančice borovice da oriba vjedrice za mlijeko. Gazeći preko potoka skliznula se i pala. Nije mogla ustati, dijete se rodilo i utopilo u vodi...”

Glavarova supruga odahnu. Po licima sudaca i publike zaključila da je dobro govorila, u dvorani je bilo posve tiho, i jedino bi Barbro svako malo brisala oči od ganuća. Onda ona završi: “Mi žene imamo srce: svoju sam vlastitu djecu povjerila tuđim rukama kako bih mogla doći ovamo i svjedočiti za ovu nedužnu djevojku. Zakoni muškaraca ipak ne mogu ženi zabraniti da misli: ja mislim da je ova djevojka već dovoljno kažnjena premda nije počinila nikakva zla. Oslobodite optuženu, a ja ću je povesti sa sobom kući i bit će mi najizvrsnija sluškinja što sam je ikad imala.”

Upravo je tako završila.

Predsjednik napomenu: “Da, ali zar po riječima glavarove supruge nisu najizvrsnije dadilje upravo čedomorke!?”

No, predsjednik ipak nije mislio drugačije nego gospođa Heyerdahl, dapače, osjećao je tako ljudsku, tako svećeničku blagost. Dok je državni tužitelj još ponešto zapitkivao glavarovu ženu, on je posve mirno sjedio na svojoj stolici i nešto zapisivao.

Rasprava će po svoj prilici i završiti dopodne jer treba saslušati samo nekoliko svjedoka, a i sve je već jasno. Axel Ström je sjedio i nadao se da će sve biti dobro, kad odjednom ispadne da ga državni tužitelj i glavarova supruga namjeravaju upetljati jer je dječji leš pokopao umjesto da prijavi djetetovu smrt. Stoga su ga ispitivali i on bi se možda i zapetljao da iza sebe ne opazi Geisslera. Nema sumnje, tamo je Geissler. To Axela donekle ohrabri, više se nije osjećao sâm pred vlastima koje su taman nakanile udariti na njega, osim toga mu je Geissler klimao glavom.

Geissler se ipak pojavio u gradu, nego što. Nije se, istina, prijavio za svjedoka, ali je došao u sudnicu. Prije rasprave potrošio je nekoliko dana kako bi upoznao predmet i zapisao sve čega se još sjećao iz razgovora s Axelom na Maanelandu. Većina dokumenata što ih je Heyerdahl uputio sudu bijahu za Geisslera nevrijedne krpe; glavara Heyerdahl je vrlo glup čovjek, on se od početka svoje istrage trudio dokazati kako je i Axel znao za ubojstvo. Taj magarac, taj glupak nije imao pojma o životu u divljini, nije se dosjetio da bi dijete čvrsto privezalo najmenicu za Axelov dom.

Geissler je govorio s državnim tužiteljem, ali shvati da je to možda bilo suvišno: htio je Axelu pomoći da se vrati na svoje imanje u brdima, ali Axelu nije trebala njegova pomoć; činilo se, naime, da ni samoj Barbro neće biti ništa, a ako njoj ne bude ništa, Axelu neće pogotovu.

Pošto su saslušali nekoliko svjedoka – Oline nisu pozvali nego samo glavara, Axela, stručnjaka za te stvari i nekoliko djevojaka iz doline – u podne proglase odmor i Geissler ponovno ode državnom tužitelju. Da, ovaj je držao da se Barbrina stvar još uvijek dobro razvija. Svjedočanstvo glavarove supruge bijaše od velike pomoći. Sad još treba vidjeti što će reći porotnici.

“Posebno se zanimate za tu djevojku?” upita državni tužitelj. “Samo donekle”, odgovori Geissler. “Zapravo se zanimam za muškarca.”

“Je li ona i u vas služila?”

“Ne, nije.”

“Vi se, dakle, zalažete za muškarca. A djevojka? Sve su simpatije na njezinoj strani.”

“Ne, ona nije u mene služila.”

“Muškarac je sumnjiviji”, reče državni tužitelj. “Posve sâm odlazi u šumu i zakopava leš. To je zaista sumnjivo.”

“Htio je dijete pokopati kako treba, ništa drugo”, reče Geissler, “prvi put nije bilo u redu.”

“Ona nije jaka kao muškarac, osim toga u onom stanju nije ni mogla više učiniti. Ukratko”, reče državni tužitelj, “zauzeli smo čovječnije stajalište u pogledu čedomorstva. Ja kao porotnik ne bih mogao po svojoj savjesti osuditi ovu djevojku, i kako jest, neću ni zahtijevati da je osude.”

“To mi je vrlo drago”, reče Geissler i pokloni se.

Državni tužitelj nastavi: “Kao čovjek i privatna osoba idem još dalje: ne bih osudio nijednu neudanu majku koja umori dijete.”

“Vrlo je zanimljivo da isto misle i gospodin državni tužitelj i dama koja je jutros svjedočila.”

“Ah, gospođa Heyerdahl! Uostalom, dobro je govorila. Čemu sve te osude? Neudana majka od samog početka trpi nečuvene muke, a okrutnost je i surovost svijeta u svim prilikama bacaju tako nisko da joj je to dovoljna kazna.”

Geissler ustane i reče: “A djeca?”

“Oh, to je vrlo žalosno”, odgovori državni tužitelj. “Ali, napokon, to je i za djecu bolje. Upravo je nezakonitoj djeci obično vrlo loše. Što ih zapravo čeka?”

Geissler je možda želio malko bocnuti ovoga dobro ugojenog čovjeka ili se pak htio pokazati umnim i tajanstvenim, i on reče: “Erazmo je bio nezakonito dijete.”

“Erazmo...?”

“Erazmo Rotterdamski.”

“Ah, da.”

“I Leonardo je bio nezakonito dijete.”

“Leonardo da Vinci? Da. Ima dakako i izuzetaka, ali oni samo potvrđuju pravilo. Ali uglavnom...”

“Mi štitimo i ptice i životinje”, reče Geissler, “i pomalo je čudno što držimo da malu djecu ne bi trebalo štititi.”

Državni tužitelj segnu lagano i dostojanstveno za nekim papirima, pokazujući time kako bi htio prekinuti razgovor. “Da”, reče on odsutno, “da, da.”

Geissler mu zahvali na izvanredno poučnom razgovoru kojim je bio počašćen, pa ode.

Zauze mjesto u sudnici za slučaj da krene po zlu. Silno se radovao svojem tajnom oružju: on, naime, zna za stanovitu prerezanu košulju u kojoj je netko namjeravao donijeti borovice pa i za mrtvo dijete koje se svojedobno pojavilo na površini mora u gradskoj luci, mogao bi gadno nasamariti sud, jedna njegova riječ bila bi poput tisuću mačeva. Ali Geissleru i ne pada na um da tu riječ izgovori, ukoliko se za to ne ukaže prijeka potreba. Inače je izvrsno: i sâm je javni tužitelj na strani optužene!

Dvorana se napuni i sud nastavi zasjedati.

Bila je to dražesna malograđanska komedija, ta stroga ozbiljnost državnog tužitelja, pa ganutljiva rječitost branitelja. Porotnici su sjedili i slušali, razmišljajući o Barbro i smrti njezina djeteta.

Doduše i nije bilo lako ustanoviti što je i kako je. Državni tužitelj bio je lijep i zacijelo dobar čovjek, ali nešto ga je maloprije razljutilo ili je možda smislio da upravo on mora zastupati stanovito stajalište u norveškom sudstvu, tko bi ga znao! Bilo je neobjašnjivo, ali on više nije bio pristupačan kao dopodne, vrlo oštro je korio nedjelo, ako se ono dogodilo, ustvrdi da je sve to mrak, ako se može zaključiti da je događaj zbilja tako taman kako ispada

prema iskazima nekih svjedoka. O tome moraju odlučiti porotnici. On sâm htio bi svratiti pozornost na tri pitanja: prvo glasi, je li optužena rodila svoje dijete tajno – suci moraju na to jasno odgovoriti! Ovdje on pridoda nekoliko osobnih napomena. Drugo je pitanje, zašto je optužena ponijela onaj komad odjeće, onu polovicu košulje? Zar je slutila da bi joj mogla zatrebati? Ono pitanje još više razradi. Treće pitanje odnosi se na vrlo sumnjivu potajnu sahranu, kada ni crkva ni vlast nisu bili obaviješteni o smrtnom slučaju. Glavnu ulogu u tome imao je ovdje nazočan muškarac i vrlo je važno da porotnici s time budu na čistom. Iz toga proizlazi da je on znao što se dogodilo, a to što je mijenjao grob opet govori da je njegova sluškinja počinila zločin za koji je on, eto, saznao.

“Hm!” odjeknu dvoranom.

Axel Ström osjeti da je ponovno u opasnosti; podigavši pogled, opazi da više nitko ne gleda u njega, svi su promatrali govornika. Ipak, posve na kraju dvorane opet je sjedio Geissler, nadmoćna držanja, kao da će se raspuknuti od oholosti; ispupčene donje usne gledao je uvis. I ta silna ravnodušnost prema ozbiljnosti suda, ono glasno uvis poslano “hm” osokoli Axela; osjeti da više nije sâm nasuprot svijetu.

Na kraju se ipak sve izgladi; kao da je i sâm državni tužitelj uvidio da je dosta. Toliko je zlobe i sumnje iznio protiv Axela da se činilo pretjeranim; i on se zaustavi. Dapače, sad je opet tako sve postavio na glavu da čak nije predložio da se Barbro osudi. Zaključio je kako na temelju postojećih dokaza i izjava svjedoka ne može zahtijevati da se optužena kazni.

To je vrlo dobro, mislio je Axel. Sada je valjda kraj.

Ali onda razveze branitelj, neki mladi čovjek koji je svršio pravo i kome su u ovome prekrasnom slučaju povjerili obranu. Poslije su se svi suglasili da se još nije rodio netko tko bi s tolikom sigurnošću branio nedužnog, poput njega. Zapravo ga je pretekla gospođa Heyerdahl koja mu je prijepodne ukrala tolike vrijedne argumente; bio je vrlo nezadovoljan što se oborila na društvo. Ah, i on bi tako rado navalio na društvo, i njemu se ono zamjerilo! Ljutio se na predsjednika što nije gospođi Heyerdahl oduzeo riječ. Pravi braniteljski govor održala je ona; što je njemu ostalo?

Poče iznositi život djevojke Barbro od njenih prvih dana: “Neznatna je roda, kći inače vrlo marljivih i štovanja vrijednih roditelja, rano je počela službovati – najprije u glavara.

Čuli smo danas što o njoj misli njezina poslodavka gospođa Heyerdahl; može li se izreći nešto sjajnije? Onda je Barbro otišla u Bergen. Branitelj potanko obrazloži pohvalna svjedočanstva dvojice bergenskih činovnika, u kojih je obavljala tako odgovornu službu. Nakon toga se Barbro vratila kući i zaposlila u jednog neženje koji živi u divljini. Tu započe njezina nesreća.

S tim neženjom ponijela je dijete pod srcem. Štovani gospodin državni tužitelj nagovijestio je – uostalom na najtaktičniji i najobzirniji način – mogućnost da je rodila potajno. Je li Barbro skrivala svoje stanje, je li ga prešućivala? Dvije svjedokinje, djevojke iz njezina rodnog mjesta, opazile su da je trudna i kad su je o tom pitale, nije porekla nego je samo prešla preko toga. Tako obično postupaju mlade djevojke u sličnim prilikama: prijeđu preko toga. Nikome drugome nije palo na pamet da je pita. Je li možda otišla svojoj gazdarici i ispovijedila joj se? Ona nije imala gazdarice, točnije: bila je sama svoja gazdarica. Istina, imala je gazdu, ali mlada djevojka ne odlazi svojem gazdi s takvim stvarima, ona sama nosi svoj križ, ne pripovijeda naokolo, čak i ne šapuće o tome, ona je kao trapistica. Skrivanje? Ne skriva se, ali traži samoću.

Rodilo se dijete – posve zdrav dječak, živio je nakon rođenja i disao, ali se ugušio. Porota je upućena u sve potankosti ovog porođaja, dogodio se u vodi, mati je pala u potok i u njemu rodila, nije mogla spasiti dijete, neko je vrijeme nemoćna ležala u vodi i tek se kasnije uspjela izvući na suho. Stručnjaci nisu na djetetu našli nikakav trag nasilja, nema

takva znaka na njegovu tijelu, nitko mu nije želio smrt, ono se ugušilo u vodi. Nemoguće je naći prirodnije objašnjenje njegove smrti.

Štovani gospodin državni tužitelj upozorio je na onaj komad odjeće, ali nema ničega nejasnog u tome što je optužena ponijela sa sobom polovicu košulje; namjeravala je u nju skupiti grančice borovice. Mogla je ponijeti i nešto drugo, recimo jastučnicu, ali je, eto, ponijela komad košulje, nešto je ipak morala imati, nije borovice mogla donijeti u rukama. Ne, što se toga tiče, sud može biti potpuno spokojan.

Nejasno je nešto drugo. Je li optužena dobivala svu potrebnu pomoć i podršku koju je zahtijevalo njezino stanje? Je li je njezin gazda štedio? Lijepo, ako je tako činio. Govoreći ovdje o svojem gazdi djevojka je izjavila da je on dobre i plemenite duše. Pa ni muškarac, Axel Ström, nije u svojem svjedočenju okrivljavao optuženu – i to je bilo posve u redu, da ne kažem: pametno, jer će s njom i on biti oslobođen. da je na nju bacao što više krivice i kad bi ona zbog toga bila osuđena, stradao bi i on.

Nemoguće je zadubiti se u spise o ovom slučaju a ne osjetiti duboku samilost za ovu djevojku i njezinu nesreću. Ipak, njoj nije potrebna nikakva samilost, ona se obraća samo pravdi i razumijevanju. Ona i njezin gazda na neki su način zaručeni, ali su nesloga i suprotni probici priječili da dođe do braka. Djevojka nije vidjela budućnost u toj zajednici. Nije ugodno govoriti o tom, pa ipak, vratimo se još jednom komadu odjeće što ga je bila ponijela sa sobom; ako iz bližega pogledamo, vidimo da djevojka nije uzela jednu od svojih nego gazdinu košulju. Mi smo se odmah u početku pitali: Nije li joj ovu krpupravo u tu svrhu dao on sâm?" reče branitelj. "U tom bi slučaju, držali smo, i on imao svoje prste u toj stvari."

"Hm!" odjeknu iz dubine dvorane. Zazvučalo je tako oštro i glasno da je govornik odmah zašutio. Svi su pogledom tražili krivca prekida, pa je i sâm predsjednik suda mrko pogledao na tu stranu.

"Ali", nastavi govornik pribraivši se, "i što se toga tiče možemo biti potpuno mirni, i to zaslugom optužene. Premda bi joj koristilo da je polovicu krivice svalila na druga leđa, ipak to nije učinila. Odlučno je pobila sumnju da je Axel bilo što znao o tom da ona umjesto svoje nosi njegovu košulju na potok..., tj. u šumu, kako bi donijela grančice borovice. Nema razloga sumnjati u njezine riječi; one su se u svakoj prilici pokazale istinite, pa i ovdje. da je iz muškarčevih ruku primila košulju, značilo bi da je čedomorstvo već počinjeno, a optužena, u svojoj ljubavi prema pravednosti, ne želi optuživati muškarca kad je on nedužan. Ukratko, ona govori pošteno i otvoreno i uopće ne pokušava ni zrnice krivice prebaciti na druge. Ova lijepa osobina, tj. biti dobar prema drugima, pokazuje se u nje u svakoj prilici, tako je ona i onaj mali leš, primjerice, omotala što je bolje i pažljivije mogla. Takvog ga je glavar našao u grobu."

Predsjednik ga međutim ispravlja, reda radi: glavar je leš našao u grobu dva, a tamo ga je sahranio Axel.

"Da, to je istina, i ja zahvaljujem gospodinu predsjedniku", reče branitelj sa svim dužnim poštovanjem prema sudu. "Da, to je istina. Ali, eno, Axel je sâm rekao kako je on samo premjestio leš u novi grob i tamo ga zakopao. Osim toga nema nikakve sumnje da žena zna bolje omotati dijete nego muškarac. A i tko će to učiniti bolje od majke i njenih ruku punih ljubavi?"

Predsjednik klimnu slažući se.

"Uostalom, da je djevojka od one druge vrste, zar ne bi dijete zakopala golo? Ići ću još dalje i reći, mogla ga je baciti u kantu za smeće! Mogla ga je ostaviti pod stablom, na zemlji, da se smrzne – mislim, da već nije bilo mrtvo. Mogla ga je, u trenutku kad je nitko ne gleda, gurnuti u peć i spaliti. Mogla ga je odnijeti u potok na Sellanrai i tamo ga baciti. Ali ova

mati nije učinila ništa takvo, ona je dijete brižno omotala i pokopala. A omotati ga onako lijepo i dobro kako su ga našli, može samo žena, nikada muškarac."

Branitelj zatim reče da porota mora odlučiti je li ostalo bilo što od optužbi protiv djevojke Barbro – po njegovu mišljenju nije ostalo ništa. Porota bi je, u najgorem slučaju, mogla osuditi jedino za to što nije prijavila djetetovu smrt. Ali, dijete je već bilo mrtvo, i to daleko u pustoši, mnogo milja daleko od župnika i glavara, pa neka sniva svoj vječni san u lijepom grobu u šumi. Ako je zločin što je ovako pokopano, onda je kriv jednako i otac djetetov kao i optužena, ali taj se zločin može oprostiti u svakom slučaju. Sve više prevladava mišljenje da zločince treba popravljati a ne kažnjavati. U staro vrijeme ljude su kažnjavali po zakonu osвете zapisanom u Starom zavjetu: oko za oko, zub za zub. Ne, takav duh više ne vlada u našem zakonodavstvu, moderno je pravosuđe čovječno, ono se manje-više nastoji uživjeti u sklonosti prijestupnika.

"Zato ne osuđujte ovu djevojku!" viknu branitelj. "Ovdje se ne radi o tom da se uhvati jedan zločinac više, nego o tom da se ljudskom društvu vrati dobar i koristan član!" Branitelj upozori i na to da će na novome mjestu, koje joj je ponuđeno, optužena imati najbrižniji nadzor. Iz čistoga majčinskog iskustva i poznavajući Barbro čitav niz godina, gospođa Heyerdahl otvorila joj je širom vrata svoga doma. Neka, dakle, sud, u punoj mjeri osjećajući svoju odgovornost, djevojku osudi ili je oslobodi. Na kraju branitelj zahvali državnom tužitelju što nije zatražio da ona bude osuđena. To otkriva njegovo duboko ljudsko razumijevanje.

Branitelj sjede.

Ostali dio rasprave bio je kratak. Sud ponovi stajališta državnog tužitelja i branitelja te načini kratak pregled cijele stvari, suho, dosadno i dostojanstveno. Sve je prošlo izvrsno, i jedan i drugi su zakoračili u nadležnost predsjednika, olakšali mu dužnost.

Zapale svjetlo; dvije su lampe svijetlile vrlo blijedo i predsjednik je jedva mogao čitati svoje bilješke. Pokudio je vrlo oštro što smrt djeteta nije prijavljena vlastima. "Ali", reče on, "to je u ovom slučaju bila više očeva nego majčina dužnost, jer je ona za to bila preslaba." Sad su porotnici morali odlučiti jesu li posrijedi potajni porođaj i čedomorstvo. Sve su još jednom čuli od početka do kraja. Slijedili su uobičajeni poziv da budu svjesni svoje odgovornosti kao i svrhe suda, i na kraju poznati savjet da se u slučaju dvoumice optužena ne osudi.

Sve je bilo jasno.

Porotnici napustiše dvoranu. U zasebnoj su prostoriji morali odlučivati o nizu pitanja koja je prvi među njima dobio ispisana na papiru. Nije ih bilo pet minuta, a kad su se vratili, odgovor na sva pitanja bio je "ne".

Ne, djevojka Barbro nije umorila svoje dijete.

Predsjednik progovori još nekoliko riječi i proglasi da se Barbro oslobađa optužbe.

Publika napusti dvoranu. Komedija je svršila...

Netko uhvati Axela za rame: Geissler. "Sada si se riješio ove stvari", reče.

"Da", reče Axel.

"Pozvali su te bez ikakve potrebe."

"Da", reče opet Axel. U međuvremenu se malko pribrao pa nastavi: "Baš sam sretan što sam se uspio izvući."

"Još bi i to trebalo!" viknu Geissler naglašujući svaku riječ. Axel po tom zaključi da Geissler nije ostao po strani, da se zauzeo za njega. Tko će znati, možda je Geissler na neki način upravljao sudom i postigao ono što želi. To je prava velika tajna.

Ali, bilo kako bilo, Axel je jasno vidio da je Geissler čitav dan bio na njegovoj strani.

"Ne znam kako da vam zahvalim", reče i htjede Geissleru stisnuti ruku.

“Na čemu?” upita Geissler.

“Na svemu... na svemu skupa.”

“Ja nisam ništa učinio. Nisam ni pomišljao na takvo što jer nije bilo ni potrebno.” Geissleru ipak nije bilo krivo zbog ove hvale, činilo se da ju je čekao i sada dočeka. “Ne mogu duže razgovarati s tobom”, reče. “Hoćeš li ujutro kući? To je dobro. Zbogom i do viđenja.” I Geissler požuri niz ulicu...

Vraćajući se kući Axel sreće na parobrodu glavara i njegovu suprugu, Barbro i dvije djevojke što su svjedočile.

“Jesi li zadovoljan kako je svršilo?” upita gospođa Heyerdahl.

“Jesam”, odvrati Axel, sretan da je svemu kraj.

Javi se i glavar: “Ovo je već drugi proces zbog čedomorstva u ovom kraju, prvi je bio zbog Inger sa Sellanrae, a sada sam se riješio i drugog. Ne, ne smije se dopustiti da takve stvari prođu bez posljedica, pravdi se mora udovoljiti.”

Glavarovoj supruzi bilo je jasno da joj Axel ne može biti naklonjen zbog njezinih jučerašnjih riječi, sad je to htjela popraviti. “Ti si jučer shvatio zašto sam govorila protiv tebe?” reče ona.

“Dakako”, odvrati Axel.

“Da, vjerujem da si shvatio. Nisi, nadam se, pomišljao da ti želim naškoditi? Ja sam te uvijek smatrala divnim čovjekom, to ti mogu reći.”

“Da”, bilo je sve što je Axel mogao izustiti; bio je i sretan i ganut.

“Da, tako je”, reče žena. “Znaš, morala sam jedan mali dio krivice svaliti na tebe, drugačije bi Barbro bila osuđena, a onda i ti s njome. Ono sam govorila iz najboljih namjera.”

“Dakako, da, hvala vam najljepša.”

“Ja sam, i nitko drugi letjela gradom od jednih do drugih vrata i govorila vama u prilog. Shvatio si, vjerujem, da smo mi svi pred sudom dio krivice svaljivali na tebe kako biste i ti i Barbro ostali čisti!”

“Da”, reče Axel.

“Nisi, nadam se, ni trenutak mislio da sam ja protiv tebe, je li tako? Ja da budem protiv tebe, koja te držim za izvrsna čovjeka!”

Kako je ovo bilo ugodno poslije svih poniženja! Axel je doista bio dotle raznježen da joj je svakako htio nešto pokloniti kako bi joj dokazao svoju zahvalnost. Možda kakav komad mesa ujesen? Imao je i june...

Glavarova žena ispuni obećanje: primi Barbro u svoj dom. Već se na lađi počela brinuti nije li joj hladno i nije li gladna; nije joj dopustila niti da klepeće s bergenskim kormilarom. Kad je to opazila prvi put, nije joj rekla ništa, samo je Barbro zovnula k sebi. Ali, gle, Barbro se opet privukla kormilaru, šali se s njime, krivi glavu, govori bergenskim narječjem i ljupko se osmjehuje; gospođa je opet zovnu, ali sad joj reče: “Meni se ne sviđa, Barbro, da se upravo sada zabavljaš s muškarcima. Sjeti se samo što si prošla i odakle dolaziš.”

“Čula sam da je iz Bergena pa sam za to progovorila s njime nekoliko riječi”, odvrati Barbro.

Axel nije ni pokušavao razgovarati s njome, ali je opazio da joj je koža fina i blijeda i da je dobila lijepe zube. Njegovo prstenje nije nosila...

I sad, evo, Axel opet korača uz obronke. Puše i pljušti, ali je on zadovoljan u sebi, vidio je na pristaništu kosilicu i reolski plug. Ah, taj Geissler! Ništa mu u gradu nije rekao o svojoj

pošiljci. Kakav neobičan čovjek!

POGLAVLJE VIII

AXEL se nije dugo odmarao; s jesenskim olujama počele su i njegove muke i neprilike što ih je sâm sebi nakopao na glavu: uređaj na zidu ga je upozoravao da telegrafski vod nije u redu.

Ah, bio je odveć lakom za gotovim novcem kad se primio ove službe! Odmah je počelo s neugodnostima. Kad je došao po telegrafski pribor i alat, Brede Olsen mu je na neki način zaprijetio govoreći: "Ti se, čini se, više ne sjećaš da sam ti zimus spasio život?"

"Oline mi je spasila život", odgovorio je Axel.

"A zar te nisam ja odvuкао kući na svojim jadnim leđima? Usto si samo vrebao priliku da mi oduzmeš imanje i pred zimu me ostaviš bez krova nad glavom."

Da, Brede je bio duboko uvrijeđen:

"Nosi samo telegraf i sve te stvari sa sobom. Ja i moja obitelj nastanit ćemo se u dolini i započeti nešto o čemu ti nemaš pojma, radi se o hotelu u kojemu će ljudi moći piti kavu. Što, ti misliš da se nećemo izvući? Moja žena će prodavati živež, a ja mogu trgovati i više zaraditi nego ti. Reći ću ti jedno, Axele: ja bih ti mogao zadati gadnih neprilika; vrlo dobro poznam telegrafske vodove pa bih ti mogao srušiti stupove i isprekidati žice. I tako bi ga ti morao popravljati usred najvećih poslova. Toliko da znaš, i to dobro zapamti..."

Axel je silno želio da kosilicu i plug što prije dopremi s pristaništa – ah, kako su samo lijepi onako pozlaćeni i u bojama, kao kakva slika; morao bi iz tih stopa po njih i točno naučiti kako se njima rukuje, ali nažalost mora odustati. Nije dobro kad se zbog telegrafa moraju odlagati hitni poslovi. Ali istina je i to da telegraf donosi novac...

Gore na brdu srete Aronsena. Trgovac je stajao i gledao u oluju; da, stajao je poput kakve sablasti. Što će on ovdje? Više se nije mogao smiriti pa se popeo na brdo da sâm pogleda rudnik. Činio je to trgovac Aronsen jer se zabrinuo i za sebe i za svoju budućnost. Sad evo stoji na napuštenom brdu punom bijede i rasula: zahrđali strojevi, alat, kola, sve to i još puno toga drugog pod vedrim nebom, bez nade. Po barakama ceduljice na kojima se zabranjuje da se zgrade, alat i kola oštećuju ili odnose.

Axel povede razgovor sa srditim trgovcem i reče: "Jeste li pošli u lov?"

"Lov? E, da se samo mogu namjeriti na njega."

"Na koga?"

"Na koga drugog ako ne onoga koji je upropastio i mene i sve ostale. Onoga koji neće prodati svoj dio brda i ne dopušta da se pokrenu poslovi, trgovina, novac."

"Mislite na Geisslera?"

"Upravo na tu hulju. Trebalo bi ga zatući!"

Axel se nasmija i reče: "Geissler je prije nekoliko dana bio u gradu, mogli ste ga tamo naći. Ali po mojem skromnom mišljenju vi griješite kad zbog toga okrivljujete njega."

"Zašto to kažeš?" upita Aronsen razbješnjen.

"Držim da je on vama previše nedokučiv i uzvišen."

Neko su se vrijeme prepirali i Aronsen se sve više razmahivao. Na kraju reče Axel u šali:

“Nadam se da nas ne kanite ostaviti same u ovoj divljini i posve se odseliti?”

“Da ne misliš možda da ću ja gnjiti u ovim vašim barama i ne zarađivati niti za duhan za lulu?” dreknu Aronsen ljutito. “Ako mi nađeš kupca, smjesta ću sve prodati.”

“Prodati?” podiže Axel glas. “Imate dobru zemlju, samo bi je trebalo obrađivati. Imanje vam je veliko i mogli biste od toga živjeti.”

“Što ti misliš, da ću ja rovati po zemlji!” graknu Aronsen u oluji. “Mogu raditi i pametnije stvari.”

Axel je mislio da bi se kupac mogao naći, ali se Aronsen tomu rugao.

“Nema ovdje ni jednog jedinog čovjeka koji bi me doista mogao isplatiti.”

“Ovdje vjerojatno nema, ali bi se drugdje našao.”

“Ah, u ovoj divljini živi samo sirotinja i bijeda!”

“Možda, možda. Ali Isak sa Sellanrae mogao bi vas isplatiti u svakom trenutku”, reče Axel uvrijeđeno.

“To ne mogu vjerovati”, odvrati Aronsen.

“Potpuno mi je svejedno hoćete li ili nećete vjerovati”, reče Axel i pođe dalje.

Tada Aronsen viknu za njim: “Čekaj malo! Misliš li ti zbilja da bi me Isak mogao osloboditi Storborga?”

“Da”, odvrati Axel, “i pet Storborga, ako je do novca i imutka.”

Penjući se na brdo, Aronsen je samo prošao pokraj Sellanrae; na povratku međutim svrati onamo i porazgovara s Isakom.

“Ne”, reče Isak odmahujući glavom. “To mi uopće nije palo na pamet, a i nikada neće.”

Ali kad je o Božiću Eleseus došao kući, Isak se nije toliko branio. Nije, doduše, nikad čuo nešto luđe od prijedloga da kupi Storborg, sâm na to uopće nije pomišljao, ali ako Eleseus misli da bi to bio posao za njega, mogli bi promisliti.

No, Eleseus je oklijevao. U stvari nije bio ni za ni protiv. Ostane li sada kod kuće, s njim je svršeno; brda ne mogu biti grad. Protekle jeseni, kad su ljudi odavde morali na ono veliko ročište u grad, nije im se htio niti javiti: nimalo ga nije privlačila mogućnost da se s kojim od tih seljaka sretne – on pripada drugom svijetu. I zar da se sada i sâm vrati u taj svijet?

Mati je svakako htjela da se kupi Storborg. I Sivert je to želio; njih dvoje sporazumiju se s Eleseusom i jednoga lijepog dana sve troje odvezoše se na Storborg kako bi ga razgledali.

Čim se ukazala mogućnost da ipak proda dobro, Aronsen okrenu drugu stranu ploče: nije mu do prodaje! Ode li odavde neka dobro stoji, dobro je početna prednost, krasno imanje, može ga prodati kad hoće. “Vi mi ne biste platili koliko tražim”, rekao je.

Prošli su kroz sve prostorije, bili i u štali i u skladištu, vidjeli one bijedne ostatke robe: nekoliko malih usnih harmonika, satne lančice, kutije ružičastog papira, viseće svjetiljke s prizmama, dakle, stvari koje se ovdje ne mogu prodati. Jedinu vrijednost imalo je nešto pamučnog platna i nekoliko sanduka čavala.

Eleseus se pravio važan i sve mjerio stručnjačkim pogledom. “Ova mi roba uopće nije potrebna”, reče.

“Tko kaže da je morate kupiti?” odgovori Aronsen.

“Ipak vam dajem tisuću i petsto kruna za zgrade kako jesu, s robom, stokom i svim ostalim”, reče Eleseus. Nije mu u stvari uopće bilo stalo, on se samo rugao, kočoperio.

Onda se njih troje odveze kući. Ništa od kupovanja. Eleseus je izrekao Aronsenu tako sramnu ponudu da ga je uvrijedio. “Neću te uopće slušati što govoriš”, rekao je Aronsen tikajući ga, tikajući toga gradskog vjetrogonju koji ga je htio poučiti što je roba.

“Koliko se sjećam, nas dvojica nismo pili bratimstvo”, reče Eleseus također razljućen. Ovo će biti neprijateljstvo do smrti!

U redu, ali zašto se Aronsen napuhavao od prvog trenu i izigravao da mu nije do prodaje? Dakako, i za to je bilo razloga: opet se počeo nadati.

U mjestu su održali skupštinu na kojoj se raspravljalo o stanju nastalom zbog toga što Geissler neće prodati svoj dio brda. Nisu trpjela samo naselja u brdima; cijela je općina bila na samrti.

Ali što je razlog da ljudi više nisu mogli živjeti isto onako dobro ili loše kao u doba kad još nije bilo bušenja brda? Jednostavno, više nisu znali! U međuvremenu su naviknuli na bijelu kašu i bijeli kruh, na odjeću iz trgovine, visoke nadnice, veseli život, da, naviknuli su da imaju puno novca. Sad je pak rijeka novca presušila, iščezla kao jato haringi u moru – mili Bože, kakve nevolje, što da se radi?

Nije bilo dvojbe, prijašnji se glavar Geissler htio osvetiti trgovištu jer je ono pripomoglo zemaljskom savjetniku da ga svrgne, i nije bilo nikakve sumnje da su ga podcijenili. Uopće nije bio budalast. Zakočio je razvitak općine na najlakši način, time što je zatražio okruglo četvrt milijuna za komad brda. Pa da nije moćan! Axel Ström bi o tom mogao štošta kazati, nedavno je razgovarao s Geisslerom. Barbro, Bredeova kći, dospjela je u gradu pred sud i vratila se oslobođena krivnje kući, a Geissler je cijelo vrijeme bio u sudnici! Tko pak misli da je Geissler propao i da se potuca okolo prazna džepa, neka samo pogleda one skupe poljoprivredne sprave što ih je bivši glavar poslao Axelu na dar!

Sudbina općine dakle je u ruci toga čovjeka i valja se s njime sporazumjeti. Za koju bi svotu Geissler ipak na kraju prodao svoj dio brda? S time bi najprije trebalo biti načistu. Šveđani su mu nudili dvadeset i pet tisuća, ali na to nije pristao. Kako bi bilo da mjesto, da općina nadomiri razliku, pa da posao opet započne? Ne radi li se o odveć ludoj svoti, isplatilo bi se. I trgovac s primorja i Aronsen sa Storborga dali bi potajno dio svote, a to bi im se kasnije, malo-pomalo, vratilo u džep.

Na kraju pošalju dvojicu mještana Geissleru da se s njime nagode. I sad su ih svaki tren očekivali.

To je, eto, razlog zašto se Aronsen opet malko ponadao i vjerovao da se može nadmeno vladati prema čovjeku koji želi kupiti Storborg. Ali to će ga i prebrzo proći.

Nakon tjedan dana dva se pregovarača vrata s negativnim odgovorom. U stvari sve je loše i počelo jer je jedan od njih bio Brede Olsen – on je uvijek imao slobodna vremena. Pregovarači su lako našli Geisslera, ali je on na sve samo mahao glavom i smijao se. “Hajdete vi kući!” rekao im je; ali im je platio povratnu kartu.

I tako sada mora propasti cijeli ovaj kraj!

Pošto je Aronsen neko vrijeme divljao i sve manje znao što će i kako će, jednog dana ode na Sellanrau i proda. Da, tako učini Aronsen. Eleseus je dobio što je htio: i zgrade i robu i stoku za tisuću pet stotina kruna. Doduše, prigodom primopredaje se pokaza da je Aronsenova žena otuđila skoro svu pamučnu tkaninu, ali čovjek poput Eleseusa nije se puno brinuo za takve sitnice. “Ne treba biti cjepidlaka!” rekao je.

Ali Eleseus uopće nije bio oduševljen: njegova je karijera zapečaćena, divljina će mu biti grob. Morao se okaniti svih velikih planova; pisar više nije bio, glavar nije mogao postati, štoviše, nije bio ni gradski čovjek. Pred ocem i ostalim ukućanima malko se dičio što je Storborg dobio po cijeni koju je sam nabacio – mogli su, dakle, vidjeti da se on razumije u kupovanje! Ali ni ta slava nije dugo trajala. Istinsko mu je zadovoljstvo bilo što je mogao zadržati trgovačkog pomoćnika Andresena; dobio ga je na neki način s trgovinom, jer Aronsenu nije potreban sve dok ne otvori novu radnju. Eleseus se čudesno osjećao kad ga je Andresen potražio i upitao može li ostati; prvi put je i on bio gazda.

“Možeš ostati!” rekao je momku. “Netko mora biti ovdje kad ja krenem na put, kad budem uspostavljao trgovačke veze s Bergenom i Trondheimom.”

I Andresen nije bio loš zamjenik, to je Eleseus odmah uočio; predano je radio i odano pazio dok bi Eleseus bio na putu. Samo u ono prvo vrijeme dizao je trgovački pomoćnik Andresen nos, a i tomu je bio kriv tadašnji njegov poslodavac Aronsen. Sad je drugačije. Kad se s proljeća malko otopile bare, Sivert se spusti na Storborg i u brata počeo prokopavati odvodne jarke – tada mu se u poslu pridruži i trgovački pomoćnik Andresen – tko će znati zašto, jer nije morao; ali je bio takav čovjek. Tlo se nije bilo još dosta odmrznulo pa nisu mogli duboko kopati, ali su obavili barem pola posla, i to je bilo puno. Stari Isak naumio je na Storborgu isušiti bare i baviti se ratarstvom, pa bi trgovina bila samo usput, toliko da ljudi s brda ne moraju za svaku iglu u dolinu.

I tako su Sivert i Andresen kopali, povremeno se odmarali i veselo razgovarali. Andresen se svojedobno dokopao zlatnika od dvadeset kruna i sad se Sivert pomami za tim sjajnim novcem; ali Andresen se nije kanio od njega rastati pa ga je zamotao u svileni papir i zaključao u sanduk. Sivert predloži da bace kocku, pa čiji bude, ili da se pohrvaju, ali se Andresen nije usudio; Sivert mu onda u zamjenu za zlatnik ponudi dvadeset kruna u papiru i da usto sâm isuši cijelu baru. Trgovački pomoćnik Andresen se uvrijedi i reče: “Jest, pa da onda svojim kod kuće pripovijedaš kako nisam sposoban raditi na bari!” Na kraju se složili: zlatnik za dvadeset i pet kruna, pa Sivert odletje obnoć na Sellanrau i dobi novac od oca.

Mladenačka namisao, namisao odvažne mladosti pune života! Probdjevena noć, milja gore, milja dolje, a sutradan opet na posao – ništa za jakog mladića, a zlatnik je tako lijep. Možda mu se Andresen zbog ove, za njega dobre zamjene, malko i podsmjehne; ali Sivert zna kako će mu odgovoriti: dovoljno je da samo spomene Leopoldine; na primjer: “Ah da, zbilja! Pozdravila te Leopoldine!” pa će Andresen odmah ušutjeti i porumenjeti.

Bili su to veseli dani obojici dok su tako radili na močvarnu tlu i šaleći se pravdali, pa opet radili i opet se šalili. Kadikad bi im pomagao i Eleseus, ali se on brzo umarao. Nije imao ni jako tijelo niti jaku volju, ali su se dobro slagali.

“Eno Oline!” viknu šaljivčina Sivert. “Hajde u trgovinu i prodaj joj pet deka kave!” Eleseus je to činio drage volje. Otišao bi i prodao Oline bilo kakvu sitnicu. Za to vrijeme barem nije morao kopati.

Bijedna Oline morala je s vremena na vrijeme imati koje zrnce kave, bilo da joj je, i to dosta rijetko, Axel dao za to novac, bilo da je u zamjenu donijela kakav mali sir. U zadnje se doba dosta promijenila, posao na Maanelandu bio je za nju prenaporan i polako je izgrizao, ali ipak ne toliko da sama prizna kako je stara i nemoćna, ho-ho, dobro bi je čuo tko bi joj pokušao otkazati! Bila je žilava i neslomljiva, radila svoj posao i još nalazila vremena da ode do susjeda i s njima malko popriča, što nije mogla kod kuće jer je Axel bio šutljiv.

Bila je nezadovoljna sudskom raspravom i razočarana osudom koja nikog nije kažnjavala. Nije mogla shvatiti kako to da je Barbro, Bredeova kći, oslobođena, dok je Inger sa Sellanrae osuđena na osam godina; vrlo se nekršćanski srdila što su prema prvoj “bili tako blagi”.

“Ali Svevišnji još nije rekao svoje”, govorila je Oline i klimala glavom navještavajući mogućnost neke buduće kazne, možda na nebu. Ne, ona nije bila sposobna za sebe zadržati svoje nezadovoljstvo; osobito kad bi se popravdala sa svojim gazdom, podbadala je vrlo uvredljivo: “Ja ne znam kakve su danas kazne za grešnike Sodome i Gomore, ali ja se oduvijek držim Božje riječi, blagoslovljenog utočišta za skromne.”

Ah, Axelu je već navrh glave Oline; želi da je vrag odnese što dalje od njegove kuće. Proljeće je na pragu i on će morati sam obaviti sve poslove. Zatim će doći kosidba i on više

neće znati što da počne. Krasni izgledi za budućnost. Njegova snaha s Breidablika pisala je u Helgeland i kušala mu naći valjanu pomoćnicu, ali dosad nije imala sreće. U svakom slučaju bi joj morao platiti putnu kartu.

Da, bio je pravi zločin što je Barbro uklonila malo dijete i otišla. Dvije zime i jedno ljeto muči se s Oline, a čini se da će tako i ostati. Kaje li se Barbro, ta propalica, zbog svega što je učinila? Proteklih zimskih dana progovorio je s njome dolje u mjestu dvije-tri riječi, ali joj nije potekla ni jedna jedina suza i smrzla se na licu.

“Gdje ti je prstenje koje sam ti dao?” pitao ju je.

“Prstenje?” čudi se ona.

“Da, prstenje.”

“Više ga nemam.”

“Tako, nemaš ga više?”

“Pa među nama je bio kraj”, reče ona, “i prstenje više nisam mogla nositi. To se ne radi kad je sve gotovo.”

“Mene samo zanima što si učinila s njime?”

“Hoćeš ga natrag?” upita ona. “Nisam mislila da si toliki prostak.”

Axel se trenutak zamisli, a onda reče: “Nešto bih ti platio. Ne tražim da prstenje vraćaš besplatno.”

Ali ništa od toga; Barbro je skinula prstenje i nije htjela Axelu dati ni tu priliku da jeftino dobije po jedan zlatni i srebrni prsten. Uostalom, Barbro nije bila ni surova niti ružna, daleko od toga. Nosila je dugu pregaču s naramenicama i volanima, a oko vrata joj se dizao visoki bijeli ovratnik, i to vrlo lijep. Šušalo se da je u mjestu našla dragana, ali to je možda bilo samo šuškanje; glavarova supruga budnim je okom pazila na nju i nije ju puštala niti na božične plesove.

Da, glavarova supruga uistinu je dobro pazila na nju; dok se Axel na cesti pogađao sa svojom prijašnjom najmenicom oko dva prstena, ona se iznenada pojavi i reče: “Moraš mi nešto donijeti iz trgovine, Barbro!” Barbro otrča. Žena se okrenu Axelu i reče: “Hoćeš li mi prodati kakvo dobro june?”

“Hm!” bilo je sve što je u prvi mah odgovorio Axel uljudno pozdravljajući.

Ova ga je žena jesenas na parobrodu hvalila kao izvrznog čovjeka, dapače kao jednog od najizvršnjih ljudi, i sad bi joj on nečim morao uzvratiti. Axel je dobro znao kako se ovdje poljodjelci odnose prema gospodi i vlastima, pa je onom prigodom odmah pomislio na june koje bi mogao žrtvovati. Ali prolazili su dan za danom, prošla je i cijela jesen, mjesec za mjesecom, a on se sve teže rastajao od juneta. Nije mu se činilo da bi se nužno dogodilo nešto loše ako ga ne dade; u svakom slučaju bit će siromašniji ako ga dade, a baš je dobre pasmine.

“Hm. Dobar dan! Nemam”, ponovno se javi Axel odmahujući glavom.

Kao da pogađa njegove potajne misli, ona reče: “A ja sam čula da imaš lijepo june.”

“Da, imam”, odvrati on.

“Kaniš ga uzgajati?”

“Da, kanim ga uzgajati.”

“Tako”, reče glavarova supruga. “A imaš li možda ovna?”

“Nemam, za sada nemam. Držim samo stoku koju kanim uzgajati.”

“Onda ništa”, reče glavarova supruga, klimnu i ode.

Axel se odvezao kući, ali je i dalje mislio o ovom razgovoru i bojao se da nije ispao budala. Glavarova supruga bila je jednom važna svjedokinja, za njega i protiv njega, ali svakako važna svjedokinja. Gadno su ga optuživali, ali se ipak dosta lako izvukao iz one neugodnosti s dječjim lešom u šumi. Morat će ipak naposljetku žrtvovati ovna.

Doista čudno, ali je ova namisao bila u nekoj dalekoj svezi s Barbro. Dođe li s ovnom njezinoj gospodarici, to će ipak povoljno djelovati na Barbro.

Prolazio je dan za danom, ali se ništa loše nije događalo. Kad se ponovno odvezao u dolinu, nije ponio sa sobom ovna, doista ga nije ponio. U posljednji trenutak poveze janje. Bilo je to, uostalom, veliko janje, dakle malo nije bilo, a kad ga onamo dovezao, reče:

“Meso ovna je žilavo, htio sam vam donijeti nešto uistinu dobro.”

Ali gospođa Heyerdahl nije htjela ni čuti da joj se nešto poklanja. “Kaži, što tražiš za njega?” rekla je. Ona se držala društvenoga reda. Ne, hvala, nije ona od tih što primaju poklone. Svršilo je tako da je Axelu janje bilo doista dobro plaćeno.

Barbro nije vidio. Glavarova supruga vjerojatno ga je vidjela kako dolazi, pa je Barbro nekamo poslala. I neka je – zbog te Barbre već je godinu i pol bez ženske pomoći!

POGLAVLJE IX

U PROLJEĆE se pronese neočekivana i vrlo značajna vijest: rudnik se ponovno otvara, Geissler je prodao svoj dio brda. Zar i to čudo? Ah, taj je Geissler doista nepredvidiv, može nešto učiniti i ne učiniti, niječući odmahivati glavom i potvrđujući klimati. Sposoban je nagnati cijelo mjestance da se opet smije.

Zar ga je na kraju zapekla savjest pa više nije htio čitav kraj u kome je nekad bio glavar i dalje kažnjavati domaćom kašom i nestašicom novca? Ili je dobio četvrt milijuna? Ili je možda Geissleru zatrebalo novaca, pa je vlasništvo morao prodati pošto-poto? Dvadeset i pet tisuća ili pedeset tisuća je naposljetku lijep novac. Uostalom, govorilo se da je taj posao u njegovo ime obavio sin.

Nema sumnje, rad se obnovio; vratio se isti inženjer, ali s drugim radnicima, i započeo isti posao. Isti posao, istina, ali drugačije nego prije, upravo suprotno.

Činilo se da je sve kako treba; Šveđani su došli s ljudima, dinamitom i novcem, što još manjka? I Aronsen se vrati, trgovac Aronsen, i htjede po drugi put kupiti Storborg.

“Ne”, reče Eleseus, “neću prodati.”

“Svakako ćete prodati ako vam ponudim dosta novaca.”

“Ne, neću.”

Eleseus doista nije htio prodati. Radilo se o tome da mu se život trgovca u brdima više nije činio bijednim, imao je lijepi trijem sa šarenim oknima, imao u trgovini pomoćnika koji je poslovaao, a on je mogao putovati. Da, putovati u prvom razredu, zajedno s gospodom. Kad bi jednom mogao tako do Amerike? Često je na to pomišljao. I poslije bi još dugo živio od tih službenih putovanja u južne gradove i stvaranja veza s trgovcima, premda ipak nije živio raskošno, nije plovio u vlastitoj jahti, uopće nije bančio. On i orgije! Bio je zapravo čudnovat čovjek, više nije mario za djevojke, samo je prolazio mimo njih, izgubio je za njih svaki osjećaj. Ali, naravno, bio je sin posjednika, vozio se prvim razredom i kupovao puno robe. S putovanja bi se svaki put vratio finiji i gospodskiji, zadnji put evo ga s kaljačama. “Zar ti nosiš po dvije cipele?” pitali su ga.

“Da, zebu mi noge”, odvrćao je on.

I ljudi su iskreno sažalijevali njegove hladne noge.

Sretnih li dana, gospodskog života i besposlice! Ne, Storborg nije htio prodati. Zar ponovno u gradić, opet za pult sitničarije po seljačkoj mjeri, bez vlastita trgovačkog pomoćnika? Uostalom, i on se nada da će se sada na Storborgu razviti silan promet; Šveđani se vratili i poplaviti će kraj novcem, bio bi lud kad bi u ovom trenutku prodao. Aronsen je otišao pognute glave zgražajući se kako je mogao biti toliko glup i napustiti ovaj kraj.

Ah, Aronsen je mogao malko smanjiti prigovore samome sebi, a Eleseus biti skromniji u svojim velikim očekivanjima; i bolje bi bilo da su se i naseljenici i mještani manje nadali i osmjeivali i trli ruke poput blaženih anđelčića; ne, naseljenici i ljudi iz doline nisu to smjeli nikako činiti jer je dolazilo veliko razočaranje. Tko bi mislio: kopanje rude je ponovno počelo, ali s druge strane brda, dvije milje dalje, na južnom kraju Geisslerova područja,

daleko u drugoj općini koja nije imala ništa sa stanovnicima s ove strane brda. Odatle će posao polagano prodirati prema sjeveru, do Isakova nalaza, i postati blagoslovom i za divljinu i za mjesto. U najboljem slučaju to će potrajati više godina, možda i naraštaja.

Nakon ovog saznanja ljudi su kao nakon najgore eksplozije dinamita oglušili i izgubili svijest. Mještani utonuše u žalost i brige. Neki su kleli Geisslera: taj ih je prokleti čovjek opet nasamario; drugi održaše skupštinu i uputiše novo poslanstvo pouzdanika, ovaj put rudarskom društvu, inženjeru. Ne postigoše ništa; inženjer im razloži kako mora početi s juga jer je tamo bliže more pa neće morati graditi žičaru, tamo nije potreban gotovo nikakav prijevoz. Ne, rad mora početi s juga. I gotovo!

Aronsen odmah otputova onamo na novo radno područje, novom zlatnom rudniku. Htio je povesti i Andresena. "Što ćeš ovdje u divljini?" reče mu. "Bit će ti daleko bolje sa mnom."

Ali trgovački pomoćnik Andresen začudo nije htio ostaviti divljinu, kao da ga je nešto ovdje svezalo, činilo se da mu se nešto osobito sviđa, da je tu pustio korijene. Očito je da se promijenio Andresen; divljina je ostala ista. I ljudi su ostali isti, jednake prilike; rudnik se, doduše, odselio, ali nijedan naseljenik nije zbog toga izgubio glavu, i dalje su posjedovali svoja gospodarstva, plodine, stoku. Gotova novca nije u njih bilo mnogo, ali su imali sve što im treba za život, jednostavno sve. Ni sam Eleseus nije očajavao što je rijeka novca prohujala mimo njega; najgore je bilo što je u prvom zanosu nakupovao dosta robe koju neće tako lako prodati. Dobro, zasad će ležati u skladištu i resiti mu trgovinu, biti joj na čast.

Ne, stanovnik divljine ne gubi tako lako glavu. Zrak mu nije štetan, uvijek se nađe tko će se diviti njegovoj novoj odjeći, vrlo lako mu je bez dijamanta, a vino zna samo po priči o svadbi u Kani. Stanovnik pustoši ne plače za onim što mu nije pristupačno; umjetnost, novine, raskoš, politika vrijedili su koliko su za njih htjeli platiti, ne više. Samo je plodove zemlje ovdje trebalo stjecati radom i na svaki način; to je bio izvor, vrelo svega i svačega.

Što, život u divljini pust i žalostan? Ho-ho, ni govora. Ima on i svoje vrhunaravne moći, svoje sne, ljubavni život, silna praznovjerja. Ide tako jedne večeri Sivert uz rijeku i odjednom stane: na vodi plove dvije divlje patke, patka i patak. Ugledale su ga, ugledale su čovjeka i poplašile se, jedna ptica nešto gaknu, kratko kriknu, melodiju u tri tona, druga na isti način odgovori. Isti tren raširiše krila i odšumoriše kao dva kotačića uzvodno koliko bi dobacio kamenom, pa se tu opet spuste na vodu. Pa opet kaže jedna nešto, druga joj odgovara; isti jezik kao i prvi put, ali slobodan da je prava milina: *tonovi za dvije oktave viši*. Sivert stoji i gleda ptice, gleda mimo njih daleko u zemlju snova. Jedan zvuk je u njemu odjeknuo, slatkoća prošla kroza nj, on stoji, a u njemu nježna, fina uspomena na nešto divlje i lijepo, nešto ranije doživljeno, čega se više jasno ne sjeća. Tiho ide kući, ne govori nikom ništa, ne pripovijeda o tome, zemaljske riječi to ne mogu izreći. To je, eto, Sivert sa Sellanrae, obični mladi čovjek, jedne je večeri izišao van i gle što je doživio.

I nije mu to bila jedina pustolovina, bilo je i drugih, ali je morao doživjeti i to da Jensine ode sa Sellanrae. To ga je silno potreslo.

Da, zbilja je dotle došlo da je Jensine otišla, ona je tako htjela. Ah, Jensine ne možeš naći gdje se sjetiš, to nitko ne može reći! Sivert joj je jednom predložio da je odveze natrag kući; tada su djevojci potekle gorke suze, ali se kasnije kajala zbog tih suza i otišavši zbilja dokazala da se kaje. Dakako, sasvim u redu.

Inger sa Sellanrae nije moglo biti ništa draže nego da Jensine ode; počela je bivati sve nezadovoljnija djevojkom. To je bilo čudnovato jer joj ništa nije mogla prigovoriti, ali činilo se da je može gledati pred sobom samo zahvaljujući silnom svladavanju, i da jedva podnosi što je mala na naselju. To je moralo biti u svezi s Ingerinim duševnim stanjem: cijele je zime bila sjetna i pobožna i nikamo iz te kože. "Što, ti bi išla? Pa hajde", reče Inger. To je bila

nebeska milost, uslišane su njezine duge noćne molitve. Ostaju dvije odrasle ženske na naselju, što će im ta živahna udavača Jensine? Inger je krivim okom promatrala njezino sazrijevanje, misleći valjda: upravo kakva sam i ja jednom bila!

Njezina velika pobožnost nije jenjala. Sama po sebi nije bila previše grešna, da, malo je kušala, malčice srknula, ali nije mislila tako nastaviti do starosti, nipošto. S gađenjem je tjerala i samu takvu pomisao od sebe. Rudnik su bili zatvorili i svi radnici iščezli – mili Bože, ništa nije moglo biti bolje od toga! Krepost ne samo da je podnošljiva, ona je i potrebna, neophodno dobro, milost.

Samo, svijet je pokvaren. Gleda ona Leopoldine, malu Leopoldine, pupoljak, djetesce, a već je nabrekla od zdravlja i grijeha. Past će netom joj prva ruka ogrli struk. Fuj! Prištići joj se osuli licem, vidi se: vruća krv, ah, mati se dobro sjeća, tako se budi strast u krvi. Mati, doduše, nije proklela kćerku zbog prištića, ali je htjela da ih nestane. Leopoldine se morala toga okaniti. Zašto taj trgovački pomoćnik Andresen dolazi nedjeljom na Sellanrau i brblja s Isakom o ratarstvu? Misle li ta dva muškarca da mala Leopoldine ništa ne vidi? Oh, mladež je i prije bila luda, prije trideset, četrdeset godina, ali sad je gora nego ikada.

“Da, tako je”, rekao je Isak kad su njih dvoje o tome progovorili. “Sad će proljeće, a Jensine je otišla, tko će nam pomagati ljeti?”

“Leopoldine i ja!” reče Inger. “Radije ću raditi dan i noć!” viknu ona uzrujano i umalo ne zaplaka.

Isak nije mogao sebi objasniti ovu žestoku provalu, ali je imao neke svoje metode, pa je s krampom i lomilom pošao do šume i tu počeo otkopavati neki kamen. Ne, on doista ne može razumjeti zašto je Jensine otišla; tako je marljiva djevojka. On je u stvari shvaćao samo ono najneposrednije, rad, zakonitu i prirodnu djelatnost. Tijelo mu je bilo okruglo i snažno, nitko nije bio manje apstraktan od njega, jeo je kao pravi muškarac i sve mu je bilo dobro, zato je rijetko gubio mir.

Na primjer, ovaj kamen. Ima ovdje i drugih, ali s jednim ipak treba početi. Isak zna da se bliži dan kad će ovdje morati graditi dom za sebe i Inger. Malko će naravnati kućište dok je Sivert dolje na Storborgu, inače bi mu morao objašnjavati što će ovo biti, a to ne želi. Doći će, naravno, vrijeme kad će sve zgrade naselja biti potrebne Sivertu, pa će se roditelji morati pobrinuti za stan. Da, na Sellanrai nikad dosta zgrada, još nisu podignuli sjenik nad novom zidanom štalom, ali su grede i daske pripravljene.

Dakle, ovaj kamen. Koliko ga viri iz zemlje, ne čini se osobito velik, ali s obzirom da se ne da pomaknuti, mogla bi biti kakva krupna komadina. Isak izdube oko njega jarak i upre krampom, ali se kamen i ne trzne. Izdube još dublje i pokuša još jedanput – ništa. Tada je morao u šupu po lopatu kako bi odbacio iskopanu zemlju. Ponovno je kopao i pokušavao, ali nije išlo. To je prava pećina – pomisli Isak u svojoj strpljivosti. Kopao je još prilično dugo, ali je i kamen rastao u zemlji pa ga nikako nije mogao poduhvatiti. Bit će vrlo loše bude li kamen morao razbijati dinamitom. Tad će se svi ukućani naći oko njega. Ipak nastavi dalje, donese i polugu i pokuša njome – ništa. Opet kopaj. No, sad se Isak počeo malko srditi na kamen; mrgodio se i pogledavao ga kao da je ovamo došao samo zato da malko razgleda sve to kamenje, a ovaj mu se čini osobito glupim. Prigovarao mu je što je toliko okrugao i budalast, nigdje ga ne možeš poduhvatiti, čak mu je, pomisli, i oblik luckast. Da ga ipak digne u zrak? Nipošto, zar će i barut trošiti na njega? Ili da ga ostavi, pokaže kako ga se donekle boji i da je kamen jači od njega?

Isak je kopao. Mučio se, znojio, ali što je imao od toga? Napokon uspije vršak poluge gurnuti ispod kamena i povući – kamen se ne makne. Ništa se nije moglo prigovoriti Isakovoј vještini, ali sve utaman. O čemu se radi? Zar već nije iskopao toliko drugog kamenja? Je li ostario? Smiješno, he-he! Da krepas od smijeha. Doduše, nedavno je opazio

znak da ga snaga počinje izdavati, u stvari nije to opazio, nije se zbog toga zabrinuo, samo mu se učinilo da je tako. I evo ponovno navaljuje na kamen, čvrsto odlučivši da ga podigne.

Nije sitnica kad Isak nalegne na polugu i pritisne! Eno i sad leži i savivši se pritiskuje, pritiskuje divovski i neobičnom snagom, trupom koji, čini se, dopire do koljena. Nad njim nekakav bljesak i sjaj, silan je oko pasa.

Ali se kamen ne pomaknu.

Sve je bilo uzalud, mora kopati dublje. Dinamit? Nikako! Ne, ipak mora kopati dublje. Strašno je navalio, kamen mora van! Ne može se reći da je u Isakovu nagonu bilo nečega bolesnog; posrijedi bijaše stara strast težaka za krčenjem, i to bez ikakve nježnosti. Izgledalo je sve to suludo; Isak je najprije obišao kamen sa svih strana, a onda započne. Kopao je uokrug, dodirivao kamen i izbacivao zemlju golim rukama, da, i to je činio. Samo to nije bilo nikakvo milovanje. Sav se zažario, ali zažario od revnosti.

Kako bi bilo da sad opet pokuša polugom? Gurnu je na mjestu gdje je mislio da će biti najbolje – ništa. Kamen prkosan i tvrdoglav da je pravo čudo! Ali sad će, čini se, nešto biti. Isak pokuša još jedanput i ponada se, težak je osjetio da kamen više nije nesavladiv. Onda poluga skliznu i Isak pade na zemlju. "Dovraga!" samo reče. To mu se izmaklo. I kapa mu je u isti mah dobila svoje i sada stoji nakrivo: baš je kao kakav Španjolac, razbojnik. Pljunu.

Kad evo i Inger. "Hajde ručati, Isače", reče ona posve blago i prijazno.

"Dobro", odgovori Isak, ali ne želi da mu se ona približi, ne želi razgovarati.

Ah, Inger ništa ne opaža, ide mu u susret.

"Što si opet smislio?" pita ga laskajući mu; skoro svaki dan izmisli nešto novo i veličanstveno.

Ali Isak je vrlo srdit, strašno srdit, on odgovara: "Ne znam."

A i Inger je šašava, koješta pita i klepeće i nikako da ode.

"Pa vidiš da hoću izvaditi ovaj kamen", reče on.

"Hoćeš ga izvaditi?" pita ona.

"Da."

"Mogu li ti pomoći?"

Isak vrti glavom. Ali lijepo je od Inger što mu želi pomoći i ne može je duže odbijati.

"Pričekaj malo", reče on i odleti po kovački čekić i dlijeto.

Otuče li kamenu na pravom mjestu komadić, poluga će dobiti uporište. Inger drži dlijeto, a Isak udara. Da, uspjelo je, otpada komadić kamena. "Hvala ti što si mi pomogla", reče Isak. "I nemoj me neko vrijeme čekati s objedom, htio bih najprije izvaditi ovaj kamen."

Inger ipak ne odlazi, a Isaku je zapravo drago što ona stoji i gleda ga kako radi; bilo mu je to drago i u onim prvim godinama. I gle, nađe izvrsno uporište za polugu, podiže je i – kamen se zaljulja!

"Ljulja se!" reče Inger.

"Što, rugaš mi se?" upita Isak.

"Ja da se tebi rugam! Ljulja se!"

Uspio je, dakle, pomaknuti kamen, više nema natrag, dobio je kamen na svoju stranu i sad će surađivati. Isak je pritiskao polugu i pomicao je amo-tamo, kamen se malko ljuljao, ali to je bilo sve. Isak još neko vrijeme nastavlja, ali ništa. Odjednom on uviđa da se uopće ne radi o tom je li dostaje težina njegova tijela; on više nema prijašnje snage, to je glavno, izgubio je svoju žilavu vitkost. Težina tijela? Kakve koristi od toga da navali na polugu težinom tijela, pa je slomi. On je izgubio snagu, o tome se radi! Strpljivi se čovjek ogorči; da barem Inger nije ovdje, da ga ne gleda!

Odjednom baci polugu i pograbi čekić. Ljutost ga obuzela, spreman je na nasilje. Kapa mu je još na uhu, izgleda kao razbojnik, silnim koracima oblijeće oko kamena, onda

razmetljivo i prijetnjom stane nasuprot njemu, kao da se želi pokazati u pravom svjetlu; ho, čini se da ga želi svega zdrobiti u sunčani prah. Zašto to ne bi učinio? Razmrskati kamen koji divlje mrziš, ništa osobito. A ako se kamen opre i ne bude se dao smrskati? E, vidjet ćemo koji će od njih dvojice preživjeti!

Ali sad Inger govori malko bojažljivo jer vidi što je, i kaže: "Kako bi bilo da oboje legnemo na štap?" Štapom je nazvala polugu.

"Ne treba!" viknu Isak srdito. Ali razmislivši malko, reče: "Pa dobro, kad si već ovdje; ali ja ne razumijem zašto ti ne odeš u kuću. Pokušajmo!"

Uspjeli su kamen nakrenuti na rub. To im se posrećilo. "Puh!" reče Isak.

No, sad im se pred očima otkri nešto neočekivano: podnicu kamena činila je vrlo široka lijepa ploča, ravna i glatka poput poda. Kamen je, dakle, samo gornja polovica neke veće grdosije, druga polovica mora biti negdje u blizini. Isak je dobro znao da dvije polovice kamena mogu vrlo lako ležati u različitim položajima u zemlji, studen ih je valjda za dugih vjekova odmaknula jednu od druge. Vrlo se obradovao nalazu, to je upotrebljiv kamen najbolje vrste i dobro će mu doći za prag. Srce naseljenika u divljini ne bi toliko obradovala ni veća svota novca. "Divan prag", reče on ponosito.

Inger, potpuno vjerujući, poviknu: "Ne razumijem kako si mogao znati!"

"Hm!" reče Isak. "Ti misliš da bih ja samo tako čeprkao po zemlji?"

Odoše zajedno kući; Isak je dobio nezarađeno priznanje, ali ono godi kao i zarađeno. Pripovijedao je kako cijelo vrijeme traži dobar prag, sad ga je našao. Od sada više neće biti sumnjivo kada bude kopao na budućem gradilištu; pod izlikom da traži drugu polovicu kamena, moći će tamo raditi što hoće. A kad se Sivert vrati kući, Isak će ga moći nagovoriti da mu pomogne.

Ali ako smo već dotle došli da on više ne može sam onamo otići i iskopati kamen, onda se puno toga promijenilo, onda mu se loše piše, onda što prije treba podignuti kuću. Starost je stigla Isaka, on polako sazrijeva za starački stan. Slavodobitnost zbog nađena praga brzo izblijedi; nije bila istinska. Isak poče hodati pogureno.

Nije li jednom u životu pozorno izoštravao sluh netom bi netko pred njim spomenuo riječi "kamen" i "jarak"? Nije tome puno, samo nekoliko godina. I tada ga se morao dobro čuvati svaki onaj koji bi samo prijekim okom pogledao isušenu močvaru. Sad je polako i postupno, sve mirnije počeo primati takve stvari, ah da, mili Bože! Više ništa nije bilo kao prije, sva se pustoš izmijenila; ranije nije bilo ovoga širokog telegrafskog puta, brda uz jezero nisu bila izbušena i izrovana. A ljudi? Kažu li još "Pomozbog!" kad dođu i "Zbogom!" kad odlaze? Samo klimnu, a često ni to.

Ali prije nije bilo ni Sellanrae, postojala je tek kolibica od treseta; a kako je sada? Prije svega, u ono doba nije postojao vlasnik imanja.

Da, ali što je sada s tim velikašem? Samo je žalosni i iznemogli stari čovjek. Čemu jesti i ugađati želucu kad od toga više nema snage? Sad je u Sivertu snaga, i hvala Bogu što jest; ali što bi bilo da je i on, Isak, još uvijek moćan? Zašto se njegov kotač počinje polaganije okretati? Cijeli je život radio kao pravi čovjek, leđa su mu nosila terete tovarna konja, a sad ova leđa moraju iskazivati svoju ustrajnost na tronošcu.

Isak je nezadovoljan, Isak je sjetan.

Eno tamo na brdašcu leži stara mornarska kapa i trune. Oluja ju je odnijela do ruba šume, možda i djeca kad su bila mala. Leži ondje godinu za godinom i sve više trune, a jednom to bijaše posve nova, lijepa žuta kapa. Isak se još sjeća kako ju je donio kući od trgovca, a Inger rekla da je baš lijepa, prava mornarska. Nekoliko godina nakon toga odnio ju je u dolinu i dao da mu je oboje u crno, a štitnik u zeleno; kad se vratio kući, Inger je rekla da je sada još ljepša. Njoj se uvijek sve jako sviđalo, oh, bila su to lijepa vremena, on je

sjekao drva na hvate i Inger ga gledala, bilo je to najljepše doba njegova života. I kad bi došli ožujak i travanj, on i Inger bili bi ljudi jedno za drugim, kao i ptice i životinje u šumi, a kad bi došao svibanj, on bi sijao žito i sadio krumpir, radio danju i noću. Bilo bi tada i sna i rada, ljubavi i snova, a on je bio kao onaj njegov prvi veliki bik, ta čudesna životinja, krupna i sjajna kao kralj kad korača u svojoj odori. Ali, takav mu svibanj godine više ne donose, s tim je svršeno.

Nekoliko je dana Isak bio potišten. Bijahu to mračni dani. Nije osjećao ni snage ni želje da počne podizati krov na zidanoj štali. To će jednom Sivert načiniti, a sada treba što prije dovršiti starački stan. Nije mogao dugo tajiti Sivertu da uz šumu zapravo priprema zemlju za gradilište, i on jednog dana reče:

“Znam tamo za dobar kamen... kad jednom budemo gradili... Ni ovaj nije loš...”

Sivert se nimalo ne začudi, samo odvrati: “Prekrasni temeljci.”

“Što misliš?” upita otac. “Toliko smo posvuda ovdje tražili drugi dio kamena da je nastalo sasvim lijepo gradilište. Samo ne znam...”

“Svakako ne bi bilo loše gradilište”, reče Sivert i prijeđe pogledom prostor.

“Tako misliš? Mogli bismo ovdje sagraditi malu kuću za goste, kad naiđu.”

“Da.”

“Soba i sobica? Vidio si kako je bilo kad su zadnji put bila u nas švedska gospoda; ni nakon toga nismo podigli kakvu novu zgradu. Nego, što misliš, dobro bi došla i kuhinjica, ako požele kuhati?”

“Da, ne bi išlo bez kuhinje, smijali bi nam se”, reče Sivert.

“Misliš?”

Otac zašuti; ali Sivert je bio divan mladić, kako je samo brzo shvatio što sve treba švedskoj gospodi, nije pitao ništa nego je rekao: “Da sam na tvojem mjestu, uz sjeverni bih zid dogradio malu sušu. Dobro bi im došla da u nju objese mokru odjeću.”

Otac odmah prihvati: “Imaš pravo!”

Opet su neko vrijeme šutjeli i kopali svaki svoje kamenje. Malo zatim otac upita: “Je li se Eleseus vratio?”

Ispričavajući brata Sivert odgovori: “Doći će uskoro.”

Eleseus je sada vrlo često odlazio od kuće, neprestano mu se htjelo putovati. Zar nije mogao robu i pismeno naručivati umjesto da stalno putuje? Tako ju je, istina, dobivao puno jeftinije, ali koliko bi potrošio na put! Na neki je neobičan način shvaćao stvari. I što će mu toliko pamučne tkanine i svilenih vrpce za dječje kapice o krštenju i toliki crni i bijeli slamnati šeširi i duge lule? Sve to u ovom kraju nitko nije kupovao, a kupci iz doline dolazili su ovamo samo kad ne bi imali novaca. Eleseus je na svoj način bio vrlo radin, da ste ga samo vidjeli kako spretno ispisuje papire i računa kredom! “Da mi je tvoja glava!” rekao bi ponetko u takvim zgodama. Sve je to istina, ali je on ipak previše davao na vjeresiju. A ljudi iz doline nikada nisu plaćali dugove; čak je i onaj svat Brede Olsen stigao na Storborg i dobio na kredu i platna i kave i sirupa i svijeća.

Isak je već izdao svu silu novaca za Eleseusova putovanja i nabavke, i više nije ostalo mnogo od bogatstva što ga je dobio za bakreno brdo. A kad to presahne?

“Što misliš, kako će Eleseus dalje?” upita odjednom Isak.

“Dalje?” uzvratilo pitanjem Sivert kako bi se pribralo.

“Čini se da baš ne napreduje.”

“On se nada”, reče Sivert.

“Ha, zar si s njime razgovarao o tom?”

“Nisam, Andresen mi je rekao.”

Otac se zamisli i zavrti glavom: “Neće biti dobro”, reče on. “Šteta Eleseusa!”

Otac je sve turobniji, ni prije nije bio veseo.

Onda se Sivert oglasi s novinom: "Dolaze neki novi naseljenici."

"Zbilja?"

"Da, dva nova naseljenika. Kupili su gore, još dalje od nas."

Isak zastane s lopatom u ruci; bila je to velika i dobra novost, jedna od najboljih. "Bit će nas, dakle, deset seljaka na obroncima", reče on. Onda se potanko raspitivao gdje su novi naseljenici kupili imanja, a u glavi je imao cijeli zemljovid. Na kraju klimne. "Dobro su činili, tamo ima i drva za loženje i vrjednijih stabala. Zemljište se spušta prema jugoistoku.

Ne, ništa ne može zaustaviti naseljenike, sve više ih dolazi ovamo. Kopanje rude je, doduše, prestalo, ali to samo koristi ratarstvu – nije istina da su brda mrtva i pusta, ovdje sve vrvi od života, stigla su i dva nova naseljenika, četiri ruke više, oranice, livade, kuće. Ah, ti slobodni, zeleni šumski proplanci, kolibe i vrele, djeca i marva! Žito raste po močvarnu tlu gdje je nekoć nicala samo preslica, s brežuljaka pozdravljaju plavi zvončići, sunčano zlato sja se nad rascvalom djetelinom pred kućama. I ljudi ima, i govore i misle, i jedno su s nebom i zemljom.

Ovdje je čovjek koji se prvi nastanio u divljini. Kad je dolazio, do koljena je gazio močvaru i vrijesak, onda je našao sunčani brežuljak i na njemu se naselio. Za njim su došli i drugi i ugazili stazu kroz neobrađenu zemlju, stigoše treći i staza postade cestom, sad po njoj putuju kola; ali on je udario temelj cijeloj koloniji, on joj je starješina.

"Da, da, ali ne možemo vječno raščišćivati prostor za gradilište ako kanimo još ove godine podignuti krov na štali", reče Isak.

I to reče iznenada vesela srca, pomlađene volje za životom.

POGLAVLJE X

JEDNA žena korača uz obronak. Pada sitna ljetna kiša, žena je mokra, ali ne mari za to, zaokupile je druge misli, vrlo je zabrinuta hoće li... da, to je Barbro i nitko drugi, Barbro, Bredeova kći. Da, ima i zašto biti zabrinuta, ne zna kako će svršiti ova pustolovina – glavarova supruga dala joj je otkaz i ona napušta dolinu. Tako je.

Zaobilazi sva naselja u brdima jer se ni s kime ne želi sresti. Svatko bi odmah pogodio kamo će jer nosi torbu s odjećom na leđima. Da, poslala je na Maaneland i misli tamo ostati.

Deset je mjeseci služila u gospođe Heyerdahl, a to nije kratko vrijeme kad se pretvori u dane i noći. Promisliš li pak o stezi i o svim žudnjama za slobodom, onda je prava vječnost. U početku je sve bilo dobro; gospođa Heyerdahl zdušno se brinula za Barbro, darivala joj pregače i kitila je, bila je prava radost ići u tako lijepoj odjeći u trgovinu. Barbro je još kao dijete boravila u dolini i upoznala mještane, tu je išla u školu i cjelivala se s dječacima i igrala se svakojakih igara s kamenjem i školjkama. Da, nekoliko je mjeseci bilo dobro, ali je onda gospođa Heyerdahl počela sve više bdjeti nad njom, a kad su oko Božića počele zabave, postala je dapače stroga. I čemu sve to; samo su se pokvarili njihovi dobri odnosi. Barbro ne bi ni toliko izdržala da nije bilo nekoliko slobodnih noćnih sati: od dva do šest ujutro mogla je biti prilično bez brige i u te je sate ukrala mnogu radost. Pa kakva je djevojka bila i ta kuharica, kad nije odavala Barbro? Bila je sasvim obična sluškinja, pa i sama kradom izlazila iz kuće. Naizmjenice su čuvale stražu.

Prošlo je dosta vremena prije nego su ih raskrinkali. Pa nije Barbro bila toliko lakomislena da joj se na čelu moglo vidjeti kako se u njoj više nema što pokvariti! Pokvariti? Ona se opirala koliko je bilo potrebno. Ako bi je kakav momak pozvao na božićni ples, prvi put bi rekla neću, drugi put isto tako, a treći put: "Možda dođem noćas između dva i šest." Vidite, tako odgovara pristojna djevojka i ne pravi se gorom nego jest, nije nimalo drska. Ona je sluškinja, dan i noć radi i ne zna ni za kakvu drugu zabavu osim malo raspuštenosti. Drugo zapravo i ne želi. Glavarova supruga držala joj je duge govore i posuđivala knjige – luda! Posuđivati poučne knjige Barbro koja je bila u Bergenu, čitala novine i išla u kazalište! Nije ona bezazleno seosko janješce.

Onda je glavarova žena zacijelo nešto nanjušila, jednog jutra u tri sata stoji ona pred služinskom sobicom i zove: "Barbro!"

"Da", odgovori kuharica.

"Zar Barbro nije unutra? Otvori!"

Kuharica otvara i veze unaprijed dogovorenu priču kako je Barbro smjesta morala zbog nečega kući. "Kući, smjesta? U tri sata noću?" čudi se gazdarica. Sutradan počne velika istraga, bude pozvan i otac i glavarova ga supruga pita: "Je li Barbro noćas u tri sata bila u vas?"

Brede nije bio pripravan, ali odmah reče da jest. "Da, noćas oko tri sata. Vrlo dugo smo bdjeli jer smo imali važan razgovor", odgovori Barbrin otac.

Nato gospođa Heyerdahl svečano izjavi: "Barbro od danas više neće izlaziti noću iz kuće!"

"Neće, doista neće", odvrati Brede.

"Neće barem dok je u mojoj kući."

"Neće. Jesi li čula, Barbro, odmah sam ti to rekao!" reče otac.

"Mogla bi tu i tamo roditeljima dopodne", odredi glavarova supruga.

Ali ova oprezna žena nije se okanila svojih sumnji; pusti da prođe tjedan dana pa iznikne u četiri ujutro. "Barbro!" viknu ona ispred vrata. Ovaj put je nedostajala kuharica, Barbro je bila doma i služinska je sobica sjala nedužnošću. Gazdarica je morala na brzinu naći izgovor.

"Jesi li sinoć unijela rublje?"

"Jesam."

"Dobro je; sprema se nevjeme... Laku noć."

Inače gospođi Heyerdahl nije bilo nimalo lako što je muž mora noću buditi, pa što zatim mora tapkati po mraku djevojkama i provjeravati jesu li u svojoj sobici. Neka bude što hoće, ona više neće ustajati noću.

I da je nije iznevjerila sreća, Barbro je mogla cijelu godinu izdržati sa svojom gospodaricom. I tako se prije nekoliko dana sukobiše.

Dogodilo se to rano ujutro u kuhinji. Najprije se Barbro malko posvadila s kuharicom, da, nije baš malo, govorile su sve glasnije i glasnije zaboravivši da bi gospođa Heyerdahl lako mogla naletjeti. Kuharica se nelijepo ponijela i odšuljala kad nije na njoj bio red, samo zato što je nedjelja. I kako se opravdavala? Je li kazala da se morala oprostiti od ljubljene sestrice koja putuje u Ameriku? Ni govora, uopće se nije opravdavala, dapače je izazivala govoreći kako joj je bilo dobro.

"Nemaš nimalo časti ni stida, bezobraznice!" viknu Barbro.

Gospođa Heyerdahl je stajala pred vratima.

U prvi mah možda ih je zbilja samo kanila pitati zašto viču tako glasno; ona odzdravi djevojkama na pozdrav, a onda se iznenada oštro zagleda u Barbro, u njezinu vratnu maramu, primaknu se i pogleda iz još bližeg. Sad je već bilo sasvim neugodno. Najedanput žena kriknu i pokaza na vrat. "Što je, zaboga?" misli Barbro i gleda niza se. Mili Bože, samo uš, ništa drugo! Barbro se malko nasmiješi i, jer se znala snaći i u najneobičnijim zgodama, otrese uš.

"Što, zar na pod!" viknu gazdarica. "Zar si pomahnitala! Odmah to podigni!" Barbro doista poče tražiti, a onda se opet snađe pa, praveći se da je našla uš, veličanstveno je baci u vatru.

"Odakle ti to?" pita uzbuđeno žena.

"Odakle mi?" odgovori Barbro.

"Da, želim znati gdje si bila i odakle si je donijela. Odgovaraj!"

Sad je Barbro strašno pogriješila što nije rekla: "Po svoj prilici iz trgovine!" To bi jedino odgovaralo. Ne, ne zna kako je stigla do nje, a onda pokaza na kuharicu.

Ova odmah planu: "Od mene si je dobila! Kao da ih ti nemaš gdje pokupiti!"

"Ti si noćas bila vani!"

Nova velika pogreška; to nikako nije smjela reći. Više nije bilo razloga da kuharica šuti i tako se otkri cijela istina o njihovim noćnim izlascima. Glavarova supruga silno se uzruja, ne toliko zbog kuharice koliko zbog Barbro, djevojke za koju je svojedobno jamčila. I možda se i sad moglo sve spasiti da je Barbro sagnula glavu poput visibabe, bacila se na pod i klela se svim na svijetu da to više nikada neće činiti. Ništa od toga. Glavarova supruga na kraju je sama morala podsjećati svoju dadilju što je sve učinila za nju. Barbro joj je na to odgovorila

vrlo grubo, puna prkosa, toliko je bila glupa. Ili je možda bila i pametna pa je tjerala mak na konac samo da ode odavde.

“Ja sam te istrгла iz lavljeg ždrijela!”

“Što se toga tiče”, odvrati Barbro, “bilo bi mi isto tako drago da to i niste učinili.”

“Zar je to sva hvala?” viknu žena.

“Ah, priče!” reče Barbro. “Možda bi me zaista osudili, ali svakako ne bih dobila više od dva-tri mjeseca i već bih se svega toga riješila.”

Žena je zanijemjela, da, neko je vrijeme samo stajala, otvarala usta i opet ih zatvarala. Prva riječ koju je naposljetku izustila, bila je otkaz.

“Kako hoćete”, reče jedino Barbro, ništa drugo.

U međuvremenu Barbro je boravila u roditelja. Ali tamo nije mogla ostati vječno. Oni, istina, sada ne žive loše; majka drži kavanu. Nažalost je u kući stalno puno ljudi, a Barbro to ne može podnijeti. Uostalom, možda ima i drugih razloga zašto opet želi sjesti na čvrstu stolicu. I tako je uprtila torbu s odjećom i pošla uz obronke. Sad se pita hoće li je Axel Ström još jednom primiti? Već je za prošlu nedjelju dala da se u crkvi pročita objava.

Kiša pada, put je blatan, ali Barbro korača naprijed. Večer je blizu, ali kako još nije prošao Sveti Olaf, ne pada mrak. Sirota Barbro ne štedi se nimalo, nosi u sebi neku namjeru, cilj, i stoga prihvaća borbu. Ona se zapravo nikada nije štedjela, nikad nije bila lijena, zato i jest lijepo i fino stvorenje. Sve brzo shvaća, nažalost od toga često ima štete. Što bi čovjek drugo i očekivao? Naviknula se živjeti od danas do sutra, ali je ipak uspjela ušćuvati niz svojih dobrih osobina; smrt djeteta nije ju osobito pogodila, ali bi živom djetetu uz nju bilo dobro. Usto ima izvanredan sluh, meko i vješto svira na gitari, uz nju pjeva promuklim glasom pa je slušaš razblažen i malko tužan. Onda da se štedi? Ona, koja je i samu sebe odbacila a nije osjetila gubitak. Gdje kad se rasplače i srce joj hoće puknuti zbog ovog ili onog u životu; obično je tako, to izvire iz ganutljivih pjesama koje pjevucka, iz te poezije i slatke tuge u sebi, ona često tako zavede i sebe i druge. da je mogla sa sobom ponijeti gitaru, jamačno bi večeras Axelu ponešto odsvirala.

Barbro je svoj dolazak podesila tako da kasno stigne; kad je ušla u dvorište, na Maanelandu je bilo tiho. Vidi, vidi, Axel je uz kuću već počeo kositi, a unio je i malko suha sijena! Barbro se dosjeti da Oline jamačno spava u sobici, a Axel na sjeniku, gdje je i ona nekad spavala. Kao kakav tat došulja se poznatim vratima i tiho zovnu: “Axel!”

“Što je?” odazva se Axel smjesta.

“Ja sam”, reče Barbro i uđe. “Mogu li ovdje prenoćiti?”

Axel je gleda, malko je spor, sjedi u donjem rublju i gleda je. “To si ti?” reče naposljetku. “Kamo si pošla?”

“Zavisi o tome trebaš li nekoga tko će ti ovog ljeta pomagati”, odgovori ona.

Axel promisli i upita: “Ne ostaješ ondje gdje si bila?”

“Ne. Otišla sam od glavara.”

“Meni bi na ljeto trebala pomoć”, reče Axel. “Ali kako to, zar se misliš vratiti ovamo?”

“Ne brini se za mene”, brani se Barbro. “Sutra odlazim, idem na Sellanrau, i dalje preko brdâ, znam jedno mjesto.”

“Ti si se, dakle, već najmila?”

“Jesam.”

“I ja bih trebao nekoga ovo ljeto”, ponovi Axel.

Barbro je posve mokra, ali joj je suha odjeća u torbi pa će se presvući. “Neka ti ne smeta što sam ja ovdje”, reče Axel i samo se malko pomaknu vratima. Barbro razgovarajući svlači mokru odjeću, a Axel je češće pogledava. “Sad bi malko morao izići”, reče Barbro.

“Izići?” pita on. Vrijeme doista nije takvo da bi se izlazilo bez razloga. I tako Axel stoji i gleda kako se Barbro skida, ne može s nje skinuti pogleda. A ona kao da je bez pameti; mogla bi dio po dio odjeće mokar svlačiti a suh navlačiti, ali ona ne radi tako. Tanka joj se košulja lijepi uz tijelo; ona je otkopča najednom ramenu pa se okrenu; baš je vješta. U tom trenutku Axel zaniyemi gledajući kako Barbro treba samo jednom ili dvaput povući i košulja će spasti. “To je divno napravila”, misli on. A ona samo stoji i ništa ne misli...

Kasnije su legli u sijeno i razgovarali. Da, da, njemu je ovo ljeto svakako potrebna pomoć.

“Tako govore”, potvrđuje Barbro.

I ove je godine morao posve sâm početi i kositi i sušiti sijeno, a Barbro zna kakve su to muke.

O, da, Barbro sve to razumije. S druge pak strane upravo je ona, Barbro, bila ta koja je onom prilikom dignula rep i ostavila ga bez ženske pomoći; on joj to ne može zaboraviti, a i prstenje je odnijela. I da sramota bude veća, novine su joj i dalje dolazile, one bergenske novine, on ih se nije mogao riješiti i cijelu je godinu plaćao.

“Prava sramota s njihove strane”, reče Barbro i potpuno se složi s Axelom.

Uz toliku njezinu popustljivost ni Axel nije mogao biti nečovjek pa prizna kako se Barbro s pravom ljutila na njega što je njezinu ocu preoteo nadgledanje telegrafskog voda. “Tvoj otac može ponovno paziti na telegraf, meni do toga nije stalo, samo gubim vrijeme.” “Da”, reče Barbro.

Axel trenutak promisli, onda upita: “Onda, kako je s tobom, hoćeš li ostati ovdje samo preko ljeta?”

“Ah, neka bude kako ti želiš”, odvrati Barbro.

“Misliš li to iskreno?”

“Da, sve što ti hoćeš, hoću i ja. Ne trebaš više sumnjati u mene.”

“Zbilja?”

“I u crkvi sam dala da se pročita prva objava.”

Tako. To nije loša vijest. Axel je mirno ležao i razmišljao. Kad bi to ovaj put bilo ozbiljno a ne samo sramna izdaja, imao bi vlastitu ženu u kući i pomoć za sva vremena.

“Mogao sam dobiti ženu iz svoga sela”, reče. “Pisala je da me hoće. Ali bih joj morao platiti trošak puta iz Amerike.”

“Ona je u Americi?”

“Otišla je lani, ali joj se tamo ne sviđa.”

“Nemoj više misliti na nju”, reče Barbro. “Što bi bilo sa mnom?” upita ona i zaplače.

“Zato i nisam ništa uglavio s njome”, reče Axel.

Ali ni Barbro ne htjede zaostati, ona se, eto, u Bergenu mogla udati za poslovođu i povjerljivu osobu u jednoj velikoj pivovari. “Sigurno i danas pati za mnom”, reče Barbro jecajući. “Ali, znaš, kad dvoje tako dugo žive zajedno kao ti i ja, Axele, onda ja tog čovjeka nikako ne mogu zaboraviti, premda ti mene već odavno jesi.”

“Tko, ja tebe?” odvrati Axel. “Daj ne plači, nikada te nisam zaboravio.”

“Zbilja?”

Ovo priznanje bilo je Barbro vrlo korisno i ona reče: “Glupost, zašto bi toliko novca davao za put iz Amerike kad ti to nije potrebno!” I tako ga je odgovarala od tog nauma, govorila mu kako bi bilo preskupo, a nema obveze. Barbro kao da je sebi zabila u glavu da mu upravo ona mora donijeti sreću.

U noći se sporazumješe. Ta nisu bili tuđi jedno drugome, a i ranije su o tome često razgovarali. Ženidba neka bude prije Svetog Olafa i kosidbe, nema potrebe da se pretvaraju; ovaj put je Barbro požurivala. Axela nije smetalo što ona žuri i nije mu ništa bilo sumnjivo,

štoviše, njezina mu je hitnja laskala i sokolila ga. Bio je, dakako, čovjek zemlje, jak čovjek koj i ne pazi na sitnice i ne pati od finoće, morao je usto i na koješta pristajati misleći na svoju korist. Osim toga mu se Barbro činila posve novom i lijepom, skoro privlačnijom nego ranije. Bila je zrela jabuka i on je zagrizao u nju. Uostalom, već su ih bili oglasili.

O mrtvom djetetu i sudu šutjelo je oboje.

Ali su govorili o Oline i kako bi je se riješili. "Mora kući, nego što", reče Barbro. "Ništa joj nismo dužni. Ona je obična blebetuša puna zloće."

No, pokazalo se da se nije lako riješiti Oline.

Već prvog jutra nakon što se pojavila Barbro, Oline je znala svoju sudbinu. Odmah joj se smučilo, ali je to sakrila, klimnula je glavom i Barbro ponudila stolicu. Do toga su na Maanelandu mirno protjecali dani, Axel je donosio vodu i drva i uopće radio najteže poslove, a Oline se brinula za ostalo. Zatim je stara s vremenom odlučila ovdje ostati do smrti, ali sad evo Barbro i s njezinim je planovima svršeno.

"Da je zrno kave u kući, ispekla bih ti kavu", reče ona Barbro. "Hoćeš li dalje u brda?"

"Neću", odvratio Barbro.

"Nećeš, dakle, dalje?"

"Neću."

"To se mene ne tiče", reče Oline. "Hoćeš li u dolinu?"

"Neću ni to, ostajem ovdje."

"Ostaješ, dakle, ponovno ovdje?"

"Da, tako nekako."

Oline pričekala trenutak da joj pomogne njezina stara glava puna politike. "Dobro", reče ona. "Onda se ja mičem odavde. Jako me veseli."

"Zar je Axel bio tako strog gazda?" reče Barbro u šali.

"Strog? On? Hajde, ne šali se sa starom ženom koja još jedino čeka da preda Bogu dušu. On, Axel, bio mi je kao otac i kao viša providnost svaki dan i svaki tren, drugo ti ne mogu reći. Ali ja nemam nikoga svoga u ovom kraju, živim sama i ostavljena na tuđem dobru, a sva je moja rodbina s druge strane brda."

Oline ipak ne ode. Nisu mogli bez nje prije ženidbe, Oline se dugo nećkala, ali je na kraju ipak pristala, učinit će im to i čuvati kuću i hraniti stoku dok se ne vrate s vjenčanja. To je potrajalo dva dana. Ali kad su se mladenci vratili, Oline opet ne ode. Stalno je odgađala put, danas bi govorila da je nešto boli, sutradan da će kiša. Ulagivala se, sad se na Maanelandu drugačije jede, a i kave je dosta u kući! Oline nije prezala ni pred čime, pitala je Barbro za savjet o stvarima koje je puno bolje znala od nje. "Što misliš, da li da krave muzem po redu kako stoje u štali ili da najprije počnem s Bordelinom?"

"Radi kako misliš da je najbolje."

"Zar nisam rekla!" viknu Oline. "Ti si bila u svijetu među značajnim i otmjenim ljudima i naučila svu mudrost. Ja sirotica nisam imala takvu sreću."

Ne, Oline nije prezala ni pred čim, dan i noć tjerala je svoju osobnu politiku. Nije li joj pripovijedala kako je dobra prijateljica s njezinim ocem, Bredeom Olsenom! Ho, mnogi je ugodni sat pročavrljala s njime, on je pametan i ljubazan čovjek, Brede, nikad nećeš čuti neprijaznu riječ iz njegovih usta!

Ali to nije moglo potrajati na sve vijeke, niti Barbro niti Axel nisu je više željeli u kući i Barbro joj preuze sav posao iz ruku. Oline se nije tužila, ali je govorila, opasnim okom poprijeko gledajući domaćicu, malko promijenjenim glasom:

"Da, vi ste sada bogati ljudi. Axel je prošle jeseni putovao u grad, jeste li se možda sreli? Ah niste, ti si bila u Bergenu. Imao je nekakva posla u gradu i kupio kosilicu i plug. Što su oni na Sellanrai prema vama? Ništa!"

Oline je ovako pomalo bockala, ali ni to nije koristilo, gazde je se nisu nimalo bojali pa joj Axel jednog dana otvoreno reče neka ide.

“Da idem?” upita Oline. “Kako? Zar ću gmizati?” Ona je odgađala put jer da tobože nije zdrava i ne može hodati. Na kraju se takvo što moralo i dogoditi: kad su joj oduzeli posao i više nije ništa radila, ona onemoća i doista oboli. Vukla se još tjedan dana, Axel ju je srdito gledao, ali Oline osta iz same zloće i naposljetku leže u postelju.

Ali ni sad nije samo ležala i čekala da preda Bogu dušu, nego je cijeli dan govorila kako će opet ozdraviti. Zahtijevala je liječnika, nešto nedostižno, o čemu se u ovoj pustoši nije znalo.

“Liječnika?” upita Axel. “Jesi li pri zdravoj pameti?”

“Kako?” upita milo Oline ništa ne razumijevajući. Da, sada je blaga i nježna i veseli se što, kaže, nikom ne pada na leđa, liječnika će sama platiti.

“Zar bi ga ti mogla platiti?”

“Zar misliš da ne bih?” odgovori Oline. “Osim toga, neću valjda pred licem Spasitelja crknuti kao živina?”

Sada se umiješa i Barbro i upita neoprezno:

“Što ti manjka? Ja ti donosim jelo. Ali kavu sam ti ustegla želeći ti najbolje.”

“Jesi li to ti, Barbro?” upita Oline i samo okrenu oči prema njoj. Strašno je slaba i doima se upravo strašna kad tako izvrne oči. “Bit će sigurno kako ti kažeš, Barbro, ja bih se od kapljice kave, od žličice kave daleko jače razboljela.”

“Da si ti na mom mjestu, imala bi drugih briga a ne kavu”, reče Barbro.

“Što sam rekla! Ti nisi nikad nikome željela smrt nego samo da ozdravi i živi. Ali, što to vidim? Ti si opet trudna, Barbro?”

“Ja?” viknu Barbro i nadoda srdito: “Trebalo bi tebe i tvoju gubicu baciti na smetište!”

Bolesnica trenutak šuti i razmišlja, usne joj dršću kao da se hoće osmijehnuti, a ne usuđuju se.

“Noćas sam čula kako netko zove!”, reče.

“Ona nije pri sebi!” prošapta Axel.

“O, ja sam posve pri sebi. Činilo mi se upravo kao da netko zove. Dolazio je glas od potoka ili iz šume. Bio je čudnovat, kao da plače dijete. Je li Barbro izišla?”

“Da”, reče Axel, “ne želi dalje slušati tvoje bljzgarije.”

“Ja ne govorim bljzgarije, nisam toliko luda kao što vi mislite”, reče Oline. “Ne, Svevišnji ne želi da ja već sada, sa svim što znam o Maanelandu, stupim pred prijestolje Jaganjca. Opet ću ozdraviti. Ali bi mi trebao dovesti liječnika, Axele, prije bih ozdravila. Koju ćeš mi ono kravu dati?”

“Kravu?”

“Kravu koju si mi obećao. Da nije Bordelin?”

“Ti buncaš”, reče Axel.

“Dobro znaš da si mi obećao kravu kad sam ti ono spasila život.”

“Ne znam ja o tome ništa.”

Oline diže glavu i pogleda ga. Posve je ćelava i siva, glava joj strši na dugom ptičjem vratu, prava je grdoba, vještica. Axel ustuknu korak i ščepa iza sebe kvaku.

“Tako”, reče Oline, “i ti si mi čovjek! Onda ne govorimo više o tome. Ja mogu živjeti i bez krave i više neću o njoj izustiti ni jedne jedine riječi. Ali dobro je da vidim kakav si u stvari, tako da znam drugi put.”

Ali u noći Oline umre, tko će znati kada, svakako je već bila hladna kad su ujutro ušli u njezinu sobicu.

Stara Oline, rodila se i umrla...

Axelu i Barbro nije bilo krivo što su Oline mogli zauvijek odvesti na groblje; svršeno je bilo s nespokojsjtvima, mogli su veselije živjeti. Barbro se ponovno tuži na zubobolju, inače je sve u redu. Nije mala muka taj vuneni rubac preko usta koji mora odmicati svaki put kad nešto želi reći; Axel ne shvaća da nekoga mogu tako strašno boljeti zubi. Gleda je kako oprezno žvače hranu, a ima sve zube!

“Zar ti nisi dala da ti naprave nove zube?”

“Jesam.”

“I sad te i oni bole?”

“Nemoj se rugati!” odvrnu Barbro ljutito, premda Axel pitao iskreno. I u svojoj gorčini ona mu razjasni podrobnije. “I sam valjda vidiš što je i kako je sa mnom.”

Što je i kako je s njom? Axel je malko bolje pogleda i ustanovi da se proširila u pasu.

“Nisi valjda trudna?” upita.

“Pa znaš da jesam”, odvrati ona.

Blene u nju malko zabezeknut. Premda je spor, sjedi i računa koliko je otad prošlo: jedan tjedan, dva, tri...

“Tko bi ga znao?” reče.

Barbro razdraži razgovor i ona poče glasno plakati, vrlo uvrijeđeno plakati. “Najbolje bi bilo da me zakopaš u zemlju, tako bi me se riješio”, viknu ona.

Čudnovato zbog čega sve žene ne zaplaču!

Ne, Axel nipošto neće zakopati Barbro u zemlju, on je stamen čovjek i u svemu gleda korist; nema volje gaziti po cvijeću.

“Onda ti ovo ljeto nećeš moći raditi na polju?” upita on.

“Što, neću moći raditi na polju?” odgovori ona snobivajući se. Mili Bože, kako se žena brzo može ponovno nasmiješiti! Kad je vidjela što Axela brine, Barbrinim tijelom prođe histerični osjećaj sreće i ona viknu: “Za dvije ću prionuti! Ti ćeš vidjeti, Axele, kako ću raditi sve što mi budeš kazao, i još puno više. Teglit ću i usto se smijati, samo da si ti zadovoljan.”

Bilo je još suza i smijeha i nježnosti. Njih dvoje bili su sami u pustoši, nikoga se nisu trebali bojati, otvorena vrata, ljetna vrućina, zujanje muha. Ona je na sve pristajala i slagala se s njime u svemu što bi mu palo na pamet.

Kad je zapalo sunce, Axel zapregnu kosilicu; htio bi nakositi sijena za sutra. Barbro izletje žurno, kao da mu ima reći nešto važno:

“Ali Axele, kako si uopće mogao misliti na to da nekoga dovedeš iz Amerike? Stigla bi ovamo istom zimi, i što bi onda s njome započeo?” Eto ta joj je misao pala na pamet, i izletjela je da to kaže, kao da je nužno!

Nije to bilo nimalo nužno, Axel je od prvog trenutka znao da je, uzevši ponovno Barbro, dobio žensku pomoć za cijelu godinu. Taj čovjek ne koleba i ne živi u oblacima. U kući mu je vlastita žena i mogao bi još neko vrijeme zadržati telegraf. To mu godišnje donosi dosta novaca, što će mu dobro dolaziti sve dok ne bude mogao prodavati dio ljetine. Sve se kreće, sve se slaže jedno s drugim, on je usred stvarnosti. I više ne treba strahovati da će mu Brede, sada njegov punac, oštetiti telegrafski vod.

Sreća je počela zasipati Axela svojim darovima.

POGLAVLJE XI

VRIJEME prolazi, prolazi i zima, evo opet proljeća. Naravno, Isak je jednog dana svakako morao u selo. Pitali ga što će tamo.

“Ne znam ni sam točno”, odgovori.

Brižno očisti kola, stavi na njih sjedalo pa se odveze. I naravno, ponese sa sobom svakakvih poslastica za Eleseusa na Storborgu. Nikada ne bi krenula kola sa Sellanrae a da ne bi nešto povezla Eleseusu.

Kada Isak vozi niz obronke, to ne može biti mali događaj; on to čini vrlo rijetko, obično Sivert putuje umjesto njega. U dva najbliža naselja ljudi stoje pred kolibom i govore jedan drugome: “Evo Isak glavom, baš bih rado znao kamo danas ide.” Kad je stigao na Maaneland, Barbro je stajala s djetetom u naručju pred prozorom, i videći ga pomisli: “Molim te, glavom Isak!”

Stiže na Storborg i zaustavi konja. “*Prrr!* Je li Eleseus doma?”

Eleseus iziđe. Da, doma je, još nije krenuo na put, ali sprema se, čeka ga proljetno putovanje u južne gradove.

“Evo ti mati šalje neke stvari”, reče otac. “Ne znam što je, ali neće biti ništa osobito.”

Eleseus primi suđe, zahvali se i upita:

“Imaš li možda pismo ili poruku?”

“Imam”, odvrati otac i prekopa po džepovima. “Šalje ti ga Rebecca.”

Eleseus dobi pismo, čekao ga je, vidje da je prilično debelo, onda reče ocu:

“Šteta što si došao tako rano, dva dana prerano. Ali ako bi htio malko pričekati, mogao bi odmah povesti moj kovčeg.”

Isak siđe i sveza konja, pa ode pogledati polja. Mali trgovački pomoćnik Andresen ne gospodari loše Eleseusovim imanjem; Sivert mu je, doduše, dolazio u pomoć s konjima sa Sellanrae, ali je on na vlastitu pobudu isušivao močvaru i najmio čovjeka koji mu je jarke obložio kamenjem. Ove godine Storborg neće kupovati krmu, a dogodine će Eleseus možda moći držati i konja. Sve je to učinila Andresenova ljubav prema ratarstvu.

Uskoro Eleseus viknu da je kovčeg gotov. I on se u međuvremenu spremio za put, na njemu lijepo plavo odijelo, bijeli ovratnik, kaljače, štap u ruci. Morat će, doduše, više od dva dana čekati poštansku barku, ali ništa zato, pričekat će u mjestu, svejedno mu je gdje se zadržava.

Kola povezu oca i sina. Andresen stoji u vratima trgovine i želi im: “Sretan put!”

Otac se uznemirio zbog sina, hoće mu prepustiti čitavo sjedalo, ali Eleseus neće ni čuti i sjeda pokraj njega. Prodoše i Breidablik, kad se Eleseus sjeti da je nešto zaboravio. “*Prrr!* Što si zaboravio?” pita otac.

Oh, kišobran! Eleseus je zaboravio kišobran, ali to ne može otvoreno reći, zato samo promrmlja: “Sad je kasno, idemo dalje!” “Da okrenem?”

“Ne treba, vozi samo!”

Prokletstvo, kako je mogao zaboraviti! Tako je kad čovjek žuri; otac je šetao poljem i čekao ga. Sad će Eleseus u Trondheimu morati kupiti novi kišobran. Pa što ako bude imao dva kišobrana? Ipak se toliko ljutio na sebe da je iskočio s kola i pošao za njima pješice.

Ovako nisu mogli osobito razgovarati jer se otac radi svake riječi morao okretati i govoriti preko ramena. Otac upita: "Koliko ćeš ostati na putu?"

Eleseus odgovori: "Tri do četiri tjedna."

Otac se čudi, kako to da ljudi u velikim gradovima ne zalutaju, ali mu Eleseus odgovara da je on naviknuo na velike gradove i još nikada nije zalutao.

Onda se otac sjeti da je sramota što sam sjedi na kolima pa reče: "Sad ćeš ti malko držati uzde, ja više ne mogu."

No, Eleseus nipošto ne želi otjerati oca sa sjedala, pa radije sjeda do njega. Ali najprije su založili od dobrih jela iz očeve torbe. Pođoše dalje.

Onda su stigli do dva naselja najbliža dolini. Odmah se vidjelo da je trgovište blizu: u oba su na malim sobnim prozorima uz cestu visjele bijele zavjese, a sa sljemena sjenika stršile zastave u slavu sedamnaestog svibnja. "Isak glavom", rekoše ljudi s jednoga i drugog naselja ugledavši kola.

Naposljetku Eleseus uspije dotle odvratiti misli od svoje osobe i svojih poslova, da zapita:

"Što te danas vuče u mjesto?"

"Hm! Zapravo ništa posebno", odgovori otac. Ali Eleseus će na put, neće, dakle, biti na štetu ako sazna kamo mu je otac pošao. "Idem kovaču po njegovu Jensine", prizna Isak.

"Zar si se morao ti mučiti? Gdje je Sivert?" upita Eleseus. Eto, Eleseusu ništa bolje ne pada na pamet, on, dakle, misli da bi Sivert zaista išao kolima po Jensine, nakon što je ona onako uzdignuta nosa otišla sa Sellanrae!

Ne, lani nije bilo nimalo lako sa sijenom. Inger se, doduše, bila svojski prihvatila posla, kako je i obećala, a i Leopoldine je uprla, usto su imali i mehaničku grabilicu koju vuče konj, ali je sijeno bilo uglavnom od teške trave pahulje, a i livade su daleko od kuće. Sellanraa je sada veliko dobro pa žene imaju i sijaset drugih poslova; treba se brinuti za toliku stoku, i jelo bi moralo biti na vrijeme, valja tući maslac, siriti, pa onda prati, peći kruh; mati i kći su se i previše mučile. Takvo ljeto Isak više nije želio doživjeti, pa je kratko i jasno objavio da će se Jensine vratiti, bude li htjela i mogla. Inger se uopće nije protivila, još jednom joj se vratio razum. "Meni je svejedno, radi kako hoćeš", rekla je. Da, Inger je opet poslušna, nije mala stvar kad se čovjeku vrati pamet. Više ne mora skrivati žar u sebi, ne treba obuzdavati strasti, zima ju je ohladila, jedva joj je još preostalo nešto žara za kućne poslove. Počela se pomalo širiti, ali je i dalje lijepa i kršna. Čudnovato kako je malo ostarjela, ona uopće ne stari i ne vene, možda zato što je kasno procvala. Tko zna zašto je tako, ništa nema samo jedan uzrok, nego cijeli red njih! Zar kovačeva žena ne hvali Inger? Što bi joj uopće mogla prigovoriti? Unakaženo lice otelo je Inger proljeće, kasnije su je bacili na neprirodni zrak i tako joj ukrali šest godina ljeta; kako je imala vruću krv, morala se njezina jesen razbujati u divljim mladicama. Inger je bolja od kovačeve žene, doduše, malko ranjena, malko iskrivljena, ali dobra narav, valjana narav...

Otac i sin voze se dalje, onda se zaustave pred prenoćištem Bredea Olsena i spreme konja u štalu. Večer je. Uđu u kuću.

Brede Olsen uzeo je ovu kuću u najam od trgovca, radi se zapravo o pokrajnjoj zgradi, u njoj su preuređene dvije sobe sa stolovima i dvije spavaće sobice. Nije unutra loše i kuća je na zgodnom mjestu, ovamo svraćaju ljudi na kavu i namjernici iz okolice koji kane na poštansku barku.

Čini se da se Bredeu napokon nasmijala sreća, zaslugom svoje žene dospio je na pravo mjesto. Njoj je palo na pamet da otvore kavanu i prenoćište kad je ono prodavala kavu na licitaciji Breidablika; bilo je to onda vrlo zabavno, vrlo ugodno držati novac među prstima, gotov novac. Otkako su preselili ovamo, sve je dobro, žena doista toči kavu, a unutra odsjedaju svakojaki namjernici bez krova nad glavom. Putnici je dapače hvale. Naravno, puno joj pomaže kći Katrine, sada već odrasla djevojka i okretna konobarica. Ali pitanje je dokle će mala Katrine ostati u roditeljskoj kući i posluživati goste. U međuvremenu posao dobro napreduje i to je glavno. Početak je dobar, a mogao je biti i bolji da se trgovac pobrinuo za perece i kolačiće uz kavu. Unutra sada sjede mnogi ljudi koji žele proslaviti sedamnaesti svibnja i uzalud viču: "Peciva!" To će naučiti trgovca da se svečanijih dana pobrine za kolače.

Brede i čitava njegova obitelj žive od tog posla, toliko im dobro ide. Govoreći istinu, za mnogi ručak nemaju nego kavu i neprodano pecivo, ali i to drži tijelo i dušu zajedno, a djeca dobivaju fina, da, malko i prefina lica. "Ne jede svatko kolače uz kavu", govore u selu. Čini se da je Bredeovoj obitelji dobro, drže, štoviše, i psa koji obilazi stolove, lovi zalogaje i krupnja. Kud ćeš bolje reklame za opskrbu u prenoćištu od debela psa!

Brede Olsen je, dakle, poslovođa u radnji, a i drukčije se visoko uspeo. Pratilac je i pandur glavara i neko je vrijeme imao dosta posla. Onda se prošle jeseni Barbro zavadila s glavarovom suprugom, sve zbog neke sitnice, točnije rečeno zbog jedne uši, pa im od toga vremena nije prirastao srcu. Ali Brede pri tom nije puno izgubio, sada ga puno više traže druga gospoda koja bi da naljute gospođu Heyerdahl, tako ga liječnik često zove da mu vozi kočiju, a župnikovica nema dosta svinja da ih se Brede nakolje – pripovijeda Brede.

Doduše, i sada kadikad bude oskudice u Bredeovoj obitelji i nisu svi debeli kao pas. Ali, hvala Bogu, Brede je lakomislen: "Djeca svaki dan sve više rastu", kaže on, "premda neprestano pridolaze mala. Veliki su otišli i sami se za sebe brinu, kadikad pošalju kakvu sitnicu i kući. Barbro se udala na Maaneland, a Helge je otišao s ribarima na haringe, kad mogu, šalju roditeljima robu ili novac, da, čak je i mala Katrine, koja kod kuće dvori goste, jednom zimi, kad im je zbilja bilo loše, utisnula ocu petokrunku. "To je djevojka!" hvali je Brede i ne pitajući tko joj je i zašto dao novac. Tako treba, djeca moraju suosjećati s roditeljima i pomagati im u nevolji.

S Helgeom, sinom, Brede nije toliko zadovoljan, katkad se raskoraci i svima koji ga hoće slušati objašnjava dužnosti djece prema roditeljima: "Na primjer, moj sin Helge. Što on pomalo puši i tu i tamo ispije koju čašicu, to me ne boli, svi smo jednom bili mladi. Ali ne bi nam smio slati pismo za pismom, a u njima samo pozdrave. Ne bi smio dopustiti da mati plaće zbog njega, to nije kako treba. Nekada su djeca bila drugačija; otišla bi u službu i pomagala roditelje. Tako bi trebalo uvijek biti. Zar ih otac i mati nisu nosili pod srcem i znojili se krvavim znojem dok ih nisu othranili? To djeca nikad ne bi smjela zaboraviti!"

Upravo kao da je Helge sve to slušao, u taj mah od njega stiže pismo i u njemu novčanica, cijela pedesetača. I sad Bredeova obitelj počne živjeti gospodski; toliko se uzobijestili da su za ručak kupili i ribe i mesa i viseću svjetiljku s prizmama za najbolju sobu prenoćišta.

Tako je prolazio dan za danom, pa što ćeš više? Obitelj Bredeova je trajala, jeli su što bi se našlo na tanjuru, svagda bez namrštena čela, pa što ćeš više?

"Evo nam rijetkih gostiju!" viknu Brede i uvede Isaka i Eleseusa u sobu s visećom svjetiljkom. "Što to vidim? Nećeš li i ti, Isače, na put?"

"Neću, imam nešto posla u kovača."

"A, tako; onda će Eleseus jamačno na svoj redoviti put u južne gradove?"

Eleseus je bio kod kuće po gostionicama, odmah se raskomotio, objesio ogrtač i štap i naručio kavu. Hranu je imao otac u torbi. Katrine donese kavu.

“Ne, vi nećete ništa platiti”, izjavi Brede. “Koliko ste me puta gostili na Sellanrai, a i Eleseus me ima u svojoj knjizi. Ni najmanji novčić nećeš uzeti, Katrine!” Ali Eleseus plati; izvadi novčanik i plati, daje i dvadeset ora napojnice. I više ni riječi o tom.

Isak ode kovaču, a Eleseus opet sjede.

S Katrine govori samo najnužnije, radije razgovara s njezinim ocem. Ne, Eleseusu nije do djevojaka, jedanput su se ružno ponijele prema njemu i zato više ne želi s njima imati posla. Možda u njemu nikada nije ni bilo pravoga ljubavnog nagona, kad mu nije do njih. Čudan muškarac u brdima, gospodin nježnih pisarskih ruku sa ženskim smislom zakićenje: štap, kišobran, kaljače. Čudan, iščašen, nejasan mladić. Neće mu izrasti ni brada niti brkovi. Možda je u početku imao dobar temelj, posjedovao vrijedne darove prirode, ali je onda zapao u nenaravne prilike i skrenuo. Zar nije svojedobno bio vrlo vrijedan u pisarnici, potom u sitničariji, a onda je svega nestalo? Možda je doista tako. No, neka bude kako hoće, sad je vješt ali bez strasti, nekako slabunjav, nekako ravnodušan, i nastavlja svojom stranputicom. Mogao bi zavidjeti i zadnjem čovjeku u brdima, samo što ni za to nije sposoban.

Katrine se naviknula šaliti s gostima pa i njega draži: hoće li to opet na jug k svojoj ljubovci?

“Imam ja drugih briga u glavi”, odvrati Eleseus. “Moram posvršavati neke poslove, uspostaviti veze.”

“Ne smiješ biti nametljiva prema finijim ljudima, Katrine”, opomenu je otac. Da, Brede Olsen je uljudan s Eleseusom, pun poštovanja. I mora tako biti, Brede je pametan čovjek, dužan je na Storborgu, a ovdje mu je vjerovnik. A Eleseus? Njemu godi ta uljudnost i zauzvrat je dobar i milostiv. “Visoko štovani!” naziva on Bredea u šali i visoko diže krijestu. Spominje kako je opet zaboravio kišobran. “Upravo kad smo prolazili pokraj Breidablika, sjetih se da nisam ponio ambrelu!”

Brede upita: “Blagoizvolite li večeras u našeg malog trgovca ispiti koji *taddy*?”

A Eleseus odgovori: “Da, kad bih bio sam! Ali sam s ocem.” Bredeu se sve to sviđa i ćereta dalje: “Prekosutra dolazi ovamo čovjek koji se vraća u Ameriku.”

“Obišao je svoje?”

“Da. Iz gornjih je sela. Bio je godinama prijeko, a krajem prošle godine doputovao je da zimu provede doma. Kovčeg su mu već dovezli kolima, baš je velik.”

“I ja razmišljam o Americi”, reče Eleseus iskreno.

“Vi?” viknu Brede. “Vama to zbilja nije nužno!”

“Ne bih po svoj prilici tamo ostao vječno, ali eto, toliko sam već putovao, pa mislim, zašto ne bih malko i onamo.”

“Dakako. I čovjek tamo zgme silan novac. Eno onaj čovjek o kome sam maloprije govorio. Protekle je zime gore o Božiću plaćao zabavu za zabavom i svaki put kad svrati do mene, kaže: ‘Meni čitav kotao kave i sve kolače što ih imaš!’ Da, tako on govori. Hoćete li vidjeti njegov kovčeg?”

Iziđoše u hodnik i promatrahu tu veliku stvar. Pravo čudo, na svim se uglovima kovčega blistaju metalne spojnice i okovi, tri mala preklopna zatvarača na njemu uz veliku bravu. “Tat ovdje ništa ne bi mogao!” reče Brede kao da je i sam iskusio.

Vratiše se u sobu, ali Eleseus sada posta šutljiv. Povratnik iz gornjih sela posve ga uništio; kada putuje, taj se ponaša kao kakav visoki činovnik, Brede je sav obuzet njime. Eleseus zatraži još kave i poče se i on praviti bogatim, zatraži i kolača i poče njima hraniti psa. Uza sve to i dalje se osjećao sitnim i uništenim. Što je njegov kovčeg prema onom čudu

u hodniku? Eno ga presvučena crnim voštanim platnom, uglovi utučeni i izbljedjeli, običan ručni kovčeg – ah, kupit će nešto prekrasno kad dospije u grad – vidjet ćete!

“Zar vam nije šteta hraniti psa?” reče Brede.

Ali Eleseus se opet malko osjećao velikim i pravio važnim. “Kako *kolosalan* pas; kako je samo okrugao!” reče on.

Od jedne misli drugoj, skрати razgovor s Bredeom i pođe u štalu do očeva konja. Tamo otvori pismo što mu je bilo u džepu. Bio ga je samo gurnuo i nije gledao koliko je novca u njemu; takva pisma češće je primao od kuće i svagda bi u njemu bile novčanice, darovi za put. Ali što je to sada? Veliki sivi papir što ga je ruka male Rebecce išarala pozdravljajući dragog brata Eleseusa, zatim majčino pisanje. I što još? Ništa. Ni traga novcu.

Piše mu mati da više ne može od oca tražiti novac jer je jako malo preostalo od bogatstva što su ga dobili za bakreno brdo. Sve je otišlo na Storborg, svu onu silnu robu i tolika njegova putovanja. Stoga neka ovaj put sam pokuša nabaviti novac za put; ono što je preostalo dobit će mu brat i sestre, ne mogu oni ostati praznih ruku. Sretan put i srdačan pozdrav!

Ni traga novcu!

Eleseus je također ostao bez novaca, nije imao čak ni za put na jug; prevrnuo je blagajnu u svojoj trgovini, ali nije bogzna što našao u njoj. Glup kakav već jest poslao je nedavno novac dobavljaču u Bergen i isplatio neke račune. A to je moglo čekati. I u tom se pokazala njegova lakomislenost, što je pošao na put ne otvorivši pismo; da je to učinio, ne bi se vozio dolje s ovim jadnim kovčegom. I tako se sredio...

Otac se vrati od kovača dobro svršivši posao: Jensine će ujutro s njime. Vidi, djevojka nije tvrdoglava pa Jensine nije trebalo dugo nagovarati; odmah je shvatila da je za ljeto prijeko potrebna najmenica na Sellanrai i nije se protivila povratku. Opet se lako odlučila.

Dok otac pripovijeda, Eleseus razmišlja o vlastitim nevoljama. Pokaza ocu kovčeg Amerikanca i reče: “Bio bih sretan kad bih bio tamo odakle je stigao ovaj kovčeg!”

Otac odvrati: “Da, možda to i ne bi bilo tako loše...”

Sutradan se otac spremi na povratak; doručkova, zapregnu konja i odveze se kovaču po Jensine i njezin sanduk. Eleseus je dugo gledao za njima, a kada kola zamaknuše u šumu, plati prenoćište i opet dade napojnicu. “Kovčeg neka pričeka dok se ne vratim”, reče i ode.

Kamo će to Eleseus? Postoji samo jedno mjesto kamo bi mogao; okrenuo se i pošao na Sellanrau. Uspinja se, nastoji biti što bliže kolima s ocem i Jensine, ali tako da ga ne opaze. Ide i ide i sad već doista zaviđa svakom naseljeniku na obroncima.

Šteta Eleseusa, život ga je čitavog rastočio.

Pa zar ne posjeduje trgovinu na Storborgu? Da, ali ga takvo gazdovanje nije privuklo, previše je često odlazio na vesela putovanja tobože uspostavljajući trgovačke veze, a to puno košta, ne putuje se badava. “Ne smije se biti sitničav!” govorio je Eleseus i davao dvadeset ora gdje bi dostajalo deset. Toga raspikuću nije mogao uzdržavati njegov posao, trebala mu je pripomoć od kuće. Sad Storborg već daje krumpir, sijeno i žito, ali smok stiže sa Sellanrae. I to je sve? Sivert mu mora badava dovlačiti svu robu s obale. I to je sad sve? Mati mu pak mora tražiti od oca novac za putovanja. I to je sada zbilja sve?

Sada dolazi najgore.

Eleseus trguje sumanuto. Toliko je blažen što mu dolaze ljudi iz doline, da im drage volje daje na vjeresiju. Kad se za to pročulo, počеше mu mještani dolaziti sve više i više i odnositi na poček; Eleseus se topi od ljubaznosti i daje, trgovina mu se prazni i opet puni. Sve to stoji masu novaca. Tko plaća? Otac.

Isprva mu je mati vjerovala i branila ga: Eleseus je najbistrija glava u obitelji, treba mu pomoći da uspije. "Sjeti se samo kako je jeftino kupio Storborg, kako je odmah u dlaku rekao koliko će dati!" Kad bi otac rekao da je Eleseusov posao prava komedija, ona bi odgovorila: "Ne brbljaj gluposti!" I to bi izrekla s takvim izrazom da se moglo pomisliti kako se dobri Isak u stvari pokušava izjednačiti s Eleseusom.

I mati je jednom bila na putu i daleko od kuće, njoj je bilo jasno da za Eleseusa u ovoj pustoši nije prava klima, on je naviknuo na finije, kretao se u raznim društvenim krugovima i ovdje mu manjkaju jednaki njemu. Istina, previše sirotinji daje na dug, ali Eleseus to ne čini od zloće ili da upropasti roditelje nego od dobrote i otmjenosti, osjeća potrebu da pomaže ljude koji su ispod njega. Bože moj, pa on je jedini muškarac u ovoj divljini s bijelim džepnim rupčićem koji neprestano treba prati! Kad bi odbijao ljude koji mu se obraćaju s puno uzdanja i mole za kredit, moglo bi se krivo razumjeti; više ga nitko ne bi držao za najizvrsnijeg čovjeka na svijetu. Osim toga on ima stanovite društvene obveze, i kao svjetski čovjek i kao genij u ovim divljim brdima.

Sve je to materi bilo bitno.

Ali otac, za koga se ne bi moglo reći da je sve shvatio, jednog joj dana otvori oči i uši i reče:

"Pogledaj, ovo je sve što je preostalo od novaca za bakreno brdo."

"Doista?" reče ona. "A kamo je otišlo ostalo?"

"Sve je to dobio Eleseus."

Ona sklopi ruke i viknu: "Onda se napokon mora opametiti!"

Jadni Eleseus osjećao se upropaštenim i izgubljenim. Mogao je biti brđanin; on je međutim naučio pisati, ali mu nedostaju poduzetnost i duševna dubina. Ne bi se moglo reći da je crni vrag osobno; niti je zaljubljen, niti je slavljen, on zapravo nije ništa, pa ni ozbiljni nevaljalac.

U tome je mladiću nešto nesretno, nešto proketo, kao da mu nešto nagrizava dušu. Bilo bi daleko bolje da ga ona dobričina općinski inženjer nije u mladosti otkrio, uzeo k sebi i nešto od njega napravio – tako je dječak izgubio tlo ispod nogu i pri tom vrlo loše prošao. Sve što sada poduzima, pokazuje da je u samome sebi osakaćen, nešto tamno na svijetloj pozadini...

Eleseus korača, korača. Ono dvoje na kolima proveze se pokraj Storborga. Eleseus također obiđe imanje; što će kod kuće, što će u trgovini? Isak i Jensine dovezoše se u sumrak na Sellanrau, Eleseus im za petama. Opazi Siverta kako izlazi na dvorište i začuđeno zuri u Jensine. Zatim se njih dvoje rukovaše i nasmiješe jedno drugom, a onda Sivert uze konja za uzde i odvede ga u štalu.

Sad se i Eleseus usudi pojaviti, on, ponos obitelji usudi se pojaviti. Ali ne ide ravno, Eleseus se prikrada štali i Sivertu. "Ja sam, ne boj se", reče.

"Što, i ti si došao!" viknu Sivert i ponovno se začudi.

Braća tiho razgovaraju, Sivert bi trebao nagovoriti mater da mu pribavi novaca, novaca za put, da ga spasi. On više ne može živjeti kao dosad, sit je svega, često je mislio o tome i noćas će to učiniti, ide u Ameriku, da, još noćas.

"U Ameriku?!" viknu Sivert.

"Pst! Često sam mislio o tome, sad moraš nagovoriti mater, ja ovako više ne mogu, često sam na to pomišljao."

"Ali u Ameriku?" reče Sivert. "Ne, ne smiješ to učiniti."

"O, da, svakako. Ja se smjestam vlačim dolje, prispjet ću još na poštansku barku."

"Prije ćeš valjda nešto pojesti?"

"Nisam gladan."

"Hoćeš li barem malko odspavati?"

“Neću.”

Sivert bratu želi dobro pa ga nastoji zaustaviti, ali Eleseus je nepopustljiv, prvi put nepopustljiv. Sivert se najprije zbunio kad je vidio Jensine, bilo mu je čudnovato u srcu, a sad evo Eleseus hoće otići iz rodnog kraja, tako reći s ovoga svijeta. “Što ćeš učiniti sa Storborgom?”

“Neka ga uzme Andresen”, odgovori Eleseus.

“Neka ga uzme Andresen, kako to?”

“Pa zar on neće oženiti Leopoldine?”

“Ne znam. Ali moglo bi biti.”

Braća beskonačno šapću: Sivert misli kako bi sad najbolje bilo da iziđe otac, pa da Eleseus s njime porazgovara; ali Eleseus se protivi ispod glasa; “Ne! Ne!” Ne, on to ne može; nikad nije mogao gledati opasnostima u oči, svagda mu je trebao posrednik.

Sivert veli: “Znaš kakva je mati. Ona ne zna ništa drugo nego plakati, ne možemo joj to reći.”

“Ne”, pristaje Eleseus. “Ne možemo joj to reći.”

Sivert ode u kuću, osta unutra cijeli vijek i donese novaca, puno novaca. “Evo, gledaj, to je sve što je još otac imao, hoće li biti dosta? Broji, on nije brojio.”

“Što je rekao?”

“Nije puno govorio. Pričekaj me trenutak, odmah ću se spremi da te otpratim.”

“Nije potrebno, hajde leći.”

“Tako? Zar se možda bojiš trenutak ostati sam u mraku?” pita Sivert pokušavajući se našaliti.

Izosta trenutak i već se vraća odjeven, s očevom torbom punom hrane. Kad iziđe, odjednom se pred njima pojavi otac.

“Što čujem? Ti si naumio daleko?” reče.

“Da”, odvrati Eleseus, “ali ću se vratiti.”

“Onda te sad ne bih zadržavao – malo je vremena”, promrmlja stari i okrenu se. “Sretan put!” doviknu neobično promuklim glasom i žurno ode svojim putem.

Braća odjuriše niz brdo, a nakon nekog vremena sjedoše da založe. Eleseus je gladan, ne može se nasititi. Divna proljetna noć, po svim brdima pare se tetrijebi, i ovaj domaći glas trenutak zaustavlja iseljenika. “Lijepo vrijeme”, kaže. “Ali sad se moraš vratiti, Siverte.

“Dobro”, odgovara Sivert i kroči dalje.

Prodoše Storborg, prodoše Breidablik, tetrijebi se cijelo vrijeme pare sad na ovom sad na onom brežuljku; to nije plehnata glazba kao u gradu, ne, to su glasovi koji naviještaju proljeće. Odjednom se iz jedne krošnje javi prva pjevica, ona probudi i druge; pitaju i odgovaraju sa svih strana, to je puno više nego pjesma, to je hvalospjev. Iseljenik osjeća kako u njemu raste tuga, nešto bespomoćno – ali on mora u Ameriku, nitko nije za to zreliji od njega.

“Sad se ipak moraš vratiti, Siverte”, reče.

“Dobro”, odvrati brat, “kad tako hoćeš.”

Sjedoše uz šumu i gledaju dolje mjestance, trgovinu, pristanište, Bredeovu gostionicu. Ispred poštanske barke prolaze ljudi amo-tamo i spremaju se na odlazak.

“Ne mogu više sjediti. Vrijeme je”, reče Eleseus.

“Šteta što odlaziš tako daleko”, reče Sivert.

Eleseus odvrati: “Ali ja ću se vratiti. I onda više neću putovati s kovčegom od voštana platna.”

Opraštajući se Sivert gurnu bratu u ruku nešto u svilenu papiru. “Što je to?” upita Eleseus.

Sivert odvrati: "Piši često!" i ode.

Eleseus odmotava svileni papir i ugleda cekin, dvadeset kruna u zlatu. "Ne, ne smiješ!" viknu za bratom.

Ali brat samo nastavlja put.

Još je malo išao, onda se okrenu i ponovno sjede uz šumu. Oko poštanske barke sve je živahnije, gleda Sivert kako se ljudi penju na palubu, i njegov se brat pope, barka krenu. Tako Eleseus ode u Ameriku.

I više se nikada ne vrati.

Knjiga ii.

POGLAVLJE XII

ČUDNOVATA povorka penje se na Sellanrau, možda kao povorka malko smiješna, ali nije samo smiješna: tri muškarca s teškim teretom na plećima, svaki s vrećom koja mu visi niz prsa i niz leđa. Koračaju jedan za drugim i dovikuju šale, ali nije im nimalo lako. Prvi je trgovački pomoćnik Andresen, to je uostalom njegova povorka, on je opteretio i sebe i Siverta sa Sellanrae i trećega, Fredrika Ströma s Breidablika. Veliki je vrag taj trgovački pomoćnik Andresen, ramena mu se povijaju skoro do zemlje i koporan mu se napola svukao, ali on ide i tegli, tegli svoj teret.

Nije kupio ni Storborg niti trgovinu, nema on za to novaca, radije će počekati neko vrijeme pa možda dobije sve badava. Andresen nije nesposoban čovjek, zasad je zakupio Storborg, i dalje trguje.

Pregledao je zalihe i našao dosta robe koja se ovdje ne bi mogla prodati, od četkica za zube do vezenih stolnjaka, da, sve do malih ptica na žici koje propište "pip" kad ih pritisneš na pravom mjestu.

Pošao je sada sa svom tom robom na put ne bi li je prodao rudarima s druge strane brda. Još od Aronsenovih vremena zna da rudari, kad dobiju novac u ruke, kupuju sve na svijetu. Sad se jedino srdi što je ostavio šest dječjih konjića koje je Eleseus kupio na svom zadnjem putu u Bergen.

Karavan uđe u dvorište na Sellanrai i muškarci poskidaju vreće. Nisu dugo počivali; popivši doneseno im mlijeko i ponudivši u šali robom sve živo na Sellanrai, uprtiše opet breme i odoše dalje. Nisu od šale pošli na put. Svijajući se pod vrećama nastaviše šumom prema jugu.

Hodili su do podne, kratko zastali radi ručka, pa nastavili put do večeri. Onda naložili vatru i legli da malko otpočinu. Sivert spava sjedeći na kamenu koji zove naslonjačem. Da, Sivert poznaje život u brdima, sunce je čitav dan grijalo kamen pa je sad zgodno spavati na njemu. Njegovi drugovi nisu tako iskusni, oni nisu htjeli poslušati čak ni njegove savjete, legli su u vrijesak i probudili se prozebli i kišući. Nakon doručka nastavili su put.

Već su počeli osluškivati ne bi li čuli pucnjeve, u nadi da će se uskoro namjeriti na rudare i stići do rovova. Rad je vjerojatno dobro odmaknuo od mora ovamo prema Sellanrai. Ali niotkuda pucnja. Idu tako sve do podne, ali nigdje žive duše, tek tu i tamo prođu pokraj velikih jama iskopanih vjerojatno radi ispitivanja rude. Vjerojatno je s ove strane rude u izobilju pa se radi usred čistog teškog bakra i radnici se jedva pomiču od mora.

Popodne se namjeriše na još više rovova, ali i dalje nigdje ljudi; teško se vuku do večeri, vide već i more pod sobom, prolaze kroz pustoš napuštenih rovova, a ne čuju nijednog pucnja. Čudnovato, ali im valja još jednom naložiti vatru i leći. Pitaju se: Da nije možda posao završen? Neće li se morati vraćati s punim vrećama? "Ni govora!" kaže trgovački pomoćnik Andresen.

Sutradan evo njihovu logu čovjeka, blijeda i rastužena muškarca koji gledajući u njih mrgodi obrve. "Jesi li to ti, Andresene?" upita. Aronsen, trgovac Aronsen; nema ništa protiv toga da s njima popije šalicu tople kave i nešto prigrize. Odmah sjeda do njih. "Opazio sam dim pa me zanimalo tko je", reče. "Mislio sam: vidjet ćeš, oni sijeku drva i ponovno počinju kopati. A kad tamo, vi ste! Kamo ćete?"

"Ovamo."

"Što vam je u vrećama?"

"Roba."

"Roba!" kriknu Aronsen. "Vi biste ovdje prodavali? Ovdje nema nikoga. Otišli su u subotu."

"Tko je otišao?"

"Svi. Ovdje je sada pusto i prazno. Usto imam i ja robe; puna trgovina. Možete u mene kupiti što hoćete."

Ah, trgovac Aronsen je još jednom stradao! Rudnik je ponovno zatvoren.

Umiriše ga s još malo kave pa nastaviše ispitivati.

Aronsen maše glavom, posve propao: "Ne znam što bih rekao, sve je to neshvatljivo!" Počelo je dobro: prodavao je robu i ubirao dosta novaca, cijela je župa naokolo evala, ljudi su počeli jesti bijelu kašu, podigli su novu školsku zgradu i u nju objesili svjetiljke s prizmama, mogli su hodati u gradskoj obući. Onda gospoda odjednom ustanoviše da se rad ne isplaćuje pa sve obustaviše. Zar se zbilja više nije isplaćivalo? A dotle se isplaćivalo, zar ne? Zar ne bi poslije svake eksplozije provirio bakar? Sve je to obična prijevara. "Pri tom nisu niti pomislili da će čovjeka kao što sam ja dovesti u veliku nepriliku", reče Aronsen. "Nema sumnje da je, kako kažu, opet kriv Geissler. Pojavio se isti tren kad je rad obustavljen. Upravo kao da je nanjušio."

"Zar je Geissler ovdje?"

"Zar je ovdje! Trebalo bi ga zatući! Pojavi se on jednog dana na poštanskoj barki i upita inženjera: 'No, kako posao?' 'Dobro, koliko znam', kaže inženjer. Ali Geissler će opet: 'Tako dakle, dobro?' 'Da, ne može biti bolje, koliko ja znam', odgovori inženjer. No, da, ali kad otvoriše poštu, u njoj pismo i telegram inženjeru da se više ne isplati, neka obustavi."

Trojica mladih ljudi pogledavaju jedan drugoga; ali vođa, lukavi Andresen ni sad, čini se, ne gubi odlučnost.

"Samo se vi vratite!" savjetuje im Aronsen.

"Nećemo se vraćati", govori Andresen i umotava kaveni kotlić.

Aronsen bulji u jednog pa u drugog. "Vi ste pomahnitali!" kaže.

Vidi, trgovačkom pomoćniku Andresenu nije osobito do njegova prijašnjeg poslodavca, sad je i on poslodavac, poveo je ove ljude u daleki kraj i zacijelo bi se osramotio da se odavde vrate kući neobavljena posla.

"Ali kamo ćete?" pita Aronsen rasrđeno.

"Ne znam ni ja", veli Andresen. Ali on obično zna što radi; vjerojatno je mislio i na domaći svijet: zašto bi inače ponijeli tolike staklene ukrase i prstenje? "Hajdemo!" kaže on drugovima.

Aronsen je tog jutra htio malo duže ostati vani; kako mu je bilo usput, odlučio je valjda pogledati jesu li svi rovovi doista prazni, je li istina da su svi rudari otišli. Ali s obzirom da su ovi torbari tako svojeglavi i hoće dalje, ne može ostvariti svoj plan. On bjesni, spušta se pred njima niz brdo, vrti se u krugu i urla na njih, zaustavlja ih, brani svoje područje. Tako stigoše do baraka.

Ovdje bijaše sve prazno i neutješno. Najvažnije sprave i strojevi su pod krovom, ali grede, daske, razvaljena kola, sanduci i bačve leže svuda naokolo. Na nekim zgradama

natpisi koji zabranjuju ulaz.

“Eto vidite!” viče Aronsen. “Nigdje čovjeka!” viče Aronsen. “Nigdje čovjeka! Kamo ćete?”

I prijeti mladim ljudima velikim nepravilnostima i glavare; on će ih osobno pratiti korak po korak da vidi ne prodaju li zabranjenu robu. To se kažnjava robijom i galijom, pa dabome.

Odjednom netko zovnu Siverta. Grad baraka nije, dakle, posve pust, izumro. Neki čovjek mahnu im s ugla barake. Sivert se odgega do njega s teretom i odmah vidi tko je: Geissler.

“Čudnovata li susreta!” reče Geissler. Lice mu je svježije i rumeno, ali njegovim crveno obrubljenim očima kao da smeta jasno proljetno sunce i on nosi sive očale. Govori živahno kao i uvijek. “Sjajna li susreta!” kaže. “Neću barem klipsati na Sellanrau, ionako imam puno posla. Koliko je sad naselja ondje?”

“Deset.”

“Deset naselja? To mi se sviđa, zadovoljan sam. Ovoj bi zemlji trebalo trideset i dvije tisuće ljudi kakav je tvoj otac, to sam proračunao!” reče on i klimnu.

“Hajde, Siverte!” zovu drugovi.

Geissler oslušnu i smjesta odgovori: “Neće još.”

“Doći ću za vama!” viknu Sivert i zbaci teret.

Sjeli su i razgovarali, Geissler blista od nadahnuća i šuti samo dok Sivert kratko odgovara, onda opet prihvati: “Zaista jedinstven susret! Ne mogu se dovoljno načuditi! Čitavo putovanje bilo je neobično i sad sam, evo, sreo i tebe pa ne moram skretati da bih došao na Sellanrau! Je li doma sve u redu?”

“Da, hvala na pitanju.”

“Jeste li podigli krov na zidanoj štali?”

“Jesmo.”

“Imam toliko posla da će me uskoro zatrpiti preko glave. Znaš li gdje mi sada sjedimo, dragi Siverte? Na ruševinama jednog grada. Ljudi su ga izgradili na svoju štetu. Zapravo sam ja tomu krivac, odnosno: jedan sam od posrednika u stanovitoj maloj komediji sudbine. Započelo je tako da je tvoj otac, kad si ti još bio dijete, našao u brdu nekakvo kamenje i dao ti ga da se igraš. Tako je krenulo. Ja sam sasvim dobro znao da to kamenje vrijedi samo onoliko koliko kažu ljudi; dobro, odredio sam mu prvu cijenu i kupio ga. Odonda je kamenje išlo iz ruke u ruku i praznilo ljudima džepove. Vrijeme je prolazilo. Prije nekoliko dana došao sam još jednom ovamo, i znaš li što sad kanim? Ponovno ću kupiti ovo kamenje!”

Geissler ušuti i pogleda Siverta. Zapazi i veliku vreću i upita: “Što je to?”

“Roba”, odgovori Sivert. “Idemo s njome dolje u župu.”

Geisslera uopće nije zanimalo odgovor, nije ga možda ni čuo, pa nastavi:

“Ponovno ću, dakle, kupiti ovo kamenje. Zadnji put sam prepustio svome sinu da ga prodaje, on je mladić, tvoj vršnjak, samo to. On je munja u obitelji, ja sam magla. Ja sam od onih koji znadu što bi trebalo, ali tako ne postupaju. On je munja, sad je u službi industrije. Prošli je put prodavao u moje ime. Ja sam nešto, ali on nije ništa, on je samo munja, prebrzi čovjek sadašnjosti. Munja je sama po sebi jalova. Evo vas sa Sellanrae. Vi svaki dan gledate plava brda pred sobom; nisu to izmišljene stvari, to su stara brda, ona su ovdje od iskona, a sad su vaši drugovi. Idete tako zajedno s nebom i zemljom, jedno ste s njima, jedno s tim prostranstvom, srasli ste sa zemljom. Vašoj ruci nije potreban mač, vi idete gologlavi i goloruki životom u velikom prijateljstvu. Vidiš, ovo je priroda, ona pripada tebi i tvojima. Čovjek i priroda ne bore se međusobno, oni daju pravo jedno drugome, oni se ne natječu, ne

mlate se kao za okladu – idu ruku pod ruku. U sredini svega idete vi, ljudi sa Sellanrae, i dobro vam je. Brda, šuma, močvare, travnjaci, nebo i zvijezde – ah, sve to nije siromašno i škrtu odmjerenost, sve je to neizmjereno! Čuj me, Siverte, budi zadovoljan svojom sudbinom! Imate sve što je potrebno za život, sve za što se živi, sve u što se vjeruje, stižete na svijet i množite se, to je najvažnije na zemlji. Nisu svi kao vi, ali vi jeste takvi: potrebni ste svijetu. Vi ste trajnost života. U vas jedan naraštaj slijedi drugi, kad umre jedan, sljedeći stupa na njegovo mjesto. To je upravo ono što nazivamo vječnim životom. I što dobivate za to? Život u pravu i u pravdi, život u istinitosti i iskrenosti prema svemu. Što još dobivate za to? Ništa vas ne tlači niti zapovijeda vama na Sellanrai, posjedujete mir i moć i snagu, okruženi ste velikim prijateljstvom. To vi dobivate. Počivate na toplim grudima i igrate se s mekom majčinom rukom i pijete do sita. Mislim na tvojeg oca, on je jedan od trideset i dvije tisuće. A što je s tolikim drugima? Ja jesam nešto, ja sam magla, ja sam sad ovdje, pa zatim ondje, ljuljam se, amo-tamo, gdje kad sam kiša suhom tlu. A drugi? Moj sin je munja koja zapravo nije ništa, nekorisno sijevanje, on bi znao trgovati. Moj je sin tip današnjeg čovjeka, on iskreno vjeruje u sve što ga je vrijeme učilo, što su ga naučili Žid i Jenki; ali ja na to odmahujem glavom. Nisam ja ništa tajanstveno, jedino u svojoj obitelji ja sam magla. Tamo ja sjedim i odmahujem glavom. Tako je s tim stvarima: nemam dara raditi za rad bez kajanja. Kad bih imao taj dar, i ja bih bio munja. Sada sam magla.”

Odjednom se Geissler opet pribra i upita: “Jeste li podigli krov na zidanoj štali?”

“Jesmo. I otac je sagradio novu kuću.”

“Novu kuću?”

“Da, ako tko navrati, kaže, ako možda navrati gospodin Geissler, kaže.”

Geissler se zamisli i reče: “Onda ću svakako doći. Dobro, onda ću doći, reci ocu. Ali imam previše posla. Došao sam ovamo gore i rekao inženjeru: ‘Pozdravite gospodu u Švedskoj i recite im da sam kupac.’ Sad ćemo vidjeti što će biti. Meni je svejedno, meni se nimalo ne žuri. Da si vidio inženjera! Upravljaio je ovdje poslom, ljudima, konjima, novcem, strojevima i svim ostalim vjerujući da dobro postupa, on i ne zna drugo. Misli da je to bolje što više kamenja pretvori u novac, da su mu velike zasluge zato što u ovu župu, u čitav ovaj kraj ubacuje novac, a ovaj svijet i ne vidi da zajedno s njime sve dublje žuri u propast. Zemlji ne treba novac, zemlja ima novaca i previše. Ona nema ljudi kakav je tvoj otac, to je ono. Kad čovjek pomisli da ovi ovdje sredstvo pretvaraju u svrhu, i još su ponosni! Oni su bolesni i ludi, oni ne rade, ne znaju što je plug, znaju samo za kocku. Za svoje velike zasluge udaraju se u prsa u svojoj ludosti. Pogledaj ih, zar nisu sve stavili na kocku? Pogreška je samo u tom što ova igra nije oholost, nije ni hrabrost, ona je strah. Znaš li ti što je kocka? Strah od kojega čovjeku izbija znoj na čelu, to je to. Pogreška je što oni neće ukorak sa životom, htjeli bi biti brži od života, trče, sami sebe zabijaju kao klin u život. Ali onda se jave njihovi kukovi: Stoj, nešto je kvrcnulo, daj traži izlaz, zaustavi, kukovi! I život ih tada smrvi, ljubazno ali neumitno. I onda se počinju tužiti na život, ruže protiv života. Svaki se tuži po svojem ukusu, neki imaju razloga za to, drugi nemaju, ali nitko nema pravo ružiti na život. Životu se ne može suditi oštro i strogo i pravedno, treba biti milosrdan prema životu i braniti ga: pomisli samo s kakvim se sve igračima život kocka!”

Geissler se opet pribra i reče: “Pustimo to.” Očito je umoran, zijeva. “Žuriš li dolje?” upita.

“Da.”

“Ne žuri. Sjećaš li se, dragi Siverte, ti si mi dužan jednu veliku šetnju preko brda. Ja se još sjećam svega. Ja se još sjećam kad mi je bila godina i pol: na dobru Garmo u Lomu stajao sam na privozu sjeniku i hvatajući ravnotežu upijao neki miris. Taj miris prepoznajem i

dan-danas. Ali pustimo i to. Mi bismo sada mogli poći u šetnju preko brda da nemaš tu vreću. Što je u njoj?"

"Roba. Andresen je želi prodati."

"Ja sam; dakle, čovjek koji zna kako bi trebalo, ali tako ne postupa", reče Geissler. "To treba doslovce shvatiti. Ja sam magla. Za koji dan ću možda ponovno kupiti brdo, to uopće nije isključeno. Ali ako se to dogodi, neću stati nasred brda, pogledati u zrak i reći: 'Žičare, Južna Amerika!' Tako neka rade kockari. Ljudi ovdje misle da sam Sotona osobno jer sam nanjušio da će tu biti loma. Ali nema ničega tajanstvenog u meni, stvar je vrlo jednostavna: novo nalazište bakra u Montani. Jenkiji su lukaviji kockari od nas, oni nas uništavaju suparništvom u Južnoj Americi. Naš pirit je presiromašan. Moj sin je munja, čuo je kako o tome pjeva neka ptičica i evo me ovamo. Samo sam nekoliko sati bio brži od švedske gospode, to je sve."

Geissler opet zijevnu, ustade i reče: "Ako ćeš dolje, hajdemo." Sišli su zajedno, Geissler gazi iza Siverta tromo, umorno. Mladići su zastali na pristaništu, veseli Fredrik Ström ne može a da malo ne pecka Aronsena: "Nemam više duhana, imaš li ga možda ti?" "Dat ću ja tebi duhana!" viče Aronsen.

Fredrik se smije i tješi ga:

"Ne žalosti se, Aronsene! Mi ćemo sada, pred tvojim očima, prodati robu pa ćemo doma."

"Začepi gubicu!" viče Aronsen ljutito.

"Ha-ha-ha, nemoj tako uzrujano vikati, trebao bi biti miran kao ova brda."

Geissler je umoran, vrlo umoran, ne pomažu mu ni sive očale, oči će mu se sklopiti na jasnom proljetnom suncu.

"Zbogom, dragi Siverte!" reče odjednom. "Kaži ocu, ovaj put nisam mogao na Sellanrau. Imam previše posla. Ali reci mu da ću doći jednom kasnije..."

Aronsen pijunu za njim i ponovi: "Trebalo bi ga zatući!"

Za tri dana ispraznili su vreće i sve dobro prodali. Bila je to izvrsna trgovina. Ljudi su usprkos bankrotu još uvijek imali dosta novaca i dobro znali trošiti; neodgodivo su im trebale ptice na žici, stavljali su ih na ormare, a pokupovali su i lijepe noževe za papir, njima će razrezivati kalendare. Aronsen je bjesnio: "Kao da i u mojoj trgovini nema isto tako lijepih stvari!"

Trgovac Aronsen našao se u neobranu grožđu: htio je torbare nadzirati, ali oni odoše svaki na svoju stranu; morao bi se rastaviti na tri dijela kako bi bio odjednom sa svom trojicom. Zato najprije prekriži Fredrika Ströma koji je imao pogan jezik, onda i Siverta koji mu nijednom nije odgovorio ni jedne jedine riječi; samo je prodavao, prodavao. Aronsen odluči poći za svojim nekadašnjim trgovačkim pomoćnikom Andresenom i protiv njega govoriti po kućama. Da, ali je Andresen znao svoga nekadašnjeg gazdu i njegovo slabo poznavanje posla i zabranjene robe.

"Tako, zar engleski konac nije zabranjen!" upita Aronsen glumeći stručnjaka.

"Jest", odvrati Andresen. "Ali ja nemam ni jednog jedinog kalema. Njega mogu prodati i gore u divljini. Ni jednog jedinog kalema, vidiš i sam."

"Možda. Ali sad vidiš da i ja znam što je zabranjeno, nećeš me nadmudriti."

Jedan dan Aronsen izdrža, ali onda prekriži i Andresena i ode kući. Torbari više nisu imali nikakva nadzornika.

Od toga trenutka prodavalo se izvrsno. U to doba žene su nosile umjetne pletenice, a trgovački pomoćnik Andresen bio je veliki majstor u prodavanju takvih stvari; za nevolju je prodavao i plave pletenice crnkama, žaleći što uza se nema još svjetlijih i sivih koje su najskuplje. Svake večeri su se trojica mladića sastajala na unaprijed ugovorenu mjestu,

međusobno se izvještavali o prodaji, zamjenjivali neprodane stvari. Andresen bi sjeo sa strugalicom u ruci i odstranjivao zaštitni znak njemačke tvornice s lovačke puške ili strugao ime Faber s olovaka. Andresen je bio i ostao veliki mudrijaš.

Sivert ih je, međutim, razočarao. Ne, nije bio lijen i prodavao je dosta robe, on je, štoviše, prodavao najviše, ali je dobivao premalo novaca. "Premalo zahtijevaš", reče mu Andresen.

Ne, Sivert nije držao duge govore, on je seljak iz divljine, polagana jezika i miran. O čemu da brblja? Osim toga, htio bi završiti posao do nedjelje i vratiti se kući, čekaju ga radovi u polju.

"Jensine ga vuče", govorio je Fredrik Ström. Naravno, i Fredrika su čekali brojni proljetni radovi i nije mogao gubiti vremena, ali je ipak zadnji dan morao k Aronsenu i još se malko s njime prepirati. "Prodat ću mu prazne vreće", reče.

Andresen i Sivert su izišli i čekali ga vani. Iz trgovine se čula najsajnija prepirka i povremeno Fredrikov smijeh. Onda Aronsen otvori vrata trgovine i naloži uljezu da iziđe. Ali Fredrik ne posluša, nije mu se žurilo i nastavljao je govoriti, posljednje što su čuli bio je njegov pokušaj da proda Aronsenu konje-njihaljke.

Onda njihova karavana krenu kući, tri mladića puna veselja i zdravlja. Išli su i pjevali, trenutak prespavali u brdu pa nastavili put. Kad su u ponedjeljak stigli na Sellanrau, Isak je već sijao. Bilo je za to pravo vrijeme: vlažan zrak, ponegdje se probija sunce, i ogromna duga širi se preko neba.

Karavana se razdijeli: "Zbogom, zbogom!"

A Isak korača njivom i sije, ljudina, pravi čovjek. Na njemu je domaća odjeća napravljena od vune vlastitih ovaca, čizme su od kože njegove teladi i krava. Po starome pobožnom običaju gologlav je dok sije, tje me mu je golo, ali drugdje je obrastao, vijenac kose i brade ovija mu glavu. To je eto Isak, grof s vlastitih međa.

Rijetko je znao koji je dan, što će mu to? Nije imao mjenica koje treba unovčiti. Križići u kalendaru kazivali su mu kad će se koja krava oteliti. Ali je znao da do Svetog Olafa ujesen mora unijeti sve sijeno, znao je kad je u proljeće stočni sajam i da tri tjedna nakon toga medvjed izlazi iz pećine. Tada je sjeme već moralo biti u zemlji. Znao je sve što je morao znati.

Do srži je seljak s brda i ratar je što svom silinom obrađuje zemlju. Uskrснуo je iz davnine i pokazuje u budućnost, čovjek je iz prvog doba ratarstva, prvi naseljenik, devet stotina mu je ljeta, a ipak je i čovjek naših dana.

Ne, ništa mu ne osta od novaca za bakreno brdo, razasuo se na sve strane. A i tko je imao išta od tog brda što je opet pusto? Ipak, na obroncima je deset naselja i zove stotine drugih.

Zar da ovdje ništa ne raste? Raste ovdje sve, i ljudi i životinje i biljke. Isak sije. Večernje sunce obasjava zmje, on ga rukom rasipa u luku i ono po zemlji pada kao zlatna kiša. Evo i Siverta, brana oranice, prelazi valjkom po njima i opet ih brana. Šume i brda stoje i gledaju, sve je ovdje silno i veličanstveno, ovdje su sklad i cilj.

Klin... kling! pjevaju kravlje klepke po obroncima i prilaze sve bliže, stoka se vraća u štalu. Petnaest je krava i četrdeset i pet koza i ovaca, svega njih šezdeset. Žene idu s vjedrima prema štali, nose ih na motkama preko ramena, Leopoldine, Jensine, mala Rebecca, sve tri su bose. Gospodarica Inger nije s njima, u kući je i gotovi večeru. Visoka i kršna korača kućom, vestalka koja čuva plamen na ognjištu. Da, Inger je plovila dalekim

morem, bila je i u gradu, sad je opet doma; svijet je velik, po njemu vrve tolike točkice, jedna od njih je Inger. Gotovo nezamjetna u svem ljudskom rodu, samo jedna od tolikih.
I sada se smrkava.

Dragutin Tadijanović:

O HISTORIJATU

HAMSUNOVA “BLAGOSLOVA ZEMLJE”

U PRIJEVODU ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA

ČINI mi se da za ovu prigodu treba, najprije, kazati ponešto i o mojim relacijama prema A. B. Šimiću iz ranih godina, dok sam u Slavonskom Brodu polazio više razrede realne gimnazije, 1920.-1925. Kao đak petog razreda, 1920./1921., stanovao sam u Samostanu i već sam tada počeo upoznavati Šimićevu poeziju: u “Knjižari Kappon” kupovao sam časopise u kojima su objavljivane i njegove pjesme, a te sam godine nabavio i Marakovićev Književni kalendar 1919. ZRNO, gdje su i Šimićeve Dragutin Tadijanović dvije pjesme, Ljubomora i Očaj, bez interpunkcije. Ali Šimićevu knjigu pjesama Preobraženja, objavljenu 1920. u svibnju, prvi put sam imao u rukama tek kao sedmoškolac, prve godine, u ožujku 1923.; primjerak te knjige, naime, posudio mi je gimnazijski moj drug Antun Jelčić, iz Šumeća, sela nedaleko od Broda, gdje je A. B. Šimić prvi put boravio u lipnju i srpnju 1920. kod brata Tatjane Marinić, kojoj su Preobraženja i posvećena; ne mogavši, dakle, u Brodu kupiti tu knjigu, iz spomenutog sam primjerka prepisao sve pjesme u veliku plavu bilježnicu od 24 stranice, i otad čuvam taj prijepis gdje sam na posljednjoj, praznoj stranici zabilježio: “Riječ plav 28 puta, osim toga modar! Svega 48 pjesama. Prepisao početkom 1923. god. Dragan Tadijanović.” Još sam išao u gimnaziju, u osmi razred, a stanovao u Vrtlarskoj ulici 7, kod roditelja mojih školskih drugova Ive i Josipa Berke, kad sam iz novina saznao za preranu smrt A. B. Šimića: umro je 2. svibnja 1925. u zagrebačkoj bolnici, na Zelenom brijegu; treći dan poslije njegove smrti napisao sam u svom stanu pjesmu *U smrt A. B. Šimića*, koja je prvi put objelodanjena potkraj travnja 1951. u knjizi *Pjesme*, simetrično tiskanih stihova, bez interpunkcije, kako je i A. B. Šimić svoje pjesme štampao u *Preobraženjima*; definitivni naslov tog pjesmi, *U smrt pjesnika*, dao sam 1956. u sabranim pjesmama *Blagdan žetve*.

Želio sam još za gimnazijskih godina, dabome, upoznati osobno i A. B. Šimića i druge hrvatske pjesnike, ali kad sam 13. listopada 1925. došao u Zagreb na studije, A. B. Šimić bio je već pola godine pod zemljom, na Mirogoju. Bio sam potražio njegov grob i, jedva ga našavši, začudio se što je na njemu zabilježena pogrešna godina rođenja: 1896. umjesto 1898. Poslije sedam godina, na Svisvete 1932., ponovno sam, u predvečerje, tražio taj grob, i ponovno našao pogrešnu godinu rođenja pa sam zato u prvom svom intervjuu, s Ivom Kozarčaninom (15 Dana, 1. VI. 1933.), kazao otom grobu da je “zapušten i bez svijeće: drveni križ i na njemu ime. Godina rođenja navedena je krivo. Nakon osam godina ovako izgleda grob jednog od najboljih hrvatskih književnika.” (Usput napominjem da sam poslije nekoliko godina upozorio na taj grob i Gorana Kovačića pa je on napisao bilješku Na grobu pjesnika A. B. Šimića; Hrvatski dnevnik, 3. XI. 1936.)

No, neke sam pjesnike osobno upoznao početkom 1930. godine, kad sam kao tajnik Kluba studenata slavistike zagrebačkog Sveučilišta pripremao i organizirao Matineju hrvatske mlade lirike, u Pučkom sveučilištu u travnju te godine. Bio je među njima i Stanislav Šimić, mlađi brat A. B. Šimića; na njegovu sam želju, u zimi 1932./33., prepisivao rukom tekstove A. B. Šimića, stihove i prozu, u Sveučilišnoj knjižnici, za izdanje Sabranih djela, do tog izdanja, međutim, nije došlo, nego je Matica hrvatska objavila Šimićeve Izabrane pjesme, u redakciji dr. Ive Hergešića, 1933. O tome nesretnom izdanju, punom

pogrešaka svake vrste, napisao sam kritički osvrt u Književniku, a odgovorili su mi, na svoj način, i urednik dr. Hergešić i vlasnik autorskog prava Stanislav Šimić, koji mi je, između ostalog, doviknuo tada u bijesu i ovo:

“Kad naš vrli savjesni poznavatelj bude te pjesme uređivao za izdanje...”, ne sluteći da ću upravo ja, nakon sedamnaest godina (prošao je Drugi svjetski rat, i ja sam urednik u “Nakladnom zavodu Hrvatske” pa u “Zori”!), u svibnju 1950. dobiti zadatak da za Malu biblioteku uredim Pjesme A. B. Šimića; zanimljivo je da sam onda, u bivšoj knjižari “Kugli”, u Ilici 30, kupio nekoliko još od 1920. neprodanih primjeraka zbirke Preobraženja; rad na uređivanju tih Pjesama bio mi je lak jer sam većinu tekstova imao već otprije sabrane, a u Postumi sam, na kraju, dodao sedam pjesama koje sam objavio 1947. u Književno-likovnom almanahu Ostvarenja, dobivši ih od Josipa Pavičića (1895.-1963.), svog uredničkog druga kod kojega je na čuvanju bila književna Šimićeva ostavština; ne nabrajajući ostale priloge u Postumi, treba za izdanje ovih Pjesama istaknuti, uz esej Marijana Matkovića O lirici Antuna Branka Šimića, da je prvi put objavljen moj Bibliografski pregled pjesama A. B. Šimića te da je na posebnom papiru štampano osam slikovnih priloga, značajnih za Šimića i njegovo djelo, od kojih je većina također prvi put ovdje objavljena; izdanje je izašlo početkom studenoga 1950. (na 45. moj rođendan!), i ono je, nema sumnje, mladoj književnoj generaciji godinama bilo jedini izvor za poznavanje poezije A. B. Šimića. Ali izdanje Pjesama bilo je i povod značajnom događaju: videći, naime, s kakvom je akribijom ono uređeno, Josip Pavičić me u ime Tatjane Marinić pozvao u svoj stan u Mallinovoj ulici 32, gdje je na čuvanju bio njezin putnički kovčeg s ostavštinom A. B. Šimića; iz te nesređene ostavštine Tatjana Marinić (1897.-1966.) izabrala je Šimićeva pisma upućena njoj, jer da su “privatne naravi”, a ostalu ostavštinu, stihove i prozu, predala meni na raspolaganje, uz obavezu da je dam, kad mi ne bude trebala, ili Sveučilišnoj knjižnici ili Jugoslavenskoj akademiji, ali ni u kom slučaju da je ne dam Stanislavu Šimiću. (Nije od potrebe da ovdje govorim više o sudbini te ostavštine, jer sam o njoj podrobnije pisao u sarajevskom Životu, svibanj-lipanj 1972.) Nego, zanimljivo je da se nakon izlaska Šimićevih Pjesama na me kao urednika u “Zori” obratio još jedan čovjek, meni dotle osobno nepoznat – Vinko Vošicki, iz Koprivnice! U sobu uredništva, na Prilazu 2, donio je Vošicki oveći zamotak u novinskom papiru (nisam, nažalost, zabilježio datum kada je to bilo!) i stavio ga na moj pisači stol govoreći kako je razmišljao kome da ovo preda i Vinko Vošicki da je smislio da taj nek budem ja: “...Vi ste uredili Šimićeve Pjesme, vidio sam, čitao sam, pa sam se sjetio da odavno imam Šimićev prijevod Hamsunova romana Blagoslovena zemlja, potražio sam taj prijevod i predajem ga vama bez ikakve obaveze s vaše strane. Ja ga nisam mogao izdati, a ako vi ikad nađete izdavača, nek vam bude sa srećom...” Zahvalio sam Vinku Vošickome na daru, i s njim se više nikad nisam susreo. (V. V. rođenje 24. veljače 1885. u Ledeču u Češkoj, a umro 23. listopada 1957. u Koprivnici. Poznati knjižar i tiskar, bio je prvi izdavač Krležinih Sabranih djela i Književne republike, 1923.-1925.)

Jedno od najznačajnijih svojih djela, Blagoslov zemlje, norveški je pripovjedač Knut Hamsun (1859.-1952.) napisao 1917. godine (.Markens grode); roman je A. B. Šimić, s njemačkoga, preveo u Šumeću, blizu Slavonskog Broda; u tom je selu A. B. Šimić boravio drugi put u lipnju 1923., također kao gost učitelja Franje Marinića, brata Tatjane Marinić. O Šimićevu boravku u Šumeću i prevođenju Hamsunova romana zna se iz njegova pisma Milanu Begoviću, s kojim je on

1923. godine bio urednik Savremenika, od ožujka do listopada, od broja 3. do broja 10.

(pismo se čuva u Begovićevoj književnoj ostavštini, u Zavodu za književnost i teatrologiju u Zagrebu); gospojica koja se u pismu spominje Tatjana je Marinić, a ono se ovdje objavljuje u cijelosti: Milan Begović

20. VI. 1923.

Šumeće

Dragi gospodine Begoviću,

prekjuče sam dobio pismo od svoje gospojice iz Zagreba pa mi veli da joj još niste dali onog mog honorara. Sigurno niste imali otkle, stoga Vas molim, da to što prije možete učinite naravno, ako joj već niste dali. Ja sam s tim honorarom računao kad sam polazio iz Zagreba, drukčije ne bih mogao otići ili, što je još gore, morao bih – da se ne pouzdam u Vas – smjesta u Zagreb odavle. Ja znam kakva je nezgoda i nevolja taj honorar Savremenikov, – no ta suma nije bogzna kako velika, i ne vjerujem da je bilo odakle ne ćete moći dobiti.

Drukčije, ja ovdje prevodim Hamsuna, prevodim neprestano. Ako mislim svršiti do prvoga (jula) ne preostaje mi vremena ama ni za što drugo. U svom životu nisam nikad ovoliko radio, a kamo li pisao.

Ja ću oko prvoga jula doći u Zagreb s prijevodom gotovim. Naravno, ne mogu se odavde maknuti dok ne dobijem Savremenikovu plaću da mogu platiti voz. Plaću mi, molim Vas, takođe dajte gospojici, koja će mi je ovamo poslati brzojavno. Eto druge molbe na Vas, ali što ću? Ja Vam ne bih rado dodijavao.

Ovdje u Slavoniji se može čovjek poslije Zagreba doista oporaviti. Ja se uopće brzo oporavljam (kao što brzo i propadam), ali brzini ovog oporka (!) ovdje upravo sam se začudio. I mozak mi je bistriji, u Zagrebu sam se bio skoro poidiotio, pokretenio, oglupavio, pobenavio itd. Idem koji put s prijateljem do ovdašnje tzv. intelegencije (učitelji, popovi itd.), svi primaju Vijenac', pravije rečeno šalju im ga, a oni su toliko indolentni da bi ga uopće povratili (i platili, naravno). Ni ne rastvore ga, i njihove žene upotrebljavaju za razne stvari. Bijeda tog Vijenca, tih svih njegovih saradnika (Ježića i drugih) može se ovdje kod njegove publike, na koju se oni uvijek pozivlju, vidjeti najjasnije. Odavle ne mogu misliti ni na D. H. K. a da se ne zasmijem. Taj Leppée, pa Nikolić, pa Livadić, pa svih ih 400 koliko ih ima, koji govore o narodnoj literaturi, o literaturi za narod itd.!

Je li izišao već taj naš jadni Savremenik? Je li već dolazio dr. Alačević? Ako je Savremenik izišao, molim Vas naredite odmah Soldatu da mi ga pošalje ovamo. (Ovdje za Savremenik uopće ne zna gotovo nijedan učitelj ili pop itd. Jedan učitelj je mislio da je nedavno u njegovu mjestu držao radićevsku skupštinu Silvije Strahimir Kranjčević! Taj isti učitelj piše i u novine!)

Mnogo Vas pozdravlja i zahvaljuje Vam Vaš A. B. Šimić

Adresa:

Franjo Marinić, učitelj

(za A. B. Šimića)

Z. p. Bebrina Šumeće

Slavonija

Po ovom Šimićevu pismu, dakle, vidi se u kakvoj je životnoj situaciji nastajao njegov prijevod Hamsunova romana; na 289 paginiranih listova, formata 21x34 cm, crnom je tintom rukom ispisan prijevod romana, a na prvom, nepaginiranom listu, Šimić je istom tintom napisao ime autora romana, Knut Hamsun, i naslov Blagoslovena zemlja; ispod toga naslova netko je kasnije, plavom olovkom, dodao: Preveo A. B. Šimić. Roman je u dva dijela: Prvi dio ima 19 (str. 1-157 rukopisa), a Drugi dio 12 poglavlja (str. 158-289 rukopisa). Zanimljivo je da je dr. Nikola Andrić (1867.-1942.), urednik Zabavne biblioteke, izvršio crvenom tintom lektorske ispravke do 4. lista 4. poglavlja, do uklj. str. 22. rukopisa, pa bi se

prema tome moglo i zaključiti da je Nikola Andrić naručio prijevod za svoju Zabavnu biblioteku. U toj su naime Andrićevoj biblioteci dotad bila objavljena već tri Hamsunova romana: Viktorija (1913., II. izdanje 1917.), Misterije (1915.) i Pan (1917.) postigavši veliki knjižarski uspjeh. Pa kad je Hamsun k tome 1920. primio Nobelovu nagradu za svoj Blagoslov zemlje, vjerojatno je Andrić htio da u svojoj biblioteci objavi i ovo njegovo djelo, i o prijevodu se dogovorio s A. B. Šimićem. Andrić, kao vrstan poznavalac jezika, lektorirao je svako svoje izdanje pa je tako započeo s lektoriranjem i Šimićeva prijevoda, no zašto ga nije nastavio i dovršio, nije nam poznato. A zna se da je taj prijevod, kako je već rečeno, dospio u Koprivnicu, u ruke izdavača Vinka Vošickoga, i tamo je godinama čekao da bude objavljen. Neki od nas književnika između dva rata znali smo da postoji taj neobjavljeni rukopis, i o tome je Ivo Kozarčanin (1911.-1941.) u svom članku Knut Hamsun zatvara krug, povodom hrvatskog prijevoda romana Krug se zatvara, napisao:

“... da je roman Blagoslov zemlje... preveo na hrvatski A. B. Šimić, ali knjiga još ni do danas nije izašla...” (“Hrvatski dnevnik”, Zagreb, 11. veljače 1940.). Nisam Kozarčanin” tada mogao ni slutiti da će se za desetak godina rukopis toga prijevoda naći u mojim rukama. Razumije se da sam o neobičnom daru Vinka Vošickog odmah obavijestio urednike i neke namještenike izdavačkog poduzeća “Zora”, među kojima je bio i Stanislav Šimić, knjižničar “Zorine” biblioteke. I kad sam u travnju 1957. istom Stanislavu Šimiću stavio na raspolaganje književnu ostavštinu A. B. Šimića, i predao mu više od 320 već na stroj prepisanih proznih tekstova te gotovo cjelokupne pjesme također u strojnom prijepisu, pripomognuvši naročito književnom ostavštinom da se Sabrana djela A. B. Šimića uzmognu objaviti, nije S. Š. to nijednom riječi spomenuo, nego je u svojoj Pripomeni o književnoj ostavštini u rukopisu, Prevodi, pripomenuo kako je Vošicki A. B. Šimiću predložio “1923. da prevede roman Knuta Hamsuna Blagoslov zemlje (njemački: *Segen der Erde*) i obećao da će ga izdati u svojoj nakladi. A. B. Š. je to djelo preveo; spomenuti nakladnik platio honorar, uzeo prevod, ali zbog svojih privrednih tegoba nikad ga nije izdao. Taj prevod postoji i dan-danas kao rukopis” (A. B. Šimić, *Sabrana djela*, Knjiga treća, *Proza II*, Uredio i pripomene napisao Stanislav Šimić, Znanje, Zagreb, 1960. Str. 461). No, odakle S. Š. zna da je Vošicki predložio A. B. Šimiću da prevede..., a “ne zna” u koga je taj rukopis “dan-danas”. Kako da se protumači sudjelovanje Nikole Andrića pri lekturi ovog rukopisa? (Andrić je čak prvu riječ naslova romana Blagoslovena ispravio u Blagosovljena!) Itd.

U nizu godina povremeno sam nudio nekolicini izdavača ovaj Šimićev prijevod, ali jedini koji ga je smjesta prihvatio bio je urednik “Znanja” Zlatko Crnković; njemu srdačna zahvalnost. Kad sam Crnkoviću ukratko ispričao historijat ovog prijevoda, on me zamolio da taj historijat i zapišem kao pogovor izdanju, pa to i učinih, ujedno se ispričavajući onima koji možda smatraju da je ovdje dosta istaknuta i moja malenkost.

Šimićev je prijevod od mene 1980. odnio u redakciju “Znanja” Slavko Mihalić, pa kad je nakon stanovitog vremena izdavač dobio pravo izdavanja Hamsuna, našli smo se sva trojica u redakciji: glavni urednik Crnković, Mihalić i ja; zaključeno je da prijevod pjesnika Šimića poprate dvojica pjesnika: Tadijanović pogovorom i Mihalić redakturom.

Mihalićev lektorsko-redaktorski posao bio je opsežan, osobito u drugom dijelu romana, koji je A. B. Šimić, kako se to može naslutiti i iz njegova navedenog pisma, uvjetovan rokom predaje rukopisa, prevodio na brzinu. Po svoj prilici zbog nedostatka valjanih priručnika i nemogućnosti provjeravanja, potkralo se A. B. Šimiću i nešto pogrešaka koje su sada popravljene. Uza sve to valja naglasiti da je jezgra A. B. Šimićeva prijevoda zdrava, ona pogađa bit Hamsunova nadahnuća, prpošnost njegova stila koji se lako prepoznaje, a svojedobno je utjecao i na više naših pisaca. Uz to, osobito u prvom dijelu, u punoj mjeri dolazi do izražaja nesvakidašnji A. B. Šimićev osjećaj za jezik, njegovo poznavanje

narodnoga rječnika. Slavko Mihalić je sve učinio da se prijevod u tom smislu i doradi, kako bi naš čitatelj ovo poznato i u Hrvata još neprevedeno djelo dobio u najprimjerenijem obliku.

ŽIVOTOPIS KNUA HAMSUNA

1859. – Knud Pedersen rođen je 4. kolovoza na imanju Garmostræt pokraj Loma u Gudbrandsdalenu kao četvrto od sedmero djece bračnog para Pera i Tore Pedersen.

1863. – Obitelj seli na imanje Hamsund blizu Lofota u kotaru Hamarøy na sjeveru Norveške.

1868.-73. – Knud živi i radi kao pisar (zbog lijepa rukopisa) kod svog ujaka Hansa Olsena.

1874. – Završava osnovnu školu i vraća se u Gudbrandsdalen gdje se zapošljava kao pomoćnik u dućanu daljnjeg rođaka, a kasnije kod trgovca Walsoa.

1875.-78. – Mijenja zaposlenja i radi kao trgovački putnik, učitelj, pomoćni javni službenik i postolar.

Knud Pedersen, 1874.

1877.-78. – Pod imenom Knud Pedersen objavljuje pripovijetke “Tajanstveni” (Den gaadefulde), “Ponovni susret” i “Bjørger”.

1879. – Odlazi iz sjeverne Norveške, uzaludno traga za izdavačem za rukopis romana “Frida” u Kopenhagenu. Živi kao siromah u Kristianiji (današnji Oslo).

1880.-82. – Kao cestovni radnik u okolici Gjovika uznapredovao je do bagerista. Čita Strindberga i druge naturaliste. Posuđuje novac za put u Ameriku.

1883.-84. – Prvi boravak u Americi. Radi privremene poslove kao knjigovođa, farmer, zidar i tajnik norveškog književnika i svećenika Kristofera Jansona u Minneapolisu. Obolijeva, a liječnici mu daju još dva mjeseca života. Vraća se u Norvešku.

1885. – Živi kao siromah u Kristianiji. Liječnička procjena srećom se pokazala pogrešnom. Piše u listu “Illustrerte Tidende” potpisujući se sa Knut Hamsund. Članak o Marku Twainu pogreškom slagara potpisan je bez “d” – kao Hamsun – što mu se sviđa i odlučuje zadržati to prezime. Ponovno posuđuje novac za put.

Knut Hamsun, tramvajski kondukter u Chicagu

1886.-88. – Drugi boravak u Americi.

Radi kao tramvajski kondukter u Chicagu i radnik na farmi, ali drži i književna predavanja za skandinavske emigrante. Teško zarađeni novac troši na provode, a s posuđenim plaća put za povratak.

1888. – Nastanjuje se u Kopenhagenu. Gladuje i piše. Dijelovi romana “Glad” (Sult) izlaze u časopisu “Ny Jord”.

1889. – Objavljuje knjigu eseja “O duhovnom životu suvremene Amerike” (Fra det moderne amerikas aandsliv).

1890. – Pod imenom Knut Hamsun u Danskoj objavljuje prvi roman “Glad”. Iste godine izlazi i prijevod u Njemačkoj, a potom i norveško izdanje. Vraća se u Kristiani-ju.

1892. – Objavljuje roman “Misterije” (Mysterier).

1893. – Objavljuje roman “Urednik Lynge” (Redaktor Lynge).

1893.-95. – Boravi u Parizu. Upoznaje Gauguina, Muncha, Strindberga te Alberta Langena, svog budućeg njemačkog izdavača.

1894. – Objavljuje roman “Pan”.

1896. – Praizvedbe drama “Na vratima slave” (Ved rigets port) i “Igre života” (Livets spil) u Kristianiji.

1898. – Upoznaje Bergliot Bech, koja se razvodi od muža i udaje za Hamsuna. Nadahnut objavljuje ljubavni roman “Victoria”.

1899.-1900. – Živi u Helsinkiju i putuje na Bliski istok.

1902. – Rođenje kćeri Victorije. Kraći povratak na Hamsund i život u Kopenhagenu. Podržava odcjepljenje Norveške od Švedske.

1903. – Objavljuje putopise s Orijenta “U bajkovitoj zemlji” (I æventyrland).

1904. – Objavljuje zbirku pjesama “Divlji zbor” (Detvilde kor) i pripovijetku “Sanjar” (Swærmere). Živi boemski. U kockarnici u Odenseu gubi gotovo sav svoj imetak.

1905.-06. – Gradi kuću u Drøbaku. Razvod braka. Obitelj ostaje u Drøbaku, a on nastavlja s nemirnim životom.

1905. – Objavljuje roman “Pod jesenjim zvijezdama” (Under høststærnen). Prvi sabrani spisi.

1908. – Objavljuje dvojni roman “Benoni” i “Ruža” (Rosa).

1909. – Stupa u brak s 22 godine mlađom glumicom Marie Andersen. Objavljuje roman “Lutalica svira sa sordi-nom” (En vandrер spiller med sording).

1911. – Kupuje malo seosko gospodarstvo Skogheim na otoku Hamarøy.
1912. – Rođenje sina Torea. Objavljuje roman “Posljednja radost” (Den siste glæde). Stalno putuje i povremeno se vraća na Skogheim.
1913. – Objavljuje roman “Djeca svog vremena” (Børn av tiden).
1914. – Rođenje sina Arilda. Polemika u tisku zbog Hamsuno-vih simpatija prema Njemačkoj početkom Prvog svjetskog rata.
1915. – Objavljuje roman “Grad Segelfoss” (Segelfoss by). Rođenje kćeri Ellinor.
1917. – Objavljuje roman “Blagoslov zemlje” (Markens grøde) koji doživljava veliki uspjeh. Rođenje kćeri Cecilije.
1918. – Prodaje Skogheim i kupuje imanje Nørholm nedaleko od Grimstada u južnoj Norveškoj.
1920. – Dobija Nobelovu nagradu za “Blagoslov zemlje”. Objavljuje roman “Žene na studencu” (.Konerne ved vandposter).
1923. – Objavljuje roman “Posljednje poglavlje” (Siste kapitel).
1924. – Za 200.000 kruna kupuje dionice novoosnovanog norveškog izdavačkog poduzeća “Gylden-dal”, raskošno namješta kuću, poklanja u dobrotvorne svrhe, a istovremeno škrtari na sitnicama. Iskazuje pojačane znake hipohondrije, preosjetljivosti, bolesne pedanterije...
1926. – Odlazi na psihoanalizu u Oslo.
1927. – Objavljuje roman “Skitnice” (Landstrykere).
1929. – Iz čitava svijeta stižu mu čestitke za 70. rođendan. Thomas Mann kaže da “Nobelova nagrada nikad nije dodijeljena čovjeku koji bi je više zaslužio od Hamsuna”. Dive mu se: Brecht, Miller, Kafka, Singer, Zweig...
1930. – Objavljuje roman “Kolovoz” (August).
1933. – Objavljuje roman ‘ život živi’ (Men livet lever).
- 1934.-37. – Hamsunov sin Tore studira na Akademiji likovnih umjetnosti u Münchenu, gdje postaje pripadnik odreda SS-*Sturm* 8. Hamsunova kći Ellinor u Berlinu uči za glumicu i 1939. se udaje.
1935. – Hamsun putuje u Njemačku i Francusku. Preko novina napada norveški Komitet za dodjelu nagrade za mir zbog nagrađivanja pacifista Karla Ossietzkog kojeg su nacisti odveli u koncentracijski logor. Taj njegov stav nailazi na oštre osude u Norveškoj i cijeloj Europi.

1936. – Objavljuje roman “Krug se zatvara” (Ringens sluttet). Knut i Marie Hamsun istupaju iz Društva književnika. Podržavaju nacističku stranku Vidkuna Quislinga.

1940. – Nijemci zaposjedaju Norvešku. 80-godišnji Hamsun poziva na predaju kako “mladost Norveške ne bi uludo gubila glave protiv mnogo bolje opremljene vojske”.

1943. – Susret s Goebbelsom i Hitlerom u Berlinu. Hamsun traži od Hitlera da smijeni svoga guvernera u Norveškoj Josefa Terbovena zbog terora nad Norvežanima i ubijanja talaca te vlast preda Quislingu. Ljutiti Hitler nakon 45 minuta naglo prekida razgovor. Po povratku u Norvešku Hamsun šalje pismo puno divljenja i svoju Nobelovu kolajnu Goebbelsu.

1945. – Oslobođenje Norveške. Hamsun ostaje dosljedan i piše nekrolog za Hitlera. Uhićenje Arilda, Torea, Marie i Knuta Hamsuna. Optužbe za veleizdaju, saslušavanja i psihijatrijski pregledi. Psihijatrijska komisija zaključuje da su “duševne sposobnosti Knuta Hamsuna trajno umanjene”.

1947. – Sudski proces zbog veleizdaje. Hamsun je oslobođen uz visoke zahtjeve za odštetom. Marie i dvojica sinova zbog veleizdaje završavaju u zatvoru.

1948.-49. – Teško oštećena sluha i vida Hamsun piše i objavljuje svoju posljednju knjigu – autobiografiju “Na zraslim stazama” (På gjengrodde stier).

1952. – Knut Hamsun umire 19. veljače na Norholmu u 93. godini.

Pripremio: Zvonimir Obran

¹ Komagri – laponski opanci. (Op. prev.

² Storborg – Veliki dvor. (Op. prev.)